

Acc 28572

RELIQVA LIBRORVM FRIDERICI II. IMPERATORIS,

De arte venandi cum auibus,

CVM MANFREDI REGIS additionibus.

Ex membranis vetustis nunc primùm edita.

ALBERTVS MAGNVS DE Falconibus, Asturibus, & Accipitribus.

AVGVSTAE VINDELICORVM.
ad insigne pinus.
Apud Ioannem Prætorium,
Anno M D C I.

Cum privilegio Cæsaris perpetuo.

FRIDERICVS II. IMPER.

Nos profectò, qui diuina largitione populis præsidemus, generali, qua omnes homines naturaliter scire desiderant, & speciali, qua gaudent aliqui vtilitate proficere, ante suscepta nostri regiminis onera, semper à iuuentute nostra quæsiuimus (scientiam) formam eius indesinenter amauimus, & in odore vnguentorum suorum semper aspirauimus indefessè. Post regni verò nostri curas assumptas, quamquam operosa frequenter negotiorum turba nos distrahat, & ciuili sibi ratio vendicet solicitudinis nostræ partes, quidquid tamen temporis de rerum familiarium occupatione decerpimus, transire nō patimur otiosum, sed totum in lectionis exercitatione gratuitè libenter expendimus, vt animæ clarius vigeat instrumentum, in acquisitione scientiæ, sine qua mortalium vita non regitur liberaliter.

MAXIMO PRINCIPI FERDINANDO CAROLI F. AVSTRIÆ ARCHIDVCI, Germaniæ Spei.

MVnus, Ferdinande Serenissime, inexspectatum credo, magnitudine tamen tua dignum affero. Audacter: si fortunam cogito, siue tuam, siue meam etiam. Verum ordine & ratione, si muneris intueor siue materiam, siue artificem. Materia venatio est, quam Deorum munus appellauit Xenophon, Chironi propter iustitiam dono concessam, ab eo inde heroibus traditam: heroibus inquam, quorum ex isto potissimùm tirocinio virtute, patria defensa, miseri vbique terrarum, calamitatibus leuati, seruati sint. Atque hoc pulcherrimum est venatoriæ elogium. Sed eius genera terrâ, mariq; quodammodo, multa iam olim, quorum hîc nullum damus. Aërium damus, nec vsurpatum veteribus, nec cognitum, nec omninò cogitatum; adeò sibi non omnia vindicat antiquitas. Miraculi isthæc planissimè species, nisi frequẽtior vsus, quod amat fieri, admirationem minueret. Illud interim omnium cõsensione conuenit, hanc pre-

ſtare venationes reliquas tanto interual-lo, vt inter viros principes nulla habea-tur prior, tenuioribus ad eam nec aditus pateat. Argumentum igitur te profectò dignum. Auctor, multò deinde magis: Fridericus Henrici F. Ahenobarbi N. maximus Imperator: quem virtutibus magnis, vitijs item magnis prędítum fu-iſſe, nemo tam amicus, nemo tantus ho-ſtis eſt, qui neget. Nunc, cum eruditio-nis & ingenij monumentum ad illas per-tineat, vitia hoc quidē loco pręteteamus. Delectat in B. Antonino legere, magna-nimum, liberalem, magnificum, iudicio acrem, rerum ciuilium gnarum inter pri-mos, prophanas litteras doctum, plera-rumq; linguarum peritum fuiſſe, Latinę puta, Grę cæ, Italicæ, Gallicæ, Arabicæ: Germanica vernacula erat. Si quę ſequū-tur poſtea, ad laudem non æquè faciunt, ea commemorare nihil neceſſe. Aduerſus litterarum ſane ſtudia qualē ſe prębuerit, verba quæ pluſcula pręſcripſimus, oſten-dunt: ſunt autem ex epiſtola ad Bononi-enſem Academiam ſcriptâ, cum Ariſto-telis, & aliorum preterea philoſophorum libros, ex Grę cis & Arabicis Latinos ſuo

iuſſu

iussu factos, eo examinandos mitteret. Commentarium etiam quem Gregorius Nyssenus de hominis natura scripsit, eius hortatu Latinè redditum comperio. At quod ipse elucubrauerit, nihil superesse opinor, præter hasce reliquias, incredibili diligentia & accuratione elaboratas, ita vt eas cum cæteris rerum naturalium scriptoribus omnibus, contendere nõ verear. Quapropter, Ferdinande Princeps, rem clementiâ illâ, quæ gentis vestræ fastigio propria est, dignam feceris, cum mediocres aliorum in litteris conatus benignè fouere soleas, si fortissimi Imperatoris fœtum posthumum (Manfredus enim filius, post patris demũ mortem, obstetricis in eo munere functus est) placido serenoq; vultu tuendum susceperis. Illo videlicet, quo te pręterito anno, cum huc animi gratia excurrisses, per vrbem vehi, atq; omnibus in te defixis oculis, intuentium pectora veneratione & amore iuxta pfundere meminimus: Idq; cũ tua indole tum, ne quid dissimulẽ, maiorum etiam tuorum recordatione. Nam innumera sunt vestra in nos beneficia, quorũ memoriâ nos magnopere commoueri ne-

cesse est, neque erit vlla tam sera posteritas, cuius situs illa obliuione possit tegere. Si contra huius quoque vrbis aliquod in vos extare meritum pronunciem, leuis multorũ opinione habear: Si Augustamque Austriaci nominis patriam nominare pergam (in vestra quidem gente) pudorem funditus perijsse propemodum omnes conclament. Sed prudentiam tuam appello, Patriæ nõ nullum meritum: Patria est quæ vniuscuiusque rei origo. Iam vos Habsburgij eratis, cum Rudolphus ille, inuidia fatente Magnus, salutares orbi Christiano regendo manus admouit. Is anno post Christũ natum MCC.LXXXII. aut LXXXVI. (video scriptoribus parum conuenire) Augustæ Albertum filiũ, qui postea imperauit, Austriç principatu donauit: exinde quoniã Austriaci appellari cæpistis, quo nominis principium referendum sit nimirum apparet. Sed hæc frustra pluribus ad te, omnis externæ, nedum domesticæ historiæ scientem. Vale ingens spes patriæ laborantis, id enim nulla blanditia itero. Augustæ Vindel. Kal. intercalarib. Anno M D XCVI.

SALVE

SALVE BONE LECTOR.

EST quod te ſcire refert, priuſquam ad huius libri le-ctionem acceſſeris.

Hoc primùm:

Autographum manuſcriptum membraneum à V.CL. quem humanitas & doctrina iuxta amant, Ioachimo Camerario, Reip. Noribergenſis Medico habuimus. Vetuſtate id aliquot locis corruptum erat, itaque lacunas in editione bene multas, neceſſariò vides. Frequentes picturas auium aliarumq; rerum præferebat, quæ hîc commodè nō potuere exprimi, nec ſi potuiſſent, videbamus quid tibi earum ſpecies magnopere eſſet profutura. Vnam tamen & alteram ab initio dedimus: Iuuenem nimirum Regio cultu ſedentem, Manfredum credo, Friderici enim imagines barbatæ extant, & neſcio quos adorantium habitu, aues manibus præferentes. Capitibus, iuuandæ tantum memoriæ, numeros addidimus, qui in autographo non erant; de cætero fidem eius fidè ſequuti, niſi ſi exſcriptorem fugientes aliquando litteræ fefellerunt, quod factum non factum, in nos neutiquam recipimus.

II.

De Friderico I I. Imper. qui primus libri auctor, nonnulla in præfatione diximus: Reliqua apud omnium gentium hiſtoricos obuia. Filius Manfredus nothus pleraq; adiecit, tum quæ nomen Manfredi Regis, tum quæ Regis abſolutè præſcriptum habent, & quædam etiam alia, ſi quid iudico, nullo inſignia titulo: prioris ſanè libri prologus vix videtur Friderico totus poſſe tribui. Manfredus autem, Tarenti, patre adhuc viuo princeps, Siciliæ inde Rex, à Carolo Andegauenſi prælio victus, occiſus eſt, An. Chriſti M C C LXVI. Collenutius narrat, corporis habitu fuiſſe pulcherrimū & fortiſſimum: Philoſophiæ Ariſtotelicæ apprimè ſtudioſum, & peritum: Animo magnum, munificum & liberalem, ſupra exempla omnium ferè Principum, vni Imperatori, quem Delitias humani generis hominum conſenſus appellauit, comparandum.

Vitia, quod in Friderico fecimus, consultò præteream; nam plura quam pro bono famæ & nominis, numerari poterant.

III.

Argumentum inscriptio indicat. Quod nos hanc auium capturam veteribus incognitam fuisse diximus, verum est, si vetustissimam antiquitatem interpreteris, cæteroquin, ante annos amplius M C C. notam fuisse, ex Iulio Firmico scimus, qui capite octauo quinti libri, nutritores accipitrum, falconum, cæterarumq; auium, quæ ad aucupia pertinent, nominat. Atque ea fortassis antiquissima est huius rei memoria, saltem quæ fidem mereatur. Quod de Dauco Crescentius habet, & quod Saresberinensis scripsit, Vlyssem ab aliquibus eius auctorem ferri, aut Machabæum, certè nugæ sunt, vti illa de Virgilio & Marcello, planissima fabula: neque etiam obscurè falsa est inscriptio litterarum Aquilæ, Symachi & Theodotionis ad Ptolemæum Regem; quarum Albertus testimonio vtitur. Accuratiores alij, quæ Aristoteles, Plinius, Ælianus de Thracum accipitribus prodidere, huc trahunt: Verum & illa longè diuersa à nostrâ fuit aucupij ratio, & longe rudior.

IV.

Operis multò maximam partem perijsse, res loquitur, & propositio atque diuisio etiam, quæ est in posterioris libri prologo. Deinde Albertus Magnus (id Germaniæ margaritum Sueuia dedit, vt esset quod omnibus Italiæ & Græciæ ingeniorum diuitijs, quantæ illæ cumque, opponeremus) Albertus inquam, libro de animalibus vigesimo tertio, pleraque ex expertis Friderici Imp. affert, quæ in his reliquijs non extant, cum eo tamen nomine opus istud designari, neutiquam videatur dubitabile. Vt desiderium ergo, qua potest, leniremus, Albertina supposuimus, & ipsa profectò digna plurium manibus atque oculis.

V.

Impolitiam & asperitatem scriptionis, sæculum

excusat,

excusat, quam rerum diligens, tam verborum negligens. Animus erat barbararum vocũ glossarium addere, cum cogitatio subijt, quibus hæc vsui esse possent, illos facile omnia sua etiam sponte intellecturos, apud alios, nullam eius laboris futuram gratiam, itaque superſedere visum.

VI.

Temperare verò non potuimus, quin corollarij vicem adderemus, epigramma à Friderico Ahenobarbo lingua prouinciali Narbonensi scriptum, quæ tunc temporis elegantiæ opinione florebat, eo argumento, vt quæ in quibusdam gentibus præcipuè probaret ostenderet, sic autem habet:

Plas my cauallier Francès,
E la donna Catallana.
E l'onrar del Gynoès,
E la cour de Kastellana.
Lou kantar Prouensallès,
E la dansa Triuysana,
E lou corps Aragonnes,
E la perla Iulliana,
Las mans e kara d'Anglès,
E lou donzel de Thuscana.

Et hactenus quidem litterariæ eruditionis memoriæ vtriusque Friderici, maximorum Imperatorum, post tot iterum sæcula parentamus. Vale.

INDEX LIBRI PRIMI.

INDEX LIBRI SECVNDI.

Capit

DIVI

I.

DIVI AVGVSTI FRIDERICI SECVNDI ROMANORVM IMP. HIERVSALEM ET SICILIÆ REGIS,

De arte venandi cum auibus, Liber primus.

PROLOGVS PRIMI LIBRI, quà legi potuit.

. . . .

& vt remoueremus errorem plurium circa præsens negotium, qui sine arte habentes quæ artis erant, in eodem negotio . . . imitando quorundam libros mendaces & insufficienter compositos de ipso: & vt relinqueremus posteris artificiosam traditionem de materia huius libri. Nos tamen, licet proposuissemus ex multo tempore componere præsens . . . . vlimus fere per . . . . . . propositum . . . . . quoniam non putabamus nos ex tunc sufficere, neq; . . . . eramus vnquam aliquem præcessisse qui huius libri materiam cōplere tentasset, particulæ verò aliquot ab aliquibus per solum vsum, sicut erant & inartificialiter traditæ; Imo multis temporibus cum sollicitudine diligenter inquisiuimus ea quæ huius artis erant, exercitantes nos in ea . . . in eadem, vt tandem sufficeremus redigere in librum quicquid nostra experientia aut aliorū

A didi-

didicerat, quos quod erant experti circa . . . . . . huius artis, nō ſine magnis diſpendijs ad nos venientes de longinquo, vocatosq́; . . . . nobiſcum habuimus, denotando quicquid melius nouerint, eorumq́; dicta & facta memoriter commendando. Qui quamuis arduis & inexplicabilibus fere negotijs perſæpe præpediti eſſemus, circa regnorum & imperij regimina: tamen hanc noſtram intentionem prædictis negotijs non poſtpoſuimus, in ſcribendo etiam artem, vbi oportuit, ſecuti ſumus; pluribus enim, ſicut experientia didicimus, maximorum in naturis auium . . . . . .

. . . .

. . . Sed nos ſemper . . . . verò quæ narrat in libro animaliū dicit quoſdam ſic dixiſſe. Sed id quod quidam ſic dixerunt, nec ipſe forſan vidit, nec dicentes viderunt. Fides . . . .

Aliquot deinde verſus legi non potuere.

difficilia emergunt circa negotia huius artis. Rogamus autem vnumquemq; nobilem . . . ex ſola ſua nobilitate . . . qui ab aliquo . . . . periti ipſum legi faciat & exponi, minus benedictis indulgens: nam cum ars habeat ſua vocabula ꝓpria, quemadmodum & ceteræ artium, & nos non inueniremus in grammatica Latinorum verba conuenientia in omnibus, appoſuimus illa quæ magis videbantur eſſe

pro-

propinqua, per quæ intelligi poſsit intentio noſtra. Eſt huius . . . . . ateria ars vena . . . . . . partium . . . . . quæ theoric . . . . in operando quæ practica nuncupatur. Rurſus quædam pars de generali contemplatione tam eorum quæ ſpectant ad theoricam, quam eorum quæ ſpectant ad practicam. Reliqua verò de ſpeciali cõſideratione eorundem. Intentio verò noſtra eſt manifeſtare in hoc libro de venatione auium, ea quæ ſunt ſicut ſunt, & ad artis certitudinem redigere, quorum nullus habuit ſcientiam hactenus neq; artem. Modus agendi eſt proſaicus, proæmialis & executiuus. Executiuus verò multiplex, partim namq; diuiſiuus, partim deſcriptiuus, partim conuenientiarum & differentiarum aſsignatiuus, partim cauſſarum inquiſitiuus. Et ſunt alij modi quos ſequimur, vt in libro patet. Actor eſt vir inquiſitor & ſapientiæ amator, Diuus Auguſtus, Fredericus ſecundus Romanorũ Imperator, Ieruſalem & Siciliæ Rex. Vtilitas eſt magna, etenim nobiles & potentes, ſolliciti circa regimina mundanorũ, per huius artis vſum, ſuis curis plerumq; gaudia interponent: Pauperes verò & minus nobiles, de hac arte nobilibus ſeruientes, obtinebunt ab ipſis neceſſaria ſuæ vitæ. Vtriq; verò per hanc artem habebunt manifeſtationem operation. . . . . æ in auibus. Supponi . . . ſcientiæ naturali, cum . . . auium manifeſtet, licet illæ naturæ, ex documento per hunc librum habito, alterari quodammodo videantur. Li-

bri titulus talis est, Liber Diui Augusti Frederici Secundi Romanorum Imperatoris, Ierusalem & Siciliæ Regis, de arte venandi cum auibus. Ordo tractandi in singulis particulis euidenter patebit. Proœmium namq; antecedit narrationem. In tractatione verò seu in executione ea quæ generalia sunt, præponuntur specialibus, & quæ secundũ naturam priora sunt, præponuntur his quæ posteriora sunt secundum naturam.

CAPITVLVM I.

Quod ars venandi cum auibus dignior est cæteris venationibus.

CVm autem ars venandi cum auibus pars sit artis venandi simpliciter, & ars venandi simpliciter plures alias partes habeat, & cùm omnes partes artis venandæ per venationem deducantur in actum: primò videndum est, quid sit ars venandi, & quid venatio, & quæ partes artis venandi, quatenus prætermissis alijs omnibus, ad præsens, de sola arte venandi cum auibus hîc dicatur. Ars venandi est collectio documentorum, quibus sciunt homines ad opus suum deprehendere animalia non domestica, vi vel ingenio. Venatio autem nihil aliud est, quàm motus aut exercitium, quæ eo studio fiunt, vt huiusmodi animalia capiantur. Partium autem artis venandi alia est, quæ cum instrumentis inanimatis venari docet: Alia cum instrumentis animatis: Alia cum vtrisq; simul.

ſimul. Illius autem quæ docet cum inſtrumentis inanimatis, multiplex modus eſt, verbi gratia; Aliquando fit cum retibus, pedicis, baliſtis, arcubus, ſagittis, & multis alijs decipulis. Sed illa quæ cum inſtrumentis animatis, aliquando fit cum canibus, aut Leopardis, aut alijs quadrupedibus multis: Aliquando fit cum auibus rapacibus. Quæ autem dicantur aues rapaces, & quæ non rapaces, mox dicetur quare ſic dicantur.

Prætermiſsis ad præſens alijs partibus artis venandi, dicetur ex hoc ſolùm de arte venandi cum auibus, & oſtendetur in præſenti capitulo per multas cauſas, quod ipſa eſt dignior cæteris, propter quod de eadem prius dicemus. Cauſæ autē quòd nobiliór ſit cæteris, ſunt plures: Legens enim hunc librum & intelligens, plura ſecreta de operationibus naturæ cognoſcet per hanc, quàm per alias artes venationis.

Ampliùs cæteræ venationes magis notæ ſunt à pluribus, pro eo, quod habiliores poſſunt comprehendi: Hæc verò eſt minus nota & à paucioribus, non niſi quia eſt de difficiliori & bono. Amplius res aliarum venationum, per quas deuenitur ad finem intentum, minus nobiles ſunt, quàm res præſentis: verbi gratia, cæteræ venationes habent inſtrumenta artificialia & manufacta, vt retia, laqueos, pedicas, venabula, jacula, arcus, baliſtas, & huiuſmodi. Aut habent animalia quadrupedia, domeſtica, agreſtia, ſcilicet modos Leopardorum, Canum, Lincos, Lincas, Furectos, & alia plura.

 Hæc

Hæc verò venatio instrumentis prædictis non vtitur, neque animalibus quadrupedibus modo dictis; sed ad acquisitionem finis habet aues rapaces, quæ & inanimatis instrumentis, & quadrupedibus . . . . . . sunt. Amplius etiam multò artificiosius est, instruere aues rapaces venari, quàm canes, aut quadrupedia agrestia, pro eo quod aues rapaces magis timent ab hominibus, quàm cæteræ aues, & quàm quadrupedia, quæ docent homines venationem.

Non viuunt etiam aues rapaces seminibus, aut ijs rebus, quas tractant homines, & quibus vtuntur plures de alijs auibus. Et ideo non conuersantur cum hominibus, neq; domesticantur cum eis, nisi fortè aliquando venarentur aues, quæ viuunt de seminibus & alijs, quæ sunt inter homines, & hoc palàm est, quod aues rapaces plus fugiunt naturaliter ab hominibus, quàm cæteræ aues, & quàm quadrupedia supradicta. Raro etiam nidificant aues rapaces in locis hominum habitatis. Et quamuis de quadrupedib⁹ dictis plura fugiunt ab hominibus, ipsæ enim sunt feræ agrestes & feroces, & ideò difficile est mansuefacere ipsas, & docere venari: tamen difficilius est docere aues rapaces venari. Nam illa quadrupedia non habent tantam aptitudinem fugiendi, aut elongandi se, (cum habeant motum terrestrem, & gradiantur super faciem) quantam habeant aues. Cùm ipsæ aues habeant motum velociorem, & volatum per aëra. Ideo quadrupedia plus

plus possunt subijci potestati hominum, quàm aues, & possunt capi per vim, aut alijs modis, cùm super terram ambulent. Aues verò cùm per aërem volent, non possunt capi vi, sed solo ingenio hominum & capi possunt, & doceri. Propter hoc hæc ars venandi difficilior est cæteris venationibus & dignior. Amplius omnes aues rapaces possunt doceri per hanc artem capere maiores aues, vt grues, sistaroas, anseres, & maiores alterius materiei, quàm per se caperent, & minores aues non solùm eo modo, quo caperent per se, sed pluribus alijs modis. Per quod probatur essentia artis, difficultatis & vtilitatis. Amplius aues rapaces & faciem hominis, & conuersari cum homine naturaliter abhorrent, sed per hanc artem docentur facere ad opus hominum, quod operabantur per se, & ad opus suum, & conuersari cum homine, quem naturaliter fugerunt. Amplius aues rapaces per hanc artem docentur venari simul eandem prædam, & consentire indiuiduis suæ speciei, & alterius, tàm volando quàm super prædam, quod per se & sine hac arte nunquam facerent. Amplius & scientes inscij de facili possunt juuare in venatione, quæ fit cum canibus, aut alijs quadrupedibus; possunt enim tenere canes vbi conuenit, & dimittere. Nullus verò in venatione quæ fit cùm auibus, de facili juuare poterit, neq; portare, neq; jactare aues nisi sit doctus & expertus has. Falcones namq; & accipitres & huiusmodi ab indocto redderentur inepti, aut forsitan deuastati. Amplius

cæteras venationes videndo & audiendo potest aliquis etiam inſcius addiſcere; hanc autem non ſine docente, neq; ſine artificioſa operatione frequenti poterit aliquis ſiue nobilis ſiue ignobilis addiſcere. Amplius pro eo quòd plures de nobilibus hanc artem addiſcunt, & diligenter exercent, pauci verò de ignobilibus: ſatis coniecturaliter probatur, quòd hæc ars ſit nobilior cæteris ex ſuprà dictis. Itaque palàm eſt, quòd ars venandi cum auibus, & ars eſt, & cæteris venationibus nobilior, & dignior, & ideo prior. Quare de ipſa eſt prius tractandum, de reliquis verò venationibus, præcipuè de illis, in quibus nobiles delectantur, vita comite, poſt complementum huius operis dicetur à nobis.

CAPITVLVM II.

De Diuiſione auium generaliter in aquaticas, terreſtres & medias.

IN hoc autem primo tractatu huius artis dicemus de diuiſione auium, quod eſt neceſſarium dicere prius, ad artem venandi cum auibus. Vnde autē omnes aues, ſicut & cætera animalia habeant omnes operationes ſuas, circa coitum, circa partū, circa acquiſitionem cibi, circa mutationem locorum ad colorem & frigus temporis, circa mutationem alimentorum. Dicemus conuenienter diuiſiones auium generales, diuerſos motus quos faciunt ad acquiſitionem eſcæ ſuæ, diuerſitatem eſcæ qua vtuntur,

muta-

mutationem quam faciunt ad loca quædam propinqua; quędam remota ꝓpter calorem & frigus temporũ, diuersitatem & juuamentum membrorum in ipsis, naturam plumarum, modos volatuum suorũ, modum pugnæ, & defensionem quã habent, & mutationem plumarũ. De his eisdem non dicemus, nisi figuraliter, & quantillũ sufficit ad nostrum propositum, scil: vt artifex, qui exercet venationem cum auibus rapacibus sciat per cognitionem horũ generalium melius, vbi, quando & quomodo cum rapacib⁹ valeat prędari non rapaces. Reliqua verò omnia, quæ prætermittimus de natura auium in libro Aristot. de animalibus, requirantur.

Prima itaq; diuisio auium est hæc: Auium aliæ sunt Aquaticæ, aliæ terrestres, aliæ mediæ. Aquatiles verò dicuntur aues de riuera, & hæ sunt, quarũ mansio est in aquis, & circa aquas, quibus natura ꝓuida, membra dedit habilia ad manendũ in aquis & circa aquas, & de sua natura & complexione habent diligere manere in aquis. Terrestres verò dicuntur aues de campo, & sunt hæ, quarum mansio est super terram, & habent membra habilia ad hoc, & complexio sua ministrat eis diligere semꝑ manere in terris & super terras. Mediæ autem dicuntur, quarum mansio partim in terris, partim in aquis consistit, & natura dedit eis membra congrua ad vtrumque, & complexio dat eis quod diligant in vtroq; manere. Et quamuis Aristoteles diuidat omne animal in aquatile & terrestre, aquaticum appellans pisces solùm; sub terrestri

verò volatile & greſsibile comprehendens, nec omne volatile etiam dicens aues. Nos tamen quadam conſuetudine habita inter venationes auium, & quadã transſumptione loquendi, aues in commixtione materiæ quarũ dominantur ſuperiora & extrema leuium elementorũ, quæ immo ſunt leuiores ſubtiliores volantes, & aërem inhabitantes diuidimus in aquaticas, terreſtres & medias, quarum omnium exempla dabimus, proſequendo diuiſiones earum in genera diuerſa, & generum in ſpecies diuerſas.

Aquaticarum verò auium aliæ ſemper habent manſionem in aquis, quæ nõ recedunt ab aquis neq; pro cibo, neq; pro alio, niſi tantũ vt mutentur de vna aqua in aliam, aut vt mutent loca ſecundũ mutationem temporum, vt modi mergorum, & corui marini, qui mergones etiam dicuntur, & cinni, & illæ, quæ dicuntur ab Ariſtotele in libris animalium Pellicani, qui ab Apul. dicuntur Coſani. Hæ ſunt aues magnæ ad modum cinnorum albæ, longum & latum habentes roſtrum, ſub quo habent pelliculam quam aperiunt & claudunt piſcando ad modũ ſagenæ. Hi habent digitos pedum coriales, & corium eſt cõtinuans digitum poſteriorem anterioribus digitis, quod non contingit in alijs habentibus digitos coriales. Hæ & multæ aliæ rarò aut nunquã recedunt ab aquis. Aliæ verò non ſemp habent manſionem in aquis, ſed recedunt ab aquis, & propter duo prædicta, & alioquin ꝓpter cibum, quæ propter hoc, ꝙ natura earum hoc appetit ad aquas redeunt, & in ipſis

ipsis habent mansionem suam, vt sunt diuersa genera anserum, & diuersa genera anatum & similium. Terrestrium verò aliæ semp manent in terris, neq; vadunt vnquã ad aquas, nisi causa sui potus, & suæ balneationis, vt modi coturnicum & perdicum, & fasiani, bistardæ, & anates, quæ dicuntur campestres, quæ similes sunt bistardis, multò tamen minores, pauones & plures huiusmodi.

Aliæ non semper manent in terris sed recedunt à terris, & vadunt ad aquas propter potum & balneum, & etiam propter cibum, deinde recedunt ad terras & in terris manent & quiescunt, sicut expetit earum natura, vt quoddam genus aquilarum, quæ dicuntur ad hoc aquilæ piscatrices. Hæ mergunt se in mari, in fluminibus & lacubus ad piscandum, postea recedunt ad manendum in terra, in rupib⁹ & arboribus, & meritò huiusmodi aquilæ dicuntur terrestres, cùm sint de genere rapacium, & omnes rapaces terrestres dicim⁹ esse. Mediarũ inter aquaticas & terrestres triplex est modus. Sunt enim quædã, quæ pmanent libentius in aquis, quàm in terris, secundum quod, earũ natura ex modo commixtionis elementorum hoc appetit, vt modi . . . . Et sunt quędam, quæ diligunt magis conuersari in terris, quàm in aquis, cùm in vtroq; permaneant, vt Pluerij, Vanelli, Liuercini, & huiusmodi, inter quas Pluerij minus diligunt aquas quàm vanellij, & vanellij magis quam Liuercini. Vnde Liuercini plus trahuntur ad naturam terrestrium quàm vanelli

& plue-

& pluerij, vanelli namq; & pluerij sæpe dormiunt in campis nocte, sed Liuercini sæpius. Et sunt quædam, quæ diligunt manere quasi æqualiter in aquis & terris, vt genera gruum maiorum scilicet & minorum, & ambæ species ciconiarum, albæ scil. & nigræ, nigræ tamẽ sæpius visæ sunt permanere in aquis. Visæ sunt autem frequenter albæ & nigræ euntes ad piscandum in aquis & locis aquosis, & in pratis mollib⁹, deinde redire ad manendum in terra.

Continentur itaq; omnia genera auium, omnesq; species sub his tribus differentijs, quæ sunt, aquaticum, terrestre, & medium. Istud etiam est sciendum, quòd illas medias aues, quę plus morantur in aquis, locauerunt exercitati inter genera auium aquaticarum, quia imitantur tàm aquaticas, quàm terrestres aues de riuera. Illas autem quæ terras tenent, de natura complexionis morantur plus in terris, consueuerunt terrestres dicere, & tàm has terrestres, quàm istas vocare aues de campo. Illas autem quæ tenent æqualiter vtrumq;, alij inter aquaticas, alij inter terrestres posuerunt, sed illæ mediæ, quæ exeunt de aquis, & ascendunt in terram, & redeunt ad aquas ad tutelam & ad quiescendum, licet frequentent campos, verius tamen dicentur aquaticæ, cùm multò plus habeant stare & refugere in aquis, vt genera gruũ. Sed illæ mediæ, quæ habitant in campis & vadunt ad aquas causa balnei & potus, & refugiunt ad aquas, quando rapaces sequuntur eas, dici poterunt conuenientius terrestres, vt Liuercini,

uercini, pluerij, vanelli & huiusmodi, plures etiam de terrestrib' ad aquias refugiunt timore rapacium persequentium eas, vt dicetur in Capitulo de Defensionibus auium, sicut sunt cornices.

CAPITVLVM III.

De Diuisione auium, in rapaces & non rapaces.

RVrsus & aliter diuiduntur aues: Aliæ enim sunt rapaces, aliæ non rapaces. Et licet Aristoteles & alij Philosophi conuenerunt in diuisionibus tractandus prius de affirmatiuis, & subsequenter de negatiuis: tamen quia necessarium est tractare de rapacibus specialiter, ideo primò tractabimus de negatiua, videlicet de auibus non rapacibus, de rapacibus autem tractabimus latius subsequenter.

Non rapaces verò dicuntur, quæcunque non viuunt de raptu, siue sint aquatiles siue terrestres, siue mediæ, & quidem terrestres quæ quandoq; rapiunt, & de suo raptu viuūt, quandoque non viuunt de suo raptu, sed de granis & fructibus & huiusmodi, sicut sunt modi coruorum cornicularum, picarum & huiusmodi, pro eo quòd non viuunt de solo raptu, non possunt dici rapaces propriè, multò minus genera vulturum & picarum, quæ dicuntur ossa frangentes, & quidam modus aquilarum ignobilium, cùm nunquam rapiant alias aues aut bestias, sed semper comedunt carnes cadauerū morti-

morticinas scilicet, aut residuas, dici non debent rapaces. Oportet tamē scire, quod eadem genera & eædem species auium diuersis vocabulis apud diuersos nuncupantur, & multoties eisdem; non tamen ꝓpter identitatem nominū eadem sunt dicenda, sicut neq; propter diuersitatem, diuersa: nomina namq; non sunt eadem apud omnes, sed mutantur apud homines diuersi idiomatis, & eiusdem. Propter hoc eadem genera & species siue diuersa dicantur, secundum quod essentialia naturæ materiei vniuersalia erunt eadem atq; diuersa, scil: in natura sua, vt forma membrorum in motibus & operationib⁹ ipsorum, in vsu eorundem ciborum, in eodem modo pullificationis & in cæteris naturis ipsorum, sicut in modo volatus & in modo . . sionis, naturæ namq; & proprietates quæ sequuntur res inseparabiliter, eædem sunt apud omnes, quemadmodum res quarum sunt proprietates.

Amplius diuersæ regiones habent quædam genera auium diuersa ab alijs, & vna regio habet aliqua genera auium, quæ nec alia habet regio, & vna regio habet eadem, quæ habet alia, sed plurimùm dissimilia in colore & alijs accidentibus, considerando tamen naturam & formam membrorum, & vsus cibariorum, & operationes cæteras ipsarū, cognoscentur, sub quo genere erunt collocanda. Propter hoc cùm posuerimus exemplū de vno genere auium, & dixerimus & similia ei, non est opus enumerare cætera, ne in prolixitatis fastidium incidamus.

Magna

Magna enim est multitudo aquaticarũ auium, terrestrium & mediarum & cæterarum. Inueniuntur etiam multiplicia genera aquaticarũ similia & proxima valde, quemadmodum & terrestrium & mediarum, quæ omnia longũ esset enumerare. Sed cùm videbuntur identitates auium in essentijs & proprietatib⁹ supradictis, aut diuersitates, judicentur esse eiusdem generis aut diuersi, quod habebit locum etiam in auibus illis, quæ non fuerunt visæ alia vice.

CAPITVLVM IIII.

De aquaticis, quib⁹ modis acquirunt suam escam, quando, & quam.

EXpletis diuisionibus auium in aquaticas, terrestres & medias, & rursus in rapaces & non rapaces: videndum est per ordinem de motibus & operationibus, quas habent singula genera ad acquisitionem cibi sui, in quo patebunt aliæ plures diuisiones auium, & naturæ plures earum. Motus itaq; & operationes, quas habent aues aquaticæ ad acquisitionem cibi, plures sunt. Nam aliæ aquaticarum natant & non beneuolant, & ab aquis non recedunt, vt omnia genera mergonum fere, de quibus videtur contrarium ei, quod sentit Aristot. in libro de animalibus dicens, quòd quæ aues sunt modici volatus, sunt boni gressus. Mergonum namque genus modici est volatus, & peioris gressus, quod si intelligitur minus vniuersaliter de terrestrib⁹, verum erit: de aquaticis verò modici volatus, non sic se habet. Aues aquaticę natan-

natantes pro eo quod sibi est expediens manere in aquis, habuerunt à natura pedes suos dispositos ad natandum magis quàm ad ambulandum, & ferè omnes natantes, siue sint de illis quæ beneuolant, siue de illis, quæ malè volant, mali sunt gressus. REX.

Causa autem quare aues natantes sunt mali gressus, est: quia cùm huiusmodi aues aptæ natæ sint ad natandum propter victum, quem sibi sic natando acquirunt, natura dedit eis tibias curuas, vt melius fortius, & facilius se impellerent natando per aquas; nam si longas haberent tibias, nimis esset eis difficile, natando se impellere, cùm de necessitate oporteret tibias ipsas, propter ipsarum longitudinem, nimis profunde attingere, & subintrare aquas, & cùm aquæ in profundo, tanquam magis distantes ab aëre facilius ducantur, non facientes tantam resistentiam, dū vna res videlicet infrà tantùm aqua ducatur, & in superficie propter attractionem aëris, quo aqua ipsa ambigitur, magis sustineat corpus natans, & dum oporteat quod duo ducantur natando per superficiem, videl. ipsa aqua & aër, qui sibi coniungitur & opponitur, maiorem resistentiam faciant pedibus auis natantis ducendo & exercendo eos in posterius, & sic magis impellant. Auis ipsa si tibias longas haberet, ducendo eas per profunditatem aquarum, non posset facere talem impulsionem, dum nō inueniatur tanta resistentia in profundo, qualem facit cum tibijs curtis, quæ ducuntur per super-

ſuperficiem aquæ, quæ magis auxiliatur impulſioni. Videmus enim exemplum in galeis, vt ſi quando remiges volunt fortius nauigare cum remis, non immittunt multùm profundè remos per aquam, ſed ſuſtinent ipſos altè, ducendo prope ſuperficiem aquæ, ad hoc vt aqua ipſa prope ſuperficiem remis ipſis fortius reſiſtente, galea melius impellatur, & velocius currat. Cõtigeret etiam inde aliud, quia auis poſtquã natando ſic tibias longas extenderet, vix poſſet ipſas ad ſe retrahere, quod ſubſequenter & ſæpius faceret alias impulſiones natando, vt facit cum tibijs curtis, quas frequentius & facilius ad ſe retrahit. Habuerunt igitur huiuſmodi aues à natura tibias curtas ad melius natandũ, & quia curtitudo tibiarum eſt contraria greſſui ſicut euidenter apparet in nanis, ſequitur igitur quòd aues ipſæ omnes ſunt mali greſſus rationabiliter. Aliæ verò aquaticæ natant & beneuolant, nec recedunt ab aquis vt genera Cinnorum, & Pellicani, quos quidam in Italia dicunt Coſanos, & modi coruorum marinorum & ſimilia eis. Aliæ non natant neq; beneuolant, neque recedunt ab aquis, vt modi quidam rallorum & ſibi ſimilium. Aliæ non natant, & beneuolant, neq; elonganturab aquis, vt genera Ayronum & ſibi ſimilium. Rurſus aquaticarum natantium quædam ſubmergunt ſe penitus in aquis ad acquiſitionem cibi, quædam caput & collum vſq; ad ſpatulas, vel vſq; ad medium corporis. Diuerſitas ciborum quibus vtuntur aquaticæ, talis eſt: aquaticarum enim

aliæ viuunt de rebus aquaticis solùm: aliæ de campestribus solùm: aliæ de vtrisque. Quæ viuunt de rebus aquaticis solùm, sunt pellicani, genera coruorum marinorum, & genera mergonum; quæ solùm de piscibus viuunt. Illarum verò quæ de campestribus solùm viuunt, aliæ acquirunt sibi cibum in aquis, vel circa aquas, vt cinni, qui viuunt de herbis, granis, & fructibus, quæ priusquam comedant in aqua remolliunt, propter teneritatem rostri. Aliæ de prope, & à longè ab aquis vbi melius inuenire possunt, vt genera anserum, quæ viuunt de herbis granis, & segetibus, & huiusmodi. Illarum verò quæ de vtrisq; viuunt, aliæ viuunt de piscib⁹, & reptilibus aquaticis & terrestribus, vt sunt modi Ayronum, qui viuunt de piscibus, ranis & serpentibus, muribus, & huiusmodi: Aliæ de piscibus, herbis, fructibus & granis sicut anates. Ex prędictis patet, quòd quędam auium aquaticarum natant & comedunt pisces, quales sunt modi mergulorum, pellicani, corui marini, & huiusmodi. Quędam natant & non comedunt pisces, vt maneries cinnorum. Quædam non natant & comedunt pisces, vt modi Ayronum, & sibi similium. Quędam non natant, neq; comedunt pisces, vt sunt multi modi picarum, quæ sunt aquaticæ, neque natant, neque comedunt pisces.

CAPITVLVM V.

De exitu Aquaticarum de aquis ad pascendum.

Octo

OCto de diuersitate ciborum quibus vtuntur aues aquaticæ requiruntur dicere; quando exeunt ad pascendum, illę scilicet quæ pascuntur extra aquas, & quoties exeunt per diem, & quomodo exeunt ad pascendũ, & redeunt de pascuis ad aquam, & quo ordine, & ad quæ loca, & quare redeũt ad aquã, & quomodo stant in aquis quiescentes. Exeunt autem aues aquaticę, quę ex aquis exeunt ad pascendum in die, & hoc est cõmune omnibus auibus huiusmodi aquaticis, exceptis quibusdam, quæ adeo sunt debilium motuum & modici volatus, quòd præ timore quem habent de auibus rapacibus, per diem volare non audent, neque ad transmutandum aquas, neque propter sui pastum, de noctę verò exeunt & volant, vt quidam modus mergonum, & fullicarum, & plures earum quæ habent malum volatum; certis autem horis diei exeunt aquaticæ ad pascendum, & certis horis redeunt à pascuis, mane namq; circa ortum solis exeunt ad pascendum, & morantur in pascuis vsq; ad tertiam, & aliquando minus, aliquando plus, cùm enim dies æstuosus est, minus morantur, & cùm dies est nubilus & non æstuatus, plus morantur, circa tertiam verò diei redeunt ad aquas & illic morantur & quiescunt vsq; circa nonam, & tunc iterum exeunt ad pascendum, & morantur in pascuis vsq; ad occasum solis, & tunc secundò redeunt ad aquas, quiescentes in eis tota nocte, anticipant autẽ horas exeundi & redeundi secundum intentionem & remissionem caloris in die, vt prædictũ est. Plures etiam huiusmodi

de aquaticis pernoctant aliquando extra aquas pascendo, præcipuè cum splendore Lunę, & huiusmodi sunt anserum modi, quæ sunt aues multum comedentes, & comedunt herbas & cætera quæ videre possunt in nocte cum lumine Lunæ, hoc autem faciunt maximè quando noctes sunt longæ, nam eis non sufficit esca, quam sumpserunt in die. Accidit autem quod anseres maiores & etiam minores pascendo seu volando miscent se cum domesticis anseribus, & nulla de ipsis remanet cũ domesticis, quemadmodum plures de domesticis recedunt cum eis, & fiunt agrestes, facilius enim est ad naturam redire, quam consuetudinem retinere, beneficio siquidem pastus & nutrimenti, non solùm aues sed plura animalium cõuersantur inter homines. Alij autem modi aquaticarum & mediarum non pernoctant extra aquas, nec pascuntur in nocte, quia sunt aues modici cibi, & quæ pascuntur grana radices herbarum, & similia, quæ non possunt videre de nocte, etiam cum splendore Lunæ, vt pluerij, vanelli, & genera gruum; anates verò & Circellæ, & similes non accedunt istis horis certis, sed pascuntur tota die aquis vel extra aquas. Ex prædictis patet, quotiens redeunt de pascuis, sortiuntur enim omnes horas diei in tres partes, duabus partibus sunt in pascuis, reliqua verò parte ante has in aquis quiescunt, omnibus verò horis noctis stant in aquis, & sic vnam partem faciunt de tota nocte, vnde bis exeunt in die ad pascua, & bis redeunt de pascuis. Modus autem

quem

quem habent in exeundo & redeundo multiplex eſt; aliæ enim cõgregantur cum alijs eiuſdem ſpeciei, & diuiſim in multas turmas exeunt, & redeunt ſequentes aliæ alias ſucceſsiuè, quaſi gemino ordine linearum, cõuertentium ſe in angulum: rarò verò aut nunquam aſſociabunt ſe in numerum alterius ſpeciei, ſed manent vt plurimum anſeres cum anſeribus, anates cum anatibus, circellæ cum circellis, grues cum gruibus, & ſic de alijs. Et ſi quando contingat illas aſſociari auibus alterius ſpeciei, non hoc faciunt, vt cum eis remaneant, ſed quia quando vident alias ire, volunt ire & ipſæ: poſtmodum verò ſtatim diſſociabunt ſe ab eis, & quælibet redibit ad alias ſuæ ſpeciei. Aliæ verò non ſeruant iſtum modum, ſed confuſè exeunt & redeunt, & ſine ordine, aliquando aſſociatim, aliquando ſingulariter, vt vanelli & huiuſmodi. Hæ aues & cæteræ tàm mediæ, quàm terreſtres, quæ non ſunt rapaces, pro eo quod non indigent præparatione cibi ſui, vt ipſum deglutiant, nam ipſum inuentũ granatim deglutiunt, & ſiue grana ſiue piſces ſiue vermes comedant, tàm volatiles quàm non volatiles, tàm citò deglutiunt, quod ſi aliæ aues hoc videant, quæ viuunt de ſimilibus cibis, non poſſunt tam celeriter currere, quin illæ prius deglutiuiſſent, non curant ſolitariè paſci, ſed aſſociatim volant, & paſcunt cum alijs ſuæ ſpeciei.

CAPITVLVM VI.

De ordine exitus ipſarum ad paſcendum.

ORdo autem exitus aquaticarum & mediarum de aquis ad paſcendum ad plus, eſt hic: prius exeunt ſpecies anſerum minorum, deinde grues, poſtmodum ſpecies anſerũ maiorum, vltimò verò bernecelæ, & quidam modus anſerum paruarum incedentium cum eiſdem ſimul quę dicuntur blenectę, & ſubſequenter alij modi auium aquaticarum.

Ordo reditus hic eſt: Bernecelæ & Blenectæ prius redeunt ad aquas, deinde grues & anſeres, poſtremò verò & cætera multitudo. Loca ad quæ exeunt ad paſcendum ſunt ſecundum diuerſitatem eſcæ, qua vtuntur diuerſa, & ſecundũ diuerſitatem temporum, vt dicitur infrà, docendo loca in quibus inueniuntur aues, ad quas iactari debent falcones & cęterę aues rapaces. Anates verò & cęterę aues aquaticę ſimilium ſpecierum, exeunt libentius & ſępius ad paſcendum temporibus pluuioſis, propter quod & in hyeme magis, & multò ſępius in Septembri Octobri, Nouembri, maximè diebus pluuioſis. Hoc autem faciunt cùm pluuię deponunt ſemina herbarum, & fructus arborum, & dumorum, quę omnia in ſuo curſu congregant & deportant ad loca riuulorum, Riueriarum, & ad cętera loca minora collectiua aquarum. Hęc ergò ſunt loca, hęc ſunt tempora, quando & quo exeunt libentius & ſępius. Non ſolùm

ſolùm autem anates & aquaticę huiuſmodi tunc exeunt libentius ad paſcendum, ſed etiam omnes aues quę viuunt de vermibus quos cauant ſub terra, & quos inueniunt ſuper terram, vermes enim hoc tempore & his locis generantur amplius, & exeunt de ſuis habitaculis ad ſuperiora terræ, fugiunt namq; aquam, quæ eſt eis nociua, & facilius eſt eis penetrare ad ſurſum propter ſuperficiem remollitam, quàm ad deorſum, vbi eſt ſolidum.

CAPITVLVM VII.

De reditu aquaticarum ad aquas ſeu loca aquoſa.

LOca verò ad quæ redeunt ſunt aquoſa, quemadmodum ſunt lacus, ſtagna, paludes, flumina magna & modica, quę dicuntur Riueriæ, & cętera loca vna collectiua aquarum, quę dicuntur à quibuſdam plactariæ, libentius autem & ſępius huiuſmodi aues redeunt ad flumina lapilloſa, ſpacioſa, & ſępiſsimè ad inſulas, & quę ſunt in eis. Propter hoc autem redeunt ad loca aquoſa in die, vt illic maneant tutiores contra feras, lutras ſcilicet, vulpes & huiuſmodi, & contra aues rapaces, quæ rapaces parùm poſſunt in aquis; nam aquaticę ſe ſubmergunt in eis ad defenſionem ſuam. Alijs etiam modis habent defenſionem ſuam in aquis. Debilis verò auis aquatica maiorem defenſionem habet in aqua, quàm alia fortior extra aquam.

CAPITVLVM VIII.

De ſtatu quem faciunt in aquis tàm dormiendo, quàm non dormiendo.

HIc autem eſt modus, quem habent ſtando in aquis & dormiendo. Illæ aues aquaticæ, quæ natant, aliquando manent in aquis natando, & aliquando prope ripam, tenendo pedes ſuos in terra ſub aquis vſq; ad genua, vel vnum pedem ſolùm. Illæ verò, quæ non natant, ſiue ſint aquaticæ, ſiue ſint mediæ, tenent aliquando ſuos duos pedes in terra ſub aquis, aliquando vnum vſque ad genua, vel ſupra, ſecundum quantitatem aquæ. Maior verò pars aquaticarum & non aquaticarũ quando dormiunt, ponunt caput ſuum retro ſpatulas ſuas ſupra dorſum, & tàm natantes, quàm non natantes ſuper vnum pedem dormiunt, quæ ideo tenent caput inter ſpatulas, vt roſtrũ quod eſt corneum & frigidum, & caput etiã calefiat: per hanc calefactionem enim humiditas ipſius capitis facilius diſſoluitur & repellitur, quæ per frigus congelaretur. Imò & de facili fieret morbus in capite, qui dicitur . . . . . id eſt, petrificatio, phlegmatis in capite. Super vnum pedem verò dormiunt non ſolùm aquaticæ, ſed ferè generaliter omnes aues, vt leui ſomno dormiant, & citius excitentur, quod faciunt, vt imminentia nocumenta facilius ſentiant & fugiant, Aquaticæ verò cùm dormiunt, ad hoc tenent vnum pedem in aqua, vt quando aliquam feram contingeret aquam intrare, aut aliquid

aliud

aliud nociuum eis, ipsæ sentiant facilius motus aquæ. Aqua namque pro eo quod humida est, & malè terminabilis proprio termino, mota circulariter, mouet aliam partē sibi continuam etiam circulariter, & sic prouenit motus, desistente primo motore, vsque ad crura auium. Aues verò sentientes sua crura tangi, excitantur protinus & sibi cauent, & omne corpus quantò super plures bases steterit, firmius stat, & difficilius est commoueri, quantò verò super pauciores, contrarium. Propter hoc dormientes super vnum pedem, facilius commouentur & excitantur. Præterea omne dormiens cum timore, facilius excitatur, sed omnes huiusmodi aues cum timore dormiunt naturaliter; igitur sic dormientes facilius excitantur. Sunt & aliæ rationes, quas Manfridus Rex Sicilię quondam, Diui Augusti Imperatoris, huius libri authoris filius addendas curauit, cum librum ipsum corā se legi mandauit. Cùm aues omnes tàm aquaticæ & mediæ, quàm terrestres tantùm laborent pro acquirendo cibo, exeundo, redeundo & stando super pedes, fatigantur valde, sed nocte veniente, qua quiescere consueuerunt, cùm stando pedes quiescere volunt, vicissim aliquando super vno, aliquando super alio quiescunt, sicut accidit fessis animalib⁹ ambulabilibus dum quiescere volunt stando supra pedes, quandoq; super vno pede, quandoq; super altero quiescunt. Est & alia ratio, quòd cum pedes auium ferè carne careant, & in eorum compositione sint ossa, nerui lacerti, cutis, &

vngues corneæ, quæ omnia sunt frigida naturaliter, & in somno infrigidentur extrema propter reuocationem caloris & spirituum ad loca decoctionis, pedes ipsi sint naturaliter frigidi, in somno leuiter infrigidantur, vnde cùm infrigidata membra propria operatione deficiant, est necessarium quod calefiant, ad hoc vt viuificentur virtutes & per consequens operationes eorum. Vnde vicissim circa ouariam & ventrem & infra plumas vt calefiant, contrahunt pedes suos, hoc faciendo successiuè primo de vno pede, & postmodum de alio consequenter. Si verò ventus est, dormiendo opponunt sua pectora vento, vt pennæ ipsarũ iaceant consertę corpori pendentes ad inferius, quemadmodum innatæ sunt, & non iaceant hirsutæ. Nam si ventus veniret, à tergo, eleuaret pennas & plumas earum, & commoueret eas, quare inquietarentur cũ deberent quiescere & dormire.

CAPITVLVM IX.

De terrestribus, quibus modis acquirunt sibi escam, quando & quam: Et quare noctuæ exeunt ad prædandum de nocte.

MOtus autem & operationes quas habent aues terrestres volando naturaliter ad acquisitionem cibi, multi sunt. Quædam enim terrestrium auium sunt boni volatus & nullius gressus, vt modus hirundinum maiorum, de quibus dicit Aristoteles, quòd sæpe videntur in primo veris, & in autumno, & in æstate quandoq;

doq; & maximè paulo ante pluuiosum tempus & paulo pòst, habent autem curta crura & debilia; alas verò longas ad modum falcis, quæ in terra positę non possunt ambulare, & de terra vix possunt exsurgere ad volandum, propter quod manent & adhęrent sæpe in rupibus & in cryptis vt ab alto se pręcipitent ad volandum. Quædam sunt boni volatus & mali gressus, vt omnia genera rapacium, & plurima de non rapacibus, & secundũ plurimum, omnes aues quę sunt boni volatus non sunt boni gressus, generaliter verò omnes quæ sunt mali gressus, sunt boni volatus, nam hæc consequentia est generalis, prima verò non. Aliæ terrestriũ sunt boni gressus, & nullius volatus, vt strutiones: Aliæ sunt boni gressus & mali volatus, vt perdicum, coturnicum genera, & modus rallorum terrestrium, quę dicuntur duces coturnicum, & fasiani & similes his. Amplius terrestrium aliæ acquirunt sibi cibum volando, & in aëre capiunt ipsum. Aliæ acquirunt sibi cibum ambulando, super terram & de terra recipiunt ipsum. Illarũ verò quæ volando capiunt ipsum, alię comedũt ipsum in aëre, vt modi hirundinũ, syrenę & similes, quæ capiunt in aëre, & comedunt modos muscarum, scarabęorum, apum, & vesparum, & cęteros vermiculos volantes, nisi cum capiunt aliquẽ vermiculum ex habentibꝰ aculeos, qui possent eis nocere nimis in transglutiendo. Ad occidendũ verò huiusmodi, & ad præperandũ descendunt aliquando ad terram, vel vadũt ad ramos arborũ, & prępar ant, vt nõ sit eis nociuꝰ

quando

quando deglutient. Alię verò volando suam capiunt . . . . semper stant super terram & super arbores ad occidendum, deprædandum, & præparandum, & ad comedendum ipsam, vt sunt aues rapaces omnes fere, quæ capiunt alias aues in aëre, sæpius ad terram vadunt vel ad arbores vt comedant. Illarum verò quæ ambulando acquirunt sibi escam, aliæ mordicando cum rostro in superficie terræ, & non raspando cum pedibus, vt bistardæ, cinni, anates campestres & similes quæ pascuntur semper super terram, herbas, grana, vermes & huiusmodi. Aliæ raspando cum pedibus sub terra, quando non inueniunt escam super terram, vt perdices, gallinæ, fasiani, pauones coturnices, & similes his. Aliæ raspant cum pedibus & cum rostro cauando, mordicant ea quæ inueniunt super terram & sub terra, vt genera monedularum coturnicum, coruorum, & earum quæ sunt similes corniculis, & vt modi picarum, ac sturnelli & similes his. Prætereà & alios modos multos in acquirendo cibum huiusmodi aues terrestres habent, quos tędiosius esset narrare ad pręsens. Cibi verò quibus sæpius vtuntur terrestres diuersi sunt: nam aliæ vtuntur magis alio cibo, quàm carnibus: aliæ carnibus & alio cibo: aliæ carnibus solùm. Illarum quæ vtuntur magis alio cibo, quàm carnibus, quædam sæpius comedunt grana, fructus arborum & dumiorum, brucos, & cætera conuenientia sibi, vt perdices, starnæ, phasiani, pauones, franquillini. Coturnices

nices & huiusmodi, quæcunq; sunt modici volatus, vtuntur ijsdem cibis, vt modi columbarum & turturum, & facha, quæ sunt maiores columbis & maiores turturibus, & bistardæ, & anates campestres, quæ sunt in colore & forma membrorum & in pluribus similes bistardis, sed multo minores in quantitate. Quædam nec semina, nec herbas, nec fructus comedunt, sed formicas & modos aranearum, & modos vermiculorũ, vt sunt species piconum. Quædam verò de auiculis terrestribus habent cibum de arboribus, fructus scilicet arborum, & vermiculos qui sunt super arbores. Quædam ex herbis, semina scilicet herbarum, & vermiculos qui sunt super herbas. Quædam ex terris, semina, scili. iacentia super terram, & vermiculos, de terra. Quædam verò ex omnibus his indifferenter habent sibi cibum. Illæ verò quæ comedunt carnes & alios cibos indifferenter, sunt genera coruorum, cornicularum & modi picarum, sed carnes quibus vescuntur sunt de morticinis, vel residua de animalibus occisis ab auibus, aut hominibus, aut feris, raró namque rapiunt auem aliquam, aut bestiolam, nisi forte infirmam aut debilem, & aues huiusmodi in defectu carnium, pascuntur grana, fructus, vermes, locustas, bruculos, & similia quæ acquirunt super terram, aut sub terra. Illæ verò, quæ comedunt solùm carnes, tribus modis sunt: Aliæ enim nunquam comedunt carnes de suo raptu, sed semper morticinas, aut residuas, de quibus prædictum est, vt sunt genera

vultu-

vulturum, ossofrangorum, & sibi similium. Aliæ vescuntur morticinis carnibus, residuis, & alijs, quas quandoq; rapiunt, vt genus miluorum, & quædam genera aquilarũ ignobilium. Aliæ vescuntur solùm illis carnibus, quas habent de suo raptu, & nunquam carnibus cadaueris, neq; residuarum, vt genera falconum & accipitrum rapacium, & similium. Dicto de diuersitate ciborum quibus vtuntur terrestres aues, restat dicere ea quæ sequuntur, sicut dicebatur de auibus aquaticis, sc. quando & vbi, &c. Horæ itaque quibus exeunt aues terrestres de suis mansionibus, non sunt adeo euidenter distinctæ in omnibus auibus terrestribus, quemadmodum in omnibus aquaticis, quæ exeunt ad pascendum. Veruntamen quibusdam terrestribus sunt determinatæ, quibusdam non. Determinatas horas habent ad exeundum omnes ferè quæ sunt modici volatus, vt modus perdicum & starnarum, fasiani, franquillini, & aliæ quæ sunt boni volatus, & maneries columbarum, quæ exeunt manè circa ortum solis, & stant in pascuis suis vsq; circa tertiam, & tunc redeunt ad mansiones suas fructuosas & herbosas. Nam illæ quæ sunt modici volatus, pro eo quòd sunt modici volatus, & aues rapaces delectantur rapere ipsas pro bonitate carnium suarum, timent esse tota die extra mansiones suas ad pascendum: imò exeunt in mane ad pascendum prope mansiones suas, & redeunt de pascuis circa meridiem, post nonam verò iterum exeunt ad pascendum, &

stant

ſtant in paſcuis vſq; ad occaſum ſolis, poſt occaſum verò redeunt ad ſuas manſiones ad pernoctandũ in eis,& tutius quieſcendum. Tamen ſciendum vniuerſaliter, quòd illæ quæ in arboribus natæ ſunt; & manſionem ibi habent, ad arbores redeunt, quæ verò in rupibus, ad rupes, quæ in fruticibus ad frutices, quæ in terra, ad terram, & ſic de cæteris manſionibus omnium auium terreſtrium. Sunt & aliæ aues terreſtres, quæ exeunt ad paſcendum in nocte bis, ſcil. in crepuſculo ſerotino,& matutino, præcipuè ſi nox fuerit obſcura, in ſplendore enim Lunæ exeunt, ad prædandum quacunq; hora, ſicut ſunt bubones & modi noctuarum,& vniuerſaliter omnes aues, quæ de nocte exeunt ad prædandum. Nec iſtud prædari de nocte faciunt pro eo quod ſicut aſſerit Ariſtot. de nocte vident, & de die non vident: de die namq; vident & de nocte, ... comedunt . . . . auium . . . . . . in die volare non audent. Imo . . . . . . animalia quadrupedia quæ per diem latent, & per noctem exeunt ad paſcendum, quæ debilis defenſionis ſunt faciunt hoc . . . . eis accidere, videntur enim per diem ab eis quæ vellent. . . . . nocere,& odoratu ſentirentur veſtigia ſua. Similiter eſt de huiuſmodi auibus, & de pluribus quæ ſunt debilis defenſionis, faciunt hoc ne videantur ab auib⁹ alijs ſibi nocere volentibus, omnes enim inſurgunt in eis & verberant ipſas, vnde & aucupes ad huiuſmodi aues cõgregant alias, quas capere volunt, de nocte verò, pro eo quod cæteræ aues

quæ

quæ inimicantur eis quiescunt in mansionibus suis, tutius volant ad prædandum. Pluribus verò auibus terrestribus non sunt horæ determinatæ, ad exeundum de suis mansionibus ad pascendum in die, sed exeunt mane, vel quacunque hora diurna possunt ad pascendum, & tota die stabunt & volitabunt in suis pascuis, post occasum verò solis redeunt ad proprias mansiones, vt in eis pernoctent securius & quiescant, sicut . . . . variæ. Cornicum modi . . . . . . & modi monedularum . . . . . . Vultures similiter & ossa . . . . . . similes, auiculæ terrestres, vt sunt alaudæ, couar . . . . passeres . . . . . faciunt, quod & istæ tota die pascuntur si tempus faueat ipsis, & non habent certam mansionem, adeo sibi propriam vt cæteræ aues supradictæ, quamuis postea redeant omnes ad loca in quibus natæ sunt, vel ad similia illis. Sunt etiam aues terrestres quæ pascuntur per diem, & magis à tertia vsq; ad nonam, quoniam tunc inueniunt escam sibi quā capiunt in aëre, vermes volantes scilicet, apes, vespas, scarabeos & huiusmodi, vt sunt illæ quæ dicuntur syrenæ.

CAPITVLVM X.

De modo exitus terrestrium ad pascendum, & de reditu, & statu ipsarum.

MOdus autem quem habent aues terrestres in exeundo de suis mansionib⁹ ad pascua, multiplex est, nam quędam congregatę exeunt in tur-

in turmas multarum suæ speciei, quędam verò singulariter: congregatę, vt turtures & columbi pręcipuè sturni . . . . . . quæ licet tempore . . . . . . se ab alijs masculus cum femina sua ad pullificandum, tamen diligunt societatem, & visæ sunt eo tempore . . . . . societate. Singulariter verò volant ad acquisi . . . . rapaces, & tantum in tempore partus & pullificationis . . . . mas cum femina, sicut . . . . . cęteræ. Quarumq; rapacium quædam, sicut quoddam genus . . . . volando capiunt escam suam, locustas scilicet, bruchos & modum scarabeorum, quæ omnia capiunt nō cum rostro sicut aliæ capiebant, sed cum pedibus, & comedunt eos etiam in volando, quoniam non est eis opus occidere huiusmodi escam, neque præparare: & plures modi auium rapacium dum iuuenes sunt comedunt huiusmodi cibos, præcipuè modi falconum. Et quædam terrestres ambulando exeunt congregatæ in multitudine, vt modi perdicum, præterquam in tempore coitus. Aliæ verò ambulando singulariter exeunt, vt phasiani & coturnices, nisi quando sunt pulli, tunc enim multi sequuntur matrem, quando exeunt ambulantes ad pascendum. Auiculæ verò terrestres volitando exeunt huc & illuc per arbores & dumos & per terram, nam de . . . . . . rapaces accipiunt escam. . . . . Vultures verò & illæ . . . . . . generis habent hunc modum exeundi ad pascendum, ... rupibus, vel super . . . . prospiciunt circum . . . . .

remotis, vt videant aliqua indicia cadauerum, quæ indicia . . . . ab hominibus, si vident eos occidere animalia, vt . . . . ad cadauer . . . . . lupis & huiusmodi feris, quæ venando occidunt animalia. Cùm igitur hæc indicia viderint, recedunt illuc omnes subitò & congregantur ad corpus, & si stantes in rupibus altis, aut super arborem non viderint aliquid de signis prædictis ascendunt ad aëra in sublime, circumuolando huc & illuc, vt ad loca magis remota videre posſint, & si vnus de ipsis subitò descendat ad cadauer, cæteri motus illius cognoscentes quos facit, ad descendendũ subitò in insequuntur illum, & descendunt cõgregantes se multi, vbi erit cadauer. Non est ergò tenendum, quod odoratu sentiant cadauer, vt quidam dicunt, sed potius visu, quod expertum est per nos pluries, etenim quando vultures erant ex toto ciliati, non sentiebant carnes proiectas ante ipsos, quamuis odoratum non habebant oppilatũ. Experti sumus etiam, quod non rapiunt aues cùm famelici sunt, & videntibus proiecimus pullos gallinæ, & non capiebant illos, nec occidebant, & cùm intromittant caput suum & collum per strictum foramẽ cadaueris intus in cadauere extrahendo, quicquid est intus per id foramen, caput & collum eorum est sine pluma, vt in pluribus.

CAPI-

CAPITVLVM XI.

De medijs auibus, quibus modis acquirunt sibi escam, quando & quam.

MOtus & operationes, quas habent aues mediæ ad acquisitionem cibi multiplex est, nam quædam discurrendo huc & illuc & velociter locum commutando, acquirunt sibi cibum cauando, aut mordicando cum rostro, vt corlini, pluerij, & vanelli & huiusmodi; quędam ambulando & non discurrendo, sed volando de loco ad locum, quando transmutant loca ad acquisitionem, & cauando sc. cum rostro quæ sunt sub terra, & mordendo cum rostro quæ sunt super terram, vt grues: quędam ambulando & piscando cum rostro reptilia, quæ sunt sub terra, aut cætera de quibus viuere possunt, non tamen mordicant cum rostro ad colligendum grana, aut herbas aut fructus arborum vel herbarum, quoniam de huiusmodi non viuunt, vt sunt ciconiæ albæ & nigræ & mediæ, non natant sed sunt boni volatus & ab aquis sæpe recedunt, & vt maneant in terra, & vt pascantur illîc.

CAPITVLVM XII.

De diuersitate ciborum, quibus vtuntur mediæ aues.

DIuersitas ciborum quibus vtuntur mediæ aues talis est: Quędam viuunt nunquam de rebus aquaticis sed de campestribus, scilicet

de granis radicibus herbarum, & feminib⁹ fructuum, arborum & herbarum & dumorum & similibus, vt modi gruum, cauant autem libenter radices herbarum, & libentiſsimè yari. Quędam de vermibus quos cauant ſub terra, & aliquando de illis quos inueniunt ſuper terram de locuſtis ſcil. bruchis. & cæteris vermib⁹ volatilibus, & non volatilibus, quos inueniunt etiam ſuper herbas, in pratis, & in paludoſis locis, & in terris aratis, vt ſunt genera corlinorūm, vanelli, pluerij, & ſpeciei ſuæ ſimiles, habentes roſtrum longum ad modum corlinorū, quorum maior pars vitæ eſt, cauare ſub terra. Liuercini verò comedunt ſępius ſcarabęos bruchos & huiuſmodi. Quædam comedunt piſces vermes, & reptilia, & comedunt de animalibus lacertas, ranas, mures & huiuſmodi, quæ eſſent hominibus & pluribus animalibus venenoſa, vt ſunt modi ciconiarum.

CAPITVLVM XIII.

De exitu quarundam mediarum.

EXeunt autem de ſuis manſionibus quædam de medijs, hora indeterminata, mane ſcil. vel quacunque hora poterunt, & tota die ſunt in locis paſcuorum de quibus viuunt, vt corlini, vanelli & huiuſmodi. Quædam verò bis in die. Illæ ſcil. quæ habent manſionem & refugium ad aquas quemadmodum aquaticæ, ſicut ſunt grues, & bis redeunt ad aquas; & illæ quæ manent in terra, & habent plus refugium in terra, ſimiliter bis in die exeunt de ſuis manſionib⁹

ſionibus ad paſcua, vt ciconiæ: Quædam verò non audent exire de die, nocte tamen volant, timent enim de auibus rapacibus, vt liuercini & huiuſmodi.

CAPITVLVM XIV.

De exitu mediarum ad paſcendum, & de ſtatu ipſarum in locis paſcuorum.

MOdus exeundi multiplex eſt: nam quædam de medijs exeunt congregatè, præterquàm in tempore pullificationis, vt grues, corlini, pluerij, vanelli, & huiuſmodi: Quędam diuiſim, vt ciconiæ, quæ ſolitariè exeunt, & ſolitariè ſtant, & ſolitariè redeunt, liuercini etiã ſingulariter vadũt ad paſcua. Aliæ verò confusè & ſine ordine, modò ſolæ, modò cum alijs.

CAPITVLVM XV.

De reditu mediarum & ſtatu ipſarum in manſionibus.

LOca verò ad quæ exeunt ſunt diuerſa, per diuerſitatem temporum: generaliter verò omnes vadunt ad loca in quibus abundant cibi, quibus vtuntur quęlibet ſpecies, ſecundum maneriem ciborum de quibus viuunt. Specialiter tamen dicitur infrà, cum dicitur vbi inueniri poſſunt quando aues rapaces jactari debent ad huiuſmodi aues. Redeunt autem quælibet ad ſuas manſiones, ad pernoctandum illic, vt tutiores ſint à feris, propter quod ſecu-

rius dormiunt: in campis verò per noctem sæpius dormiunt vanelli. Ciconiæ verò ad turres, aut arbores, aut alia loca alta, grues verò ad aquam, quemadmodum & aquaticæ, & vniuersaliter omnes aues redeunt ad mansiones quas elegit mater in pullificando, elegit enim conuenibiliores mansiones ad tutelam filiorum, & si non habebunt easdem, eligent sibi mansiones similes illis mansionibus in quæ nidificant matres, quędam tamen pernoctant in campis quiescentes in terris, vt quidam modus columborum, qui habent rostrum croceum, & sunt minores alijs columbis, præter quasdam quæ pullificant in terra, de nocte tamen ascendunt & permanent in arboribus, vt sunt Fasiani, gallinæ & huiusmodi. Dormiunt autem & aues mediæ super vno pede, quemadmodum aquaticæ & terrestres, tàm rapaces quàm non rapaces, propter id quod dictum est.

CAPITVLVM XVI.
De transitu auium.

QVia iam dictum est de auibus non rapacibus aquaticis, medijs & terrestribus, id quod dicendum erat: nunc videndum est de mutatione locorum, quam faciunt aues secundum mutationes temporum. Verum cùm duplicem mutationem faciant, scil. de frigidis locis ad calida, & de calidis ad frigida, dicetur prius de illa mutatione, quam faciunt de locis frigidis ad calida. Hanc enim, postquam . . . . & perfectæ viribus & pennis . . . . faciunt, & hæc

& hæc mutatio est transitus seu passagium; de frigidis namq; regionibus transeunt ad calidas regiones, de locis natiuitatis suæ ad longinqua. Alia verò mutatio quam faciunt, est post hyemis tempus, scil. de calidis regionibus ad frigidas, idque propter hoc dicitur reditus. Sed quia nón omnes aues hanc mutationẽ faciunt, attendendum erit, quæ transeunt, & quando & quare transeunt, quem modum habent parandi se ad transitum, quod tempus anni, & quarum qualitatum tempora cõueniunt transitui earum, & quæ transeunt prius, & quare prius illæ, quem ordinem tenent dum volant transeundo, de quibus locis transeunt, ad quæ loca descendũt dum transeunt, & ad quę loca transeunt, quare morantur in locis ad quę transierunt, & quàm diu.

CAPITVLVM XVII.

Quæ aues transeunt & quando.

TRanseunt autem aquaticæ, siue sint de illis quæ viuunt de piscibus tantum, siue de illis quæ viuunt de piscibus & alijs rebus aquaticis, siue de illis quę viuunt de rebus terrestribus, & non de piscibus neq; de rebus aquaticis, siue sint de illis, quę viuunt de rebus terrestribus & aquaticis, quę nunquam sunt boni volatus. Medię similiter transeunt, pręcipuè illæ quę viuunt de vermibus quos cauant è terra. Aues autem terrestres . . . . transeunt tàm . . . . quàm non rapaces, tàm magnæ quàm

paruæ, non tamen . . . . aquaticis namque de medijs & de terrestribus, illæ . . . . . modici volatus . . . . . aut infirmæ, hanc mutationem, pręcipuè ad loca longinqua facere non possunt. Veruntamen loco huius mutationis, habent aliam ad loca propinqua, vt de montibus ad conualles tempore hyemis, & de vallibus ad montana tempore æstatis; quod faciunt terrestres vt fasiani, pauones, bistardæ, & generaliter omnes secundũ plurimum, quę non incedunt binæ & binæ, scil. vnus masculus cũ sua fœmina tempore pullificationis, & tempore hyemis de aquis minus calidis ad calidiores, vt de fluminibus minoribus ad maiora, & de maiorib⁹ ad paludes & stagna & lacus, & de his ad quasdam maritimas propinquas, vel ad aquas fontium de profundo venientium, quoniam huiusmodi aquę tunc sunt calidiores, & è conuerso tempore æstatis. Hoc faciunt illæ quę sunt modici volatus, vt modi mergorum & ralli, & illæ quę sunt boni volatus, quando infirmitate aut debilitate detinẽtur, hanc mutationem faciunt, non ad loca remota, vt prædictum est. Illę autem aues quæ propter infirmitatem transire non possunt, cùm sint de speciebus transeuntium, in regione in qua manent vocantur Paysanæ, & in sua patria commorantes. Aues autem illę quę nascuntur & inhabitant in India, & in regione quæ est sub æquinoctiali vel prope, illic nidificant, & suos filios nutriunt donec perfecti fiant, nec indigent vt transeant ad acquisitionem cibi sui aliàs, neq;

vt fu-

vt fugiant nimietatem frigoris. Cùm enim sol bis accedat ad centrum capitis habitantium illic, & bis recedat, & bis supersit, habent duplex ver, duplicem æstatem, duplicem autumnum, & duplicem hyemem, & ideo fructus, herbas, semina, locustas, bruchos & huiusmodi habent in abundantia, nec frigus hyemale est eis infensum, cùm sol non elongetur à capitib⁹ eorum nisi ex viginti tribus gradibus & minutis: Preætereà cùm vere & æstate nutriant & per compleant pullos, quemadmodum & cęteræ omnes, si transire vellent fugiendo calorem, vel citra æquinoctialem vel vltra, si est habitatio illic, aut facerent hoc cum motu solis illic, aut è conuerso, si cùm motu solis, sequerentur calorem, sed multò magis indigebant fugere, quando maior erat calor, scil. cùm nidificabant & pullos nutriebant, sed tunc non fugerunt, quare neq; nunc oportet eas fugere aut transire; nisi fortè dicatur de his, quemadmodum & de alijs, quæ non sunt de transeuntibus, quod particularem mutationem faciant de conuallibus & planis ad montana & syluosa, & de aquis calidis ad frigidas vt fugiant calorem, & è conuerso, vt fugiant frigus.

CAPITVLVM XVIII.

Quare transeunt aues.

CAusæ autem propter quas aues hanc mutationem faciunt, & transeunt ad loca remota sunt plures, vna principalior alijs, quæ est

mutatio temporum de calore in frigus, aues enim ſicut & cætera viuentia, eſſe ſuum, & ſuam vitam receperunt ex quadam temperie commixtionis elementorum, & propter hoc, cùm temperatū ex temperato ſeruetur, & ex diſtemperato calido vel frigido deſtruatur, ipſæ aues ad ſuum bene viuere quærunt temperiem aëris & loci, & fugiunt immoderantiam frigoris, immoderantiamq; caloris. Vnde vere ſiquidem & æſtate in frigidis locis commodè commorantur, autumno verò & hyeme incommodè morarentur in eiſdem, propter hoc tranſeunt tunc ad calida lòca quamuis ſint remota. Aliæ cauſæ ſunt minus principales prædicta, vna videlicet vt illic inueniant ſibi cibum. Nam cùm contingat in frigidis regionibus aquas congelari per frigus, & in glaciem firmari, & herbas deſiccari, & terram ſuperficie tenus ſolidari in tantum quod ſemina herbarum, & fructus, & cætera quæ ceciderunt in terram adhæreant & ſolidentur cum terra, & vermes qui ſunt ſub terra tunc non poſſunt haberi, imò cum ſcarabæorum modos, vermiculos volantes, apes, veſpas & huiuſmodi oporteat præ nimio labore deeſſe, neceſſariò aues quæ viuunt de piſcibus, rebus aquaticis, herbis, & cæteris prædictis cuiuſcunque gėneris ſint ipſæ aues, confugient ad loca calidiora, vbi nec aquæ congelantur, nec terræ, nec cibus ipſorum deeſt. Aues etiam rapaces tranſire oportet, quamuis poſſunt ſuſtinere frigus melius cæteris, cùm ſint eis calidiores. Nam vt viuant ſæpius de alijs auibus cuiuſ-

cunque

cunque speciei, quas rapiunt, & quas tenere possunt, cùm illæ aues quæ sunt esca sibi, transeant, & ipsæ transeunt sectantes escam suam, & temperiem aëris etiam. Aues etiam minoris quantitatis, vt cardilli, meruli, sturnelli, maluitij, seu turdi, & huiusmodi auiculæ, & propter temperiem aëris, & acquisitionem cibi sui transeunt: sed grues, aprones, anseres, anates, & huiusmodi multo magis propter intemperiem aëris transeunt. Mediæ verò vt sunt ciconiæ, corlini, pluerij, vanelli, & quæcunque hahent rostrum longum ad modum corlinorum, pro eo quòd non possunt cauare sub terra ad inuentionem cibi, & liuercini, qui viuunt de scarabæis, ransеunt ad loca calida, quamuis sint remota, vt illic viuant. Alia causa est, imbrium, ventorum, & niuium abundantia tunc temporis in regionibus frigidis, quæ omnia contraria sunt volatui auium & vitæ. Alia causa est specialis pro aquaticis auibus & medijs, quæ submergunt se in aquis pro timore auium rapacium, & pro timore, quem habent de feris, manent in aquis ad sui defensionem, conuenit vt per frigus congelans perdant hanc suam defensiónem, & fugiant ad calidiora loca, transuolent vbi non congelantur aquæ. Patent itaque causæ, quare transeunt de frigidis regionibus ad calidas, & quomodo illæ aues, quæ non sunt de transitu, secundum mutationem temporũ mutationem faciunt ad loca propinqua.

CAPI-

CAPITVLVM XIX.

De modo quem habent aues parandi se ad transitum.

HAbent autem hunc modum parandi se ad transeundum, non statim quod exeunt de nidis intendunt ad hoc, nondum enim potentes sunt viribus, nec firmæ pennis, vt possint sufficere ad transeundum ad loca longinqua, nec instat frigus compellens eas recedere, nec carent cibo; donec firmantur in prædictis, hoc est, in fine veris, & per totam æstatem, volitant per regiones propinquas nido, & pascuntur confusè hûc & illûc, quandoq; cum auibus suæ speciei, quandoque cum alijs, quandoq; solitariè, recedente verò iam æstate, pro eo quod sentiunt debere aduenire frigidũ tempus, dimittunt loca natiuitatis suæ, & congregant se cum auibus suæ speciei, non solùm pulli cum pullis, sed indifferenter iuuenes cum senibus, siue sint pulli earũ, siue non, & sic congregatæ transeunt & pascuntur in regione . . . . sunt diuisim . . . . . exspectando quousq; tempus eis seruiat ad transeundum. Huiusmodi verò congregandi se, præparandique locum habent, in aquaticis, ... omnib⁹ quæ sunt de transitu, & in terrestribus, præter in rapacibus, sicut dicetur in suo capitulo. De medijs verò terrestribus & aquaticis, adeò verũ est quod se congregant cum multis suæ speciei, videtur enim quod quamuis sint diuersarum specierum, & valde similium, & quàmuis pascantur in eisdẽ

pascuis,

pascuis, exeunt quasi mixtæ, rarò tamen aut nunquam aues vnius speciei commiscebunt se alijs auibus, nec tantùm sunt propinquæ, sed semper retrahent plus se ad aues suæ speciei, quemadmodum est videre in generibus anserũ, quę licet vno nomine anseres communi dicantur, & sint plures species anserum, sicut species illarum quæ dicuntur roseræ, & species illarum quæ dicuntur Carboneræ, & species berniclarũ, & species Iantabum, Ipsę enim quamuis simul videantur in eisdem pascuis manere, tamen se separant illæ quę sunt vnius speciei ab alijs diuersarum specierum. Amplius, secundum quod frigus successiuè & gradatim in quibusdam locis . . . . . sic ipsæ aues gradatim transeunt de quibusdam locis ad alia, & secundum quod frigus minus potest in vno loco, quam in alio, sic ipsæ in parando se ad transeundũ, plus morantur in vno loco quàm in alio.

CAPITVLVM XX.

De tempore anni, & temporum qualitatibus, ipsarum transitui conuenientibus.

TEmpora verò ventosa, quæ conueniunt ad mutandum se ad loca in calore & frigore conuenientia sibi, secundum permutationem temporum, cognoscunt aues quadam vi animæ presaga futuri, & naturali sensu, qui est eis secundum permutationem caloris & frigoris; vnde ad hyemem & æstatem permutant loca ad transeundum. Igitur tempora autumni conue-

cõueniunt, eſt enim tempus autumni medium inter æſtatem, (in qua ſuſceperunt vires, & percreuerunt eis pennæ) & hyemem futuram, cui⁹ frigora timent. Elegerunt itaque hoc tempus, cum in eo receſſerint à frigidis regionibus, & ad calidas acceſſerint, priusquã hyems veniat. Cauent à ventis contrarijs ſuo tranſitui, & ab imbribus & grandinibus, eo tempore in quo non ſunt venti, iuuantes autem ventos attendũt, Septrionales ſiue collateraliter ſiue directè à tergo faueant eis, & hoc attendunt non minus ſapienter, quàm nautæ, cum talibus namq; ventis de duobus laborib⁹ quos faciunt tranſeundo, vnum in impingendo ſe, alterum in regendo ſe in aëre, releuantur, præcipuè ab impulſione ſua, tales enim venti impellunt aues tranſeuntes, ſi enim vtrumque laborem ſimul haberent, non poſſent diu volare, nec ad loca longinqua, etiam quando tranſeunt cum vento, ſi volunt quieſcere alis, poſſunt, & tamen vadunt, ſuſtinente & prouehente ipſas vento, & ſi quando non eſſet ventus vellent tranſire, magnus labor eſſet eis, & multo maior ſi contra ventos tranſirent, haberent namque tres labores, ſuſtinere ſe, impellere ſe, ventis obſiſtere. Viſum eſt namq; quando tranſeuntibus repente ſuperuenit ventus contrarius, aut imbres magni, aut grandines, aut alia mala tempora, cadunt in mari, & ſi aliquæ de ipſis tunc poſſunt ad naues confugere, permittunt ſe capi, priuſquam moriantur, aut quam cum vento contrario retrocedant. Et ſimiliter videmus quod

quòd statim quod venti qui iuuant ipsas adsunt, siue de die, siue de nocte, dimittunt omne id quod faciunt, siue pascuntur, siue dormientes quiescant, & arripiunt iter suum cum ventis. Vnde & rapaces quib⁹ proiecimus prędam, iam dimiserunt prędam quam sibi . . . . . . & comedere volebant, & cum ventis transibant; quę aues non solùm de die, sed & de nocte, si eosdem ventos habuerint, transibunt cũ ipsis ventis, & famem & laborem sustinent, quousque fauent ipsi venti. Quæ autem de nocte transeunt, cognoscitur ex vocibus earum, grues enim, Ayrones, anseres & anates non ex labore volandi quem sustinent, vt dicit Aristoteles, sed magis vt aliæ alias aduocent, audiuntur de nocte proferre voces per aëra sursum. Adeo autem cognoscũt de tempore & de vento, quòd si viderint quòd tempus & ventus diu debeant durare, & fauere ipsis quousq; transuolent ad loca ad quæ vadunt, iter arripiant, sin autem, non; similiter si debiles volatu sint, non attentant arripere transitum, quousq; certę sint de tempore bono prolixiore, imò remanent vbi sunt, expectantes ad longius tempus . . . . quod eis sufficiat. Si verò fuerint aues fortes volatu, & sufficientes transire, cum illo modico bono tempore, transibunt ad loca quæ petunt.

CAPITVLVM XXI.

De ordine & transitu auium secundum prius & posterius, & earum ordine dum volant.

De aui-

DE auibus autem quæ transeunt, illæ quæ debiliores sunt volatu, prius incipiunt transire & transeunt, vt omnes auiculæ quæ naturam habent transire, sicut modi ciconiarum, & modi Ayronum, quæ in fine æstatis, scil. in fine Augusti, transeunt & recedunt, hoc autem faciunt, ne importunitas temporis primitiua eas impediat, si amplius tardent ad transeundum. Aues verò quæ non sunt adeò debiles in volatu suo, vt suprà dictæ, circa initiũ autumni transeuntes recedunt, scil. à medietate Septembris in antea, vt duplex modus gruum, species namq; gruum maiorum & species gruum minorum, potentiores sunt sustinere ventos & pluuias incipientes quàm auiculæ, quàm Ayrones & quàm ciconiæ. Illæ autem quæ sunt fortiores vltimò transeunt, sc. circa vltimum autumni, & hoc est in mense Nouembris, vt anates & anseres, quæ ideo quod possunt melius sustinere ventum, imbres, & alias tẽporis asperitates, tardius transeunt, adeo eñ fortes sunt in volatu, & potentes sustinere frigus, quòd tàm de quolibet modo anserum, quam Iancarum & Bernicharum, quæ similiter sustinent bene frigus, ... per totam hyemem, habentur plures in sexto & septimo climate, inueniunt enim illîc herbam de qua viuunt, & sunt boni volatus, propter quod tardius parat[illegible] ad transeundum, & tardius transeunt, sunt [illegible]nim de fortioribus contra frigus, sunt autem tantæ sagacitatis & industriæ, quod non solùm in temporibus dictis transeunt, sed aliquando

quando citius, aliquando tardius, ſecundum quod vna æſtas breuior eſt alia, aut ſecundum quod tempora hyemalia citius incipiunt vno anno quàm alio, propter hoc anticipant, aut poſtponunt ſuum tranſitum quęlibet ſpecies, quæ potius poſſunt vel melius ſuſtinere calorē vel frigus, vel aliud malum tempus, ſecundum qualitatem & quantitatem ſuorum corporum. Amplius, auium eiuſdem ſpeciei, ſicut gruum aut aliarum, illæ quæ de remotioribus locis Septentrionalibus habent tranſire, pro eo quod apud ipſas citius incipit frigus, & propter longum iter quod habent facere, citius properant ad tranſeundum; Illæ verò eiuſdem ſpeciei, quę à minus remotis locis habent tranſire, quoniā tardius eis aduenit frigus, & quia breue iter habent facere, tardius incipiunt tranſire. Amplius, ſi tempus autumni fuerit aptum & venti fauentes, ſine intermiſsione tranſibunt, & citiſsimè complebunt tranſitum: ſed ſi fuerit ineptum, vt frigus interueniat, & venti non faueant, tardius complebunt tranſitū ſuum, expectabunt enim ſemper, quòd illa temporis aſperitas pertranſeat, & aues, quantò magis ſunt prope æquinoctialem, tanto tardius tranſire incipiunt. Ordinem autem hunc ſeruant in tranſeundo; omnes enim illæ aues, quæ de riuera dicuntur, non confuſè volant nec inordinatè, quemadmodum volant illæ quæ terreſtres ſunt; nam terreſtres non attendunt in ſuis volatibus quæ prior ſit in illa multitudine, aut quæ poſterior, ipſæ verò de riuera ad plus hunc

ordinem seruant, vna precedit, aliæ omnes de illa multitudine subsequuntur successiuè & in gemina serie, vna series erit à dextris, alia à sinistris, & . . . erunt plures in vna serie, quàm in alia, quæ appropinquabunt precedenti, vtrumq; in modum linearum, coniungentium ad faciendũ quemcunq; angulum, & aliquando in vna serie solùm. Et istum ordinem seruant non solùm in transeundo ad loca remota, & redeundo de illis, verùm etiam in exeundo ad pascua & redeundo de pascuis, vt predictum est. Vna autem precedit semper, maximè enim in multitudine gruum, non pro eo quod illa sciat loca, ad quæ ituræ sunt, & aliæ non, sed vt preuideat nocumenta, & alias reddat vociferando aut deuiando cautiores, reliquæ namq; in tutela illius quæ precedit, quæ dicitur Dux, assecurantur in volatu suo, sed quoniam labor est illi Duci diu precedere, non solùm per volatum, sed propter solicitudinem quam habet, & propter timorem, exit de Ducatu suo, & de ordine, quoniam amplius hunc laborem tolerare non potest, & alia succedit ei in Ducatu, quæ verò exeunt, reintrant ordinem aliarum. Non est ergò verisimile quod scibitur ab Aristotele, quòd vna semper sit Dux aliarum, nam si verũ esset hoc, non permutaretur Dux, sed semper duceret.

CAPITVLVM XXII.

De quibus locis transeunt, & ad quæ loca transeuntes descendunt.

Loca

LOca autem de quibus recedunt ad transeundum sunt, secundum plus, loca Septentrionalia, quantumcunq; remotiora esse possunt, in quibus aues posint habitare, & loca etiam septimi climatis, in illis namq; locis est maior copia auium aquaticarum & cęterarum, quam in alijs locis citra septimum clima, quod infrà patebit. Non solùm etiam de illis locis recedunt ad transeundum, sed & de alijs climatibus ferè omnibus, scil. de sexto, quinto, quarto & tertio climate; vt generalius comprehendantur, omnes aues quæ sunt de transitu, per hyemem non remanent in locis quibus nascuntur, sed de illis locis recedunt & transeunt ad calidiora, nam si non transirent, malè dicerentur de passagio, nisi fortè infirmitate aut debilitate detineantur in locis suæ natiuitatis. De secundo verò & primò climate, non est opus quòd transeant ad fugiendum frigus, illa nempe climata etiam per hyemem sufficienter calida sunt. Et si de aliquo loco contingat eas transire, transeunt ad loca propinqua, vt prędictum est. Maior itaque pars transeuntium transeunt de locis Septentrionalib⁹, confugientes ad loca Meridionalia. Loca verò ad quæ descendunt, dum durat tempus transitus earum, sunt loca conuenientia vnicuiq; speciei earum, sc. ad aliquam terram vnde habeant cibum, vel ad insulas. Sciendum tamen est, quòd postquam transire incipiunt, non descendunt quousq; perueniunt ad locum ad quem transire intendunt, nisi aut necesitatę famis quam

 habent,

habent, aut per fatigationem aut per ventum contrarium. Descendunt igitur aut per ventum contrarium vt quiescant à fatigatione, & vires resumant, aut vt pascantur. Sic autẽ transuolant de regione ad regionem, de insula ad insulam, quousque perueniunt ad loca in quibus hyemare debent.

CAPITVLVM XXIII.

De locis ad quæ transeunt, & quare.

Loca vero ad quæ transeunt fugiendo frigus, vt in eis hyement, sunt diuersa,

Apparet in autographo aliquot paginas hîc deesse. quibus auctor de locis ad quæ aues transeunt, & de caussis cur ad illa ipsa transeant, atq; de earum reditu videtur disputasse. Quæ deinde sequuntur ad disputationem de auium membris pertinent.

pulli à generatione, per quam habent comparationes diuersas. Aues enim si haberent membra sua vnius ferè quantitatis, quamuis diuersarum specierum, vniformi essent comparatione contentæ, sed cùm habuerint membra sua diuersarum formarum ab inuicem, & magis diuersarum à membris auium alterius speciei, necessariò varias exercuerũt operationes & multò magis varias ab auibus alterius speciei.

Membra igitur auium sicut & animalium gressibilium & natalitium, duob⁹ modis fiunt, quędam consimilia, quędam officialia. Consimilia sunt, quorum partes eiusdem naturę sunt

cum

cum toto, & sunt hæc ossa, cartilagines, nerui, ligaměta cordis, venæ, carnes & pinguedo, panniculi cutis, plumæ, & vngues, de quibus omnibus pauca dicemus secundum se, nisi forsan in tangendo naturam illorum membrorum, quæ componuntur ex eis, in consimilib⁹ enim membris, secundum eorum essentiam, nullam aut modicam habent aues diuersitatem. Officialia verò membra constituta sunt ex diuersis consimilibus, & partes eorum non sunt eiusdē naturæ cum toto. Quæ officialia distinguuntur ab inuicem & figura, & quantitate, & numero, & positione, & sunt quędam eorum quæ sensui subiacent, quędam verò interiora quæ non subiacent sensui, per quæ vtraq; aues exercent operationes sibi necessarias ad saluationē suam, secundum se, & secundum speciem. Nec est opinandum quòd propter operationes quas faciunt cum membris, membra ipsa receperint talem suam formam, conuenientem scil. illis operationib⁹, sumerent enim causam hoc modo à posteriori, quæ potius sumi debet à priori, membra siquidem prius sunt secundum naturam, deinde virtutes, quæ manifestantur postmodum per actus & operationes suas, quemadmodum actus per obiecta. Patet itaque quod operationes posteriores sunt suis membris, cùm sint post virtutes, quæ sunt post membra, omne enim quod est posterius posteriore, est posterius priore multò magis. Sed dicendum quòd virtus informatiua, materiam quam habuit in loco debito, naturaliter aptam recipere formas

membrorum varias, coaptauit & immisit in materiam huius auis formam membrorum similem membris parentum, quæ membra suas virtutes nacta sunt tàm à materia potente eas recipere, quàm à virtute generatiua informãte. Præterea si natura generans, membra formasset propter operationes ad quas appropriata sunt, iam vnam speciem fecisset vt aliam perimeret, naturam rapacem vt non rapacem perimeret, ex quo sequeretur, vt vnam speciem creasset ad destructionem alterius, & secundum hoc esset in vna specie beneuola, in altera verò non, imò quod magis est, in vna fuisset beneuola & maleuola, vnaquæq; enim species inuenit in alijs speciebus quod sibi est nocuum. Potius ergò tenendum est, quod in vnaquaq; specie, & vnoquoq; indiuiduo cuiuscunq; speciei, sic natura prouidit & fecit de materia conueniente & habili, omnia illa membra quæ formare potuit cuiq; indiuiduo cõuenientiora, per quæ membra, ipsum indiuiduum perficit operationes sibi necessarias. Hinc est enim quòd vnumquodque indiuiduum, ex eo quod habet talem formam in suis membris, cum virtute insita eisdẽ, appetit operari per vnumquodq; membrum, quicquid formæ ipsius membri conuenientius est. Membra verò officialia exteriora auiũ, quæ sensui subiacent, in maiori parte sunt huiusmodi, caput, oculi, aures, nares, rostrum, collũ, spatulæ, artus, latera, venter, & anus, coxæ, tibiæ, pedes, digiti, dorsum, lumbi, branchiæ, cauda, perunctum, & alia huiusmodi. Interiora verò

sunt,

ſunt, panniculi velantes cerebrum, cerebrum, nucha, lingua, & alia membra, quæ ſunt in ore, canna pulmonis, pulmo, cor, caſula cordis, diaphragma, item iſophagus, gorgia, & inteſtina, ſtomachus, ſplen, epar, renes, teſticuli, matrix, & alia plura intrinſeca, de quibus omnibus noſtri propoſiti non eſt dicere; cùm neq; velimus dicere omnes operationes quas aues faciunt ſecundum quælibet ſui membra, illorum verò membrorum officialium exteriorũ & interiorum varietatem maximè ponamus, per quæ membra defendit ſe à nocumentis, & per quæ conuerſari habet in proprijs habitaculis, & per quæ ſuſtentatur in aëre, & per quæ mutat loca, & illa quæ neceſſarium eſt ſcire in tractatu noſtro de ægritudinibus. Habent ſiquidem aues membra propria prędictis operationibus, hoc aũt multipliciter, aut enim vnum ſolum membrum vni ſoli operationi deditum, aut vnum pluribus, aut plura vni, aut plura pluribus. Et nos etiam ꝓlixitatem fugere volentes, & quoniam ad noſtrum propoſitum non ſpectat, non dicemus inquiſitè omnia de naturis membrorum, ſed illa quæ noſtro propoſito pertinent, & à capite ſumemus exordium.

Caput eſt membrum continens cerebrum, inſtrumenta ſenſuum, eſt autem conſtitutum de oſsibus multis, craneo videlicet, & alijs multis, de lateribus & neruis prębentibus ſenſum & motum, de panniculis & de alijs pluribus officialibus membris deputatis ſenſui, de oculis ſcil. ad videndum, de aurib⁹ ad audiendum,

 de na-

de naribus ad odorandum, de roſtro & lingua ad guſtandum. Eſt autem caput magni & neceſſarij iuuamenti, continet namq; id à quo virtutes ſunt principales & ſenſibiles, & motiuæ, & iuuat in eo q; continet inſtrumenta ſenſus.

Aues autem diuerſarum ſpecierum, & etiam eiuſdem ſpeciei, magnam habent differentiam in capite, ſcil. in quantitate, figura, in numero partium ſuarum, & in poſitione earum. Sunt enim aues magni capitis, reſpectu ſui corporis, vt modi bubonum & noctuarum, pluerij, vanelli, & aliæ plures. Aliæ ſunt parui capitis in relatione ad ſuum corpus, vt modus vulturum, biſtardæ, pellicani, cinni, & aliæ plures. Aliæ habent caput proportionatum conueniens reliquo corpori, vt gallinæ, colūbæ, & huiuſmodi. Item quędam habent caput oblongum, vt anſeres, cinni, & aliæ plures, & in eadem ſpecie ſunt quæ habent caput oblongum, quędam magis, quędam minus. Aliæ habent caput rotundum, vt corlini, vanelli, pluerij, modusq; auium cauantium ſub terra vermes, quæ quamuis ſint longi roſtri, nihilominus ſunt capitis rotundi. Item quędam aues habent caput ſine plumis, quędam verò inueſtitum plumis, quędam in capite carent plumis & lanulis, vt auis quæ dicitur galeranus niger campeſter, habens roſtrum & crura nigra, & ſicut galeranus varius ex albo & nigro, qui libenter in Syria & in Ægypto, & in Orientalibus partibus ſunt, huiuſmodi enim in toto capite & vſq; ad medietatem colli, carent plumis & lanulis, & quidam

modus

modus auium comedentium cadauera, quæ ſunt albæ, habentes extremitatem alarum nigram, croceum colorem ſecundū roſtrum vſq; ad medium capitis, hæ carent plumis & lanulis; grues etiam in vertice capitis carent plumis, quàmuis habeant pilos plures ſupra caput, aliæ verò carent plumis ſupra caput, veruntamen habent illic lanulas, vt ſunt genera vulturum, pręcipue alborum. Illarum autem quæ habent caput plumoſum, aliæ habent caput omninò ſine criſta, vt aues in maiori parte, aliæ habent caput criſtatum. Habentium verò caput criſtatum, aliæ habent criſtam carneam & tenuem, deſuper inciſam in multis locis, vt galli, qui habent criſtam rubeam ſuper caput, & ſub faucibus ad modum barbæ, & ſicut ſunt quædam aues aquaticæ, habentes roſtrum rubeum, crura & pedes, dictæ anates de faraone, quæ ſunt variæ, ex albo nigro & rubeo, habent enim inter nares & frontem, quoddam tenue carneum rubeum eleuatum ad modum criſtæ, non tamen inciſum, ſicut eſt galli criſta, & ſicut ſunt maſculi cuiuſdam modi cinnorum, habentium roſtrum rubeum, ipſi namque habent ſuper roſtrum inter nares & frontem quoddam molle carneum eleuatum, ad modum vnius auellanæ, quæ dicitur criſta eorum. Aliæ habent plumas eleuatas in medio capitis ad modum criſtæ, vt vpupæ, & modus quidam pſitacorum qui apportantur de India, de hoc enim modo vnam miſit nobis Soldanus Babyloniæ, albam pennis & plumis ſuperioribus, ſub lateribus verò ten-

dentem ad croceum colorem, & quędam habent plumas eleuatas per longum in medio capitis, & perlongatas ad modum crinium vsque ad dorsum, vt omnes modi Ayronum. Modus verò Bistardarum quæ habentur in desertis, habent pennas eleuatas in medio capitis per longum vsque ad dorsum, ad modum crinium seu trizarum. Aliæ verò habent plumas eleuatas super caput dextrorsum & sinistrorsum, ad modū cornuum, vt fagiani, bubones, & noctuarum modi. Aliæ habent plumas eleuatas super caput dextrorsum & sinistrorsum, & præter hoc plumas dependentes vtrinq; à faucibus versus collum, vt quoddam genus mergorum. Et aliæ habent in medio capitis tres pennas descendentes inferius versus collum ad modum barbæ. Eleuatio autem harum plumarum super alias, apparet euidentius quando aues timent aut irascuntur, nam horripilant plumas, huiusmodi etiam plumæ in verè magis . . . . cunt & apparent. Item sunt quædam aues quæ habent super caput suum, quoddam durum eleuatum ad modum cornu, vt illæ quæ vocantur gallinæ de India. Item quidam visi sunt super habe . . . . caput quiddā durum vt . . . de simile speroni suorum . . . . & aliquando duo cornua. Sunt præterea & aliæ plures diuersitates capitum in auibus, tamen parùm aut nihil ad propositum valentes.

CAPITVLVM XIV.

Sequitur de oculis.

OCuli sunt instrumenta visus, de quibus quare sint duo, quare in prora capitis locati, & quare altius instrumentis aliorum sensuum, & quomodo constant ex tribus humoribus, septem tunicis, dictum est in libro animalium. Iuuamentum autem oculorum est videre, per quam actionem animal pręuidet sibi nocuum & necessarium, vt illud fugiat, & hoc eligat. Differentia autem auium quantum ad oculos multiplex est, in quantitate, colore, & forma, quędam enim aues sunt magnorum oculorum in comparatione ad quantitatem corporis, quædam paruorum, quædam mediocrium, & quædam sunt nigrorum oculorum penitus, vt modi falconum, sed nigredo pupillæ in talibus intensior est nigredine albuginei humoris, & quædam sunt oculorum glaucorum in circuitu pupillæ, quæ nigra est, vt genera accipitrũ, & nisorum, quædam sunt aliorum colorum, & aliæ mutant colorem in oculis secundum mutationem ætatum. Oculi autem auium vt in pluribus, clauduntur palpebris inferiorib⁹, quæ sunt in eis longæ, & sufficientes ad hoc, & quarundam auium oculi clauduntur à superiori & inferiori palpebra, carent autem palpebræ pilis; & aues superinducunt velociter suis oculis ad mundificationem ipsorum, quandam pelliculam palpebralem, & velociter retrahunt eandem. In oculis verò non minor est diuersitas,

sed

ſed ad pręſens non ad propoſitum. Cilia autem, quæ ſunt multùm prominentia ſuper oculos ad defendendum ipſos, in auibus rapacibus ſunt detecta, & plumis carentia, dura, & ſic tenuia, vt ferè incidant: In alijs verò auibus ſunt minus prominentia, & ſunt plumoſa.

CAPITVLVM XXV.

De auribus.

AVres auium ſunt inſtrumenta auditus earum, quæ ſunt foramina duo poſt oculos, tendentia ad occiput. Iſta duo foramina ſunt intrinſecus tornatilia, vt torcular, ſunt in oſſe petroſo, vnum à dextris alterum à ſiniſtris, nec habent exterius cartilaginem, quæ auricula ſeu buccina auris dicitur, quod fit in illis auib⁹ ſolùm, quæ ſunt de genere bubonum & noctuarũ, & in quadã aue quæ dicitur Vhan, hæ enim habent pelliculam circa foramen auris, quæ quando replicatur, prætendit formam buccinæ auris humanæ patentis ſemper. Aures auium tectæ ſunt in circuitu, in quibuſdam plumis, & in quibuſdam pilis duris. Iuuant autem aures in eo quod per eas auditur, & auditu perpendit auis, ex ſono ſc. delectabile vel deteſtabile.

CAPITVLVM XXVI.

De naribus, roſtro, humeris.

NAres ſunt duo foramina in ſuperiori parte roſtri; vnum in directo alterius, quibus perficitur odoratus & eiſdem anhelatur, & per eas emittuntur ſuperfluitates venientes à cerebro,

bro, vnde & vtrumq; illorum foraminum interius habet duas vias, vnam tendentem ad caput, alteram tendentem ad palatum, illæ autem viæ quæ tendunt ad palatum, in ipso palato vno longo foramine sunt contentæ, quod foramen respicit versus cannam pulmonis. Iuuamentũ autem narium juxta descriptionem earum positum est. Aues enim habent diuersitatem in naribus, nam in quibusdam nares sunt rotundæ, in quibusdam oblongæ, in alijs perfractæ extrinsecus, vt in auibus aquaticis, in alijs est cartilago media inter vtramq; narem, & in quibusdam auibus caruncula est intus in naribus, in alijs prominens vsq; foras, vt in modis falconũ, in alijs interius depressa & subiacens, vt accipitribus, & in quibusdam auibus non est caruncula in naribus, & quædam aues habent nares opertas in circuitu pilis duris, vt corui & huiusmodi, & quædam non opertas, & quædam habent nares suas interius tornatiles in modum testæ limacis, vt porfiræ, & quædam non sic, sed rectè perforatas, sunt & alijs multis modis nares & carunculæ auium, quos modos diligens inquisitio facilè inueniet. Inter nares verò & oculos, quidam locus est in rostro mollis, & cedens tactui, habens cutem desúper, & duos panniculos subtus, vnum desuper alium, & sub illis est via patula, quæ prætenditur à naribus vsque versus cerebrum, & illinc transit superfluitas à cerebro veniens, & alia via tendens ad palatum.

Rostrum est membrum corneum in capite auis

auis positum, cum quo sumit cibum, cōstat autem ex duabus partibus, superiore & inferiore, quæ sunt ei loco mandibularum in alijs animalibus, continentium dentes, partè superiori rostri contiguatur palatum, parti inferiori adhæret lingua non tota, & subper iacet ei. Omnes aues mouent inferiorem partem rostri sursum, & superiorem deorsum, quando scil. est eis necessarium, quàmuis Aristoteles dicat contrariū: hic verò modus in auibus raro est manifestus in rapacibus, sic & in psitaco. Maximè autem iuuantur aues omnes ex suo rostro, in accipiendo cibum intrahendo in os suum, in perungendo pennas suas, in scalpendo, vbi prurit & possunt attingere cum eo, & generaliter omnes defendunt se cum rostro à volentibus nocere eis rostro, & discernunt durum & molle, asperum & lene, tactus enim quamuis sit communis omnibus membris, magis vtuntur in tangendo rostro, digitis & vnguibus. Diuersantur autem aues in substantia rostri, forma, quantitate & cæteris. Aliæ enim habent rostrum durioris substantiæ, vt rapaces, picones, ciconiæ, grues, ayrones & huiusmodi, aliæ mollioris, vt turtures, columbę domesticæ, & faecha & plures alię. Alijs sunt rostra adunca, alijs recta, & alijs acuta, alijs dentata, & alijs non, & alijs serrata, alijs non. Sunt & aliæ plures formæ, quarum omniū exemplum facile est inuenire, & ex suprà dictis poterunt plurā perpendi. Aues aquaticæ natantes, quæ vtuntur piscibus & non alio cibo, habent rostrum suum talis figuræ, quod conue-
ueniebat

niebat eis comedere pisces, habent enim in rostro vnde iuuantur contra lubricitatē piscium, pisces equidem sunt lubricantes, & aqua facit ipsos amplius lubricare, & subtus fugere, sicut videtur in pellicanis, qui habent rostrum longum & latum, asperum deintus, supra & infra, ex in extremitate extrinseca superiori quasi vngulam recuruam duram & scindentem, cum qua capiunt pisces, & projiciunt intus in pelliculam, quam habent adhęrentem inferiori parti rostri quasi saccum, quæ pellicula apta est aperiri & claudi, in eam namque pisces incidunt quasi in sagenam, eo enim quod longum habent rostrum non dentatum, neq; incisum in alterutram partium facilè pisces poterant euadere, propter quod adfuit illa pellicula in quam incidunt & retinentur quasi in . . . . . Modi etiam mergorum habent rostrum cum aptitudine, qua iuuantur in piscatione, habent enim rostrum aliquantum longum & rotundum, in extremitate curuum & acutum plus pellicano, dentatum supra & infra vtrinq; subteriori verò parti rostri adhæret pellicula, quemadmodum in pellicanis, non tamen tanta in proportione sua, quanta in pellicano. Similiter in alijs auibus aquaticis quæ viuunt piscibus, rostrum habet suam aptitudinem ad capiendum & retinendum pisces, verbi gratia ayrones habent rostrum longum obrotundum acutum, anterius incisiuum, asperum, vtrinq; dentatum. Aquaticæ verò quę viuunt herba, secundum plus habent aptitudinem rostri qua secant herbas,

scil.

ſcil.roſtrum dentatum interius,ſubtus &ſuprà, etiam in lingua habent denticulos ad melius incidendum, quas inciſas immittunt poſtea per iſophagum adventrem. Vniuerſaliter autem aues aquaticæ,mediæ & terreſtres, viuentes de herbis,granis, & ſeminibus, vtrinq; habent roſtrum aptum vt colligant,tranſglutiunt. . . . . .aquaticæ habent roſtrum. . . . . concauũ & in mar . . . . quaſi ſerratum,vt ſunt modi anatum, quæ collectis cibis in roſtro ſuo, commouent roſtrum quaſi maſticarent, & hoc faciunt ex vtroq; latere roſtri,vt exeat limus terræ, & cæteræ ſuperuacuitates quas colligunt cum granis & ſeminibus & alio cibo.Terreſtres etiam quæ viuunt granis,habent roſtrum aptũ, obrotundum, & intus concauum,vt perdicum modi,coturnicum,& huiuſmodi. Sed etiam de auiculis habentes roſtrum durum, de granis quæ colligunt aptitudine roſtri ſui rumpunt corticem,& aſſumendo ejiciunt medullam, vt paſſeres cardilli,pſitacus, & huiuſmodi, & hoc accidit vt melius digerant, quia ſunt pauci caloris, ſed habentes roſtrum molle, non habentes aptitudinem eius ad rumpẽdum corticem, tranſglutiunt grana cum cortice,tàm dura quã mollia, vt columbæ,turtures ſakecha, & plures aliæ roſtri mollis, quæ habent calorem multum. Terreſtres verò quæ carnibus viuunt ſolùm, habent aptitudinem roſtri ad hoc & vngues pedum iuuantes ad hoc idem, quia non poſſunt ferre granum cum roſtro,habent namque roſtrum durum aduncum inciſiuũ & dentatum,

tatum, vt falcones & huiusmodi, non dentatum, vt accipitres & similes. Quæ verò terrestrium comedunt grana & carnes, habent aptitudinem rostri ad colligendum grana, & ad dilacerandum carnes, vt sunt corui, cornelli, cornicularum modi, picarum & monedularum, & similium, habent rostrum incisiuum & apertum pro carnibus incidendum, pro grano colligendo. Aues verò mediæ, habent rostra sua diuersimodè apta, nam aliæ habent rostrum concauum, intrinsecus longum, durum, anterius non perfectè acutum, cum quo cauant terram ad extrahendum radices, vt modi gruum. Sed illæ mediæ quæ viuunt vermibus quos cauant sub terra, habent rostrum conuenientis formæ ad sumendum sibi cibum, istarum namq; aliæ habent rostrum longum gracile, & anterius obrutundum & durum, vt quidam modus corlinorum, & aliȩ habent acutius, vt pluerij & vanelli, & aliæ habent rostrum longum & curuum ad inferius, vt alius modus corlinorum, & aliæ habent longum & rectum, & in extremitate aliquantulum curuum, vt . . . . . . picaciæ & huiusmodi, & aliæ habent . . . . . & acutum anterius, vt pluerij, vanelli, & aliæ habent longum gracile & . . . . . recuruum, quæ verò habent rostrum molle, ... limo molli. Habentium verò longum & gracile rostrum, aliæ habent minus longum, aliæ magis, tamen habent vtræque anterius durum & grossum, in modum clauæ, quæ molliorem habent interiorem partem rostri, & mediam, &

vsq; versus caput, quã anterius, per quod molle discernunt, an sit cibus eorũ, quod cauauerunt subter terram, visu namque discernere non est eis aptum, cùm non videant terrã dum cauant; sed illæ quæ colligunt grana, & alium sibi cibũ super terram, visu discernunt inter cibum eorũ & non cibum, nec habent rostrum tàm molle, quod gustu possint discernere bene inter cibũ & non cibum. Aliæ etiam formæ rostrorũ sunt multiplices, per quas diuersimodè assumũt sibi cibum, quas difficile esset enumerare & longũ.

De crista verò quæ superest capitibus, & subest faucibus in quibusdam auibus, & de cornibus etiam quæ nascuntur super capita quarundam auium, dictum est, quomodo se habeant, in capitulo, de diuersitate capitum, de eo vero quod superest rostro dicetur, vbi dicetur de rapacibus. Collum verò est membrum quod sustinet caput, & est mediũ inter humeros & caput & constat ex plurib' partibus, quoniã continet cannam pulmonis, isophagum, venas, anterias, neruos, lacertos, spondiles multas coniunctas inuicem, ligamentis continuatas. Habuit autẽ collum plures spondiles, vt sustinendo caput per suas iuncturas & flexiones, portaret caput dextrorsum, sinistrorsum, sursum & deorsum, ante, retrò, ad voluntatem auis, mediantibus musculis & neruis ab occipitio descendentib', & hoc est iuuamentum colli. Diuersitas autem auium in collo multiplex est, quædam enim habent collum longum, & harum quædã plus, quædam minus; aliæ habent collum curtum, & ha-

& harum quædam magis curtum quędam minus curtum. Item aliæ habent collum grossum, aliæ gracile, & aliæ plumosum, aliæ sine plumis lanulosum tamen. Quañtitas autem colli in omnibus auib⁹ vniuersaliter posterius protenditur à capite vsque ad principium dorsi, anterius vsq; ad furcam pectoris, & dextrorsum & sinistrorsum vsque ad humeros. Longum collum habent plures de auibus medijs, vt modi gruum, & ciconiarum, & aues aquaticæ natantes non submergentes se penitus, habent longum collum, vt modi cinnorum, & pellicani, & anseres, & non natantes, vt ayrones. Longitudo autem colli aut rostri aut vtriusq; simul necessaria fuit habentib⁹ longa crura cuiuscunque modi sint, maximè pascentibus super terram. Cùm enim corpus sustentetur ab altis cruribus, non possent colligere sibi cibum de terra, nisi haberent longitudinem in collo, & in rostro, aut in vtroque; non tamen illæ quæ habent hanc longitudinem, necessariò habent longa crura, cinni namq; pellicani, & anseres, longitudinem habent, in prædictis, tibias tamē curtas. Breue tamen collum habent aues terrestres in maiori parte, & breuius quam aquaticæ & mediæ: sed breuissimum omnium habent bubonum & noctuarum modi, & cæteræ aues rapaces, & ideo habent collū fortius, quoniam cum paucioribus iuncturis, ex hoc sequitur, ꝙ trahunt validius cum collo, quàm non rapaces, cuiuscunq; generis & modi sint. Grossum collum habent multæ auium, quemadmodū ma-

ſculi & fœminæ biſtardæ, ſed maſculis ingroſſantur multò amplius tempore coitus, vt quicunque viderit poſsit iure admirari, nam alijs temporibus ad conſuetam groſsitiem reuertitur, fœminis verò tempore coitus & alijs temporib⁹ eſt eadem groſsities, cur autem hoc eueniat, inquirendum relinquimus audienti. Gracile collum habent modi corlinorum & ayronum. Plumoſum collum habent ferè omnes aues, ſine plumis verò, vt modus vulturum. Omnes aues dum volant, tenent collum extenſum, præter pellicanum & ayronem, qui collo replicato ad ſe & contracto volant, ayrones tamen, quando propter timorem conantur, volando extendunt collum. Humeri autem ſeu ſpatulæ ſunt quibus coniunctæ ſunt alæ, & inter humeros collum deſcendit ad reliquum corpus; ſunt autem duo humeri, vnus ad dextram, alius ad ſiniſtram, & ſunt altiores lateribus, & ab ipſis incipit diſtinctio alarum à corpore. Conſtant autem ex tribus oſsibus, neruis, muſculis, ligamentis & chordis; oſſa verò tria concatenata ſunt & colligata in humero hoc modo, os furculæ, quod incipit ab initio altitudinis pectoris, eidem priori alligatur quadam diſtantia ſuis cartilaginibus, ſuiſq; ligamentis, quod os furculæ ab illo loco bifurcatur, & vnum protenditur collateraliter à collo vſq; ad humerũ, alterum ad alterum humerum, & ſic collum intercipitur inter vtramque extremitatum cuiuſq; horum, coniuncta ſunt autem ad duo oſſa colligata ſibi inuicem in eodem loco ſuis ligamentis,

mentis, & illic faciunt angulum, nam vnum quod in extremitatibus suis est angulosum, sed in medio rotundum, descendit ab illa coniunctura & protenditur ad vnum principij pectoris ex sua parte, & ei contiguatur cartilaginib⁹ medijs & alijs ligamentis, alterum verò protenditur ad dorsum, & supponitur costis prope spondila dorsi, hoc autem est curuum, & latum & debile, nullam penitus habens coniuncturam ligamento speciali, neq; colligationem alicui de osibus in parte illa, vbi autem coniuncta sunt sibi inuicem hæc duo ossa ex parte alæ, quodam modo sunt concaua angulosa & cartilaginosa, & in eorum concauitate vertebrum primi osis alæ, quod os medici dicunt armum locatum, & locatur & mouetur secundum motus diuersos sursum & deorsum, antè, retrò. Hæc autem duo ossa in coniunctione sua alterius osis quod est de furcula pectoris, constituunt humerum, cuius humeri iuuamentum est, vt ala firmetur in eo, tanquam in sui centro, circa quod habent suos motus, & expositione osium spatulæ, ala in siris spatulis motibus detinetur, vt nec plus debito suprà ascendat, neque infrà plusquàm est necessarium descendat, neq; ante neq; retro plus debito relaxetur. Differentia auium in spatulis si tangatur parùm prodest.

CAPITVLVM XXVII.

De alis.

ALæ sunt membra, per quę volatilia habent volare. Sunt autem duæ in auibus, alia

 dextra,

dextra, alia sinistra, & sunt in auibus ad modũ brachiorum in hominibus, & anteriorum crurum in quadrupedibus, constant autem ex pluribus ossibus coniunctis inuicem successiuè, & ideo plures habent iuncturas, quare melius reflectuntur, & nõ solùm ex ossibus constant, sed ex neruis, venis, arterijs, musculis, chordis, & & cæteris ligamentis; ossa hoc modo sunt ordinata. Loco qui dicitur humerus, coniungitur quoddam os, quod medici dicunt armum, & vbi finit istud os, coniunguntur sibi alia duo ossa, quæ dicuntur focilia, quæ sunt distincta & separata ab inuicem in medio ipsorum, sed in extremitatibus sunt coniuncta & colligata, & vbi finiunt hæc duo focilia, coniungitur ei reliqua pars alæ, quæ videtur in auib⁹ loco manus in omnibus, & continet in se & contiguat plura ossa in diuersas iuncturas minores, ordinatà hoc modo: primò sunt ossa minora, collocata super vertebrum illius ossis quod coniungitur focilibus, replentia vacuitates illius iuncturæ illic, & iocantia, quorum vnum exit longè extra alam, in auibus quæ percutiunt cum alis, & est durum, cum quo se defendunt & pugnant ipsæ aues, quæ habent ipsum foris prominens, vt in anseribus & cinnis, & in paruis paruum, & in magnis magnum. In hac reliqua parte est vnum os paruum semotum ab alijs, & hoc videtur esse loco pollicis, habens in sui extremitate forinseca quoddam subtile durum & acutum, in modum vnguis. Est & aliud os super isto gracile & debile, sup quod quoddammodo appodiat

appodiat se pollex, sub isto gracili, est aliud os grossius, vnum in suis extremitatibus, diuisum autem in duo, & fenestratũ in sui medio, & vbi finit iunctura, alia duo ossa breuia, vnum latius reliquo, extremitati verò latioris, quod est supra paruum, coniunctum est os vltimum alæ, paruum & strictum. Hæc est ordinatio & coniunctura ossium.

Replicationes autem partium alæ hoc modò fiunt: quando ala reducta & recollecta est ad corpus, pars illa in qua est armus, descendit ab humerius iuxta latus, inferius versus ancham, sequens verò pars, quæ incipit à fine armi, & est locus cubiti, ascendit ad superius iuxta latus primæ partis, reliqua verò tertia pars alæ, descẽdit ab illo loco qui dicitur impulsorium alæ, & gallicè dicitur le bout, vsque inferius. Fuerunt autem in alis ad melius esse plures iuncturæ & reflexiones, & non vna tantum, nam si vna fuisset, aut esset longa, aut breuis, si breuis, non esset sufficiens sustentare corpus auis, neque facere quæ pertinent volatui: si longa, non replicaretur ad corpus conuenienter, nam si replicaretur ad inferius, pertransiret caudam, & impediret sessionem auis, si ad superius, pertransiret caput, & pennæ alæ essent apertæ & non coopertæ inuicem, nec essent tamen idoneæ ad sui operationem, pro eo enim quod aues in diuersas partes habent se mouere necessariò, scil. dextrorsum, sinistrorsum, antè, retrò, sursum & deorsum, si alæ essent contractæ vna iunctura sola, non conueniret ad variandos hos motus,

& si plures habuissent iuncturas quàm habent, cùm illæ quas habent sufficiant ad suos motus diuersificandos, alæ essent debiliores, cùm omne membrum debilius sit, quantò est plurium juncturarum, & essent impedimento coopertura quam faciunt pennæ alarum inter se inuicem, & quarta iunctura si adesset, non replicaretur ad corpus, sed esset de foris, cuius pennæ non essent coopertæ sub alijs pennis vt conuenit, & si essent de foris, essent impedimẽto pennis, quæ non essent sub coopertura, & illæ extremæ pennæ, quæ deberent descendere inferius, ascenderent superius, & esset inconueniens. Alis autem insunt pennæ maiores per longum extremitatis posterioris earum, & plumæ minores insunt alis suprà & infrà, eo modo qui dicitur in capitulo de plumagio. Mouentur autem multipliciter secundum voluntatem auis, scil. sursum deorsum, antè, retrò, extensiuè, & contractiuè, fiunt autem hi motus diuersi per alios & alios lacertos alarũ, motus namq; qui fit antè, fit per lacertos anteriores, retrò verò, per posteriores, sursum per superiores, deorsum per inferiores, qui veniunt ab ala vsq; ad pectus, extensiuus verò motus alæ, & contractiuus seu replicatiuus, per alios & alios lacertos fiunt. Auis autem quando volat, motum alæ ad superius non facit, nisi gratia inferioris faciendi, ad hoc enim exaltat alam, vt ab alto descendat infrà melius, & validius, & quæ auis altius extollit alas, & magis ad superiora dorsi replicat, motum inferiorem alarum validiorem faciet, per

quem

quem motum subleuatur auis, impellitur & defertur, & quia hic inferior motus fit per lacertos ab alis venientes ad pectus, quarum auium grosſiores & fortiores erunt hi lacerti, earum erit etiam hic motus validior, & per hoc impellitur fortius & velocius in volatu suo, de qua re Syllogizabo sic: Omnis auis habens grosſiores & fortiores lacertos ab alis ad pectus, habet velociorem & fortiorem hunc motum in alis; Omnis auis habens grosſius & densus pectus, habet grosſiores & fortiores lacertos ab alis ad pectus: igitur omnis auis habens grosſius & densius pectus, habet grosſiores & fortiores & velociores motus in alis, & quæcunque habent huiusmodi motum, fortius & velocius volant. Amplius, motus vniuscuiusque alæ, qui fit ad volandum, est quasi pars circularis motus, & omnes pennæ maiores alarum mouentur similiter motu qui est pars circularis motus, sicut namque ala facit in suo motu portiones circuli, sic & quælibet penna alæ facit suam circuli portionem, & quæ penna propinquior est corpori facit portionem circuli breuioris, quæ verò remotior, maioris & amplioris, & portiones circuli quas faciunt singulæ pennæ, sunt de circumferentijs æquidistantibus, & ala quæ facit portionem maioris ambitus, & magis distat à corpore auis, iuuat magis subleuari aut impelli & deportari, quod ait Aristoteles in libro de ingenijs leuandi pondera, dicens quòd magis facit leuari pondus maior circulus. Iuuamentum autem alarum est in eo, quod per

motum suum fit volatus, quo volant aues, mutant loca ad acquisitionem cibi & aëris sibi cōuenientis, & quo fugiunt nocumenta, Et aliquæ aues defendunt se cum alis & pugnant, & per motum etiam alarum subleuatur corpus auis ad aëra, impellitur & deportatur, & per reductionem & replicationē alarum ad corpus, pars dorsi & latera ab importunitatibus aëris proteguntur. Differunt autem aues in alis multipliciter, nam quædam habent alas breuiores respectu sui corporis, quædam longiores, quædam proportionales. Rursus quædam habent alas longas & pennas alarum longas, quædā habent alas longas, & pennas alarum breues, & quædam habent breues alas, & pennas alarum longas, & quædam habent breues alas, & pennas alarum breues, amplius, quędam habent alas ad similitudinem falcis, multùm scil. falcatas, & quædam extensas, & nō multùm falcatas. Sunt & aliæ differentiæ alarum, sed quæ dicta sunt, nunc sufficiant.

CAPITVLVM XXVIII.

De dorso.

DOrsum est illud membrum quod ab inferiori extremitate protenditur vsque ad lumbos, inter alas & latera. Est autem ossuosum, quoniam constat in sui medio perlongum ex spondilibus, quæ sunt post spondiles colli, vsque ad principium spondilium lumborum, & vtrinque constant iuxta suos spondiles ex . . . . vatione quam faciunt costę cum spondilibus

dilibus dorſi. Iuuamentum autem eius eſt, vt defendat corpus à poſteriori. Diuerſitas auium in dorſo in eo eſt, quòd quædam ſint amplioris dorſi, quædam ſtrictioris, & quædam longioris, & quædam breuioris.

CAPITVLVM XXIX.

De lumbis.

LVmbi verò protenduntur à fine dorſi vſq; ad caudam, & ſunt duo, dexter & ſiniſter, & in ſui medio continentur ſpondiles à fine dorſi vſq; ad caudam, & vtrinq; continent oſſa lata, concaua deſubtus, quæ dicuntur oſſa ancharum, habentia circa ſui medium quandam concauitatem quæ vocatur Scia, Iuuamentum autem lumborum eſt defendere renes ab exterioribus nocumentis, & vt vertebra oſsium coſtarum firmentur in foraminibus ancharum.

CAPITVLVM XXX.

De cauda.

CAuda verò auis dicitur quod ſupereſt ano, protenſum exterius, conſtans ex ſpondilibus exterioribus ſpinæ, extenditur autem vlterius dilatando, & innaſcuntur in ea pennæ maiores. Iuuamentum autem caudæ dicitur, vbi tractatur de plumagio. Aues verò in pluribus quæ habent longum corpus, habent breuiorem caudam, ſed quæ habent breue corpus, caudam longam.

CAPI-

CAPITVLVM XXXI.

De perunɛto.

PErunɛtum eſt quoddam membrum, quod ſupereſt caudæ, conſtitutum ex geminis quaſi glandibus, in medio illarum prope finem eſt quoddam neruoſum, durum, eleuatum ad modum virgæ. Iuuamentum enim huius perunɛti eſt recipere à reliquo corpore humiditatem virulentam, quam receptam & in ipſo congregatam, auis cum opus fuerit, comprimendo cum roſtro ſuo ſuget, & cum eodem roſtro pennas ſuas & vngues perungit, quatenus pennæ melius poſsint reſiſtere madefaɛtioni, aqua enim pluens ſuper pennas perunɛtas minus adhæret eis, & integrius & lubricabilius deſcendit, & pennæ ſaniores ſeruantur & vngues, rapacium verò vngues ex perūɛto citius vulnerant, & ſunt cauſa citius interficiendi prędam, Inferunt enim per hoc vulnera venenoſa. Diuerſantur autem aues in perunɛto, nam aquaticæ generaliter multum habent de perunɛto, & magis quàm mediæ & terreſtres.

CAPITVLVM XXXII.

De peɛtore.

PEɛtus eſt membrum ſub ſui medio continens cor & defendens ipſum; ab anteriori parte eleuatum, prominens in medio ſui per longum exterius, deintus autē concauum. Eſt verò oſſuoſum, hoc autem os ſtriɛtum eſt, forte, & eleuatū in modum parietis in medietate ſui;

pars

pars verò ofsis pectoris altera à dextris, altera à sinistris subiacet, & hoc os in superiorib⁹ partibus sui, in quibus contiguatur cum furca pectoris & cum ofsibus spatularum, densius & solidius est, in inferioribus verò partibus sui, vbi coniungitur loco qui dicitur ouaria, mollius est & cartilaginosius, ramificatum autem est & distinctum in plures ramos ossuosos, in partib⁹ illis in quibus coniungitur lateribus. De continentia etiam pectoris sunt lacerti, venientes ab vtraq; ala ad pectus vtrinque, & propter hoc conuenienter descendebat os pectoris ab vtraque parte, vt illi lacerti reuerterentur in angulositatibus illis quæ fiunt ex osse medio, & duabus partibus subiacentibus, & est etiam neruus quidam ad longum protensus super altitudinem medij pectoris, coniungens vtrosq; lacertos illic; & in hoc apparet iuuamentum multiplex pectoris, nam os in sui medio fuit eleuatū vt obsisteret nocumentis exteriorib⁹, & distingueret lacertos vnius alæ venientes ad pectus à lacertis alterius, quæ distinctio si non adfuisset, non posset moueri vna ala neq; pati, quin moueretur & pateretur altera. Concauitates verò angulosæ adfuerunt, vna à dextris, altera à sinistris, vt in eis locarentur lacerti; neruus protensus in longum adfuit desuper, vt quodammodo velaret & ligaret ad os medium lacertos, vtrinque concauum fuit inferius, vt cederet locum cordi, versus ventrem debuit esse mollius, ne duritie sua læderet mollitiem ventris, & idcirco in pluribus auibus est pannosum pectus inter

inter ramos quos diximus, maximè super ventrem. Differunt autem aues in pectore, nam aquaticæ & præcipuè natantes, longius habent pectus vniuersaliter, & habent longius corpus quàm terrestres. Rursus in generibus falconum prominentia magis est rotundior & grossior, quàm in generibus accipitrum & nisorum. Os etiam illud quod eminet in pectore gruis, habet interiora sua vacua, in qua vacuitate locatur & reflectitur canna pulmonis, in reliqua verò parte sui, quæ solida videtur, non est soliditas, ne nimis esset ponderosum, sed quædam spongiositas, vt esset leuius ad portandum, cuius simile non est in ossibus pectorum aliarum auium, ossa enim magnarum auium respectu sui corporis, minus solida sunt, minusque firma, quàm ossa paruarum respectui sui: nam si essent solida in magnis auibus, essent ponderosa & difficilia ad portandum, in paruis verò solidiora debuerunt esse, vt firmiora essent, & difficilia frangi, ad multos & varios motus, quos habent paruæ aues plus quàm magnæ.

CAPITVLVM XXXIII.

De lateribus.

LAtera verò sunt quæ sub alis iacent, inter pectus & dorsum, & penduntur à sub axillaribus vsque ad capita ancharum, & constant ex costis in quibusdam pluribus, in quibusdam paucioribus, & pannis & lacertis colligantibus costas, quæ costæ perueniunt vsq; ad spondiles dorsi.

dorſi. Eſt autem iuuamentum laterum collateraliter defendere cor, pulmonem, panniculos, & cætera intrinſeca ſub eis, quemadmodum pectus, cor ab anteriori parte. Venter verò qui à quibuſdam ouaria dicitur, eſt totum id quod extremitate pectoris protenditur inter anchas & coſtas vſque ad anum, & etiam magna pars ventris continetur ſub ipſo pectore vſq; prope cor, continet autem in ſe ſtomachum, inteſtina, epar, ſplenem, & cætera nutritiua, vt conſuetum eſt dici. Eſt autem venter deſuper pennoſus, neruoſus, lacertoſus, & ideo mollis, extenſiuus, vt ſuperfluitatibus contentis in ipſo, & tranſeuntibus ouis, & humoribus & ventoſitatibus cedere poſſet per extenſionem ſuam. Iuuamentum autem eius eſt, cõtinere membra quæ diximus, & calefacere, & ſuperfluitates deportare exterius. Dictum eſt, quòd in loco lumborum ſint duo oſſa ancharum, longa, cõcaua, inferius lata, habentia circa ſui medium quandam cõcauitatem, quam medici dicunt, ſciam, & in illa ſcia locatur vertebrum ſuperius coxæ. Sunt igitur coxæ, crura & pedes, membra ſuſtentantia corpus auis ſuper terram, & per eadem habet auis ambulare ſuper terram, & habere quandoq; defenſionem ſuam, maxime autem per pedes & vngues habent ſcalpere vbi ſibi prurit, raſpare terram, illæ ſcil. quibus hoc conuenit, Et hæc ſunt iuuamenta quæ habentur ex coxis, cruribus & pedibus. Conſtant autem coxæ, crura, pedes, ex oſsibus multis ſucceſsiuè ſibi inuicem contiguatis hoc modo; os coxæ

coxæ quod vnitum est cum suo vertebro superiori, locatum in scia, & illic detinetur neruis chordis & alijs ligaminibus, habet circa se lacertos plurimos, à quibus habet diuersos motus, hoc autem os refertur illi osſi in alis quod dicitur armus, habens in quibusdam auib⁹ medullam, in quibusdam nullam. Huic verò osſi cõsequenter colligantur duo focilia cruris quæ sunt in alis, sunt autem duo focilia cruris, vt si vnum pateretur, reliquum remaneat sanum, & illud quod exterius est, quoniam erat paratum recipere nocumenta, grosſius & firmius fuit, & illud minus quod est in crure, adeò est tenerum, maximè inferius, vt illic credatur esse neruus, & quanto plus tendit, tanto plus rotundescit, & subtiliatur, hæc autem duo focilia, quæ nos dicimus constituere crus, à quibusdam appellantur coxa, qui etiam quod superius est appellant supra coxam; os verò vnicum iungitur extremitati duorum focilium inferius, & protenditur vsq; ad digitos pedis, & hanc partem multi appellant crus seu tibiam, nos tamen opinamur magis quòd sit de pede, quemadmodum in fasianis, gruibus & bistardis. Hoc autem os cui applicantur digiti, in quibusdam auibus est tectum corio squammoso, omninò carens plumis, in quibusdam verò non squammoso & habente plumas vsque ad pedes, & in quibusdam vsque ad vngues, & in alijs raras plumas inter squammas, vt in falconibus. Item in aliquibus habet à posterius quoddam carneum acutum longum, vt gallinis, fasianis, pauonibus, in ali-

quibus

quibus verò omninò carent huiusmodi, quod dicitur speronus. Extremitati autem huius ossis, applicati sunt & catenati suis chordis & ligaminibus digiti ipsarum, de quibus in suo capite dicetur plenius. De comparatione autem coxarum ad alas sic se habet: illæ quæ habent grossius & carnosius pectus, habent fortiores alas, & proinde graciliora crura, & coxas, & huiusmodi sunt potentiores in volatibus, quàm in gressibus, sed quæ habent grossiora crura & coxas, gracilius habent pectus, & ideo potentiores sunt in gressibus huiusmodi & paucioris volatus, quàm quæ habent è conuerso. Quod enim recuperant partes membrorum inferiorum, diminutum est eis ex parte alarum.

Replicationes verò iuncturarũ in coxis cruribus & pedibus, contrariæ sunt replicationib⁹ iuncturarum in alis, in sursum scil. & deorsum applicando ad corpus, quod patebit si reddantur singula singulis. Item iuncturæ tibiarum & coxarũ in auibus, replicantur è conuerso iuncturis coxarum & tibiarum posteriorum in animalibus ambulabilibus, ad anterius scil. & non ad posterius, & hoc ideo, vt motum suum in stando & capiendo melius habere possint, cum pedib⁹ enim capere volens, ad anterius capiet, ad posterius verò non potest, hoc modo enim pedes prius vadunt ad capiendum, antè retrò, dextrorsum sinistrorsum, quemadmodũ persona auis. Membra coxarum tibiarum & pedum, in auibus aquaticis natatilibus, percrescunt citius quàm alæ earum, quoniam cum pe-

dibus suis habent in aquis acquirere cibũ suum, non cum alis, & maior sua defensio est in aquis natando cum pedibus & submergendo se, hæc ideo membra natura statuit prius complere, deinde alas, in quibus postquam formatæ sunt, nascuntur pennæ maiores; adest & alia ratio, motus enim pedum quos aues faciunt natando per aquam, attrahunt humores & nutrimentum ad se, ob hoc etiam alæ quæ non sunt in motu nisi modico, nec est eis opus cum alis recedere, percomplentur tardius quàm coxæ & crura & pedes, in alijs verò auibus quàm in natatilibus, non simpliciter se habet ita, sed citius percomplentur in mẽbris superiorioribus, cum quibus est eis opus acquirere cibum sibi, fugere nocumentum, & habere defensionem suam.

CAPITVLVM XXXIV.

De digitis pedum.

Digiti autem sunt super quos tanquam super bases suas stabiliuntur crura ex coxæ, & per consequens tota auis, & ideo sunt plures, & expansi & remoti ab inuicem, quod enim super basem ampliorem firmatur, firmius stat, ex hoc apparet quoddam iuuamentum ipsorum. Iuuant præterea ad amplectendũ ramos & alia sup quæ stant, & ad alia plura iuuant. Constant autẽ ex pluribꝰ ossibus, successiuè sibi inuicem colligatis per suas chordas, suaq; ligamenta, & omnes colligati in vnũ sunt cum osse prædicto. Sunt autem digiti pedum in pluribus auibus quatuor, in aliquibus tres, in aliquibus duo: habentium

bentium verò quatuor digitos in pede, plures habent tres digitos anterius, & vnum posterius, paucæ verò sunt habentes duos anterius, & duos posterius, vt picones, & modi psitacorum, & aliæ applicantes se arboribus. Sed illæ quæ habent tantum tres digitos, digito carent generaliter posteriori, ipsos namq; anterius habent, vt sunt bistardæ, liuercini, pluerij, & in maiori parte aues conuersantes in campis lapillosis, aut in torrentibus lapillosis. Auis verò quæ habet tantum duos digitos in pedibus, medium & forinsecum, intrinsecum non habet, ne noceat ei in gressu suo, sicut est strutio, qui habet vtrumq; anterius, hic quoniam grandis est, fortiores digitos habuit in pedibus, neq; enim sedet super ramos, neq; habet facere multa cum digitis, nisi currere. Item digitorum alij sunt coriales vt cophanus, & vt anser, qui sc. habent corium neruosum & cartilaginosum ligans eos inuicem, quamuis distanter, sicut sunt digiti auium aquaticarum natantium, quod ideo fuit, vt impellendo aquam ad posterius maiori copia, se ipsos impellerent in antea melius in natando, & quando sunt plus coriales, tanto magis natant. Alij verò sunt digiti coriales, sed corium decisum est, vnicuiq; digito adhęrens collateraliter, vt est videre in fulicis. De habentibus digitos coriales, pellicanus solus habet posteriorem continuatum cum digito anteriori intrinseco, & distat longè à digito anteriori extrinseco, cuius rei simile non est in alijs auibus habentibus digitos coriales, vt est videre in

 auibus

auibus terrestribus & medijs. Digiti autem pedum nõ fuerunt lineares & sine iuncturis, nam ex hoc essent minus habiles ad officia sua, cùm enim nõ essent flexibiles in circulum, eò quod iuncturas non haberent, ramos, glebas, saxa & alia corpora, magis rotundæ figuræ quàm alterius, quib⁹ insident, sæpius tangerent in puncto vno, sed sicut in geometria legitur, linea tangens sphęricum aut circulum, necesse est vt in puncto tangat, quod autem in puncto tangit, minus tangit, & min⁹ amplectitur rem tactam, & ideo fuerunt plures iuncturæ necessariæ in digitis pedum, ex illis enim pluribus iuncturis digiti complicabiles fiunt in circulũ, & in pluribus locis tangunt quod amplectuntur, & ob hoc firmius retinent, quod fuit necessarium auibus, quãdo sedent plurimùm dum dormiunt super vnum pedem in maiori parte. Replicatio autem digitorum in suis iuncturis ad superiorem partem, non fuit necessaria, ad subteriorem verò partem fuit, quatenus brancarent cõuenientius ramos, ad quos confugiunt per sępe, vt illic dormiant, pręcipuè illæ, quę non habent digitos coriales, & quæ nidificant inter arbores; & vt fortius & firmius retinerent, tenendæ fuerunt plures iuncturæ, pręcipuè in digitis anterioribus, sicut dictum est. Numerus autem & dispositio iuncturarum in digitis auium, præcipuè habentium quatuor digitos, tres antè & vnum pòst, talis est, digitus posterior vnum habet os, & vnam iuncturam, & ideo fortior est, sicut enim omne membrum plures iuncturas

habens

habens, minus rigidum & debilius inuenitur, sic habens pauciores iuncturas, rigidius & firmius inuenitur, quod conueniebat digito posteriori, fit enim appodiatio auis ad posterius super ipsum, & ipse solus sustentat ad posterius, vt tres ad anterius, & iste digitus refertur ad cæteros digitos anteriores, quemadmodum pollex in manu; anteriores primi digiti replicantes se ad posteriorem, & posterior replicans se ad anteriores, circulationem percomplere videntur, & ideo rem inclusam firmius retinere, & similiter fortitudo respondet fortitudini trium, & falcones feriunt cum posteriori digito, quod falconarij dicunt talum. Alius verò digitus à parte intrinseca, duo habuit ossa & contiguata inuicem, & duas iuncturas vel articulos tantùm, vt etiam fortis esset, cum ipso namque stringunt aues fortius quàm cum alijs duobus, & fortius cum illo se defendunt, & super ipsum fortius firmant se, ipse etiã directius respicit posteriorem, & ideo cum ipso perficit anteriùs circulum. Medius autem digitus anteriorum, in pluribus longior est alijs, hic habet tres iuncturas ex tribus ossibus contiguatis inuicem, quia amplius debebat brancare quàm alij, in circulari enim conuolutione, medium obtinebat, replicatio enim digitorum, quando aliquid capiunt, sphęricam & circularem formam videntur facere, in qua posterior digitus cum intrinseco anteriori, breuiorem circulum faciunt, medius maiorem circulationem comprehẽdit, vnde ossa sua longiora sunt, extrin-

ſecus verò quatuor habet iuncturas ex quatuor oſsibus contiguatis, eſt autem breuior digito medio, pro eo, quod ſua quatuor oſſa ſunt breuiora tribus illius, cùm autem ſit ex pluribus iuncturis quàm alij, debilior eſt cæteris, nec fuit ei neceſſaria magna fortitudo, cum ipſo namq; auis minus ſe defendit, & in ipſo minus ſe firmat, hic autẽ digitus habuit officium concludendi brancationem ex altera parte, & in formam quaſi ſphęricam reducendi, vt pro eo quod habuit plures iuncturas, in pluribus locis rem contentam tangeret, & rem ſubtiliorem rotundare poſſet, vt dictum eſt. Ex his etiam patet mirabilis ordo complementi naturæ in articulis pedum, poſterior digitus quem dicunt talum, vnicum habet articulum, digitus verò anterior intrinſecus, quem plures dicunt pollicem, duos habet articulos, ſunt ergo tres articuli in his duobus digitis, digitus verò anterior medius tres habet articulos, qui cũ prædictis complet ſenarium numerum, digitus autem anterior extrinſecus, eſt quatuor habens articulos, quaternarius verò numerus ſecundum pythagoram, adiunctus ſenario reddit decem, quem denarium completum numerum vocat; Decem igitur articuli digitorum pedis hoc ordine, & ad prædictam vtilitatem ſunt diſpoſiti per naturam. Sciendum etiam quod præter vniuerſale corium quod tegit totũ corpus, ſupereſt cruribus vſq; ad ſubcoxalia, & per totum pedem & digitos vſq; ad vngues, quoddam corium durius alio vniuerſali, in quibuſdã

auibus

auibus squammosum, in quibusdā non squammosum, in quibusdam plumosum, in quibusdam nou plumosum. Cuius corij iuuamentum est munire pedes & crura, quæ sæpius exponuntur tribulis, spinis, lapidibus & aquosis locis, & alijs nocumentis dum gradiuntur aues.

CAPITVLVM XXXV.

Sequitur de vnguibus.

VNgues quàmuis à medicis inter consimilia membra numerentur, quoniam tamen adhærent digitis officialia membra, & ipsi ijdē multa habent officia, dicemus in tractatu officialium de ipsis. Sunt autem vngues qui circumdant extremitates digitorum, solidi, substantiæ corneæ, concaui interius, in qua concauitate recipiunt extremitates digitorum, sunt autem solidati cum carne iuncta sibi, & cum cute suprema, ligamenta eorum sunt chordosa, & ad ipsos veniunt nerui arteriæ, & venæ præstantes eis sensum & naturale nutrimentum. Est autem in extremitate cuiusque digiti vnus vnguis. Iuuamentū autem vnguium est, ne offendantur extremitates carneæ digitorū à corporibus duris tangentibus digitos, primò sunt iuuamenta auium ad scalpere & raspare, & in pluribus sunt arma, nam cum eis pugnant, rapiunt, & laniant & adhærent solis vnguibus. Auium autem quędam sunt rectorū vnguium, vt plures de non rapacibus, quędam aduncorū, vt modi rapacium; sunt tamen etiam plures de non rapacibus aduncorum vnguium, non re-

ctorum, vt monedulæ & picæ, & aliæ plures, quod ergo Aristoteles dicit in libro animalium, aues vncorum vnguium idem sunt quod aues rapaces, non sic se habet. Inter omnes aues generaliter habent vnguem medij digiti anterioris serratilem à parte domestica, & hoc non sic est in alijs vnguibus, cum isto namq; vngue caput & cætera membra, ad quæ possunt attingere raspant & scalpunt, ex vtroque pede scilicet. Alaudæ verò, cozardi, calandræ & similes his, habent in digito posteriori vnguem longiorem & rectiorem quàm in alijs digitis, & quàm aliæ aues in sua proportione. Grues etiam habent in digito anteriori intrinseco cuiusq; pedis, vnguem fortem, durum, aduncum & acutum, quasi esset rapacis alicuius, & hoc non habent in alijs digitis, cum quo vngue ex vtroq; pede grues se defendunt, & vt huiusmodi vngues seruentur inhebetati & illæsi, natura stabiliuit, quod dum grues stant super pedes, huiusmodi vngues secundum latus, non secundũ acumen sui stant super terram. Ciconia verò habet vngues non vt aues aliæ, sed latos sicut homines & simiæ.

CAPITVLVM XXXVI.

De membris interioribus officialibus.

MEmbra interiora officialia sunt lacerti, craneum, panni velantes cerebrũ, ipsum cerebrum, nucha, & alia huiusmodi, quæ sensui non subiacent, de quibus nostri propositi non est dicere perfectè, quæ sint, aut ex quibus constant

constant, nisi ea tantum in quibus aues habent aliquam diuersitatem & manifestationem. Lacerti namq; cùm de carne constant, & neruis, ligaminibus atq; pelliculis vestiantur, ad hoc iuuant, vt membra per eos moueantur, vnde sunt diuersi ad mouendum diuersa membra, diuersi etiã ad mouendum vnum in partes diuersas. De craneo vero, certum est quod defendit cerebrum, & habet formam suam in qualibet specie auium, secundum diuersitatem capitis superius aßsignatam. De cerebro, quoniam administrat medullam . . . . . . quomodo ab ipso oriuntur . . . . . omnes vel mediatè vel immediatè deferentes sensum & . . . . . ad cætera membra nullam . . . . in auibus diuersitatem, de . . . . triculis verò id idem . . . . . De spina verò, cùm non sit nisi contiguatio spondilium omnium in vnum corpus, & conseruans & defendens nucham vsque ad extremitatem caudæ, dicendum quod in quibusdam auibus est longior, secundum quod sunt longioris corporis & longioris colli, & in alijs est breuior, secundum quod sunt breuioris corporis, & breuioris colli, & quod in vna spina sunt plura spondilia quàm in alia. Et spondilia dorsi sunt iuncta inuicem tanta vnitate, vt supra dorsum videantur spondile vnum vsque prope lumbos, vbi est principium oßsium ancharum, illic namq; manifestè apparent iuncturæ spondilium, à lumbis verò desuper renes vsq; ad principium caudæ super anum, dilatantur spondilia, & intercipiuntur inter duo ossa

ancharum, & in quibusdam auibus dilatantur plus, in quibusdam minus, & hic locus à quibusdã appellatur crupponus, & solidiores sunt ipsorum iuncturæ, & foramina eorum illic ampliora, vbi verò finiunt ossa ani, qui ab illis est principium caudæ, gracilantur spondilia caudę, & paulo pòst ingrossantur & dilatantur, vt plures carnes & grossiores lacertos recipiant, & per hoc melius sustineant membra peruncti, & vt pennis maioribus in circuitu nascentibus amplius locus detur, circa finem verò iterum graciliantur. De nucha verò quæ dicitur medulla spinalis, quomodo procedit à cerebro transiens per foramina omnium spondilium, vsq; ad extremum caudæ continuata, & quomodo ingrossatur super renes, vbi foramina spondilium sunt ampliora, & quomodo neruorum paria exeunt ab ea, ita quod inter quæq; duo spondilia est vnum par, cuius paris vnus neruus procedit dextrorsum, alter verò sinistrorsum, non pertinet dicere in nostro proposito. De ore verò & lingua in quibus aues plus differunt, dicamus. Os quibusdam auibus magnum est respectu sui corporis, quibusdã paruum, quibusdam dentatum secundum palatum, quibusdam nõ. Non habet etiam os auium vuulam, neque epiglotum, neque dentes, sed pro dentibus habent rostrum, & in quibusdam auibus modicam aut nullam continet linguam, vt in ciconijs & pellicanis, & auibus habentibus rostrum recuruum, ad modum cochlearis, & alijs pluribus, quæ aues propter hoc minimè habent differentias

ferentias vocum, cùm careant instrumentis vocalibus, quæ verò habent linguam, manifestam vocem firmant, & voces tantò magis variant, quantò sint eis habiliores linguæ ad motum, quæ enim habent linguam gracilem & agilem, in rostro paruo & gracili, certum est, quod habent plures modulos vocum, vt philomelæ, calandræ, alaudæ, sturnelli, meruli, cardilli, & cæteræ auiculæ, hæ namque & suas voces proprias proferunt, & sonos auditos nituntur conformare, maximè graciles sonos, & aliquæ de illis garriunt plus in vere, & in tempore coitus earum, & in tempore sereno, quieto, temperato, & manè plus, sunt tamen quæ die & nocte vociferantur per plures menses veris, vt philomelæ, quæ alijs temporibus silent; sed quæ habent linguam carnosam & grossam, sunt quæ nituntur imitari in gutture suo voces humanas quas sæpius audiunt, vt coruorum modi & picarum, & magis psitacorum viridium modus, & maximè modus alborum, qui modi psitacorum proferunt literam R plus quàm aliæ aues. Hæ autem varietates vocum contingunt ex habilitate linguæ, & aliorum instrumentorum vocalium, maiores verò aues minus habent variare voces, propter ineptiam instrumentorum, sed quæ habent pauciores modos vocum, habent ad minus tres modos vocum, aliam enim habent ad desiderium acquirendi escam sibi, aliam ad desiderium coeundi, mas aduersus fœminam, & è conuerso, aliam quando timent & propter timorem vociferant. Lingua verò in pluribus

auibus

auibus secundum subteriorem partem sui habet quoddam durum admodum vnguis, quod peruenit vsq; ad summitatem linguæ anteriùs, ex quo fit durior & firmior in anteriori parte, circa verò sui medium, per transuersum habet quandam flexibilitatem, sub quo loco interius in lingua quarundam auium est os quoddam. Interius autem lingua ramificatur in duos ramos vtrinq; procedentes vsque ad occiput, qui videntur esse neruosi, forma verò linguæ sequitur, vt in pluribus, formam rostri, vt contentum continens, & . . . . rostro cum recto . . . . . .in stricto & subtili, stricta & gracilis, in lato lata, in dentato dentata, iuuans per hoc ad incisionem herbarum, in breui breuius, in duro & acuto dura & acuta, vt est in modis piconũ, qui cum rostro verberant & perforant arbores, & acumen linguæ infigunt in vermes, & extrahunt ipsos vt comedant. Patet igitur q̃ aues habent diuersitatem in lingua secundũ diuersitatem rostrorum. Iuuamentum autem linguæ est perficere gustum. In fine verò linguæ interius est vnum foramen in lingua, quod descendit in cannam pulmonis, & nullum habet epiglottum, habet enim naturam claudendi se, dum cibus aut potus desuper ipsum transit ad subsequens foramen, quod descendit ad isophagum, illâc transit cibus & potus. Sunt etiam in superiori parte oris, scil. in palato, duo foramina, vnum longum præcedens, quod respondet vijs tendentibus ad nares, quibus attrahitur flatus intrans in cannam pulmonis, aliud verò

verò foramē sequitur, istud est in fine palati interius, vnde descendunt superfluitates à capite, & hoc tenet officium vululæ secundū hoc.

CAPITVLVM XXXVII.

De canna pulmonis.

CAnna autem pulmonis cartilaginosa & anulosa, hinc descendens vna vsque prope pulmonem, hîc enim diuiditur in duas minores cannas, quarum vna vadit ad vnam partem pulmonis, altera ad alteram. Item canna pulmonis descendit vsque ad collum, rectè super spondilia, vsque in loca pulmonis, præterquam in gruibus, canna enim gruum in longum & rectum descendit inter furculam pectoris, & procedit & reflectitur illic inter ossa pectoris, quæ exit inter duas tabulas, & reflectitur & regiratur illic supra seipsam duplici giro, deinde peruenit ad pulmonem, diuidens se in duas partes sicut cannæ cæterarum auium, hinc est quod aër verberatus & reflexus in tortuositates cannæ pulmonis, sonat altius, quapropter grues habent sonoram vocem & altam præ cæteris auibus, sed minores grues non nisi sibilant, vsq; ad annum, & tunc mutant vocem.

CAPITVLVM XXXVIII.

De pulmone.

PVlmo verò auium diuisus est in dextram partem & sinistram, quæ adhærent & collocantur inter costam, & super eas prope spondilia

lia dorſi, & prolongatur pulmo vſq; verſus vltimas coſtas ex vtroq; latere.

CAPITVLVM XXXIX.

De diaphragmate.

DIaphragma non videtur euidenter in auibus, ſed eſt inter duo ſpiritualia membra & nutritiua; præter caſulam cordis poſiti ſunt multi panni diſtinguentes nutritiua ad inuicem, vt epar ab inteſtinis, & cætera nutritiua ſimiliter.

CAPITVLVM XL.

De Iſophago.

ISophagus verò rectè deſcendit in quibuſdam auibus iuxta anteriorem partem colli, & in quibuſdam reuoluitur circa collum, vt in cinnis & quibuſdam auibus, habet ſupra furculam pectoris quoddam amplum ad modum ſacci, quod gorgia dicitur, primò recipit cibum & potum ab ore in eam tranſmiſſum, in ea enim cibus & potus calefit, & præparatur priuſquam veniat ad ſtomachum, & in quibuſdam auibus ſupra furcam pectoris nihil habet ampli, neque habet gorgiam, ſed protenditur iſophagus ab ab ore vſq; ad ſtomachum, & vbi continuatur cum ſtomacho, amplior efficitur.

CAPITVLVM XLI.

De ſtomacho.

STomachus verò eſt membrum ad quod per iſophagum mittitur cibus & potus, & in eo dirigi-

dirigitur, & ei continuantur intestina ab inferiori, quemadmodũ isophagus à superiori. Hic autèm stomachus in quibusdam auibus est valde carnosus, densus & durus, vt in anseribus, anatibus, gallinis & huiusmodi, & in quibusdam auibus stomachus non est carnosus neq; durus, sed neruosus tantùm, quantum ad tunicam superiorem & inferiorem, vt in auibus rapacibus. Ab ore itaq; cibus & potus deducitur per isophagum ad stomachum, à stomacho verò post digestionem cibi, superflua deportantur ad intestina, quæ intestina multipliciter sunt inuoluta, & protenduntur vsque ad podicem quod subest caudæ.

CAPITVLVM XLII.

De Epate.

EPar est membrum generans sanguinem diuisum in duas partes, vnam dextram, & alteram sinistram, cui Epati applicatur in quibusdam auibus saccus fellis, sunt namque aues quæ penitus carent felle, vt columbæ & turtures.

CAPITVLVM XLIII.

De Renibus.

REnes in auibus duo sunt, vnus dexter, alter sinister, & adhærent prope spondilia sub ossibus ancharum, protensi vsq; versus anum, & viæ deferentes vrinam transeunt sub ipsis, adhærendo eis vsq; ad locum exitus superfluitatum, inde est quod aues emittunt vrinã cum egestione, nec fuit eis necessaria vesica.

CAPI-

CAPITVLVM XLIV.

De testiculis & matrice.

IN principio renum super spondilia, adhęrent in masculis auium duo testiculi, vnus dexter, alter sinister: In fœminis verò illud membrum in quo creantur oua, quod membrũ etiam dici potest matrix, modica autem est diuersitas in auibus, quantum ad testiculos & matricem.

CAPITVLVM XLV.

De plumagio auium generaliter, comprehendente quædam similia pilis, lanulas, plumas, pennas.

DIximus de diuersitate quam habent aues in membris, & in iuuamento ipsorum quantum expediebat, dicemus nunc de plumagio auium, quod sequitur membra ipsorum, & fundatur in membris. Est autem plumagium de superfluitatibus exeuntib⁹ à corpore auium, sicut pili à corpore quadrupedum, & squammæ à corpore reptilium; quod plumagium necessarium est auibus, ad melius esse, scil. ad cooperimentũ cutis, per quod à calore & frigore & madefactione defendantur, ad sustentandum volucres in aëre, & ad volandum. Innascitur verò auibus plumagium multiplex, pullis namque nouiter genitis primò innascuntur illę, quę nec sunt vt pili, neq; vt lanulæ, sed habent naturam inter vtrumque, quæ cooperiunt, & à frigore, quoquo modo defendunt. Secundò innascuntur aliæ quæ dicuntur lanulæ, à quibusdã dumæ, hæ sunt

hæ sunt exiles & molles, densiores & longiores primis, hæ plus cooperiunt & plus defendunt, illis, & his natis cadunt illæ. Tertiò innascuntur aliæ quæ dicuntur plumę, & simul cum eis illę quę dicuntur pennæ, & differunt plumæ à pennis, nam plumas dicimus quæ habent cannulas in radice, & costam procedentem per medium gibbositatis, vsq; ad vltimum earum; hæ plumæ nascuntur per totum corpus, & cooperiunt cutem; sed pennas dicimus quę habent maiores cannulas, radices sibi, & similiter costam protensam per medium pilositatis vsq; ad summum, hæ sunt maiores plumis, & multo magis sunt ad sustinendum volucrem in aëre, quàm ad cooperimentum cutis, sed pręcipuè sunt ad volandum, vt fugiant nocumenta, & accipiant escam, & non nascuntur nisi in alis & cauda. Plumis itaq; & pennis nascentibus, & sua longitudine pertranseuntibus lanulas, ipsæ lanulæ cadunt, & quantò plus crescunt, & lanulæ plus cadunt. Verùm quoniam inter cannulas plumarum, & inter cannas pennarũ sunt interualla spaciosa, & ob hoc corpus illic minus sufficienter cooperiretur, vnde posset intrare frigus, adfuerunt aliæ lanulæ priorib⁹ minores in locis illis, vt cooperiant illìc, & calefaciant, & suppleant defectum plumarũ & pennarum, hæ lanulæ remanent corpori, vsq; dum mutant plumas, & pennas, hinc est quòd in quibusdam auibus, plumæ habent sub se alias plumas minores adhærentes cannulis, & ab eisdem exeuntes, vt calefaciant, hæ aliæ, in hoc ge-

runt naturam & officium lanularum,& ad hoc in fine cannulæ,vbi finit pilositas plumæ, inferius adsunt ex vtraq; parte quædam molles de natura lanularum; sed quæ non habent plumas alias adhærentes cannulis, habent plurimum de huiusmodi lanulis, exeuntibus à cannulis vtrinque & proximius cuti,& vt plumæ melius cooperiant & calefaciant & defendant ab aqua. Inter cannulas quarumque duarum plumarum propinquarum, sibi superest tertia pluma, cooperiens more squamarum in reptilibus, sunt etiam ex hac serie sua protegentes, & protectæ ab inuicem,& magis calefacientes & defendentes à suprà dictis nocumentis.

CAPITVLVM XLVI.

De coloribus plumagiorum.

AVium siquidem secundū totam speciem, quædam sunt albæ, aliæ magis, aliæ minus, quædam nigræ, aliæ magis, aliæ minus, quædam griseæ seu ciner iciæ, quædam fuluæ, seu terrestris coloris, quædam variæ ex albo & nigro in diuersis pennis,aut in eisdem, & varietas ex multis coloribus, plus in quibusdam ex viridi & croceo colore. Sunt & aliæ species ex multis alijs coloribus, & sub eadem etiam specie inueniuntur in diuiduo diuersorum colorum,& in tota aue sunt diuersi colores, & quandoque in vna penna vel pluma.Et sunt aues, quæ mutant colorem plumagij,secundum ætatem,vt cinni, qui primo anno sunt bisi, seu cinericij, secundò medij ex cinericio, & albo, tertiò deinde fiunt albi magis ac magis, hæc eadem mutatio solet

accidere

accidere pluribus speciebus auium, quæ sunt albæ secundum speciem. Et sunt aues quæ mutant colorem plumagij tempore coitus, sicut mutant figuram in pluribus suorum membrorum, vt ayrones bisi, quib⁹ tempore coitus florescunt suæ plumæ & pennæ quodam flore pulueroso & biso; & ex hoc manifestum est, quoniam tingunt pannos quos tingunt alterius coloris colore simili suo, quibus eisdem rostrum & pedes rubent tempore coitus, & ad singulas mutas mutantur colores plumagij. Propter hoc de colorib⁹ plumagij vniuersaliter auium, non est nostrũ propositum dicere, pro eo quod ferè innumerabilibus modis sunt in omnibus speciebus auium, nisi tantum in auibus rapacibus, quibus vtimur in venatione, & illud non hîc, sed vbi tractabitur specialiter de eisdem, sed dicamus in genere, quib⁹ auibus innascuntur plumæ & pennæ citius, & quibus tardius, & quibus percomplentur in sua magnitudine citius, & quibus tardius. Auibus terrestribus quarum nidus est super terram, & eis parentes non ferunt escam, sed ipsę statim quod natæ sunt sibi acquirunt, plumæ & pennæ innascuntur citius, & citius completur augmentum plumarum & pennarum, quam illis auibus quarum nidus est super terram, & parentes ferunt eis escam quando natæ sunt, & his & illis citius quàm auibus quarũ nidus non est super terram, sed in alto, quibus omnibus habentib⁹ nidum suum in alto parentes ferunt escam, non enim est possibile teneras & nouiter genitas ab alto

descendere, & per se cibum acquirere. Qua de re natura prouidit vtiliter, dare plumas & pennas velocius nidificantibus super terram, cùm immineant eis plura nocumenta, de serpentibus scil. vermibus, feris, auibus rapacibus, & de alijs multis, cum quibus plumis & pennis possent nocumenta vitare, parentes sequi, & per se sibi acquirere escam, hæ enim citius videntur volare cum parentibus suis, vt sunt pulli perdicum, fasianorum, coturnicum, bistardarum, & aliarum huiusmodi; etiam illæ quæ nidificant super terram, quib⁹ parentes ferunt escam, sicut sunt alaudæ, cozardi, & plures aliæ, videntur citius volare, quàm nidificantes in altum, nidificantibus enim super frutices, arbores, rupes altas, & super alia loca alta, non imminent tot nocumenta, quot prædictis, & plumæ & pennæ innascuntur eis tardius & percrescunt, quàm prædictis. Pullis itaq; auium rapacium non imminent tot & tanta nocumenta, cùm nidus ipsarum in securioribus locis sit, verbi gratia, in rupibus altis, in arboribus altis, & illinc parentes à remotioribus prouident escam; plumæ & pennæ innascuntur tardius & percrescunt tardius, quoniam sunt siccioris naturæ quàm cæteræ aues, quod autem in sicciori aue plumæ & pennæ tardius nascantur & crescant, quàm in minus sicca aue, signum est ex eo, quod videm⁹ de pennis, illa quæ est in sicciori membro, aut in sicciore parte membri, tardius percompletur, quod patet in alis: præterea auibus rapacibus longiores sunt plumæ & pennæ respectu sui

corporis,

corporis, quàm cæteris auibus, tam quoniam longiores sunt, tum quod in sicciori corpore, tardius percomplent suam longitudinem plumæ & pennæ. Veruntamen quoniam pulli rapacium expelluntur citius à parentibus suis, quàm pulli aliarum, & vi volatus habent sibi acquirere prædam, & fugere nocumenta, nascuntur eis plumæ & pennæ, crescentes proportionaliter suo corpori fortes & firmæ, non rapacibus verò nascuntur plumæ & pennæ minus fortes & minus firmæ, quàm conueniant corpori earum, quod natis plumis & pennis, & in sua longitudine iam completis, amplius crescit. Auibus autem aquaticis natatilibus, plumæ & pennæ nascuntur tardisimè omnium, quamuis parentes non ferant ipsis escam, cùm enim cõtra nocumēta imminentia sibi habeant defensionem suæ personæ, natando in aquis, & cum in eis inueniant escam, sibi minus fuit necessaria origo pennarum & plumarum à principio natiuitatis suæ, quàm alijs, & quamuis in his tardisimè omnium plumæ & pennæ nasci incipiant, tamē quoniam huiusmodi aues humidiores sunt, & in humidis locis asiduè commorantes, plumæ & pennæ ex quo nasci incipiunt, & citisimè omnium crescunt, & in sua longitudine citisimè complentur, sicut est videre in modis anserum, anatum, & reliquarum natantium, cum collo namque, cruribus, & pedibus natantes per aquam, escam acquirunt, & nocumenta fugiunt multo tempore antequam plumę & pennæ incipiunt nasci, & quàm mem-

bra alarum ſint completa,& ſi euellantur ab eis plumæ & pennæ, vſq; ad modicum tempus renaſcentur & completæ erunt.

CAPITVLVM XLVII.
De plumis.

PLumæ verò auib9 innaſcuntur & percomplentur ante complementum pennarum, quod fuit vtile ad cooperimentum & tutamen totius corporis contra importunitates aëris, hæ plumæ, quoniam naſcuntur in humidioribus locis corporis, & minus remotæ à corde quàm pennæ, & quoniam ſunt breuiores quàm pennæ, percomplentur citius in augmento ſuæ longitudinis quam pennæ, & de ipſis eiſdem plumis, quantò naſcuntur in minus humido loco corporis, à quo habent minus de nutrimento, & quantò maiores ſunt alijs plumis, tantò tardiùs in ſua longitudine percomplentur alijs. De pennis verò hoc item manifeſtuum eſt, vltima namq; penna forinſeca alarū, pro eo quod radicitùs adhæret oſsi, & remotior à corpore, alijs tardius creſcit, & percompletur, quàm cæteræ pennæ, quæ pennæ quantò plus naſcuntur prope corpus, tantò citius creſcunt & percomplentur. Inde eſt quod illæ quæ dicuntur vani, citius percomplentur quàm decem vltimæ forinſecæ, vani namq; magis ſunt propinqui corpori, quàm reliquæ decem; & in pennis caudæ ſimiliter eſt videre, pro eo namque quod ſunt in loco pingui & humido, citius per complentur pennis alarum, & inter pennas caudæ illæ

duæ

duæ quæ naſcuntur in medio aliarum, ſub quibus duabus aliæ receptantur, pro eo quod ſunt in humidiori loco, citius creſcunt & per complentur alijs pennis collateralibus ſibi, de quibus collateralibus, illæ quæ ſunt remotiores ab illis duab⁹ ex vtraq; parte, creſcunt & per complentur tardius, quæ verò propinquiores velocius. Dicatur etiam vbi naſcuntur plures dumæ & plumæ, & vbi pauciores & de numero pennarum in alis & cauda.

CAPITVLVM XLVIII.

De lanulis.

Lanulæ verò ſiue dumæ plures ſunt circa anum, & ante ouariam ſeu ventrem, hæc enim loca cùm inteſtina contineant, & plurimùm ſint pannoſa, & non habeant carnes ante poſitas, indiguerunt maiori calefactione; multæ etiam ſunt in pectore, quamuis non in tanta copia quanta ante ouariam, pectus enim quamuis carnoſum ſit, tamen ſemper eſt oppoſitum imbribus & ventis, in lateribus verò pauciores ſunt lanulæ, calefiunt namque latera per ſuperpoſitionem alarum, in dorſo verò paucißimæ, cùm non obſtet imbribus & ventis. Plumæ verò ſunt ſuper dorſum, lumbos & vſq; ad caudam, duriores & firmiores, non tamen plures quàm in pectore, aut ante ouariam, illic namque ſunt plures ratione prędicta, paucißimæ verò ſunt in vtroq; latere, alis ſupplentibus defectum plumarum illic. Plumæ autem, vt dictum eſt in capitulo de iuuamento membrorum, in capitib⁹

& collo quarundam auium non adſunt omninò, & in quibuſdam auibus per totum corpus, ſed in coxis & ſub coxalibus non per totum, in quibuſdam verò in coxis & ſubcoxalibus totis, vſque ad iuncturam quæ eſt ſub coxalibus, & in quibuſdam in coxis ſubcoxalibus & cruribus vſq; ad digitos pedum, & in quibuſdam in his etiam per digitos vſq; ad vngues, ſicut eſt videre in generibus bubonum & noctuarum, & alijs. Fuit autem vtile hoc eis, quoniam nocte volant ſæpius irruentes in loca ſpinoſa, ad acquirendam ſibi prædam, ſed in bubonibus, quæ ſunt in digitis magis ſunt de natura plumæ, in noctuis magis ſunt de natura pili. In habentibus autem coria pedum & ſquamoſa & dura, non innaſcuntur plumæ, ſquamis non permittentibus eas naſci, viſi ſunt tamen modi falconum, accipitrum & niſorum, habere plumas in cruribus & pedibus, quæ oriebantur inter ſquamas & erant raræ, & hoc accidit rarò.

CAPITVLVM XLIX.

De pennis alæ.

PEnnæ verò in alis & cauda naſcuntur ſolùm; in his autem locis ſufficiens fuit naſci pennas ad ſubleuandum corpus in aëre, & ſuſtentandum, cùm enim expanduntur pennæ alarum per extenſionem alarum & caudæ, ventus & aër ſubleuant volucrem, cuius motus in aëre per motum alarum volatus, eſt ſicut greſſibilium inceſſus, piſcium per aquam natatus, per terram ambulatus. Numerum autem poſitionem

tionem & iuuamentum pennarũ in alis & cauda dicamus. Cæterùm quoniam in quibusdam auibus non rapacibus, in alis & cauda pennæ sunt plures, & in quibusdam sunt pauciores, & non semper sunt sub certo & eodem numero, quod est videre in pennis caudarum gallorum, fasianorum, pauonum, anatum & aliarum plurium, prætermittemus dicere de auibus non rapacibus, & dicemus de ipsis auibus rapacibus, quibus vtimur in venatione, Sic namq; expedit nostro proposito, vt infrà patebit. In speciebus verò auium rapacium sæpius sunt sub certo & eodem numero, quamuis alterius formæ, sed quod dicemus de pennis auium rapacium, maximè de positione & iuuamento ipsarum, referri poterit ad pennas auium non rapacium.

CAPITVLVM L.

De numero pennarum alarum.

NVmerus itaq; pennarum in vnaquaq; ala est viginti sex, quatuor magis propinquæ corpori, quæ dicuntur corales, & postea duodecim, quæ dicuntur vani, firmiores & duriores coralibus, & alterius coloris & figuræ, demùm versus extremitatem alæ, aliæ sunt decem quæ forinsecæ dici possunt, hæ sunt firmiores duriores & longiores illis quæ dicuntur vani, vltima harum decem dicitur saxellus, & de his decem saxellus, & illæ quæ priores sunt saxello, sunt decisæ & formatæ ad similitudinem curtelli, quod enim de penna distinctè latius est, manu-

brij locum obtinere videtur, & hoc est infra, sed quod distinctè strictius est, locũ videtur obtinere ferri curtelli, quod est extra manubrium; & hoc est supra, propter quod opinamur, quòd dicantur cultellæ, quædam tamen habent plures, quædam pauciores, & quædam habent incisuras vel stricturas longiores, & quędam curtiores, & quędam strictiores, & quędam minus strictas: sunt itaque viginti sex pennæ in ala. Sunt præterea quatuor paruæ pennæ & duræ in ala positæ, extra has decem forinsecas, & adhęrent illi paruo osi forinseco, quæ dicuntur esse loco pollicis, hæ quatuor vocantur empiniones, & sunt minores pennis, & maiores plumis.

CAPITVLVM LI.

De positione maiorum pennarum.

POsitio autem pennarum maiorum in ala, hoc modo est, & incipiamus ab extrinseco, deuenientes ad illas quæ sunt propinquiores corpori. Vltimò osi tertiæ iuncturæ alæ quam diximus, adhæret illa sola penna vltima & forinseca, quam dicimus saxellum, & adhæret secundum longum seu cannoli radicis suæ, & peruenit vsque ad illum locum, quo iungitur hoc os alijs osibus. Alij osi cui iungitur istud, adhærent tres pennæ maiores, quæ non adhærent tàm fixè huic osi quàm firmè adhærebat saxellus primo osi, & istæ tres videntur cum saxello magis continguari inuicem quàm cum alijs sex quæ sequuntur. Alij verò osi quod contiguatur huic, adhærent sex pennæ, quàmuis non

non tàm fixè neq; tàm firmè, quemadmodum tres prædictæ ofsi prædicto, & sic tribus his ofsibus adhærent decem pennæ, quas dicimus decem forinsecas, hæ verò decem sunt magis continguatæ inuicem, quàm cum illis quæ sequuntur, & harum decem, quando ala est extenta, vnaquæque facit angulum acutum cum ala sibi subiecta exteriorem, interiorem verò obtusum propter saxellum, qui tàm propè adhæret ofsi, quod nullum angulum cum osse subiecto facit. Ofsi verò maiori de focilibus, & est extrinsecũ, adhærent duodecim pennæ seriatim perlongum, quæ dicuntur vani, & hæ sunt vnius formæ, & vnius coloris, scil. alterius quàm illæ decem forinsecæ, hi verò vani extenta ala, faciunt vnaquæque angulos duos rectos vtrinque cum osse subiecto. Reliquæ quatuor subsequuntur has duodecim vanos seriatim, quæ quatuor dicuntur corales, & sunt ferè alterius formæ, & coloris quàm vani. Omnes autem hæ viginti sex continentur seriatim in cute cooperiente alam, extenta illuc vnde exeunt cannulæ radicales pennarum, & hæ cannulæ perueniunt vsq; ad os intus in corio, perforantes præter saxellum, qui adhæret ipsi ofsi, vt dictum est. Sunt etiam in ala supra istas viginti sex pennas seriatim, & infra ipsas aliæ pennæ minores illis & maiores plumis, & sunt duriores & maiores respectu sui, quàm aliæ. Sed vnaquæq; illarum quæ supràstant decemforinsecis, inter quasque duas lateraliter collocantur, & perueniunt vsq; ad os, sc. quantùm maiores, & plus: Illarum verò

quæ

quæ ſubſtant, vnaquæq; adhæret alicui, ſc. maiori lateraliter iuxta cannas maiores, & non protenduntur vſq; ad os, quantum protendebantur cannæ maiores, & iſtæ quæ ſubſtant illis decem, ſunt paruæ, debiles & exiles, plus quàm illæ quæ ſuprà ſtant. Illæ autem quæ ſuprà ſtant vanis & coralibus, non ſuprà ſtant collateraliter ipſis, ſed directè, vnaquæq; parua ſupra ſuam maiorem, & tantum appropinquat oſsi, quantum illæ, ſed illæ quæ ſubſtant vanis & coralibus, adhærent ſimiliter illis non collateraliter, ſed directè ſub illis, & non protenduntur vſque ad os, ſed vſq; ad lacertum ſubteriorem, & ſunt debiles & exiles, vt illæ quæ ſubſtant decem primis. Et ſupra has minores, quæ ſupraſtant maioribus, & ſub iſtis quæ ſubſtant ſimiliter maioribus, ſunt aliæ locatæ ſeriatim per ordinem, pennæ minores & plumæ vſque per totam alam, ſic munientes & protegentes totam alam & confirmantes aliæ alias. Prætereà ſunt illæ quæ dicuntur empiniones, in loco vbi diximus. Sic autem ſunt propinquæ huiuſmodi pennæ inuicem, quod quando extenditur ala, interior medietas forinſecæ per longum cooperitur ad minus ab exteriori medietate illius quæ ſequitur eam, & ſic de cęteris per ordinem, quod fit vt non ſint interualla nocentia volatui; quod autem exterius eſt de piloſitate, extra coſtam pennarum decem, & multò magis ſaxelli, durius denſius & breuius quàm quod eſt ex alia parte coſtæ, hoc fuit neceſſariū, cùm illud latus pennę eſſet detectum ex expoſitum, ad incidendum

ventum

ventum & aërem, & quanto plus elongantur à saxello, tanto dilargatur & debilitatur plus, cuius simile est in cauda, quando verò ala replicata est, & reducta in corpus ad replicationes, iuncturis debitis corales cooperiunt vanos, & vani curtellos, quod totum est ad meliorem custodiam pennarum aliarum ab alijs inuicem. Est autem iuuamentum coralium, vt quando extenditur ala aduolandum, munita sit pennis vsque ad corpus, & sine aliquo interuallo, per hoc enim melius sustinetur auis in aëre, quod si corales deessent, magnum esset interuallum inter corpus, & locum vnde incipiunt vani, per tale siquidem interuallum transiret ventus & aër, & aqua pluuiæ, quod totum esset nocumentum sustentationis & volatus auis, & quando ala esset reducta ad corpus, iam dorsum & vani non haberent sufficiens cooperimentum. Est verò aliud iuuamentum pennarum, quæ dicuntur vani, hæ namque, quando extenditur ala & mouetur ad volandũ, iuuant sustentare auem, & impelli ad anterius, maximè ex motu alæ prędicto, & quando ala reducta est ad corpus, vani cooperiunt curtellas, imò omnes illas decem forinsecas. Decem verò forinsecæ habent hoc iuuamentum, quando extenta est ala aduolandum, iuuant sustentari auem, sed magis iuuant impelli ad anteà, & hoc est earum proprium, per motus namq; suos semicirculares & æquidistantes, iuuant subleuari pondus corporis auis, & impelli ad ante, & vnaquęq; magis, quantò magis exterior & remotior

motior est, sicut prędictum est in iuuamento membrorum, & ideo accidit, quod amissa vna de his decem, auis peius volat, quam amissa aliqua de vanis, & magis nocebit volatui quàm si amiserit vnam de exterioribus, & quando ala reducta est ad corpus, hæ decem iuuant cooperiri latera & calefieri, in quibus lateribus paucę plumæ, & paucæ dumæ naturaliter insunt. Empiniones autem iuuant ad hoc, quod quando auis descendit de alto, coarctat & concludit cęteras pennas ad corpus, & extendit empiniones, nam si expansis pennis & empinionibus descenderet, ventus & aër subleuaret ipsam, & prohiberet eius descensum, & si totaliter conclusis alis, pennis & empinionibus descenderet, ipsa ponderosa descenderet & non regeret se quò vellet, aut quomodo vellet. Cum empinionibus verò expansis solùm, non impeditur in suo descensu, sed descendit regendo se quò vult, & quomodo vult; pennę verò supra stantes & substantes maioribus, & aliæ per ordinem supra illas & sub illis, iuuamentum habent concludere & cooperire interualla, quæ erant inter cannas & cannulas pennarum, & confirmare magis pennas. Dictum est itaque de numero, positione & iuuamento pennarum in ala, dicatur nunc de cauda.

CAPITVLVM LII.

De numero pennarum caudæ.

NVmerus autem pennarum in cauda rapacium, vt sæpius accidit, est duodecim. Accidit

cidit etiam aliquando quod ſint tredecim vel quatuordecim, vel pauciores, propter abundantiam, vel indigentiam materiæ, ſicut eſt videre in digitis humanis, & in cornibus arietum & in alijs. In auibus non rapacibus, ſunt in quibuſdam ſpeciebus multo plures, & in alijs pauciores, de quorum numero nõ intendimus dicere, vt ſuprà dictum eſt. Hoc tamen hîc notandum eſt, quòd aliquando nomine caudæ intelligimus ſolas pennas caudæ, & non membrum à quo exeunt pennæ, aliquando verò & magis propriè, membrum illud à quo oriuntur & exeunt pẽnæ caudæ, cui membro ſupereſt id quod dicitur perunctum in maribus & fœminis.

CAPITVLVM LIIII.

De poſitione & forma pennarum caudæ.

POſitio autem & forma pennarum caudæ, hoc modo ſe habet; rectè à medio membri quod dicitur cauda, ſecundum longitudinem exeunt duæ pennæ, quæ cooperiunt alias pennas, quando cauda non eſt extenta, dicuntur coopertoriæ, & naturaliter harum dextra cooperit ſiniſtram, hæ ſunt longiores alijs in pluribus rapacibus quibus vtimur, ſed in alijs auibus, in quibuſdã longiores, in quibuſdam breuiores. Sunt & aliæ decem collaterales iſtis duabus, quinq; ex vno latere, quinq; ex alio ſeriatim, & per ordinem vna ſubſequens aliam, quę decem quando cooperiuntur à duabus cooperculis,

culis, quando cauda non est extenta, dicuntur cooperculę, hę dextrę, illę sinistrę. Cooperculę verò, vt amplius cooperire possent, ex vtroque latere costulę suę fuerunt æqua amplitudine pilosę, reliquę verò latius sunt pilosę à latere intrinseco quàm extrinseco, & secundum quod magis distant ab his duabus, sic strictius sunt pilosę exterius, & pilositate strictiore, & interius sunt pilosę pilositate latiore & molliore, quod patet manifestè in duab⁹ forinsecis pennis caudę, vna dextra, altera sinistra, quod conuenienter accidit propter duas causas dictas in pennis forinsecis alę. Quando vero hæ duodecim pennę caudę sunt extentę & expansę ad volandũ, extremitates longitudinis earum faciunt formam in generibus falconum, portionis circuli, & hanc exterius in quibusdam maioris portionis, & in quibusdam minoris: in modis verò accipitrum & nisorũ, non faciunt formam portionis circuli, sed potius æqualem longitudinem linearem. Sunt & aliæ aues, in quarum caudis huiusmodi forma est arcualis non exterius sed interius, pro eo quod pennæ mediæ sunt breuiores, extremę verò & forinsecæ longiores. Sunt verò plures aliæ species non rapacium, in quibus secundum quod sunt diuersæ, sunt & alię huiusmodi formę extremarũ pennarum caudę extentarum. Super has verò duodecim pennas caudę sunt & alię multò minores eis, desubtus verò similiter alię subalbidę molliores & longiores illis quę supra stant ipsis duodecim, & hę inferiores à quibusdam dicuntur

tur Bracalę. Iuuamentum autem caudæ in auibus est multiplex, ipsa enim expansa iuuat sustentari corpus auis æquo magis pondere, & per adiutorium caudę, alę minus fatigantur, & per caudę motũ auis iuuatur habere quatuor motus sursum, deorsum, dextrorsum, & sinistrorsum: illę verò quæ suprastant duodecim pennis caudæ, & illę quæ dicuntur bracalæ, sunt illic ad claudendum interualla, quæ erant inter cannas illarum duodecim, & ad fortificandũ pennas, & ad calefaciendum loca in quibus sunt. Sunt & aues quibus non insunt in cauda pennæ magnæ, quàmuis sint magni & ponderosi corporis, vt grues, bistardæ, cinni, anseres, anates, & vniuersaliter aues aquaticæ, in maiori parte habent breuiorem caudam quàm cæteræ; & sunt aues quæ habent longam caudam respectu sui corporis, vt pica. Generaliter autem pennæ alarum & caudæ in quibusdam auibus, naturaliter sunt longæ, respectu sui corporis, in quibusdam breues, in quibusdam molles, in quibusdam duræ, in quibusdam amplæ, in quibusdam strictæ, & in quibusdam mediocres.

Addidit Rex.

INter modos auium aquaticarum, terrestrium seu mediarum, quædam habent breuem caudam, quædam longam. Omnes verò aues aquaticæ & mediæ, sunt breuem habentes caudam, sicut cinni, anseres, anates, grues, & huiusmodi, generaliter tamen omnes aues aquaticæ, mediæ & terrestres, quarum mansio semper est in terra,

vel in aquis, pascentes herbas, seu piscantes, habent breuem caudam respectu sui corporis. Causæ verò, quare habent curtam caudam sunt hæ: prima videl. cum iuuamentis quibus longa cauda iuuare videtur, istæ aues non egeant, eo quod mansio eorum non est in arboribus seu rupibus, ita quod quando vellent à terra super arbores insidere, volando in sursum velint se regere supra caudam, nec resideant in arboribus, quod oporteat eas opponendo se ventorum incursibus & alijs obstaculis, se regere & gubernare cum cauda. Secunda est, quia cùm earum status sit supra terram ratione mansionis, & acquisitionis cibi, & oporteat eas ad hoc quod cibum inueniant discurrere super terram, & maximè manè vadant ad pascendum, tempore scil. quo herbæ sunt plenę rore, ad minus, si caudam haberent longam, madefierent caudę ipsæ, vnde tam ad reditum suum, quàm ad alium quemcunq; volatum, cauda longa madefacta, noceret potius quàm iuuaret, & si hoc accidit pascentibus herbam, multò magis in piscantibus, quæ manent semper in aquis.

CAPITVLVM LIV.

De maneriebus volatuum in auibus.

DIcto de diuersitate membrorum in auib9, & de iuuamento ipsorum, nec non & de plumagio, sequitur vt dicamus de natura volatus post illa duo, cum ex illis duobus habeatur. Est autem volatus incessus volatilium per aëra, qui fit cum motu alarum: quemadmodum ambulatio

bulatio

bulatio est incessus super terram, qui fit per motum pedum, sed nec omne volatile, nec omne alatum dicimus esse auem, cùm multæ sint alæ, quæ non sunt auium, sed omnem auem dicimus esse alatam, illam verò solùm auem dicimus, quæ pennata est, & plumosa naturaliter. Et quoniam volatus auium fit cum motu alarum suarum, videnda est diuersitas motus alarum volando, vt per hoc videatur diuersa maneries volatus in auibus. Auium quædam vno motu mouent alas in suo volatu, & illum motum nõ nisi necessitate vrgente mutant; quædam diuersimodè mouent suas alas in volatu, & modos mouendi alas mutant necessitate etiam non vrgente. Illarum quæ vno motu mouent alas in volatu suo, quędam frequenter mouent alas, quædam raró, quædam neque raró neque frequenter. Quæcunq; igitur aues habent alas breuiores, & pennas alarum forinsecas breuiores, quàm conueniat corpori suo, & quæcunq; habent alas longas, pennas tamen forinsecas alarum breuiores quàm corpori conueniat, pro eo quod sine multo motu alarum non possunt impelli, neque bene sustentari in aëre, frequenter mouent alas, quæ si habuerint simul cum prædictis dispositionibus, pennas forinsecas alarum strictas & molles, cum interuallis naturalibus vel accidentalibus, frequentius mouebunt alas volando, si verò duras vel amplas sine interuallis, minus frequenter mouebunt alas, pro eo quod amplitudo pennarum & durities earum, iuuant aues melius sustentari & impelli

per aëra. Inter aquaticas aues plures sunt quæ frequenter mouent alas, vt modi anatum, anserum, mergorum, fulicæ, & plures aliæ; Inter medias, modus plueriorum, & aliæ plures; inter terrestres, vt franquillini, modi perdicum, fasiani, modi coturnicum, & quæ dicuntur anates campestres, & plures aliæ, & inter indiuidua vnius speciei, sunt quędam quæ frequentius mouent alas alijs, & sunt quædam quæ minus frequenter. Quæcunque verò aues habent alas & pennas forinsecas alarum longiores quàm conueniat suo corpori, & quæcunque alas breues, pennas tamen alarum forinsecas longiores habent quàm conueniat corpori, pro eo quod sine multo motu alarū possunt sustentari & impelli per aëra, rarò mouent alas, quæ si habuerint simul cum prædictis dispositionib' alarum & pennarum, pennas forinsecas alarum duras & amplas, sine interuallis naturalibus & accidentalibus, pro eo quod huiusmodi alæ & pennæ diutius iuuant aues sustentari & longius impelli, rarius mouebunt alas volando, si verò molles & strictas cum interuallis aliquibus, minus rarò oportebit mouere alas, cùm huiusmodi pennæ non iuuent aues sustentari in aëre aut impelli longè, sine motu alarum; ideo omnis auis habens curtas pennas alarum, & molles, plus quàm conueniat suo corpori, pro eo quod ponderosa est, & omne ponderosum tendit ad centrum; si non frequenter moueat alas, cadendo tendit ad terram. Aues rarò mouentes alas volando, sunt modi ayronū. albani, huani, milui,

milui, & genera aquilarum, & plures aliæ de aquaticis, terrestrib⁹, medijs, & omnes aues maiores corpore, rarò mouent alas volando, propter longitudinem alarum & pennarum quam habent, maiorem circulationem faciunt cum mouent alas advolandum, & alæ & pennæ ductæ per maiorem circulationē, per longius spacium ducuntur, propter hoc tardius reducuntur ad iterandum motum, & sic necessariò rarò mouent alas, similiter è conuerso, illæ quæ curtas habent alas & pennas alarum, motu alarum breuiorem circulationē faciunt, & per breuius spatium ducuntur alæ & pennæ, ꝓpter hoc citius reducuntur ad iterandū motum, & sic necessariò mouent frequenter alas. Inter has etiā quæ rarò mouent alas, sub eadem specie sunt quædam quæ mouent rarius alijs. REX.

Præterea aues habentes longas alas & pennas amplas, cùm ante se volunt impellere in volando, mouendo suas alas longas versus dorsum, impellunt ea quantitate, qua contingunt aërem ipsum, & cùm longæ sunt alæ multùm, & pennæ amplæ, multùm de aëre contingunt, quare multus aër multùm resistit impulsioni, & ꝓpter resistentiam ipsius, in aperiendo etiam & claudendo alas, alæ rarius mouentur, & hoc accidit simili modo, sicut accidit de motu plūbi lati & acuti, eo quod plumbum latum tardius descendit quàm plumbum acutum, propter maiorem resistentiam, vt dicit Philosoph⁹ in libro cæli & mundi. Quæcunq; autem aues habent alas & pennas forinsecas alarum pro-

portionales ſuo corpori, ſcil. quòd neque longiores habent, quàm conueniant, neq; breuiores, ſed tantas quantæ conueniunt, pro eo quod ex motu alarum & pennarum, neque maiorem circulationem faciunt neq; minorem, ſed mediam inter maiorem & minorem, & ſic neque tardant ad iterandum motum neq; properant, neque raró neque frequenter mouent alas volando, ſed inter vtrumque, quoniam tamen medium contingit diſtare æqualiter ab extremis, & contingit quod appropinquet magis alteri extremorum, ſi habuerint pennas alarũ forinſecas, amplas & duras, non iam verè mediocriter, ſed accedendo ad raritatem mouebunt alas volando, & tantò plus accedendo ad raritatem, quantò ampliores & duriores habebunt eas: ſed ſi habuerint eas pennas ſtrictas & molles, non iam verè mediocriter, ſed accedendo ad frequentationem mouebunt alas, & tantò amplius quanto ſtrictiores & molliores habebunt eas. Aues quæ mediocriter mouent alas ſunt, vt plures modi falconum, & aliæ plures de vnoquoque genere. Vniuerſaliter de omnibus generibus auium dicitur, quòd quantò habebunt pennas alarum forinſecas ampliores & longiores ac duriores, tontò erunt illæ aues melioris volatus, & è conuerſo. Patet itaque ex prædictis, quæ ſint aues quæ habent in volatu ſuo vnum modum mouendi alas, de quibus etiam ſciendum, quod iſtum ſuum modum mouendi alas mutant quando neceſsitas vrget, verbi gratia, quando timent & quærunt

runt fugere, omnes conantur quantò plus possunt frequentius mouere alas; & similiter propter escam acquirendá, pręcipuè rapaces quando conantur rapere prędam, sed quando longum volatum conantur facere, sicut accidit transeundo ad loca longinqua, & redeundo, omnes nituntur rarius mouere alas, frequens enim motio alarum ipsas defatigaret, & defatigatæ longum volatum facere non possent. Inde accidit quòd aues rapaces habentes interualla pennarum, sicut accipitres & nisi, postquam frequentius mouerunt alas ad prędandum, si cõtingit quòd non capiant prędám, statim extentis alis, & non motis neq; frequenter neque raró, per spatium coguntur euolare, quatenus ab illa defatigatione quam sustinuerunt, in frequentius mouendo alas ad prędandum, quiescere valeant sic extentis alis, quando etiam ascendere quærunt circumuolando ad altum, mutant modum mouendi alas, sicut accipitres & nisi, postquam per aliquod spacium frequenter mouerunt alas, postea ipsis extensis & non motis, vt quiescant, in circuitu circumferuntur, statimq; cum volunt plus ascendere, iterùm frequenter coguntur mouere alas, deinde circumferuntur extendendo alas, & non mouendo eas per spatium, sic vicissim permutantes motum alarum vt quiescant à labore, quem habent ex frequentiori motu alarum, diu namq; non possunt frequentius mouere alas; per hoc etiam patet quod frequens motio alarum generata est per fatigationẽ auium, fatigatio verò

facit quod non diu posſit durare frequens motio alarum, & ſic neceſsitate coguntur mutare modum mouendi alas. Vniuerſaliter autem omnes quando volant aliquò ad inſidendum, tenent alas expanſas, nec mouent eas vt melius inſidant. Illarum autem auium, quæ in volatu ſuo diuerſimodè mouent alas nulla neceſsitate vrgente, ſed naturaliter, plures ſunt modi, quædam enim ſunt, quæ frequenter mouent alas per ſpatium, & in eodem volatu ſuo concluſis alis ſe impellunt per ſpatium, ſic viciſsim complentes volatum ſuum, vt noctuæ, & plures de auiculis, & quædam ſunt quæ modò frequenter mouent alas, modò raro, & modò concluſis alis volando per ſpacium ſe impellunt, ſic viciſsim perficientes volatum ſuum, vt modi picarum, Iayus, vpupa, & quædam aliæ, & tam hæ quam ſuprà dictæ, pro eo quod habent alas curtas & pennas, & pro eo quod habent diſtantias inter pennas, non poſſunt diu volare frequenter mouendo alas, ideo neceſſariò mutant modum mouendi alas, vt quieſcant dum tenent alas concluſas, & per viciſsitudines huiuſmodi releuantur à fatigatione. Eſt etiam quidam modus columborum de Syria, qui directè volando naturaliter, in ipſo volatu inuerſant ſe bis vel ter, quaſi ſtupefacti eſſent, & ſtatim iterùm directè volant, quod vnde proueniat ignotum eſt nobis, niſi hoc faciant alacritate & lætitia. Sunt & alij modi plures mouendi alas de pluralitate, quorũ prolixum eſſet ſubdere exempla.

Rurſus auium quædam ſunt velocis vola-

tus, quædam tardi, velociter autem volare dicimus, pertransire in breui tempore spatiũ quod transuolant, velox enim est, quod in breui tempore multum pertransit: Et tardum, quod in multo tempore parùm pertransit. Aues itaque, quæ sunt fortes, & habent pectus carnosum & lacertosum, pennasq; alarum forinsecas duras & longiores, & firmas, quoniam per hæc iuuantur amplius impelli in illo breui spatio, sunt velocis volatus, quemadmodum de raró mouentibus aquilarum genus, bistardæ, modus columborum, galerani campestres & aquatici, species corlinorum maiorum, & plures aliæ, præcipuè quæ habent maiores alas, & maiores pennas, ex motu namq; harum maior circulatio fit, per maiorem circulationem fit impulsio fortior, & sic motus velocior, quod videtur in galeis nauigantibus longioribus remis, & quemadmodum de frequenter mouentibus alas, modi anserum, anatum, & pluerij, & quæ dicuntur anates campestres, franquilini, fasiani, modi perdicum & coturnicum, & plures aliæ. Sed aues quæ sunt debiles & pectus non habent carnosum, neq; lacertosum, neq; pennas forinsecas, duras & firmas, quoniam per hanc dispositionem membrorum & pennarum minus impelluntur, sunt tardi volatus, quemadmodum de raró mouentibus alas, omnes modi ayronum, & sibi similium, albani, huani, & plures aliæ, quemadmodum de frequenter mouentibus alas, genera mergorum, fulicæ, modi rallorum tàm campestrium quàm aquaticorum, &

aues quædam de regione Orientali, quæ dicuntur aues de paradiso, & plures aliæ tàm de aquaticis quàm terrestribus. Amplius, auium dum sunt in volatu suo, quædam diuertunt & cedunt rapacibus persequentibus eas, quæ omnes sunt de raró mouentibus alas, & non de maioribus corpore, hæ quoniam non impediuntur frequenti motu alarum, neq; magnitudine corporis, diuertere possunt & cedere in volando, vt modi ayronum, albani, huani, cornices, milui, vpupæ, vanelli, picæ, & plures aliæ tàm de minoribus, quàm de mediocribus; Et quædam neque diuertunt, neq; cedunt in volatu suo rapacibus persequentibus eas, quę omnes secundum plurimùm sunt de frequenter mouentibus alas, vt modi anserum, anatum, plueri j, fasiani, franquilini, modi perdicum & coturnicum, & generaliter omnes quę frequenter mouent alas, ex eo enim quod frequenter mouent alas, non possunt dare operam ad diuertendum, & ad cedendum, maiores etiam corpore, vt cinni, cofani, bistardæ, grues & huiusmodi maiores, pro eo quod magnitudo corporis impedit diuertimenta fieri in volando, & non diuertunt neq; cedunt dum volant. Amplius, auium quędam sunt curti volatus, quædam longi, curti volatus dicimus illas aues, quæ parùm possunt perseuerare volando & non multùm, de quibus contingit, quod fatigentur suis volatib⁹, vt capiantur aliquando manibus, aliquando canibus, vt sunt fasiani, modi perdicum, coturnicum, franquilini, & plures aliæ de illis quæ frequenter

mouent

mouent alas, nam de rarò mouentibus nullæ sunt curti volatus, propter hoc generaliter potest dici, quod omnes quæ parùm perseuerant volando, sunt de illis quæ frequenter mouent alas, non tamen è conuerso, cùm plures inueniantur de frequenter mouentibus alas quæ nõ sunt curti volatus, vt inferius dicetur. Causa autem quare aues non perseuerant volando, & sunt curti volatus, est hæc; in omnibus huiusmodi auibus alæ sunt paruæ, quantum ad corpus quod deferunt, & pennæ alarum forinsecæ strictæ cum interuallis pluribus, propter quod oportet eas frequenter mouere alas, & ex frequenti motu tali citius defatigantur, & cùm non possunt diutius in aëre sustentari, quoniam alæ & pennæ non sunt quantæ conueniunt corpori, necesse habent ad terram descendere, & ideo sunt curti volatus; longi verò volatus sunt illæ quæ diu possunt perseuerare volando, quas non potest homo defatigare tantum volatibus suis, quod contingat ipsas capi manibus aut canibus, quemadmodum multæ de frequenter mouentibus alas, quæ diu perseuerant volando vt ayrones, albani, huani, milui, & plures aliæ, hæ autem omnes sunt longi volatus, quoniam habent alas longas & pennas amplas respectu sui corporis, quod deferunt, vnde diutius possunt in aëre sustentari, de rarò verò mouentibus alas, quæ species rarius mouebit alas, perseuerabit diutius, & longiorem facit volatum, & sub eadem specie, quod indiuiduum rarius mouebit alas, perseuerabit diutius quàm illud quod non

non tàm rarò mouebit. Illæ autem quæ sunt curti volatus, & frequenter mouent alas, adiutorio venti longum volatum faciunt, sci. quando transeunt aut redeunt, & tunc non frequenter mouent alas, sicut, cùm de insula in insulam transeunt, vt coturnices. Item aues quæ habent longas alas & pennas, melius volant cum vento, quàm illę aues quæ habent curtas alas & pennas, esto quod sint vnius velocitatis in volatu suo sine vento; sed illæ quæ habent curtas alas & curtas pennas alarum, melius volant cōtra ventum, quàm illę quæ habent curtas alas & longas pennas, esto quod sint vnius velocitatis in volatu suo sine vento. Et illę quæ frequenter mouent alas suas, sunt melioris volatus directè contra ventum, quàm illæ quę rarò mouent alas. Plures insunt de minoribus cuiuscunq; modi sint, quæ possint melius volare contra ventum, quàm de maioribus. Omnes etiam aues aquaticę minus lęduntur in volatu suo à pluuijs quàm alię, & eadem auis dum habet plumas & pennas sauras seu primas, magis lęditur à pluuijs, quàm habens pennas mutatas, & quantò magis nouæ erunt pennæ mutatæ, dummodo percompletæ sint, tantò minus lęduntur à pluuijs. Amplius, auium quarundam volatus in die tantùm est, sed hoc duobus modis, sc. omnibus horis diei indifferenter, vt modi picarum, columbarum, passerum, & plurium auicularum, aut circa manè & circa serò tantū, circa manè ad habendam escam pro die, circa serò & noctem, vt aues aquaticę, quę exeunt ad pascen-

paſcendum in terra, & plures de medijs & terreſtribus, nam circa medium diem timent volare, nam tunc propter aſſumpta paſcua ſunt ponderoſiores & pigriores ad volandum, vnde minus quàm quando ieiunæ ſunt, poſſunt reſiſtere rapacibus auibus, vt aquilis & alijs rapacibus. Conſueuerunt namque rapaces circa medium diem ſublime volare, præcipuè in æſtate, & in diebus calidis ad refigerandum ſe in ſublimi, & exaureandum. Eſt & alia ratio quæ apparet magis ſufficiens, videlicet quod cùm aues manè exeant ad paſcendum famelicæ factæ, & completa digeſtione noctis pręcedentis, poſtquam ſufficienter paſcua ſumpſerint, de neceſſitate oportet quieſcere tunc, quod in quiete melior ſit digeſtio, quàm in motu. Et volatus quarundam etiam ſæpius eſt in nocte, aut in crepuſculis, vt noctuarum, bubonum, veſpertilionum, quæ non tunc volant quod melius videant quàm in die, ſed quoniam in die volare timent, cùm habeantur odio, & verberentur à cæteris. Et volatus quarundam eſt in die & in nocte vt liuercinorum. Generaliter verò omnes aues dum tranſeunt aut recedunt, quandocunque ventus fauet eis, de die & de nocte volant, vt dictum eſt in capitulis de tranſitu & reditu auium. Volatus quarundam eſt ſæpius prope terram, & infirmus, vt gallinarum, perdicum, faſianorum, pauonum, coturnicum, & cæterarum, quæ ſunt grauis & mali volatus, & hoc vt citò recuperent ad loca ſuæ defenſionis. Et quarundam volatus ſæpius eſt ſublimis, vt auium rapacium,

rapacium, & non rapacium plurium, quæ sunt leuis & boni volat⁹, & hoc vt à remotis videant escam sibi, & propter hoc etiam rapaces fuerunt præ cæteris boni visus; sed quæ petunt volare ad alta, aut directè ascendunt vt huani, aut circumvolando, vt ayrones, sed dum cum adiutorio venti quærunt volare, omnes aues altius extolluntur, cùm verò ventus est contrarius, quantò plus infrà possunt, quoniam ventus plus potest in superioribus. Amplius, volatus quarundam vt semper, in singularitate est, vt auium rapacium, pro eo quod vnaquæq; timet, & singulariter volat, propterea quod non potest deglutire escã suam, sed paulatim deplumat, & deinde paulatim morsellatim degustat, vnde dum sic præparat escam suam, timet de alijs rapacibus, & ideo libentius singulariter volat. Et quarundam volatus, vt sæpius, est in societate, vt omnium quę granatim colligunt escam suam, & semel deglutiunt quod semel accipiunt. Sed volatus qui est in societate, duobus modis est: quędam enim volant ordinatè, vt grues, anseres, anates, & aquaticæ: quędam volant inordinatè & confusè, vt passeres, sturnelli, columbi, quæ ideo in societate volant, quod saluiùs & securiùs sunt, maximè cum auibus suæ speciei, quas vnitas & similitudo naturæ consociat & confœderat. Et quarundam volatus est aliquando singulariter, aliquando associatus, vt turturum, & facheta-rum. Et omnes aues ad pullificandum consociant se mas & fœmina, & ad mutandum loca

propter

propter calorem aut frigus associant se magis, & quando non pullificant, in maiores turmas congregantur.

CAPITVLVM LV.

De his per quæ pugnant aut defendunt se aues.

POstquàm iam dictum est de iuuamento membrorum & plumagij, sequitur vt dicamus, per quæ pugnant & defendunt se aues. Modus itaq; pugnę & defensionis, quæ fiunt inter aues generaliter, est aut per membra sua, quę opponunt ad pugnandum & defendendum, aut per volatum suum, aut per recursum, quem habent ad loca. Per membra verò, sicut per rostrum, per alas, per pedes, & vngues, per hæc verò aut omnia, aut quædam. Per rostrum multis modis, secundum quod multæ sunt formę rostrorum, aut enim percutiendo, aut mordendo, aut vtrumq; faciendo, & has impugnationes aut defensiones faciunt duobus modis, volando aut non volando. Illę namq; quæ habent rostrum dentatum & latum, sępius mordent quã percutiant, & hoc non volando, volando namque mordent, vti modi cinnorum, pellicani, & genera anserum anatum, & similium aquaticarum, & naturaliter omnes habentes rostrum latum & dentatum, sępius mordent quàm percutiant. Sed illæ quæ habent rostrum longum acutum & durum, volando & non volando percutiunt cum rostro, & non mordent nisi accidenta-

cidentaliter,& postquam percusserint, vt modi ciconiarum & ayronum, habentes verò rostrū aduncum & durum,& acutum, mordent cum rostro tàm volando quàm non volando,& non percutiunt, vt aues rapaces, & specialiter vt genus falconum. Genera verò gruum cùm longum & durum habeant rostrum, neq; latum vt anseres aut anates, neq; acutum vt ciconię aut ayrones, percutiunt & mordent, & vtrumq; faciunt magis non volando, sed plus percutiunt quàm mordent, siue volando siue non volando, quoniam habent formam rostri magis ad percutiendum quàm ad mordendum. Et vniuersaliter, omnes habentes rostrum acutum & durum, percutiunt plus quàm mordeant, mergones verò, qui & corui marini dicuntur, mordendo percutiunt, & percutiendo mordent, & habent rostrum longum,& curuum & incisum. Corui verò cornices & similes, percutiunt & mordent, & habent rostrum durum, acutum & partim recuruum. Quæ verò cauant sub terra pro inueniendis vermib⁹, modicam vel nullam pugnam aut defensionem faciunt cum suo rostro, quàmuis longum habeant, cùm sit rostrum molle per totum, præterquam in principio anterius, vbi est durum rotundum & hebes, vt sunt corlinorum modi, pluerij, vanelli & huiusmodi, per alas pugnant & defendunt se percutiendo, siue volent siue non volent, percutiunt autem cum alis, sed specialiter cum illis ossibus alarum quæ exeunt deforis dura & acuta vt diximus, Aquaticæ verò quæ se defendunt

cum

cum alis, habent hoc os longum, durius, & grosſius cæteris, vt modi cinnorum, anſerum, anatum, pellicanorum & ſimilium, & quædam de terreſtribus, vt modi columbarum & biſtardarum, & quædam de medijs, vt pluerij, vanelli, liuercini, & corlinorũ modi, & omnes cauantes ſub terra, per pedes & vngues pugnãt & defendunt ſe percutiendo, dilaniando branchando, opponendo ipſos vbi expedit, & repellendo nocumentũ, & hoc faciunt tàm volando, quàm non volando. Grues habent tres defenſiones cum pedibus, volantes enim aliquando recalcitrando percutiunt cum pedibus, vt dicetur in tractatu de venatione, & ſtantes ſuper terram erectè, calcant & ſubpedicant cum pedibus, ſed ſupinatæ iacentes, percutiunt & lacerant cum illis vnguibus vtriusque pedis, quos diximus. Ayrones verò, non niſi reſupinati ſuper terram defendunt ſe cum pedibus, tunc verò nituntur repellere nocumentum à ſe cum vtroque pede, quàmuis hoc poſsint facere debiliter. Sed aues rapaces brancant & vulnerant cum pedib⁹ tàm volantes quàm non volantes; Contingit enim quod auium rapacium perſequentium, illa quæ fugit porrigit pedes ſuos fuganti, & ſic capiunt & colligant pedes cum pedibus, ſed rarò accidit quod auis rapax ad defenſionem per ſe pugnet cum alia rapace. Generaliter verò omnes aues, quæ non habent aduncos vngues, neq; vnum neque omnes, defendunt ſe nunquam cum pedibus laniando, ſed de pedib⁹ ſuis illam defenſionem faciunt, quam vniuerſaliter omnes aues

quæ non habent aduncos vngues, anteponunt namq; pectori ſuo pedes, vt cum eis repellant aues rapaces. Sunt etiam aues quæ cum pedibus ſaltant ſuper terram, vt aues rapaces ſub ſe comprimant, vt biſtardæ, & anates campeſtres, ſimiles ſunt biſtardis, ſed longè minores, & in æſtate turpem ſonum faciunt ad deſiderium coitus. Per volatum ſuum multipliciter ſe defendunt aues, nam aliæ per longum volatum quærunt euadere, vt grues, aliæ per velocem ad veniendum ad locum defenſionis ſuæ, vt perdicum & coturnicũ modi, aliæ per diuertimenta & ceſſiones quas faciunt in volando, vt modi ayronum, cornices, vpupæ, vanelli, picæ, & plures aliæ. Aliæ verò per volatum ad altiora ſe quærunt defendere, & hoc duobus modis; aut enim directè aſcendunt, vt columbi, turtures, anates campeſtres, aut in gyrum circumuolando aſcẽdunt ad defenſionem ſui, vt ayrones, qui ſecundum quod dictum eſt, duplici vtuntur defenſione per volatum, diuertimenti ſcilicet & aſcenſus. Et omnes quæ per volatũ quęrunt defendere ſe aſcẽdendo, idcirco aſcendunt, quod non poſsint ſuperari & vinci ab auibus rapacibus in magis aſcendendo. Aliæ ſunt quæ quęrũt ſe defendere volando verſus loca de quibus timent rapaces, quamuis ad ea non deſcendant, vt anſeres, anates, & plures aliæ de riuera, quæ volant circiter loca in quib⁹ ſunt aquæ magnæ, nemora, calami & cannæ, de quib⁹ locis timent aues rapaces, ad huiuſmodi enim loca timent deſcendere & accedere. Aliæ ad maiorem ſecurita-

curitatem sui, volatum suum faciunt in crepusculis, & in nocte, vt noctuæ, bubones & liuercini, qui pro eo quod sunt timorosi, de nocte volant securius.

CAPITVLVM LVI.

De modo defensionis.

DE modo autẽ defensionis, quem habent aues refugiendo ad loca securiora, dicendum est, quod vniuersaliter omnes aues ad plus si possunt, refugiunt ad loca natiuitatis suæ, vel ad similia illis. Illæ siquidem quæ natæ sunt prope aquas, ad eas confugiunt, quarum quędam natando in eis solùm habent defensionem, vt pellicani, quędam submergendo se penitus sub aquis, vt modi mergorum, anatum & aliarum plurium, quędam non penitus submergendo se, sed in parte, vt cinni, & anserum modi. Aues verò quæ non natant, neque sunt aquaticæ, timore auium rapacium ad aquas confugiunt, sciunt enim q̃ aues rapaces de aquis timent, & circa aquas debilissimæ sunt, vt dictum est in capitulo, de diuisione auium. Plures itaque auium ad aquas confugiunt, quędam pro defensione sua, quędam pro cibo, quędam pro vtroque. Illæ verò quæ natæ sunt inter arbores, ad arbores confugiunt, vt modi cornicum, picarũ, & aliorum plurium. Et illæ quæ natæ sunt prope aquas, & ipsæ eædem quandoque inter arbores confugiunt, quandoque ad aquas, vt modi ayronum. Si verò natæ sunt supra prata, frutices, aut dumos, ad ea confugiunt, vt turdi, stur-

nelli, & auicularum plures: Quæ natæ sunt in rupibus, ad saxosa confugiunt, vt rapaces. Sed quæ natæ sunt super terram, & sunt coloris terrestris, in terra latitant, & terræ se recommendant, vt perdices coturnices, coyardi, anates campestres, calandræ, & auiculæ plures, de quib9 multæ sunt adeo stolidæ in cautela sui, quod credentes se esse securas in terra, capiuntur etiã manibus hominum, & quando insequitur eas rapax, in terram confugiunt. Perdices, fasiani & huiusmodi, quoniam sunt curti volatus, & per adiutorium loci quærunt defensionem sibi, nunquam libenter ręcedunt longè à loco apto defensioni suæ. Defensionibus & impugnationibus prędictis, generaliter vtitur maior pars auium, quędam pluribus, quędam paucioribus. Speciales autem defensiones insunt auibus & propriæ, vt bistardis & anatibus campestribus est propria defensio, emittere longè à se stercus suum in aues rapaces quæ sequuntur eas. Rursus bistardæ & anates campestres, contra aues rapaces horripilant plumas, agrifando se, & eleuant alas, deponendo caput ad modum gallorum pugnantium, quod propter timorem faciunt, sed tamen bistardæ percutiunt alis in pectore aues rapaces. Sunt & aliæ aues, quæ refugiunt ad societatem & congregationem aliarum suæ speciei, vt inter eas securiores sint, & per eas defendantur, sicut sunt columbi, grues, sturnelli, & aliæ ferè omnes, imò etiam tota agmina in se ipsa densius se constringunt, auibus rapacibus facientibus insultum in ea. Quòd autẽ

in so-

in societate tutiores sint, signum est, quod plures sunt species auium, quæ concurrunt ad defendendum auem speciei suæ sociam, quam auis rapax persequitur, & opponunt se rapaci aui, & nituntut verberare eam, vt grues, anseres, cornices & plures aliæ.

CAPITVLVM LVII.

De mutatione plumagij, quam generaliter faciunt aues singulis annis.

DIximus de diuersitate membrorum exteriorũ, & de iuuamento eorum, & de plumagio, scil. quomodo nascantur auibus plumæ & pennæ, & de situ plumarũ, & de forma, quantitate, numero & positione pennarum, & de iuuamento plumarum & pennarum. Verum quoniam aues singulis annis mutant plumas & pennas, cõuenit vt dicamus de mutatione plumagij, & videamus quare mutant aues plumagium, & quare singulis annis, & quo tempore anni, & quo modo mutant, & quo ordine, & quæ citius explent mutationem, & de differentia plumagij ante mutam vel pòst. Fuit autem necessariũ & vtile quod aues mutarent dumas, plumas & pennas, quoniam generantur de superfluitatibus humorum, & de debili materia, quæ multis ex causis corrumpuntur, eas namq; ad plus per totum annum durare contingit, & dum procedunt vlterius, incipiunt deuastari, vnde si primo anno non mutarentur, tantum corroderentur in seipsis & rumperentur, quòd modicam aut nullam operationẽ facerent aues

cum eis; idcircò natura prouidit substituere nouas per quas expelluntur & cadunt veteres, hæ autem nouæ de abundantibus superfluitatibus humorum generantur, superfluitatum autem copia ex humorum abundantia fit, cuius rei signum est, quod quando aliquis falco perficit suam mutationem citius debito, accidit quod iterùm eijcit aliquot de pennis alarum, quas primò inter alias mutauerat, & hoc est propter calorem temporis aperientem poros, & propter nutrimenti & humorum copiam. Præterea capilli & pili, quando rumpuntur aut reciduntur, restauratur quantum fuerat deperditum & amplius, cùm per continuam successionem vaporis generatio ipsorum indeterminatam longitudinem suscipiat, plumis verò & pennis non accidit sic, cùm enim determinatam habeant quantitatem, si corrodantur, non restauratur eis quod de perditur, quare cùm contingat corrosionem vsque ad radicem processu temporis protendi, si non substituerentur aliæ, careret auis omninò plumis & pennis, & tunc esset insufficienter munita contra importunitates aëris, & prorsus inutilis ad volandum. Singulis autem annis mutant plumagium, cùm non sit sufficiens vltra annum; imò contingit quod aues non rapaces plumagium natiuitatis suæ mutent, postquam sunt completæ & perfectæ, & assumunt aliud plumagium quod percrescit & percompletur proportionaliter & continuò, in quo corpus ipsius auis percompletur, & hoc plumagium secundum deponitur & mutatur

item

item in complemento eiusdẽ primi anni, sicut est videre in fasianis, perdicib⁹ & coturnicibus, & pluribus alijs, quæ primo anno deponunt & renouant plumagium suum semel. Causa autẽ propter quam in primo anno semel accidat mutatio plumagij in rapacibus, & non rapacibus bis, sumitur ex eo quod dictum est in capitulo de plumagio, scil. quod non rapaces, quibus iminebant plura nocumenta quàm rapacibus, indigebant plumis & pennis à principio, cum quibus & nocumenta fugerent, & escam sibi acquirerent, maximè illis quibus parentes non ferunt escam, & quoniam erant humidioris naturæ quàm rapaces, oriebantur eis pennæ citò, debiliores tamen & molliores, percrescentes citius quàm corpus auis, crescente verò aue, & corpore iam maiore facto, & propter copiam nutrimenti, priores plumæ & pennæ tanquam insufficientes deferre corp⁹ iam maius factum, decidunt, & natura substituit alias firmiores, propter hoc quod humores iam sunt solidiores, & istæ secundæ sufficiunt deferre corpus vsque circa cõplementum anni, & tunc propter abundantiam humorum, deponitur hoc plumagium secundum, & succedit tertium, quod sufficit durare per subsequentem annum: rapacibus verò, quib⁹ non imminent tot nocumenta, & sunt siccioris naturæ, quàm non rapaces, non oriebantur plumæ & pennæ velociter, neq; à principio, sed paulatim, vnde oriebantur firmiores & duriores, percrescentes proportionaliter corpori, propter quod sufficiebant deferre

corpus vſq; circa complementum anni,& ideò ſemel tantũ mutant plumagium primo anno, ſingulis verò annis ſuccedentibus, ſemel mutant plumagium, tàm rapaces quàm non rapaces, ratione prędicta. Tempus autem in quo incipiunt mutare plumagium maior pars auium, eſt ver: in vere namq; abundant humores, humorum proinde ſuperfluitates de quib⁹ fit plumagium,& conuenienter fit mutatio plumagij in vere, quoniam ſuccedit æſtas, in qua non læduntur à frigore, & per æſtatem creſcunt & firmantur pennæ tantum, quod ſufficit tranſitui, quem faciunt aues in autumno ad loca calida timentes hyemem; nec in alio tempore quàm in vere eſſet conueniens mutatio plumagij, quemadmodum dictum eſt ſuprà de tranſitu auium. Sunt tamẽ aliquæ aues quæ in æſtate mutare incipiunt, & hæc diuerſitas temporũ mutationum, accidit ſecundum natiuitatem ipſarum in diuerſis temporibus, vnaquæque enim auis incipit mutare plumagium ſuum, anno cõpleto, in tempore ſimili natiuitatis ſuæ tempori, vt accidit circa mutationem frondium & herbarum in ſtipitibus & radicibus circa complementum anni ſui, renaſci incipit prioribus deſiccatis, & hoc totum opinamur accidere ex motu ſuperiorum,& diuerſis aptitudinib⁹ materiæ in quam agit. Modus autem mutandi plumagium duplex eſt, alius enim eſt ordinarius, alius inordinarius, ordinarius verò eſt, quando ſimul deponuntur multæ pennæ, ſed quibus deiectis ſuccedentes tantùm creſcunt quouſq;

iuuare

iuuare possunt ad volandum, priusquam deponantur aliæ, & post hoc deponuntur aliæ simili modo & ordinatim. Inordinarius verò modus mutandi plumagium est, quando simul deponuntur multæ pennæ, & quando quibusdam eiectis deponuntur indifferenter & aliæ, nō expectando quousq; substitutæ crescant, deinde deponuntur & aliæ pennæ inordinatim & dissimili modo. Aues itaque rapaces pro eo quod vi volatus debebant acquirere prędam suam, fugientem ante se, habuerunt ordinatum modum mutandi plumagium, ex qua mutatione non perditur volatus, qui eis erat necessarius ad prędandum, sed aues non rapaces terrestres, minus ordinatum modū mutandi habuerunt, non enim indigebant vi volatus ad capiendum escam, cùm ipsa esca non fugiat ante eas, veruntamen ad sui defensionem, & ad fugiendū nocumenta, indigebant volatu, vnde non omninò confusè mutant, sed aues aquaticæ natantes, inordinatū modum mutandi plumagium habuerunt, neq; ad fugiendum nocumenta, neq; ad acquisitionem escæ indigebant volatu, cum vtrumq; reperiant in aquis. Ordinem autē qui habetur in mutando plumagiū, experti sumus ferè in auibus rapacibus euidentius quàm in cæteris, propter q̄ de ipso dicemus plenius infrà, vbi tractabitur de muta auiū rapacium. Hîc tamen dicemus generaliter vt conuenit, aues incipiunt prius mutare pennas quàm plumas, pennæ enim longiores sunt plumis, & ad sui generationem & complementum indigent am-

plioribus humoribus quàm plumæ, sed si incipiant ducere plumas prius quàm pennas, vel æquè citò, completa esset mutatio plumarũ per multum tempus antè quàm mutatio pennarum, & sic aue mutata plumis diu, & non mutata pennis, nõ esset complementum mutationis totius plumagij in eodem tempore, quod totum esset contrarium volatui auis; rectum est igitur quod à pennis prius incipiat mutatio, vt cùm plumarum incipiet, in eodem tempore cõpleatur mutatio vtrarumque. Mutationem autem plumarũ citius explent aquaticæ propter abundantiam humiditatis & humorũ, secundò terrestres non rapaces, propter maiorem copiam humiditatis, tardissimè omnium aues rapaces, facta ꝓportione ad eandem quantitatem, sunt enim siccissimæ inter aues. De tempore autem, quantum tempus scil. postulat à principio mutationis vsque ad complementum eiusdem, & de ordine mutationis pennarum in alis & cauda, dicetur plenius, & specialius infrà vbi conuenit. Plumagium autem saurum, seu non mutatum, differt à mutato in eo, quòd generaliter plumæ & pennæ post mutam sint meliores, & alterius coloris, dumæ verò plures sunt post mutam, quàm ante mutam, pennæ verò meliores sunt post mutam in eo, quod non tàm citò madefiunt, nec tàm citò rumpuntur, nec tam facilè corroduntur, sicut ante mutam. Quę itaque nunc dicta sunt de mutatione plumagij generaliter sufficiant.

PRO-

PROLOGVS SECVNDI LIBRI.

QVoniam in præcedenti tractatu dictum est, quòd venatio quam faciunt homines cum auibus est ars, & quæ ars est, & quoniam est ars venandi aues non rapaces, præcipuè cum auibus rapacibus ea doctis. Et dictum est quare ars huiusmodi nobilior est cæteris artibus venandi, & quoniam etiam dictæ sunt generaliter quædam naturæ auium, aquaticarum scil. mediarum & terrestrium, tàm rapacium quàm nõ rapacium, vtiles non modicum ad huiusmodi venationem. In hoc tractatu secundo accedemus magis ad nostrum ꝓpositum, descendendo ad artem ipsam specialius, & ad omnia quæ necessarium est scire & habere illum, qui hanc scire desiderat & exercere. Artifex debet hanc artem suscipere, per doctrinam alicuius experti in ea, & susceptam exercere per se ipsum, qui qualis esse debeat, docetur infrà, postquam scil. iam acquisitæ sunt aues rapaces, cum quib⁹ exerceri debet venatio, nõ enim qualis qualis esse debet, sed qui appetat naturaliter, & diligat venationẽ huiusmodi, & qui per naturam ad venandum sit habilis, & deinde per doctrinam. Materia etiam circa quam, & circa cuius partes versatur tota intentio artificis, quæ materia est aues rapaces, cum quibus exercetur huiusmodi venatio, & quam-

quamuis sunt instrumenta artificis, cum quibus capit aues non rapaces, tamen artifex versat intentionem suam, circa habendas ipsas & instruendas, & circa diuersos modos ipsarum auium rapacium conuenibilium ad venationẽ. Partes verò huiusmodi materiei sunt diuersæ species auium rapacium, sicut sunt falcones, accipitres, & huiusmodi, de quibus fiet executio sufficiens postea. Partes autem artis diuersę sunt secundum diuersitatem partium materiæ, nam alia pars artis est de venatione quæ fit cum modis falconum, & alia quæ fit cum modis accipitrum & nisorum, & hæ partes comprehendunt etiam partes sub se, & sunt etiam partes artis & scientiæ, secundum modum sciendi, vna in habendo in anima, contemplatione vniuersali, ea quæ docemus non referendo ad operationem, & hæc theorica dicitur, alia in sciendo ad operationem reducere quæ docemus, & hæc practica dicitur. Et cum quis huiusmodi venationem exercebit non secundum intellectum theoricę, qui prius est, neq; secundum scientiam quæ refertur ad opus, dicemus ipsum casualiter operari, non secundum artem, quamuis alioquin bene operaretur in sua venatione, etenim inermes qui in palæstricis se exercent, ferunt aliquando bonos ictus, & ignarus sagittandi percutiet aliquãdo ipsum signum. Finis qui mouet artificem, est intentio eius, prius vt habeat aues rapaces, quæ edoctæ sunt per suam artem capere non rapaces, eo modo quem ipse vult. Posterius verò vt cum ipsis arte doctis capiat

non

non rapaces, & ex his consequitur vtilitatem triplicem, secundum q; dictum est in principio primi tractatus. Principia verò quibus vtitur in arte ipsa, sunt documenta & regulæ traditæ in hoc nostro libro, qualiter esse aut fieri debeant omnia quæ sunt necessaria ad venationem, quæ documenta & regulæ, in eo quod sub compendio debito, & secundum quod exigit rectitudo traduntur, artem perficiunt venandi cum auibus rapacibus non rapaces. Neq; liuoris oculus nos de prolixitate redarguat, cùm neq; eadem inutiliter repetamus, neq; apponamus superflua aut impertinentia, sed tantummodo necessaria huic arti. Operationes verò quibus innititur artifex circa hanc suam materiam, scil. circa aues rapaces, diuersæ sunt & multæ, & antecedentes inuicem, & subsequentes; aliæ namque sunt in cognoscendo aues rapaces, aliæ in acquirendo eas, vt artifex eas habeat, aliæ vt aues rapaces iam acquisitæ detineantur ab artifice, aliæ in mansuefaciendo detentas, sc. quod non horreant conuersari cum homine. Aliæ in instruendo mansuefactas exire de manu artificis, & redire ad eius manus, aliæ in docendo, vt sciant capere illas aues quas artifex vult, & quomodo vult, quas forsan per se non caperent, aut non illo modo: aliæ in vtendo ad venationem non rapacium eis iam arte doctis. Præter has autem sunt & aliæ operationes non modicum vtiles ad propositum, sc. in conseruando aues rapaces in sanitate, quatenus opus quod ab eis requirit artifex bene perficiant, & aliæ in curando

ægrotas.

ægrotas. Ordo qui attendi debet in arte ipsa secundum hoc, in doctrina nostrorum tractatuum huius libri, patet per ordinem operationum, quas diximus, prius namque est acquirere quam acquisitum detinere & mansuefacere, & sic de cæteris, quod totum patebit plenius in quantum quæq; suum locum sortita decenter. Instrumenta autem per quę artifex in operationibus suis circa hanc materiam consequitur finem intentionis suæ, sunt diuersa: nam quædam sunt in acquirendo aues rapaces, vt retia, laquei, & huiusmodi, cum quibus capiuntur, cum auibus etiam rapacibus quandoq; capiuntur rapaces, verbi gratia cum accipitribus falcones: quædam sunt in detinendo iam acquisitas vt maleclum iacti, & longa, sedilia conuenientia, & huiusmodi: quædam sunt in mansuefaciendo detentas, vt id quod dicitur tiratorium, cappellum, tina balneatoria, & similia: quędam in instruendo ipsas exire de manu, & ad manū redire, vt id quod fileria, seu credentia dicitur, loyrum cum carnibus & sine carnibus, & alia cum quibus reuocantur ad homines: quędam in docendo ipsas vt sciant capere aues quas vult artifex, & quomodo vult, sicut id quod dicitur trahina, siue fiat de grue, siue de ayrone, siue de alia aue, siue de pelle leporina impleta paleis, & sunt multa quæ spectant ad trahinam: quædam instrumenta sunt in vtendo eis iam doctis ad capiendum aues, vt tympanum pulsans, chirotheca circumducta, & huiusmodi: quędam in conseruando sanas, etiam quando iam mu-
tant

tant pennas, vt domuncula quæ dicitur muta, & plumas, & multæ medicinarum: quędam in curando ægrotas, vt ipsæ medicinæ, & vasa necessaria ad dandum ipsas medicinas, de singulis horũ instrumentorum dicetur, vbi conueniet. Pręmisso verò prologo, redeamus ad intentionem, dicendo primò quid sit auis rapax, nam per definitioné seu descriptionem, maximè declaratur existentia vniuscuiusque; dicetur etiã postmodum quare rapaces, seu de rapina vocentur.

CAPITVLVM I.

Quid sit auis de rapina, & quare dicatur de rapina.

AVis de rapina, est animal volatile, pennatũ, terrestre, velocis volatus, modici gressus, vncorum vnguium & rostri, viuens de raptu viuorum animalium, fœmina cuius, est maior masculo. Animal est pro genere in ipsa definitione, volatile est differentia, qua differt à nõ volatili, pennatum similiter est differentia, qua differt ab animali volatili non peñato, sicut sunt plura ex speciebus animalium, verbi gratia, sicut vespertilio, apes, genera vermium, & huiusmodi: Nam vespertilio alas habet non pennatas, sed carneas panniculosas, & cartilaginosas, quæ adminiculantur ei in adhæsione murorum, lignorum, & similium, nam debiles habent pedes, quibus inhærere non possent locis quibus latitare volunt. Terrestrè verò est, eò quod est calidius & siccius alijs, scil. aquaticis

seu

ſeu medijs, vnde inhabitare non poteſt loca huiuſmodi qualitatibus oppoſita, videlic. loca aquoſa ſeu paludoſa, quorum naturæ oppoſitæ ſunt & diſconuenientes naturis rapacium: nam rapaces ſunt calidæ, calore igneo, contrario frigori aqueo, & ſiccæ ſiccitate terrea contraria humiditati aquoſæ, & dicitur à ſapientibus, quod omnia per ſimilia in forma & natura propria conſeruantur, & per cōtraria corrumpuntur. Meritò igitur aues rapaces calidæ & ſiccæ, nō inhabitant loca diſsimilia naturis ſuis, quibus corrumpantur, cùm appetitus cuiuslibet rei viuentis non ſit vt corrumpatur res ipſa, quinimò potius vt in ſua naturali eſſentia conſeruetur, appetitus enim contrarij viuenti non ineſt, niſi accidentaliter, ſicut cùm viuens ipſum ſit ægrum, vel aliqua alia alteratione mutatum; & hoc patet exercentibus ſe in vſu rapacium, qui cum viderint eos aquam appetere, ægros ipſos iudicant, & proferentes aquam eiſdem, ipſos curare intendunt, curati verò tanquam contrariam eorum naturæ non appetunt, niſi fortè eorum paucisſimi, qui ex aſſuetudine forte habent eam aſſumere, vel forte patiuntur latentem diſtemperantiam ſiccitatis. Velocis volatus, eſt alia differentia, per quam non ſolùm differt ab animalibus non pennatis, verùm etiam ab auibus, quæ ferè omnes, de breui volatu & longo, reſpectu rapacium ſunt tardi volatus, nam ſi ſunt aliquæ longo volatu velociores quibuſdam de rapacibus, tamen in breui volatu à quibuſdam rapacibus attinguntur, verbi gratia,

gratia, anates & huiusmodi sunt velociores ex longo volatu, ita quòd euadunt accipitribus, & quibusdam alijs rapacium, de curto tamen leuiter capiuntur ab eis, Falcones tamen ex longo & curto volatu capiunt eas, & specialiter falcones qui girofalcones dicuntur. Modici gressus sunt, nam vt sæpius accidit, aues omnes velocis volatus, modici seu tardi sunt gressus, quia quòd gressu deficit, volatu suppletur, & è conuerso, & hoc manifestum est in hirundinibus, quæ quia velocissimi sunt volatus, pauci vel nullius sunt gressus. Per hanc differentiam, vncorum vnguium & rostri, magis specificè differunt à pluribus maneriebus auium, & ferè ab omnibus, licet dixerit Aristoteles, quod aues omnes vncorum vnguium sint rapaces; licet instantia inueniatur in multis, nam monedulę, sturnelli, vultures, & quędam aliæ aues, vncos habent vngues, tamen non viuunt de raptu, capiendo alias aues, nec rapaces dicuntur, sine dubio necessaria est hæc consequentia, quod aues si sunt rapaces, vngues vncos habeant, sed nō conuertitur. Quòd verò additur, viuens de raptu viuorū animalium, est verè specifica differentia, quæ constituit speciem, pręcedentib⁹ addita: Nam vncorum vnguium aues, quæ de raptu viuorum animalium non viuunt, rapaces non dicuntur, sicut vultures & plures, quæ de cadaueribus viuunt, & quędam species anserū & similes ipsis. Cuius fœmina est maior masculo, hæc est proprietas non modicum substantialis, nam in nullis animalibus nobis notis re-

peritur quod fœmina sit maior masculo, imò æqualis, vel minor in omnibus reperitur; quod quare accidit, rationes quas vidimus super hac questione sufficientes dicimus, & in scriptis redigi fecimus, eò quod ab vtentibus venationibus cum auibus rapacibus, sæpe interrogati fuimus de hac questione, & sunt hæ.

CAPITVLVM II.

Quare fœmina sit maior masculo.

LEgitur namque in pluribus libris philosophorum, quòd calidum est operans & augmentum efficiens in subiectis, & hoc videmus per signum, nam in quolibet potentialiter humido liquefacto per calidum, magis videtur quantitate liquefactum, licet nihil aliud ei admixtum fuit siue adiunctum in liquefactione; humidum verò est patiens & recipiens, quod si proportionatum est calido, extenditur subiectum, & ad magnitudinis moderatam metam peruenit, Si verò humidum in proportione excedat calidum, calido ipsum humidum regulare potente, subiectum egredietur metam prædictam, excedens magnitudinem, ꝑpter quod magnum efficietur, exinde subiectum recedens à moderata quantitate magnitudinis, plus & minus secundum proportionem ipsius humidi ad calorem. E contrario accidit paruitas corporis, videl. humido modico existente in comparatione calidi operantis, sic ergo multiplicata caliditate respectu humidi, corpus paruum efficitur,

citur,

citur, humido verò proportionato, corpus moderatæ magnitudinis efficitur, sed ipso humido excrescente in comparatione calidioris corporis, efficitur magnitudo moderantiam prędictam excedens, vnde cùm aues rapaces sint calidæ natura, & ferè calidissimæ, eo quod in eis multiplici de causa caliditates coueniunt, sunt enim calidæ comparatione generationis, eò quod aues, Aues namque in comparatione ambulabilium tanquam mobiliores calidæ iudicantur, sunt & rapaces, quarum rapacitas à caliditate contingit, inuasio enim seu raptio aliarum auium animositatem ostendit, & animositas nō nisi à calore contingit, Iudicantur etiam calidæ à complexione, & comparatione facta ad temperantiam melioris & temperatioris speciei ipsarū. Vnde cùm tot de causis caliditates conueniant auib⁹ istis, meritò calidissimæ iudicari possunt, ex multiplicitate enim subiecti calidi, caliditas vigoratur & intenditur, sed signum est in hoc, quia videmus plura grana piperis magis calefacere paucis. Et generaliter multa calida si eiusdem speciei sint, vel diuersarum coniuncta, cōposita plus calefaciunt paucis, & hoc accidit, quia profunditas operatur ad augmentum, & multiplicationē operationis qualitatum, propter quod multus ignis ad multam materiam comburendam sufficit, & paruus non nisi modicam, eò quod suffocaretur à multa. Cùm igitur humidum auium rapacium, sit humidū viscosum & spissum, quod apparet ex neruositate multa ipsorū, diuersificatur ratione sexus,

nam in fœminis, quæ sunt frigidæ & humidæ, respectu marium, frigiditas sexus ipsarum calorem obtemperat seu remittit, & humiditas, spissum & viscosum reprimit, quare efficitur magis obediens ostensioni, quæ fit à calore agentis. Calor igitur intensus rapacium, & humidum spissum & terreum ipsarum, remissa à frigiditate, & humido aquoso sexus fœminei, magnitudinem corporis in fęminis operantur, & è contrario in masculis paruitatem, iuxta illud Philosophi: contrariarum causarum contrarij sunt effectus. In vnaquaque specie auium rapacium, secundum Plinium, pauciora sunt indiuidua indiuiduis cuiusuis speciei non rapacium, facta videl. comparatione vnius speciei rapacium ad vnicam speciem non rapacium. Secundũ Plinium verò ideo dicimus, eò quod in maiori parte hoc accidit, quia in paucis est reperiri instantiam, dicitur enim quod aliqui sunt modi non rapacium, in quorum tota latitudine speciei nõ est nisi vnicus mas, & vnica fœmina, sicut dicitur de phœnice, & huiusmodi: nos verò illud non credimus. Aues rapaces pauciores sunt cæteris auibus non rapacibus in specie sua, & sunt terrestres, & nullæ de rapacibus sunt aquaticæ, seu mediæ: quia cùm vniuersaliter calidiores & sicciores sint aquaticis & medijs, contrarietatem habent aquæ, in duabus qualitatibus, vna actiua & alia passiua. Cùm etiam non habeant formam membrorum neq; plumagij conuenientia aquis, non inhabitant aquas, nec etiam possunt esse in aquis, neque

standò

stando super pedes suos, cùm longa crura non habeant, quemadmodum ayrones & grues, neque natando, cùm non habeant pedes coriales, neq; digitos sicut anseres, anates, fulicæ, & ferè omnes aquaticæ. Quòd si rapaces conuersarentur in aquis, plumæ & pennę ipsarum ad hoc ineptæ, madefierent plus quàm aquaticarum, & vngues sui remollirentur, ex quo vix possent volare, & aues quas prædarentur, vix cum vnguibus vulnerare & retinere: propter has causas aues rapaces horrent manere in aquis, tanquam valde debiles in eis. Sunt tamen quædam similes aquilis, sed minores eis, quæ manent circa aquas in altis rupibus, & de alto prospicientes pisces in aquis, repente ruunt in ipsos, & piscantur eos, & de ipsis viuunt, quæ ob hoc dicuntur aquilæ piscatrices. Hæ habent meliorem formam membrorũ, & melius plumagium ad hoc, quàm cæteræ rapaces, & licet piscentur in aquis, non tamen propter hoc aquaticæ iudicantur, cùm earum mansio non in aquis, sed terris semper existat.

Dicto, quid sit auis de rapina: quia auium rapacium quædam sunt, quibus homines non vtuntur, sicut sunt omnes modi aquilarum, quę propter ponderositatem non sunt habiles ad portandum, & maximè si portarentur, omnes aliæ aues rapaces quas portari contingeret, cum eisdem nec portari possent decenter, nec volare timore ipsarum. Et sunt etiam aliæ aues rapaces paruæ, sicut sunt sinecilliones, vbleti, & huiusmodi, & tàm his, quàm maioribus prædictis,

homines non vtuntur nisi ad delectationem tantum, & rarò, & pauci, solùm vt ostendant quendam nouum modum, per quem credantur scire, plus enim appetunt videri esse scientes, quàm esse. Idem tamen modus est docendi illos, de quibus agere volumus, & istos tàm maiores quàm minores. Nos verò de istis tractare non intendimus, sed de illis auibus rapacibus, quib⁹ vtuntur homines, & sunt habiles ad portandum, & vna non in tantum timet aliam, q̄ volatū suum dimittat, si ad inuicem portarentur, & quicquid vtilitatis & delectationis fieri posset cum prædictis, magis & commodius fit cū istis. Ideo intentio nostra est de istis tractare.

Homines autē venationem exercent cum auibus rapacibus, aut ad delectationem, aut ad vtilitatem, aut ad vtrumq;, vel pro se, vel pro alijs, capiendo aues magnas, mediocres, & paruas, aquaticas & campestres, vtpote grues, bistardas & similes, & fasianos, perdices, anates, & huiusmodi, & quandoq; capiunt quadrupedia vt gazellæ, caprei, hinnuli capreorum, hinnuli ceruorum, vulpes, lepores, cuniculi, & similes; & quoniam hæc omnia capi non possunt cum vna specie aut duabus auium rapidarum, sed cum pluribus & diuersis: propter hoc dicendum est, quot species sint auium rapidarum, quibus homines vtuntur in sua venatione.

Aues rapaces quibus homines vtuntur, & apud nos vsi sunt ab antiquo, sunt iste: Girofalci, sacri, gentiles peregrini, gentiles & laynerij, quæ quidem sub vno genere comprehenduntur, videlicet falcone.

Sunt

Sunt & de auibus rapacibus austures, sperüerij, & istæ comprehenduntur sub accipitre. Omnes autem aues rapaces, tàm istæ quibus homines vtuntur, quàm aliæ quibus non vtuntur, sub istis duobus generibus comprehenduntur, scil. in falcone, & accipitre. Et quàmuis hoc nomen accipitris plures attribuant soli austuri, nos tamen dicimus ipsum esse genus omnium auium rapacium, quæ capiendo & non feriendo, vt falco, venantur, sicut prædicti austur & speruerius, vtpote hoc nomen ab accipio accipis deriuatum, & super hoc loquimur latius in libro de austure, vbi loquimur specialius & diffusius, dicentes de conuenientijs & differentijs.

CAPITVLVM III.

De combinatione ipsarum ad pullificandum.

AVes rapaces pullos suos à se abijciũt quàm statim possunt volare, & diuidunt se vna ab alia per diuersa loca, propter quod rarò aut nunquam in simul reperiuntur, vt expresius dicetur infrà. Et ideo rarò possunt se inuenire, nisi ad certum locum expectant se inuicem aliquando, in locis prope nidum suum consuetũ, qui à quibusdam area dicitur, pluries enim visus est mas prius venisse ad nidum, expectans illic fœminam per multos dies, quousque veniret, & similiter fœmina expectat marem, & aliquando simul veniebant ad nidum.

CAPITVLVM IV.

In quibus regionibus & locis nidificant.

AVes omnes rapaces nidificant in septimo, sexto, quinto, & quarto climate, & credimus quod in aliis climatibus nidificent. Aliæ autem in vno climate, & aliæ in alio. Girofalci autem quia sunt maiores, fortiores, audaciores & velociores omnibus aliis falconibus, ideo primò de ipsis tanquam de dignioribus tractare volumus, & subsequenter de aliis speciebus falconum. Nidificant autem girofalci in fine septimi climatis & vltrà, in rupibus altis, videlicet in fixuris, cryptis, foraminib⁹ saxorum, montium, quorũ quidã nidificant in saxis remotis à maritima, & quidã in rupibus ꝓpinquis maritimæ, & isti sunt meliores & nobiliores illis qui nidificant in remotis à maritima: & quidam nidificant in insulis maris Septentrionalibus, scil. in altis rupibus ipsarum, videl. in quadam insula, quæ est inter Noroegiam & Gallandiam, & vocatur Teutonicè Yslandia, & Latinè interpretatur contracta, seu regio glaciei, & isti sunt meliores omnibus aliis, Girofalco enim dicitur à Hiero, quod est sacer, inde Gerofalco, id est, sacer falco, vel à Kyrio, quod est Dominus, inde Kyrofalco, id est, Dominus falco, secundum Græcam linguam. Citra septimum clima, neque nidificant, neq; morantur etiam, neq; elongantur ab ipso, versus sextum, quintum aut quartũ, sed à septimo climate vltra, versus polum arcti-

cum

cum nidificant & morantur. Falcones verò sacri nidificant in minus frigidis regionib⁹ quàm girofalci, qui nidificant in septimo climate & citrà, & frequentius in Britannia & Bulgaria. Audiuimus etiam quod vbi nascuntur, nidificant super arbores, quia in partibus dictis non sunt montes, sed arbores tantum. Credimus tamen, quod si in dictis regionibus essent montes, libentius in rupibus nidificarent, cùm sint de genere falconum. Falcones autem qui dicuntur gentiles peregrini, nascuntur in Septentrionalibus regionibus valde longinquis, vltrà septimum clima prope Oceanum, & nidificant in insulis Septentrionalibus, & in altis locis, sicut nidificant girofalci. Falcones autem absolutè gentiles, nascuntur à septimo climate versus regiones Meridionales, & nidificant sicut & peregrini. Peregrini verò dicuntur, quasi de pelago venientes, pro eo quod veniunt de remotis & per Oceanum transeunt, dicunt autem multi quod falcones gentiles peregrini, & falcones absolutè gentiles, sunt duæ diuersæ species falconum, & non vna, vident enim maiorem diuersitaté inter falcones peregrinos gentiles, & gentiles absolutè, quàm inter peregrinos ad inuicem, & quàm inter gentiles ad inuicem, videlicet quod peregrini tardius mutantur, & maiores & pulchriores sunt. Nos verò nullam videntes substantialem differentiam inter ipsos, dicimus quod sit vna species falconum, non diuersæ, sed sunt similes & propinqui & vtrique gentiles: diuersitas verò quæ est

inter ipsos, accidit propter diuersitatem regionum in quibus nascuntur, nam peregrini tardius mutant, quia tardius nascuntur, tardius autem nascuntur, & maiores sunt & pulchriores, propter frigiditatem locorum in quib⁹ nascuntur, diuersitas enim regionum, colorum & morum, non facit homines aut animalia esse diuersæ speciei. Falcones autem laynerij, nidificant in omnibus climatibus, & in locis prædictis, sicut & alij falcones, & si nidificant in illis regionibus in quibus sacri, nidificant in arboribus sicut & sacri. Prędictæ verò species falconum, generaliter nidificant in rupibus altis & in locis prædictis, vt aues quas capere volunt pro pastu suo & pullorum suorum, quas & per violentiam longi volatus quem habent acquirunt facilius, videant, & auantagiũ habeant capiendi eas, & quod homines & aliæ aues rapaces, seu animalia alia ipsos offendere nequeant.

CAPITVLVM V.

De accipitribus.

AVstures & nisi nidificant in omnibus climatibus, in nemoribus videlicet supra arbores, & quantò sunt magis imæ, tantò creduntur esse audaciores, & comunis opinio est, quod hoc faciunt quia capiunt magnas aues, vt eas ad nidum facilius deferant, & in conuallib⁹, vt prædam quam capiunt in locis altioribus circum circa nidum, ad nidum suum volando à sursum deorsum facilius ferant, imò quando capiunt prædam in planis, aut in conuallibus,

ipsam

ipsam licet cum labore trahunt & deferunt trahendo ad locum altiorem nido, & de illo loco volant descendendo ad nidum facilius cũ præda, & propter aquas quæ plus sunt illic quàm in altis locis, pręcipuè tempore suæ nidificationis, æstiuo scil. tunc quoniam illas aquas frequentant aliæ aues propter potum & balneum ipsorum, & sic non multùm recedunt à nido quærentes prædam, & propter locum humidiorem & frigidiorem, quo defenduntur à calore solis, & quia sicut rapaces, & calidæ naturæ, affectant locum superiorem. Vniuersaliter autem omnes aues rapaces quæ nascuntur in septimo climate, & vltrà, versus polum arcticum, sunt maiores, fortiores, audaciores, pulchriores, meliores & velociores, quælibet autem in specie sua. Maiores, quia in septimo climate & vltrà, est frigus intensum, cõtemperans caliditatem intensam quam habent ex eorum natura, & ex contemperatione caliditatis augmentatur humiditas, & ex augmentatione humiditatis dilatantur membra, & sic efficitur corporis magnitudo, quod probatum est apertius & plenius in præcedenti capitulo, vbi dicitur quod fœmina est maior masculo. Fortiores, quia boreas & frigiditas illic dominans, corpora constituit fortiora, claudendo enim poros cutis, naturalem calorem & spiritus exhalare non sinit, quæ duo conseruata in corporibus, ipsa reddunt fortiora, robore in neruis consistente, & conseruatur sanguis & alij humores puriores: in calidis verò regionibus, spiritus, calor & humores euaporant,

rant, & vis deficit, item membra sui corporis sunt grossiora, quod est signum fortitudinis in animantibus. Item audaciores sunt in frigida regione, quia sentiunt se habere vires, & habent sanguinem calidum & purum, magis quàm in calida regione; Aues enim ipsæ, per conseruationem caloris & spirituum, in intrinsecis fortius digerunt, & calidiores generant humores, item habent cor magnum respectu sui corporis, & calidissimum, quæ duo faciunt ad audaciam, & per appetitum vehementem, habent audaciam inuadendi aues quas rapiunt, & probatio huius est, quia vidimus corda accipitrum quorundam de Septentrione grossa, & inferius habentia duos corios, & hos accipitres vidimus audaces valde. Pulchriores secundum formam membrorum, quia cùm in huiusmodi auibus sint magis & melius cōtemperati & proportionati humores, sicut superius dictum est, & ex humorib⁹ nutriantur & foueantur membra, & membra ipsa in auibus istis magis & melius sunt proportionata, & propterea aues istæ sunt pulchriores: item secundum speciem plumagij aues istæ sunt pulchriores, quia cùm ex humiditate pennæ proueniant in auibus, & ex eo proueniat calor, ex quo calore color rubeus generatur, & aues istæ calidiores sint naturaliter omnib⁹ auibus, color in istis inuenitur magis rubeus quàm in alijs, qui color rubeus pulchrior iudicatur in auibus istis, secundū quod inferius plenius dicetur. Item meliores & velociores sunt ex rationibus suprà dictis. Dicimus

ergò

ergo aues rapaces quantò nascuntur propinquiores septimo climati, tantò sunt maiores fortiores, audaciores, pulchriores, meliores & velociores, quælibet tamen in specie sua.

CAPITVLVM VI.

De ouatione.

TEmpus quod est inter conceptionem & ouationem, non distinguimus, cùm de die conceptionis constare non posit. Aues de rapina ponunt oua quandoque tria, quandoque quatuor, quandoque quinque, & de istis non semper veniunt filij ad perfectionem, aut quia quædam de illis sunt oua venti, aut quia tonitrua permutant ea, aut ex aliquo accidenti corrumpuntur.

CAPITVLVM VII.

De cubatione.

DE tempore cubationis ouorũ auium rapaciũ certi non sumus, pro eo quod plures de auibus rapacibus nidificant in regionib' longinquis, & nimis remotis à nobis, de quibus notitiam habere nõ possumus, opinamur tamẽ ipsos cubare oua sua infra quadraginta dies.

CAPITVLVM VIII.

De plumis, lanulis, & pennis.

INnascuntur primò pullis auium de rapina nouiter genitis, illæ quæ non sunt vt pili, neq; vt lanulæ, sed habent naturam inter vtrumque quę cooperiunt eos, & à frigore quoquo modo defen-

defendunt. Secundò innaſcuntur lanulæ, & à quibuſdam dicuntur dumæ, hæ ſunt exiles & molles, denſiores & longiores primis, hæ plus cooperiunt & plus defendunt illis, & his natis cadunt illæ. Tertiò innaſcuntur eis pennæ, quas pennas non firmant ita citò, pro eo quod ſunt, ſiccioris naturæ cæteris, & ſiccitas repugnat velocitati crementi, & quia omnes aues de rapina longiores ponunt pennas reſpectu ſui corporis, firmant autem pennas ipſas circa duos menſes quas pennas primo anno ſuæ natiuitatis, in quo dicuntur ſauræ, ſemel mutant, non bis ſecundũ quod mutant cæteræ aues non rapaces. Pennæ verò maiores, quæ ſunt in alis & cauda ipſarum, in pluribus ſunt ſub certo numero, non rapacium verò non ſic.

CAPITVLVM IX.

Quomodo paſcuntur à parentibus.

MOdus matris rapacium in paſcendo pullos ſuos talis eſt: quouſq; pulli firmiores fiant quod poſsint volare, dum ſunt adeo nouelli & teneri, quod non poſsint rumpere carnes, portat ipſis carnes in gutture ſuo, & euomit carnes deponendo eas ante ipſos. Carnes autem hæ ſunt de auibus, aut ſi defuerint aues, de quadrupedibus, quas capere poſsit, calefactas itaque huiuſmodi carnes in ſia, quæ dicitur gorgia, deciſas, minutas & inceptas digeri, dat pullis ſuis, nam ſic alteratas & minutas carnes facilius digerunt pulli, & in quantitate debita paſcunt

pascunt eas, & horis conuenientibus, manè sci. & serò. Postquam verò iam fortiores sunt rostro & alijs membris, non amplius portat ipsis escã in gorgia sua, sed portat in pedibus suis aues deplumatas, & ponit ante ipsos, & aliquando deplumat eas ante ipsos, aut carnes, si auiculas non habuerint.

CAPITVLVM X.

Qualiter mater docet eos aucupari.

QVando pulli in nido iam sunt facti maiusculi & fortiusculi, mater portat ante eos auem morticinam, & docet illos eam deplumare, & pasci ipsa deplumata, & hoc facit pluries. Postquam verò iam sciunt deplumare, & cognoscunt iam aliquantulum, portat eis auem viuam partim deplumatam, vt non possit bene volare, quam priusquam ostendit eis, finit volare vt potest, & filij insequuntur eam, & si aliquis capiet eam, mater conuocabit alios, vt alij pulli pascantur de ea ipsa aue, & si fortè aufugiet auis illa, volat mater & iterum capit, & dimittit eam ante filios, & statim cùm aliquis ceperit illam, & erit intentus circa prædam occidendam & comedendam, mater alios ꝓhibet, vt nõ impediant illum. Et sic docet volare pullos suos & aucupari.

CAPITVLVM XI.

Quomodo expellantur à parentibus, & quare.

PVlli autem postquam sciunt volare & aucupari, mater fugat eos à tota contrata,

quia

quia si venarentur vnà cum matre, in vna contrata, non rapaces aues fugerent, & minus inuenirentur de ipsis, & sic vix parentes haberent cibum sufficientem sibi & filijs, & si mater caperet aliquid, filij auferrent ei, & vnus alij. Sic ergo postquàm docuerint ipsos aucupari prædam, expellunt eos à se, & à tota contrata; ipsi autem fugati diuiduntur à parentibus, & à se inuicem, vnusquisque singulariter intendens venationi suæ, & prædantur grillos, bruchos & scarabeos, & in defectu bruchorum & huiusmodi, quos mori contingit aut fugere ad . . . . . & modica frigora, capiunt auiculas & bestiolas quascunque retinere possunt.

CAPITVLVM XII.

De loco, quem eligunt, donec in regione morantur.

PVlli auium rapacium postquã expulsi sunt à parentibus, in quacunq; regione morantur, semper sibi eligunt vnum locum altum, eminentem & expeditum, videlicet aut in arbore, aut in petra, aut in gleba, vt longius videre valeant, & facilius capiant prædam, pro esca ipsorum, ad quem locum libentius redeunt ad quiescendum, dum fuerint in eadem regione, nisi per aliquam causam cogantur dimittere regionem.

CAPI-

CAPITVLVM XIII.

Quomodo exeunt ad prædandum, & ad acquirendam sibi escam.

AVes rapaces manè exeunt ad prædandum, quæ postquam comederint, redeunt ad loca propria suæ mansionis; quod si cibus quem manè sumpserint, non sit eis sufficiens vsque in crastinum, quia fortè non ceperunt magnam prędam, sed priusquam complerent sibi pastum, cogebantur ipsam dimittere, post nonam iterùm exeunt ad prædandum. Visum fuit etiam aliquando, quod falcones venabantur & prædabantur per noctem, maximè in plenilunio, quoniam de die nihil rapere poterant, ex quo potest coniecturari, quod & cæteræ aues rapaces idem faciant aliquando, non naturaliter, sed necessitate vrgente, vel quia propter aliquod aliud impedimentum quod habuerunt, in die aliquid capere non potuerunt.

CAPITVLVM XIV.

De transitu ipsarum, & quare transeunt, & de modo transeundi.

AVes rapaces solitariè transeunt, timentes de alijs rapacibus ne auferant sibi prædam, propter quod nunquam vadunt cum alijs rapacibus, siue sint suæ speciei, siue non, quia natura rapacium est, auferre prædam alijs rapacibus, si simul se inueniunt; transeunt autem rapaces & propter temperiem aëris, sicut & cæteræ aues,

 quam-

quamuis calidiores ſint cæteris auibus, & melius poſsint ſuſtinere frigus, & quia oportet eas tranſire, nam cùm viuant de alijs auib⁹ non rapacibus quas rapiunt, & illæ aues tranſeant quæ ſunt ſibi eſca, ipſæ ſequentes ipſas tranſeunt.

CAPITVLVM XV.

De tempore anni, & temporum qualitatibus.

AVes rapaces tranſeunt in tempore anni videlicet in autumno, & in qualitatib⁹ temporum ſicut cæteræ aues non rapaces, ſiue de nocte, ſiue de die, cum habile tempus habuerint, & dimittunt omne id quod faciunt, ſiue paſcantur, ſiue dormientes quieſcant, & arripiunt iter ſuum cum ventis, vnde vidimus rapaces quibus proiecimus prædam, quod dimiſerunt prædam quam ſibi parauerant, & comedere volebant, adueniente ſibi vento conueniente ad tranſitum.

Rex Manfredus.

NEceſsitas verò quare venentur falcones de nocte eſt hæc: cùm adueniente tempore tranſitus, properent falcones ad tranſitum & feſtinent, ne forte tempus aptum ipſi tranſitui turbetur, & fiat ineptum, & potius velint aliquo dierum non paſci, quàm perdere tempus tranſeundi, accidit quod tranſeundo in die nõ curent de paſtu, vnde ſi contingat plenilunium eſſe, vt falcones videre valeant, auem venantur, & capientes ipſam paſcuntur.

CAPI-

CAPITVLVM XVI.

De quibus locis transeunt, & ad quæ loca, quare morantur in locis ad quæ transierunt, & quàmdiu.

DE quibus locis transeant aues rapaces, & ad quæ loca, & quare morantur in locis ad quæ transierunt, & quàmdiu, non facimus speciale capitulum, quia vniuersaliter id quod dictum est in capitulo de quib' locis transeunt, & ad quæ loca transeuntes descendunt generaliter omnes aues, conuenit tàm rapacib' quàm non rapacibus.

CAPITVLVM XVII.

De reditu ipsarum, & quare, de modo redeundi, tempore anni, & temporum qualitatibus.

AVes rapaces redeũt solitariè, & circa tempora veris propter temperiem aëris, & redeunte esca sua, quemadmodum transierunt cum eadem, & in temporum qualitatibus sicut redeunt cæteræ aues; redeunt & ad pullificandum & generandum sibi simile, vt saluetur species, secundum quod dictum est in generali capitulo de reditu auium. Aues rapaces magis abundant in frigidis regionibus, vt in septimo climate & vltrà, maximè tempore veris & æstatis, pro eo quod sunt calidissimæ naturæ, & aër septimi climatis magis conuenit suæ naturæ quàm aër calidæ regionis, maximè cùm tunc in-

tendant ad nidificandum, & aues quæ ſunt prę-da & cibus ipſarum, tàm aquaticæ quàm terre-ſtres, tunc magis abundant in regionibus ſupra dictis, & quia inueniunt illic arbores multas, ſyluas & rupes altas, in quibus poſſunt nidifi-care, & ſe à nocumentis tueri, ſyluas & arbores pro genere accipitrum, & rupes pro genere fal-conum, pro eo etiam quod regio ſeptimi clima-tis & vltrà, adeò eſt ſpatioſa & ampla, quod a-ues rapaces poſſunt ibi melius nidificare & prę-dari, ſine contrarietate vniuſcuiuſque. Tempo-re verò autumni & hyemis, magis abundant in calidis regionibus, pro eò quod aër ipſarum re-gionum eo tempore magis eſt eis temperatus, quàm frigidarũ regionum, & tunc magis abun-dant in ipſis regionibus cæteræ aues, quæ ſunt cibus & eſca ipſarum, vt dictum eſt in capitulo, de tranſitu auium non rapacium.

CAPITVLVM XVIII.

De cognoſcendis falconibus per formam membrorũ, & plumagium, compre-hendens tantum formam & colorem pennarum, & de Electione pulchrio-rum. REX.

CVm ſæpe legeremus & relegeremus hunc librum, vt fructum ſcientiæ caperemus, & ne vitio ſcriptoris aliquid remanſerit corrigen-dum, finito procemio, inuenimus quod Domi-nus pater noſter ſubſequenter ordinauerat ca-pitulum iſtud inter alia capitula, videl. de mo-

dis

dis quibus habentur falcones; tamen inter capitulum istud & prooemium, erant chartæ non scriptæ, quibus repertis existimauimus aliquod aliud capitulum deesse, & omissum fuisse, quod scribi debebat in eis, post spatium verò temporis, dum quæreremus quaternos & notulas libri istius, eo quod videbamus ipsum ratione scriptoris correctione egere, inuenimus in quibusdam chartulis quoddam capitulũ, intitulatum De plumagio falconum. Quo capitulo docebantur differentiæ falconum per membra, & plumagia ipsorum: nos autem rememorantes dubietatis quam habuimus, cum perlegendo librum peruenimus ad capitulum prædictum, quod prooemium sequebatur, vbi credebamus aliquem fuisse defectum, propterea quod chartas non scriptas videramus ibidem: visum fuit nobis, quod capitulum de forma membrorum & plumagio falconum, illic locari debebat, eò quod capitulum de cognoscendis falconibus, capitulum de habendis ipsis præcedere debet, & quod ignota & incognita, si quærantur reperiri non possunt, quia quod est incognitum qualiter reperitur? & si accidit inueniri, non est ratione scientiæ, sed fortunæ, propter quod vt inuentoris intentio non frustretur, & auem vnius speciei loco alterius non acquirat, vidimus præponendum esse capitulum quo docetur qualiter cognoscantur falcones, & in quibus conueniant & differant ratione plumagij & membrorum, capitulo, quo docetur, qualiter habeantur.

CAPITVLVM XIX.

De Girofalconibus.

Melior forma membrorum, & melior proportio in Girofalconibus est hæc: quod superior pars capitis sit æquè iacens, non tumida in sursum, posterius capitis amplum & spaciosum. Anterior pars capitis, quæ est supra oculos, sit ampla, supercilia exeuntia forinsecus, oculi concaui, nares largo foramine amplæ, rostrum grossum, curuum & durum, collum versus caput gracile, versus spatulas grossum, amplitudo & spatiositas ab vno humero ad alium per latitudinem dorsi, iuncturæ alarum mediæ tendentes versus caput, quæ à quibusdam dicuntur pulsiones alarum, dum alæ non sunt expansæ neque extensæ, tendant versus caput in sursum, & non deorsum, corpus eius descendat vniformiter in subtilius & acutius vsque versus caudam, hanc formam dicunt Geometræ formam pyramidalem, tenet alas ambas comprehensas & eleuatas ad dorsum, non decidentes neq; dependentes, vna ala versus caudam supponitur alteri, & intersecant se in modum crucis. Pennæ maiores alarum, tam cooperientes alias, quàm illæ quæ sunt coopertæ, hoc est, tam superiores quàm subteriores, sunt latæ & duræ, pennæ cooperientes, quantò plures subteriores cooperient, & quantò longius versus extremitatem coopertarum, tantò erit melius, omnes pennæ caudæ, quando non volat, sunt recollectæ & adunatæ sub duabus superio-

ribus

ribus, quæ dicuntur coopertoria. Locus gorgiæ est amplus & profundus, gorgia post multum cibum parùm turget, & plena cibo est rotunda, pectus forinsecus prominens & carnosum & densum, anchæ spatiosæ, tibiæ curtæ & grossæ, palma grossa & ampla, digiti longi, macri, asperi, squamosi, distantes ad inuicem, spatiosi, vngues macri, curui & acuti, plumæ quæ sunt sub maiorib⁹ pennis caudæ, quæ vocantur bracalæ, sunt densæ, & tendunt versus extremitatem caudæ, vt suppleant & claudant interualla maiorum pennarum caudæ, quando volant, plumæ coxarum quæ sunt à genibus suprà, sunt longæ, & tendunt versus caudam. Vniuersaliter omnes plumæ & pennæ magnæ & paruæ nō sunt hirsutæ neque horripilatæ, sed comprehensæ ad corpus, & recollectæ inuicem, item totum corpus eius maius est quàm in cæteris falconibus & ponderosius.

CAPITVLVM XX.

De plumagio Girofalconum.

PLumagium Girofalconum sic se habet: alij enim sunt grisei coloris, alij albi coloris aut subalbidi, maximè in pectore, alij sunt medij inter album & griseum, ab aliquibus dicuntur cannauacij. Albi plus albescunt circa pectus, sed dum sunt infra primum annum, super dorsum habent colorem in plumis partim album partim subruffum vel subrubeum; postquá verò sunt mutati, subruffedo mutatur in

 nigre-

nigredinem, & albæ pennæ ſunt albiores & clariores, & roſtrũ albi giroſalci & vngues tendunt ad albedinem, pluſquã in cęteris giroſalcis. Griſei antequam ſint mutati, ſunt diuerſi plumagij, nam alij ſunt fuſci ſeu ſub nigri, alij ſunt ſubrubei, & hi duobus modis: nam quidam eorum ſunt non guttati ſuper dorſum & caudam, & quidam ſunt guttati ſuper dorſum & caudam, quidam plus, quidam minus. Subnigri poſt mutationem fiunt griſei, obſcuri, ſubrubei; non guttati fiunt griſei clari, ſubrubei; & valde guttati, fiunt cannabacij. Medij inter albos & griſeos pluribus modis fiuntquàm alij: nam quidam eorũ tendunt plus ad albedinem, alij magis, alij minus, & quidam tendunt plus ad griſitatem, & horum alij magis, alij minus.

CAPITVLVM XXI.

De laudabiliori plumagio in Giróſalconibus.

DE laudabiliori plumagio in giroſalconibus vix poſſemus dicere quale ſit, quoniã viſi ſunt de omni plumagio eorũ boni. Et nos iam habuimus de omni plumagio bonos, ſed albi quoniam ſunt pulchri, & rarò habentur de eis, quia apportantur à magis remotis locis quàm cæteri, habentur rariores, poſt hos cannauacij ſecundum eundem modum. Quicunq; igitur giroſalconum habebunt ea quę diximus, laudabiliores erunt. Qui verò approximabunt his, quantò plus approximabunt, tantò laudabiliores erunt poſt illos.

CAPI-

CAPITVLVM XXII.

De ſacris.

SAcri ſecundum formam membrorum ſic ſe habent, approximant enim girofalconi in magnitudine corporis, pluſquàm cæteri modi falconum, ſunt tamẽ minores girofalcis, habent caput magnum rotundum, roſtrum breuius, corpus ſubtilius & longius in proportione ſua, alas longiores, caudam etiam longiorem, pectus minus carnoſum & minus denſum reſpectu ſui corporis, quàm girofalci, digitos pedum habent breuiores. Per bonam formam & proportionem in ſacris, & per pulchrũ plumagium eorundem, non poteſt haberi certum ſignum de laudabilitate ipſorum, quemadmodum habetur in girofalconibus, & cæteris modis falconum, multoties enim viſi ſunt falcones ſacri bonæ formæ membrorum, & pulchri plumagij, qui non erant veloces, nec in alijs bonitatib⁹ laudabiles: & è contrario, viſi ſunt ſacri indecentis formæ & turpis plumagij, veloces & in cæteris bonitatibus laudabiles, vt igitur habeatur certitudo bonitatis eorum, ad alia ſigna recurrendum eſt.

CAPITVLVM XXIII.

De plumagio.

SAcri, dum dicuntur ſauri, hoc eſt, antequam ſunt mutati, inueniuntur de diuerſo plumagio: nam alij fiunt bruni tendentes ad nigredinem, alij ſunt ſubrubei, alij ſunt flaui, qui

omnes post mutationem parùm dissimilantur in plumagio à se non mutatis.

CAPITVLVM XXIV.

De gentilibus peregrinis.

GEntiles peregrini sunt minores falconibus Sacris, & conueniens forma & melior, est in eis qui habent quædam de melioribus formis girofalconum, scil. rostrum grossum & curuum, seu aduncum, nares amplas, supremum capitis planum & æquum, non eleuatum neque tumorosum, oculos concauos, supercilia foris prominentia, posterius capitis spatiosum, collum curtum, & prope caput subtile, & versus spatulas grossius, partem colli inter spatulas eleuatam, fossam inter pectus & collum habet amplam & profundam, in qua locatur pars meri recipientis primo cibum, & in qua fossa præparatur antequam ad ventrem pertranseat, vt illa fossa post cibum multum sumptum non infletur nimis, & sit rotunda, pectus prominens forâs, & plenum, densumq; carnosum. Illæ plumæ quæ vocantur bracalæ, sunt longæ & copiosæ plumis, & sunt eis pendentes sub genibus versus caudã, crura grossa & curta, palmæ pedum sunt amplæ. digiti sunt expassi, longi & macri, vngues autem magni. Ab vna spatula vsq; ad aliam est amplitudo & spatiositas per medium dorsi. Loca in tertia iunctura alarum, vnde incipiunt nasci pennæ longiores alarum, quæ quando alæ non sunt expassæ, videtur altior prior pars alæ, sunt eleuata ad superius in directo capitis. Alæ sunt eleuatæ super dorsum, non decidentes cùm de-

bent

bent se intersecare super renes. Plumę dorsi sunt amplæ & rotundæ in extremitate sua. Pennæ maiores alarum, tam coopertæ quàm illæ quæ cooperiunt, quas cooperientes vocam⁹ vanos, & coopertas vocamus cultellos, sunt planę, non crispæ, amplæ & duræ. Omnes pennæ & plumæ sunt comprehensæ & constrictæ ad totum corpus. Pennæ maiores sunt recollectæ sub duabus quæ dicuntur coopertoria. Falconum gentilium peregrinorum, dum sunt sauri, quidam sunt bruni simpliciter & absolutè, qui nullam marginem habent in pennis, aut tendunt ad rubedinem secundum magis & minus, habentes marginem rubedinis, aut tendunt ad pallorem secundum magis & minus, habentes marginem palloris. Item ruffi, aut sunt ruffi simpliciter & absolutè, non habentes vllam marginem neq; in dorso, neq; in cauda, aut tendunt ad brunedinem secundum magis & minus, habentes marginem tendentem ad brunedinem, aut tendunt ad faluedinem secundum magis & minus, cum margine simili. Item falui aut sunt simpliciter falui & absolutè, qui non habent marginem in dorso neq; in cauda, aut tendunt ad rubedinem secundum magis & minus, cum margine simili, aut tendunt ad pallorem secundum magis & minus cum margine simili. Maculæ quæ sunt in anteriori parte falconis, quæ scilicet sunt à gula per totum pectus vsq; ad ouariam, aut sunt grossæ omninò aut minutæ omninò, aut partim grossę & partim minutæ, scil. à collo vsq; ad furcam pectoris minutæ, sed

à furca

à furca pectoris vsq; inferius grossæ. Item ipsorum peregrinorum quidam sunt desuper guttati in pennis, quæ sunt in dorso in alis & cauda, quidam non sunt guttati. Item habentium guttas, quidã eorum habent guttas subrubeas, quidam subpallidas, item quidam rotundas guttas, & quidam oblongas; item quidam maiores, & quidam minores; item quidam multas, quidam paucas. Item peregrinorum brunorum, alij habent plumas & pennas in dorso, alis & cauda marginatas subalbedine cum pallore, quidam marginatas subrubedine, & horum quidam habent marginem ampliorem, quidam strictiorem, & præcipuè in extremitate pennarum. Item peregrini subrubei & falui, possunt diuidi quantum ad maculas, quantum ad guttas, quantum ad margines pennarum, secundũ suum modum, quemadmodũ peregrini bruni.

Incipiemus itaq; de brunis, id est de fuscis, qui tendunt ad rubedinem, quamuis sint aliqui credentes quod huiusmodi falcones non sint de manerie illorum qui dicuntur gentiles peregrini, tùm quia pauci inueniuntur de ipsis, tùm quia sunt fusci, & disimiles valde subrufis & faluis, de quibus habetur maior copia quàm de ipsis brunis & fuscis: nos verò ipsorum opinionem contradicimus, quod isti bruni sunt de melioribus & pulchrioribus peregrinis, maximè si habuerint formam membrorum prædictam, & plumagium quod dicemus in præsenti. Sciendum est igitur, quod huiusmodi fuscos seu brunos tendentes ad rubedinem, vocamus il-

los

lòs qui habent colorem brunum permixtum rubedini, adeo quod nec ille color sic mixtus posſit dici brunus, nec verè rubeus. In melioribus de iſtis, ſuprema pars capitis debet habere quaſi coronam quandam in circuitu capitis, de plumis rubeis, pars illa corij, quæ eſt inter duritiem roſtri, & primas plumas capitis, ſcil. vbi ſunt nares, quam vocamus ceram, debet tendere ad viriditatem. Plumæ quæ ſunt in maxillis ſub oculorum parte, ſunt ſubrubeæ, ſequentes verò quæ ſunt circa aures, debent eſſe faluæ, & tendere ad rubedinem. Pennæ ſupra dorſum, debent eſſe brunæ brunedine quæ tendat ad rubedinem, & debent eſſe marginatæ margine rubedinis, & quantò talis margo erit amplior, tantò erit conuenientior, & melior, & debent eſſe ſine guttis. Pennæ maiores alarum ſint brunæ, & marginatæ vt diximus. Pennæ caudæ eiuſdē coloris cum pennis dorſi, & ſimiliter marginatæ, & ſine guttis, laudabiliores & pulchriores erunt quantò margines pennarum caudæ maiores erunt: item margines pennarum caudæ, ſi tendunt ad rubedinem, melius erit, de illis dico, qui habebunt pennas caudæ marginatas, quàmuis in omnibus ſint minus rubeæ pennis dorſi prope extremitatem. In omnibus falconibus habentibus pennas caudæ marginatas, conſueuerunt eſſe illi margines in plurib⁹ ſubalbidi & pallidi, magis quàm in extremitatibus dorſi, & hoc accidit, quia margines pennarum caudæ remotiores ſunt à corde, & à principio caloris naturalis, qui eſt in corde, vt extrema fo-

liorum

liorum in arboribus pallescunt ex diminutione caloris, & defectu nutrimenti, & extrema capillorum in canitie; item dicti margines in cauda, si pallidi si corrosi inueniantur, accidere potest ex eo quod falco frequẽtius percutit terram & alia corpora subiecta cum eis, quàm cum extremitatibus pennarum dorsi. Maculæ nigræ in plumis sub gutture sint grossæ, & non multùm longæ, & sint æqualis magnitudinis & similis coloris circa guttur, per totum pectus. Plumæ sub alis debent tendere ad rubedinem. Plumæ super partem coxarum, debent habere amplum satis illud brunum, quod habent per medium sui, ita quod residuum ex vtraque parte plumæ dictæ, sit rotundum & saluum, tendens ad rubedinem. Plumæ coxarum habeant maculas coloris macularum pectoris, neq; subtiles neq; acutas, sed sint conuenientes, in ordine quantitate & colore, non confusæ: item eædem maculæ plumarum coxarum, debent longitudine sua esse ordinatæ, & similes inuicem. Color pedum solet respondere colori plumagij falconis, hoc modo: quòd si falco fuerit brunus, color pedum cõsueuit esse viridis, & quantò brunior est falco, tanto magis habebit pedes colore virides, & quantò plus tendet ad rubedinem, tantò pedes tendent magis ad viriditatem citrinam, & in hoc quidam magis, quidam minus, & si fuerit rubeus, viriditas pedis tendet magis ad citrinum, & si fuerit de saluis, viriditas tendet plus ad albedinem, & in hoc quidam plus quidam minus, secundum intentionem & remissio-

remiſsionem coloris plumagij. Color autem pedum reſpondebit colori illius loci in roſtro qui dicitur cera; accidit tamen quod color pedum & ceræ in aliquibus falconibus diſcordent à plumagio, & inuicem. ſcil. color pedum à cera, ſed hi non conſueuerunt eſſe laudabiles, quemadmodum illi in quibus concordat: & ſi color ceræ concordat plumagio, & pedum non, minus malum eſt quàm ſi neutrum concordaret plumagio.

CAPITVLVM XXV.

De peregrinis brunis, & de ſubruffis & faluis, qui retrahunt ad colorem meliorem, & ad meliorem formam.

QVicunque peregrinorum fuſcorum ſeu brunorum, plus retrahent ad ſupradictū plumagium, & ad ſupradictam formam, illi plus laudabuntur, & chariores erunt & pulchriores. Illos vocamus brunos tẽdentes ad rubedinem, qui plus tenent de brunedine, & ſunt plus bruni quàm rubei, & illos vocamus rubeos tendentes ad brunedinem, qui habebunt plus de colore dicti plumagij, in dorſo, in plumis & pennis, & in alijs quæ diximus; & qui habebunt plura conuenientia ſecundum ſuum plumagium, de ipſis melior ſpes erit.

CAPI.

CAPITVLVM XXVI.

De diſconuenienti plumagio, & diſconvenienti proportione membrorum in peregrinis.

PEregrini falcones, qui ſunt pallidi guttati, & maximè guttis liuidis, & finis pennarum non eſt marginatus, & ſi eſt, margo eſt pallidus, & cauda griſei coloris, diſsimilis colori dorſi, & maculæ ante pectus ſunt minutæ, & plumæ ſuper partem coxarum habent maculam quæ eſt per medium ſui, adeo ſtrictam, quod reſiduum ex vtraq; parte maculæ plumæ, eſt quaſi continuatum, & plumæ ſub alis ſunt pallidæ tendentes ad liuedinem, & plumæ coxarum non habent ſimilitudinem, neque ordinem, neque in quantitate, neque in colore, ſed potius confuſionem, & maximè qui habent colorem croceum in cera & pedibus, & reliqua ſigna erunt contraria ſignis laudabilibus ſupradictis, tales inquam falcones peregrini habent plumagium diſconueniens, & de quo non eſt ſpes, quantum ad ſignum coloris. Item quicunque peregrinorum habebunt formam in membris & figuram diſsimilem prædictæ, quæ conuenientior eſt inter omnes, illi erunt minus chari, & minus laudabiles, & quantò plus habebunt de contrarijs bonæ formæ, tanto erunt illaudabiliores. Falcones peregrini poſtquam mutati ſunt, efficiuntur corpore groſsiores, & pennæ alarum & caudæ fiunt curtiores, ampliores & duriores quàm ſauræ, & in anteriori parte eueniunt albæ,

& ſuper

& super dorsum bisei coloris, & aliqui ipsorum falconum, illorum præcipuè qui non sunt pulchrioris plumagij, habent maculas super dorsum, & caudam per transuersum, tendentes ad brunedinem, & hoc secundum magis & minus, respectu coloris quem habuerunt quando fuerunt sauræ, & quantò plus sauræ tendunt ad pallorem, tantò magis mutatæ sunt albæ, & quantò plus sauræ tendunt ad brunedinē, tantò minus mutatæ eueniunt albæ, & maculæ circa gorgiam sicut erant sauræ per longum, sunt similiter & mutatæ, sed fiunt subtiliores, & omnes aliæ maculæ à gorgia inferius quæ fuerant sauræ per longum, mutatæ eueniunt per transuersum, & sic tàm istæ quàm aliȩ super gorgiam, efficiuntur brunæ, & hoc secundum magis & minus, videlicet maculæ quæ in sauritie fuerunt brunæ, in mutatione efficiuntur bruniores alijs maculis, quæ in sauritie non fuerant tantum brunæ, & pellis circa oculos & pedes illorū, qui mutantur syluestres, efficiuntur crocei coloris.

CAPITVLVM XXVII.

De falconibus gentilibus absolutè.

FAlcones gentiles absolutè, quando sunt sauri, secundū maneriem plumagij trium modorum sunt, sicut & peregrini, & qui plus tendit ad illa duo, scil. ad plumagium & formam falconis peregrini bonæ formæ, laudabilior habebitur. Et licet dictum sit, quod falcones gentiles absolutè sint eiusdem speciei cum falconibus

peregrinis, tamen in aliquo differunt, videl. quod sunt corpore minores, habent caput rotundius & minus, rostrum curtius, pedes minores in sua proportione quàm peregrini, & color cuiusque maneriei in falcone gentili, non est ita viuus & pulcher sicut in peregrino eiusdem maneriei. Et ad illam pulchritudinem plumagij, & illam decentiam membrorum quas diximus, omnes peregrini magis appropinquant, cuiuscunq; maneriei sint, quàm gentiles, & aliqui eorum habent eam totaliter, gentilium verò vix aliquis aut nunquam. Et quia sunt multæ conuenientiæ inter gentiles & peregrinos, secundum plumagium & formam membrorum, & paucæ differentiæ, & illæ differentiæ, inter se tantum parùm distant, quod non potest adeo lucidum declarari, vt cognoscatur per plumagium & formam gentilis à peregrino, & quod aliquando etiã aliquis in hoc non erraret, nisi ex longo vsu: in operationib⁹ verò, quia multùm differunt inter se, & differentiæ ipsæ sunt inter se valde distantes, per eas de leui potest cognosci vnus ab altero, secundum quod apparebit in capitulis de operationibus ipsorum. Quando verò falcones gentiles sunt mutati, eueniunt pennæ eorum in omnibus sicut & pennæ peregrinorum, sunt tamen plus guttatæ in dorso & cauda quam pennæ peregrinorum, quia non sunt ita pulchri sicut peregrini.

CAPI-

CAPITVLVM XXVIII.

De Laneriis.

FAlcones Lanerij minores sunt gentilib⁹ falconib⁹ absolutè, & habent caput & collum grossiora ad proportionem suorum corporum quàm alij falcones, sunt longi & subtiles, parùm carnosi, pedes habent paruos, digitos pedum grossos & curtos & coloris flaui, & eorum quidam sunt bruni, quidam tendentes ad rubedinem, & pro maiori parte pallidi, & generaliter omnes sunt guttati in dorso, sed quidam plus, quidam minus. De his verò dicere non possumus qui sunt meliores, secundũ formam membrorum & maneriem plumagij, quia de qualibet forma & manerie membrorum inueniuntur boni & minus boni: nos tamen illos reputamus pulchriores, qui secundũ formam membrorum & maneriem plumagij magis assimilantur falconibus sacris. Falcones lanerij postquam mutati sunt, eueniunt albi ante pectus, & super gorgiam habent maculas nigras, paruas & rotundas, & à gorgia inferius habent maculas nigras, & per transuersum & super dorsum. Et quidam sunt grisei coloris, & habent maculas grossas nigras albedine marginatas, & per transuersum, qui post mutationem efficiuntur deteriores, quam fuerant in sauritie, quia non sunt ita audaces, neque ita veloces.

Dicto de falconibus secundũ genus suum, & de omnibus speciebus ipsorum, quibus homines vsi sunt, videndum de austure & niso.

Dicendum est & de speciebus accipitrum quib' vtimur, sed quia intendimus specialem tractatum de eis facere, exinde tacemus ad præsens, dicemus tamen differentias quas habent falcones inter se nidasios & ramagios.

CAPITVLVM XXIX.

Dicto de forma & plumagio conuenienti austurum saurorum, & eorum qui mutati sunt: Dicendum est de Sperueriis.

SPerueríj sunt minores alijs auibus de rapina, quibus frequentius vtuntur homines, & quia secundum formam membrorum & maneriem plumagij, asimilantur austuribus, licet sint alterius speciei, tamen illi qui appropinquant formæ membrorum conuenienti, & pulchro plumagio austurum, sunt laudabiliores, habent tamen maculas per transuersum, & maculas caudæ similiter pertransuersum, & si aliquis inuenitur qui maculas caudæ habeat, vt dictum est de austuribus, pulchrior iudicatur. Sperueríj mutati habent maculas per transuersum in anteriori parte, sicut erant sauræ, & illi sunt pulchriores, qui habent plumagium, sicut dictum est de austuribus mutatis. Vnum tamen sciendum est, quod quando Austures & Sperueríj infigunt aciem ad videndum aliquid, nigredo pupillæ oculorum videtur magnificari, & quando non, minorari. Et aliquando vidimus austures & Sperueríos habentes pupillam oculorum magnam, ad modum falconum, sed falcones

cones nunquam viſi ſunt habentes oculos ad modum auſturis, vel Speruerij.

CAPITVLVM XXX.

De differentijs falconum nidaſiorum & ramagiorum.

FAlcones differunt inter ſe, quando ſunt nidaſij à ramagijs, nidaſij vix poſſunt nutriri, quin in membris læſionem aliquam patiantur, & ſi non læduntur in membris, vix eſſe poterit, quod ita ꝓducant totas pennas amplas & claras, & viridis coloris ſicut ramagij, & rarò producunt eas quod non ſint aliquæ ex ipſis corroſæ vel affamatæ, nec ꝓducunt eas ita proportionatas ad inuicem ſicut ramagij, & hoc contingit, quod non paſcuntur ita bene ab hominibus cum conuenienti cibo & hora, ſicut à parentibus, neque cuſtodiuntur neque nutriuntur in ſic puro aëre ſicut in loco vbi nidificant, & color pedum & ceræ eſt magis albus in nidaſijs quàm in ramagijs, nec vngues, nec roſtrum nidaſiorum ſunt ita politi, lucidi & acuti, ſicut ramagiorum, item nidaſij ſunt magis clamoroſi & hiantes quàm ramagij, & quando nidaſij paſcuntur, horripilant pennas, cooperiendo paſtum ipſorum & roſtro & pedibus, cùm manus cuſtodis eis porrigitur, paſtum defendunt, qui dicuntur grinioſi, & quantò citius extrahuntur de nidis, tanto plus habent de prædictis proprietatib⁹, & quantò tardius extrahuntur, tanto minus habent de ipſis ꝓprietatibus,

& magis ſimulantur ramagijs, & differunt inter ſe inuicem in operationibus. Quod infra dicetur, in capitulo vniuſcuiusq; per ſe.

CAPITVLVM XXXI.

De modis per quos habentur falcones nidaſij.

SEquitur dicere modos per quos habentur falcones nidaſij: Modi autẽ ſecundũ quos habentur plures ſunt. Vnus modus eſt quando extrahuntur de nido. Alius modus eſt, quando iam exierunt nidum, & capiuntur cum cæteris inſtrumentis, ad huc non multùm elongati à nido. Tertius modus eſt, quando capiuntur tempore veris, quando ſc. fugientes frigus mutant ſe, & tranſeunt ab vna regione in alteram. Quartus modus eſt, quando etiam tẽpore hyemis capiuntur, in regionibus in quibus remanſerunt ad hyemandum. Quintus modus eſt, quando capiuntur tempore veris, quando ſcil. redeũt ad loca natiuitatis ſuæ, vnde receſſerant, vt dictum eſt, propter frigus; & tàm inter illos qui tranſeunt, quàm inter illos qui redeunt capiuntur ſauri, & aliqui mutati vna muta vel pluribus. Illi verò qui habentur à nido, habentur ſimiliter pluribus modis. Vnus modus eſt, quando accipiuntur oua de nido, & ſubmittuntur auibus domeſticis ad cubandum, ſed iſte modus, quoniam aues ſic excluſæ pauci vel nullius valoris ſunt, nullatenus eſt approbandus. Alius modus eſt, quando ipſi extrahuntur de

nido

nido non habentes plumas vel pennas aliquas ad volandum, ſed tantummodo illas quæ dicuntur lanulæ ad tuitionem ſui corporis contra frigus. Alius modus eſt, quando lanulæ iam deciderunt, quamuis non omnes, & tunc ſunt quaſi varij de lanulis ex plumis ſimul mixtis. Alius modus eſt quando lanulis prorſus depoſitis, pennæ & plumæ ſunt augmentatæ eis, ſed nondum exeunt extra nidum, neque ad volandum, neq; ad venandum. Inter omnes iſtos modos, illi qui minores & juniores extrahuntur, ſunt deteriores ad id quod intenditur. Quapropter quantò maiores poterunt extrahi extrahantur à nidis, quando enim diutius nutrientur à matre, tanto erunt meliorum membrorum & meliorum pennarum & fortiores, neque fient clamoroſi ſeu frequenter hiantes, neq; erit tantum periculum in nutriendo ipſos poſtmodũ parentes, ſiquidem pro nutriendis pullis ſuis venantur carnes conuenientes, & dant eis ad comedendum in tempore conuenienti debitam quantitatem, & propter hoc, pulli nutriti meliori nutrimento, habebunt pennas & plumas meliores, & ſingula eorum membra, & totum corpus augmentabuntur in melius. Si verò extrahuntur paruuli de nido, quoniam homo nutriens, neſcit habere modũ in his quæ neceſſaria ſunt, quantitatem & qualitatem, tam in paſcẽdo quam in cuſtodiendo, erit periculum nutriendi, quoniam de facili morerentur, & ad paruam occaſionem quamlibet, vel fierent læſi læſione perpetuæ, in aliquo

suorum membrorum, vel erit periculum si euadant sani, quod rarò accidit, non erunt fortes neque pennæ eorum firmæ, quantùm illorum qui nutriuntur in nido, propter quod, quantò tardius poterunt extrahantur de nido.

CAPITVLVM XXXII.
De modo accedendi ad nidum.

MOdus accedendi ad nidum vt inde extrahantur, diuersus est, secundum quod nidi in diuersis locis erunt: nam si nidus erit super arbores, ascendet homo super arbores, & extrahens ipsos de nidis, ponet eos in calatho, & portabit eos ad loca in quibus nutrire volet eos: si verò nidus erit in fixuris rupium, ligatur homo cum funibus, & ligatus demittitur de cacumine rupis, vsq; ante cryptam in qua est area nidi eorum, & intrans accipit eos: & sunt alij qui alios modos excogitant accedendi ad nidum vbicunque sit. Illi autem approbandi sunt, in quibus omnis diligentia omnisq; cautela adhibetur, dum capti salubriter portentur ad locum in quo nutriendi sunt.

CAPITVLVM XXXIII.
De præparatione loci in quo nutriuntur, & modo nutritionis eorum.

DIctus est modus quo habentur extracti de nidis: dicendum est, quomodo præparandus est locus in quo nutriuntur, & quomodo nutrientur, deinde dicentur alij modi secundũ quos habentur, postquam dimiserint nidum.

Locus

Locus itaque in quo nutriendi sunt paruuli falconum, sit in loco campestri, distanti ab arboribus & à syluis, in turri aut in domo alta solitaria, nutriebantur enim à parentibus suis in altis locis longinquis à sylua, prætereà falcones naturaliter diligunt loca campestria, multitudine arborum carentia, & in talibus locis venantur, vnde si nutrirentur in syluis aut inter arbores, postquam creuissent, licet nondum firmi, hûc & illûc extra suum locũ volarent ad loca campestria, quoniam naturaliter condelectantur in eis, neq; redirent libenter ad locum in quo nutriebantur, quamuis pulli falconum sicut & cæterarum auium, dum adhuc sint teneri nutriantur per alium, si aliquando auolauerint & consuetudinem habeant redeundi ad locum in quo nutriuntur. Ex quo sequitur, quod pulli falconum non posśint de facili rehaberi, cùm libentius in campestribus morentur, quàm ad syluosa loca redirent, & ex vsu recedendi à loco arboroso in quo nutrirentur, possent aufugere & amitti. De loco verò in quo nutriri debent pulli accipitrum secus est, vt dicitur in tractatu de accipitribus. Item inuento loco vbi conuenienter nutriri possunt, præparatur eis locus paruus ad similitudinem nidi sui, & de simili materia de qua erat nidus, aut de alia conuenienti. Locus autem hic paruus, debet esse apertus in tribus partibus, vt ventum Septentrionalem, Orientalem, & Occidentalem recipiant, & Solem ab Oriente & Occidente: à parte verò Meridiei sit clausus, ne Austerni venti noceant eis, dissol-

uendo humores de capite, reddendo eos pigriores & debiliores, & ne calor solis . . . . . pennarum & malorum humorum. Esca verò quæ sit conueniens dictum est, qualis debeat esse dicatur nunc. Carnes quæ debent dari pullis falconum, sint crudæ, quia resistent melius fortitudini caloris ventrium ipsorum, quàm coctæ, talibus enim vtuntur qui genuerunt eos, & isti deberent vti talibus iam etiam maiores. Sint teneræ carnes, imò teneriores quæ poterunt haberi, & propter hoc debent carere neruis, venis, arterijs, cartilaginibus, ossibus & pinguedine, quæ omnia dura sunt digeri. præcipuè à nouiter genitis, erunt autem teneriores quæ erunt de pinguioribus & non macilentis auibus, bestijs domesticis & non domesticis. Sint recentes, quoniam dum recentes suas proprias retinent qualitates, & sunt adhuc calentes calore naturali, suum saporem bonum non mutant, quæ si diu stetissent postquam fuissent separatæ de animali cuius erant, exhalante & exspirante calore eorum naturali, calor extraneus subintrans humiditates earum corrumperet, vnde faceret malum saporem, & corruptos humores generaret. Sed si tamen non poterunt semper haberi recentes, illæ quæ parùm steterunt & refrigue-runt, dari poterunt hoc modo, quod tantùm calefiant primitus in aqua dulci calida, donec perueniant ad caliditatem similem suæ caliditati quam habebant in animali cuius fuerant, sic enim minus erunt nociuæ. Sint de animali sano, nam carnes infirmorum animalium, pro

eo quod

eo quod malas habent qualitates, malum nutrimentum facerent. Sint de auibus aut bestijs mediocris ætatis, quoniam benè digeruntur, & benè incorporantur, ex quo pennæ consurgunt duriores & firmiores, & si essent de nouiter genitis, & iunioribus, tàm volucribus quàm bestijs, tàm domesticis quàm nõ domesticis, molle & minus firmum facerent nutrimentum, quædam plus quædam minus; vnde videmus quod carnes pullorum gallinæ parùm nutrificant ipsos, & molles carnes generant, & citò de corpore dissoluuntur, & signum est, quod dantur aliquando carnes de iuniorib⁹, ad hoc quod venter falconum solubilis habeatur: Et si carnes essent de senibus aut senioribus, nimis siccum & durum facerent nutrimentum, & non sine multis superfluitatibus, quia essent duræ ad digerendum. Habitis carnibus dictarum qualitatum, pro eo quòd pulli rapacium quàmdiu sunt in ætate nouiter geniti, carent fortitudine rostri & vnguium, & cum ipsis non possunt decidere carnes neq; minutare sicut sibi expediret, conuenit vt priusquam dentur eis minutatim incidantur, & minutatim ante eos ponantur super tabulam vnam ligneam, & hæc fiant tantò diligentiori cura, quantò erunt iuniores, nam periculum est in nutriendo tàm paruas, & esto quod nutriantur, minus boni consurgunt, & tardius habentur ad id quod intenditur, quia minus habuerunt de nutrimento matris, propter hoc dictum est suprà, quod quantò maiores poterunt extrahi de nidis, extrahantur.

Iam

Iam verò adultis & maioris ætatis, poterunt dari carnes minus teneræ, & minus minutatæ quàm prius, quia cum rostro & vnguibus minutabunt eas, quod enim cætera animalia comedentia carnes faciunt cum dentibus suis, hoc faciunt aues rapaces cum vnguibus tenentibus & cum rostro scindente. ad hoc autem incidunt & minutant, vt melius transglutiant & digerant. Illi verò qui non habent carnes, & propter hoc dant caseum recentem aut recoctam, minutant & ponunt ante eos, & cauent omninò, quod neq; caseus neq; recocta sint saliti aliquo modo. Et illi qui in defectu carnium dant oua cum lacte, hoc modo faciunt: Accipiunt oua gallinarum & rumpunt ea, & in cacia vel capice lignea aut ferrea, quæ tamen sit stagnata, ponunt ea, sed in rumpendo ouum, remouent summitatem testæ oui, & albumen & vitellum, postea deponunt in cacia, & implent lacte eandem testam, & miscent cum oue in cacia, & quot erunt oua, tot testas implebunt lacte & miscebunt, & simul mixta super agitando decoquunt ad lentum ignem carbonosum, vt neque fiant dura, neque mollia, & huiusmodi esca tepida data pullis rapacib⁹, melior est quàm recocta, vel caseus. Et de esca qualis esse debeat, & qualiter præparata dictum. Quantitas autem cibi neq; sit superflua, neq; diminuta: nam si erit superfluus, aut euoment, aut non euoment, si euoment, non nutrit eos & debilitabuntur, si non euoment, nō poterunt digerere, quia multus, & ex cibo non digesto, sequetur suffocatio caloris

caloris naturalis, & ex hoc malum nutrimentum, & debilitas virium, & grauitas membrorum,& generatio malarum pennarum. Si erit cibus diminutus, calor naturalis tendet ad extinctionem, sicut ignis per subtractionem lignorum,& erunt macilenti,debiles, & generabuntur in ipsis pennæ corrosæ, & inconuenientes in forma & longitudine. Oportet igitur ex his quæ dicta sunt,quod neq; sit superfluus neq; diminutus, sed sit quantitatis quæ ipsis conueniat, scil. pullis maioribus corpore aut ætate, maior, minoribus minor, & similiter illis qui erunt calidioris naturæ, & calidiorū ventrium; maior, secundum quod vna species calidior est quàm altera, & vnum indiuiduum vnius speciei quàm aliud eiusdem: Illis verò qui erunt minus calidæ naturæ, minor. Caloris autem naturæ sunt signa, quod sint benè digerentes, vt dicit Hippocrates in aphorismis: Eorum quæ velociter & copiosè nutriuntur, veloces & copiosi secessus fiunt, calidorum ventrium erunt quæ citius digerunt,& citius & bene egerunt,& bonam egestionem faciunt, secundum portionem quantitatis cibi assumpti: Minus calidorum ventrium sunt,qui tardius digerunt, dummodo non impediantur in sua digestione per malitiam cibi,aut per infirmitatem. Et propter ea quæ dicta sunt,non potest dici certa mensura quantitatum cibi exhibendi, sed habeatur hæc consideratio circa hoc, quando incipit eis dari cibus, videatur appetitus quem habebit tunc vnusquisq;, & auiditas comedendi, bona enim natura

natura tantum appetit vel circa, quantum digerere potest, vnde cum datur cibus, videatur quando hîc appetitus obtunditur, & hæc auiditas comedendi, attendendo simul cum hoc plenitudinem suæ gorgiæ, quo viso, non amplior cibus dandus est illa vice. Et si carnes erunt bonarum qualitatum, amplius poterit dari de eis, si malarum, minus, hoc modo tamen, quod gradatim subtrahatur quotidie de quantitate malarum, & postquam habebuntur carnes meliores, addatur paulatim & gradatim aliquid quantitatis, vt restauretur in tantum in bonis, in quantum subtractum fuit in malis; Et si in præcedenti comestione amplius datū erit, in sequenti detur minus & tardius; aut si in præcedenti comestione, siue serò siue manè, fuerit minus datum, in sequenti detur amplius, & præueniendo horā. Et si bis pascere debet quis, & carnes habeat malas, manè detur minus, & serò restauretur ei de bonis, quod minus datum fuerat in manè. Et hæc de quantitate cibi dicta sunt.

CAPITVLVM XXXIV.

De vicibus cibandi ipsos, & de horis conuenientibus cibationi.

DE numero autem cibandi ipsos, & de horis conuenientibus cibationi ipsorum dicatur. Isti pulli nouiter geniti & iuniores, cùm non habeantur sic paruuli, nisi in fine veris, & per æstatem, quando scil. dies sunt longi, cibandi erunt omni die bis ad minus, nam si semel

tantum

tantum daretur eis cibus, non sufficeret propter longitudinem dierum, & fortem calorem quem habent, & si multum daretur & semel, calor diei debilitaret stomachum, & indigestionẽ paterentur propter multitudinem cibi, bis itaque detur, sed secunda vice nõ detur, nisi quod prima vice sumpserint, digestum fuerit, appositio enim crudi super inceptum digeri, & non digestum, naturalium virtutum ordinem perturbaret, & operationes confunderet. Digesti autem cibi signa erunt in huiusmodi auibus, flatus exiens per os non fœtebit grauiter, de cibo nihil tenebunt in gorgia, imò postquam cibus de gorgia descenderit ad stomachum, & de stomacho ad intestina, & diu in eisdem steterit, egerent pluries, & maximè secundũ quod conuenit qualitati assumptorum ciborum, & in egestione quam faciunt, illud nigrum durum, quod consueuit esse in ea, erit modicum & granulosum, & illud album molle quod consueuit esse in ea, erit multùm liquidum & multum album, & egestio non erit fœtida. Signa verò indigesti cibi sunt contraria prædictis: nam flatus erit grauis, & si aliquid tenuerint in gorgia, nondum digesserunt, & postquam etiam totaliter descendisset cibus de gorgia ad ventrem & intestina, & pluries egessissent, non bene digesserunt, si nigrum in egestione fuerit multum, & liquidum, molle verò fuerit fætidum valde, & in quantitate minus quàm in egestione digesta, multiplicatio autem nigri, & diminutio albi in egestione, accidit per calorem

incipi-

incipientem digerere, & non perficientem digestionem, quod contingit videre in igne incipiente decoquere lapides in fornace calcinaria, qui in principio denigrantur, sed postquá peruenerint ad digestionem perfectam, nigrum minoratur, & album multiplicatur.

CAPITVLVM XXXV.

De horis conuenientibus cibationi.

HOræ conuenientes in cibatione talium, sunt horæ matutinæ, ante horam tertiam, dummodo hic sit vacuus primo cibo, ne feruor caloris meridiani comprehendat cibum in gorgia vel in ventre, deterior namque per hoc fieret digestio. Et horæ serotinæ cōuenientes sunt ante occasum solis, vt nocte superueniente quiescentes dormiant, & melius digerant, nam & in similibus horis mater eis dabat escam, quod verò dabitur manè sufficiens sit vsque serò, & quod dabitur serò, detur iteratum, quod sufficiat vsq; mane. Qui verò ministrabit eis escam non permittat accedere illûc multos homines, sed solus accedat ad ministrandum escam, & ad faciendū cætera quæ facere oportebit, & quantò rarius poterit, accedat illuc, nam per hoc neque fient clamorosi neq; frequenter hiantes. Item ille qui nutrierit eos vt dictum est, in tantum quod percreuerunt, & volare poterūt huc & illuc, nō statim debet accipere illos ad mansuefaciendum, neq; ad docendum, sed permittat eos volare huc & illuc, ad loca propinqua illi in quo nutriti sunt, duriores enim pennas

& me-

& meliores proinde habebunt, quoniam serenum, pluuia, aër & sol faciunt bonas pennas, & ipsi fortiores erunt propter hoc, & melius volabunt ad quæcumque volare debebunt; neq; est timendum de fuga ipsorum, redibunt enim ad locum, in quo ministrabantur eis cibus, imò stabunt ferè quantum stant volitantes circa nidum suum, & plus poterunt dimitti volitare, cùm non sit qui fuget ipsos ab ipso loco, sicut erat mater quæ fugabat à nido & à locis vicinis. Stabunt autem volitantes circa illum locum, neque aufugient, quousque scil. firmi erunt, & sufficientes per se acquirere sibi cibum.

CAPITVLVM XXXVI.

De præparatione locorum à quibus recolligi debent falcones postquam nutriti sunt in eis.

QVando verò capi debebũt de loco in quo nutriti sunt, aliis aperturis illi⁹ loci clausis, vna remaneat aperta, & habeat regiolam quę clauditur serò, per hanc namque regiolam capi poterunt facilius & sine læsione; & hoc non fiat de regiola, nisi cùm iam temp⁹ aduenerit mansuefaciendi ipsos super manum, possent etiam imponi laquei qui dicũtur iacti in pedibus ipsorum antequam posśint volare, & possent dimitti cum iactis volare hûc & illûc: nam quando capi deberent, posset homo securiùs accedere ad capiendum ipsos in obscuro, & possent facilius capi. Veruntamen si hoc fieret, esset eis

periculum volare deforis hûc & illûc, propter aquilas & alias aues rapaces, quæ caperent ipsos propter laqueos quos crederent esse prædam, aut defugarent ipsos extra regionem, propter hoc non approbamus fieri illud quod dictum est de iactis imponendis.

Circa verò tempus in quo capi debent & extrahi de illo loco, per tres dies antè claudantur aperturæ loci, & vna sola remaneat quæ non claudatur, sed fiet vna regiola cum qua clauditur triplici serò; illo verò serò quando capi debent, hoc modo debet homo accedere ad capiendum ipsos, si tamē firmi sint quod debeant capi, de nocte accedendum est ad locum cum lumine & duobus socijs, vel ad minus cum vno socio. De nocte dicimus, quoniam si de die accederetur ad ipsos capiendos, ipsi videntes hominem velle ipsos capere, cum sint iam facti agrestes ex frequenti volare ad campos tantum, allident se hûc & illûc per locum in quo sunt, quod non effugerent læsionem membrorum aut pennarum, aut vtrorumq;, propter hoc accedendum est de nocte ad capiendum ipsos, lumen portatur, vt cum lumine videatur in qua parte loci sunt, & remota candela capiantur vbi sunt, cum duobus socijs accedi debet, quoniam iuuabunt in ciliando, & in ponendo iactos. Intrabit itaq; homo, & capiet vnumquemque eorum cum ambabus manibus, apprehendentibus ipsum per dorsum, & peruenientibus digitis vsque ad subteriora pectoris, & summopere caueatur ne in capiendo neque in tenendo

nendo recipiant aliquam lęsionem in membris vel pennis.

CAPITVLVM XXXVII.

De ciliatione seu bluitione ipsorum.

POstquam verò capti sunt, priusquā ponantur ad standum super manum, sunt ciliandi, & sunt vngues eorum hebetandi, & iacti eorum pedibus imponendi, & campanella in altero pedum imponenda, & tornetū si oportet, & longa. Sunt itaq; oculi eorum cōtegendi & claudendi ne hominem videant, & huiusmodi act⁹ appellatur ciliare seu bloire; si enim non clauderentur eis oculi, dum viderent faciem hominis, & ea quæ videre non consueuerunt, fierent magis immansueti & magis agrestes, quando deberent fieri mansueti. Ciliare autem est detinere oculos auis clausos, cum palpebra inferiore superinducta vsque ad cilium. Dicitur autem ciliare pro eo, quod cum palpebra inferiore contegitur oculus vsq; ad cilium; & si dicatur quod hi sint nidasij, neq; est opus ciliare ipsos, cum iam sint quasi consueti cum hominibus, satis stabunt quietè, dicendum quod quamuis sint nidasij, tamen sunt ciliandi & bloiendi, nam per ciliaturam citius & melius mansuefiunt, & retinebuntur saluius in membris & pennis, & tolerabunt melius quæ conueniunt fieri circa ipsos in principio. Ciliantur autem hoc modo, ille qui capit ipsum, teneat ipsum cum ambabus manibus, per dorsum suauiter constringens alas &

dorſum, cauens à nimia conſtrictione, nam per nimiam cõſtrictionem non bene poſſunt habere flatum, & ſic teneat ipſum cũ digitis deſcendentibus ad pectus, aliquis teneat crura ipſius, & procuret quod auis cum pedibus ſuis non poſsit impedire ea quæ debent fieri circa ipſum. Si verò in calore diei capi debet, & fieri debeant ei ea quæ diximus, oportet quod ille qui capere debet, madefaciat pannum vnum lineum, & manib⁹ ſuis intrinſecus velatis ipſo panno amplectatur auem, ita quod pannus tangat auem, & manus ſuper pannum ſit, & capiat vt diximus, & alius accipiat crura, & ea comprimat ſuauiter verſus ouariam donec ſic tenetur, & tunc alius qui ciliare volet, faciet hoc modo: habebit acum rotundum, nam cum triangulari noceret, quoniam non duraret ciliatura propter inciſuram palpebrarum, cum cuſpide verò acus accipiet inferiorem palpebram, & incipiendo ab interiori parte perforabit eam perducendo acum ad exterius: nam ſi è conuerſo fieret, pupilla lædi poſſet cuſpide acus: in perforando etiam cauendum eſt, ne illa pellicula pannoſa quæ ſubeſt inter palpebram & oculum perforetur, ſed tantummodo palpebra, nec accipiatur modicum de ipſa, ne rumpatur ciliatura ante tempus, nec accipiatur multum de ipſa, nam multum ſcinderetur de ea quod eſſet nociuum tutelæ oculi. Rectè igitur accipiatur ſub margine palpebræ, vbi eſt medietas longitudinis eius, & magnam partem fili à parte intrinſeca palpebræ immittat, deinde acum cum filo ſuper ca-

put

put ducat, & palpebram inferiorē alterius oculi ab intrinſeco ad extrinſecum perforet, tunc acu remota, ambæ extremitates fili coniungantur ſuper caput falconis, & attrahatur vtraq; palpebra tantum ſurſum verſus cilium, quod totum oculum cooperiat, & falco nihil videat, extremitates itaque fili tunc ligentur ſtrictæ ſuper caput falconis, tantū quod palpebræ retineantur ſic cooperientes totum oculum, & duæ extremitates fili prope nodum incidantur, deinde cum alia extremitate acus plumæ capitis ſuperponantur filo: nam filum ſit coopertū plumis, minus poterit rumpi vnguibus falconis raſpantibus caput. Acuitas verò vnguium falconis cum forficibus amputari debet, & hebetari; & vtrum hoc debet fieri ſtatim quod captus eſt falco, an poſtquam ciliatus eſt, an poſtquam iactis impoſitis ſibi iam poſitus eſt ad ſtandum ſuper manum, non curamus: in amputando verò caueatur ne nimium amputetur de vnguibus, nam propter hoc poſſet ſanguis fluere, quod eſſet nocuum falconi. Sola igitur acuitas obtundenda eſt, nam propter hoc minus nocebit manibus portatoris, & ſi chirothecas habuerit, non infiget vngues ſuas chirothecis, neq; ſuturis chirotecarum, ſicut noceret ſi vngues remanerent acuti, nec ſtaret tàm conuenienter ſuper manum cum acutis vnguibus. Et quando etiam continget quod aliquis falco cæperit prædam ſuam, & hic alius iactabitur cum ipſo, ſi accidat quod cum volet capere prędā ſorij capiet ipſum ſuum ſocium, cum vnguibus habetatis non no-

cebit ei tantum, quantum noceret cum acutis, & ad multa alia valet, quæ dicuntur infrà.

CAPITVLVM XXXVIII.

De iactis qualiter fiant & quomodo apponendi sunt in tibijs falconum.

SEquitur dicere de iactis, longa, tornetto, & campanella, quæ omnia habenda sunt circa falconem tenendum; & dicatur primò de iactis, quid sunt iacti, quomodo meliori forma fiant, quis eorum dexter, & quis sinister, vt quisque vnum pedem conuenienter teneat, quomodo ligantur ab tibias falconum, quæ sunt vtilitates iactorum. Iacti sunt laquei de corio facti imponendi pedibus falconum, vt cum eis retineantur & iactentur ad prædandum, qui ob hoc iacti dicuntur, quod cum eis iaciuntur falcones & emittuntur ad prædandum. Formantur autem huiusmodi iacti à diuersis diuersimodè, sed ille modus quem dicemus iam, melior est, pro eo quod secundum nostrum modum iacti formati fortiores erunt & durabiliores, & falconum pedibus aptiores. Hoc modo pro falconibus facimus iactos: accipitur corium molle & forte, & scinduntur duæ corrigiæ de ipso æquales, vnaquæq; longa secundum vnum palmum, & lata secundum latitudinem quam inferius distinguemus. De his duabus corrigijs formantur iacti in hunc modum: Extremitas corrigiæ quæ debet amplecti tibiam falconis, latior esse debet quàm reliqua extremitas pendens inferius, &

vltimum

vltimum illius extremitatis, quæ debet circumire pedem, ſcindatur ex vtroq; latere modicũ, vt illîc fiat aliquantulum ſtrictior, quàm in latitudine quæ erit circa tibiam, quod autem latum erit de iſta corrigia circa tibiam, pro girofalcis & ſacris, ſit latius latitudine digiti minoris, pro peregrinis, gentilibus, & lanerijs parùm minus: ita quod latitudo iactorum in parte illa proportionaliter reſpondeat maioritati & minoritati falconum; pars autem iactorum, quæ à tibia deſcendet inferius, in tantũ efficiatur ſtricta, quod ſua ſtrictura redeat ferè ad medium latitudinis illius, quod erit circa tibiam; corrigijs igitur ſic aptatis, extremitas corrigiæ latior prope ſuam vltimitatem perforetur per medium ſui foramine oblongo, quod foramen tantum ſit, vt alia extremitas corrigiæ tranſire poſsit per ipſum; vſque ad id quod de ipſa circundat pedem: Hoc autem foramine facto, illîc fiat in eadem corrigia, vnum aliud foramen ad ſimilitudinem prioris, & tanta debet eſſe diſtantia inter vnum foramen & aliud, quantum ſufficiat amplecti tibiam falconis, vnde ad probandum ponatur illa pars corrigiæ circa tibiam falconis, vt melius ſumatur diſtantia inter vtrumque foraminum, reducatur itaque extremitas corrigiæ perforata ad aliud foramen deſuper, & intromittatur per ſecundum foramen, & tantum tranſeat de illa extremitate per ſecundum foramen, quod totum ſuum foramen exeat extra ſecundum, & tunc reliqua pars corrigiæ quæ nõ eſt perforata, replicetur ad ſuperius, & introdu-

catur per primum foramen, quod primum intrauerat per ſecundum, vt ſic veniant iſta duo foramina inter ſeſe, quod de ipſis fiat quædam tricatura nodoſa, ex hac autem forma replicationis extremitatis perforatæ ſuper corrigiã ad ſecundum foramẽ, fit ambitus iacti, in quo continetur tibia, in ſuperiore parte ſui ſtrictior, & inferiori largior, quę amplitudo inferior ad hoc valet, quod quando falco diſtrahit pedem ſuum ad ſuperius, non læditur pes per ſtricturam coniunctionis corrigiæ, nec eius circuitionis quod amplum erit, ſit tam amplum quod pes exire poſsit, quod verò ſtrictum, non ſit tàm ſtrictum quod ſtringat tibiam falconis, vnde illi qui faciunt æquè ſtrictum ſuperius vt inferius, in hoc nocent, quod pedes falconũ ex ſtrictura inflantur perſæpe, & podagrici efficiũtur. Amplius habeantur duo annuli, ſeu maclæ loricarum, & hi annuli ſiue ſint ferrei, ſiue ænei, non curamus. Illa igitur extremitas iacti, quæ non eſt perforata, & debet pendere inferius, ad poſteriora pedum intromittatur per annulum, & quod intrabit per annulum de hac corrigia replicabitur, & ſuetur cum reliquo corrigiæ, quod non tranſijt, vel nodabitur. Sutura autem hæc, ſeu nodus fiat tàm prope annulum, quod annulus non poſsit diſcurrere hũc & illũc, debet autem eſſe tanta diſtantia inter ſuturam quæ continet annulum, & nodum prius factum prope tibiam falconis, quanta eſt longitudo digiti medij manus, quæ longitudo menſurari debebit hoc modo: ponetur ſutura diſtringens annulum ſuper illam

iunctu-

iuncturam digiti qua iungitur cũ palma à parte exteriore manus, & debet extendi digitus in longum super hanc corrigiam, vt extremitas ipsius digiti pertingat vsq; ad nodum iacti prope pedem; similiter fiat de alio annulo in alio iacto. Hæc est forma iactorum pro falconibus. Horum autem iactorum alter dexter alter sinister est, & oportet vt cognoscatur quis dexter, & quis sinister est, vt dexter dextrum pedem conuenienter teneat, & sinister sinistrum, quemadmodum enim falco agilior & expeditior est per iactos, si distribuatur quisque suo pedi, sic è contra erit, si distribuatur dexter sinistro, & sinister dextro pedi. Discernitur autẽ dexter iactus à sinistro hoc modo: Illarum partium iacti quæ circundant tibiam, quæ breuior est, vadat ab interiori pedis ad exterius, quæ verò longior & teneri debet inter digitos, veniat ad partem intrinsecam. Ligabuntur autem iacti ad tibias falconum hoc modo: Dissolutis nodis iacti qui debent esse prope tibiam, illa pars iacti, quæ est inter vtrumque foramen circunducatur tibiæ, & perfecto gyro, pars superior iacti perforata superducatur corrigiæ ad aliud foramen, & intromittatur per secundum foramen, quousq; primum foramen, quod erat in illa parte, introeat & transeat per secundum, quo facto reducatur pars inferior corrigiæ non perforata, super partem quæ transijt per secundum foramen, & introducatur per ipsum primum foramen, quantum intrare potest, vt fiat ex eis sic intrantibus in se tricatura supradicta nodosa, & tunc suatur

corrigia iacti inferius, vel nodetur super annulum ea distantia quam diximus, vt sic appositi iacti, secundùm partem superiorem sui amplectantur tibias, & cum parte sua inferiori continente annulum, pendeat inferius ad posteriora pedum falconis, & hoc quod pendet de iactis, est id quod recipitur ab extrinseco manus, ad intrinsecum inter duos digitos inferiores manus, & alios duos superiores eis. Vtiles autem iacti sunt ad hoc quod per eos retinetur falco, ne recedat præter voluntatem tenentis, & quòd longa alligatur eis.

CAPITVLVM XXXIX.

De longa qualiter fiat, & ad quæ est vtilis.

SEquitur de longa: vnde videndum est quid sit, quomodo formatur, quomodo ligatur ad iactos, & recolligitur circa digitum breuiorem, quæ sunt vtilitates eius. Est autem longa, quædã corrigia qua ligantur & retinentur falcones ad sedem suam quamcunque, & hæc sua longitudine comparata ad iactos, meretur dici longa: fit autem hoc modo: scinditur ex corio molli & forti, vna corrigia longa, æqualiter stricta per totum, præterquam in extremitate inferiori, in qua debet esse parùm strictior, & tantùm stricta quod posit transire sufficienter & largè per ambos annulos jactorum: in extremitate verò superiori longæ fiat nodus vnus, qui non permittat longam totaliter annulos pertransire ex parte nodi; postquã facta est lon-

ga vt

ga vt diximus, intromitti debet extremitas ſtrictior per vtrumque annulum iactorum, & tantum introducatur de illa longa, quod quaſi duę partes eius pertranſeant, in tertia parte reſidua verſus nodum ſcindatur corrigia longæ, & fiat ibi foramen vnum oblongum, per quod intromittantur duæ partes longæ ſtrictiores vſq; ad annulos, ita quod ex huiuſmodi immiſsione & recomplicatione, annuli iactorum firmius retineantur in longa, vel ſic, & tunc ex vtraque extremitate longæ fiat vnus nodus, retinens & diſtringens annulos iactorum, ligata longa vt diximus, dum portatur ſuper manum falco, recolligantur ambæ partes longæ, reuoluendo eas in plures aliquot reuolutiones largas & longas, circa digitum breuiorem, vt cõmodius portetur, & quando non portatur, ligabitur cum hac longa ſuper ſedem ſuam, vt docebimus infrà. Sunt autem quidam homines qui hanc longam ligant cum iactis non habentibus annulos, ſed cum nodis factis de eiſdem iactis in ſua extremitate: Nos autem approbamus omnem illum modum alligandi longam jactis, quo citius & expeditius ligatur & ſoluitur longa, quẽ modum dicimus eſſe de annulis jactorum. Vtilitas autem longæ eſt, quod cum hac ligatur & retinetur falco ad ſedem ſuam, & huic longæ alligatur filaria quando primo loyratur, & per longam retinetur falco quando balneatur.

CAPI-

CAPITVLVM XL.

De tornetto, qualiter factum sit, & ad quid sit vtile.

SEquitur de tornetto. Est autem tornettum quiddam duobus annulis compositum, gyrantibus in se inuicem, & hoc modo est factum: Sunt duo annuli ferrei, aut æneі, aut argentei, aut de alio metallo facti, magni ad quantitatem annulorum qui sunt in iactis: veruntamen circũferentia vtriusq; debet esse lata aliquantulum in aliqua sui parte, & in illa parte debet esse foramen, ita quod vnum foramen erit in circumferentia vnius annuli, & aliud in alia, & etiam vnus clauellus intrans per foramen vtriusque, ex vtraque sui extremitate sic firmatus quod non posit exire neq; ex vna parte neque ex altera, ex hac autem coniunctura sequitur, q vnus annulus inuoluitur liberè super circumferentiam alterius, quoties igitur timebitur, ne falco intorqueat se iactis, alligabitur hoc tornetum annulis iactorum, cum quadam corrigiola subtili & forti, quam prius poterit alligari cum annulo suo superiori, annulo verò eius inferiori alligabitur longa, sicut alligabatur annulis duobus iactorum. Est autem vtilitas torneti in hoc, quod falco non posit vexari per intortionem iactorum in pedibus suis.

CAPI-

CAPITVLVM XLI.

De campanella & vtilitate ipsius, & modo ligandi eam.

SEquitur de campanella, quæ etiam nola dicitur. Hæc autem est de ære, & debet esse sonora, & magna vel parua secundum magnitudinem falconis, aut alterius auis rapacis, quæ debet eam portare, & debet habere foramina sua adeo stricta, quod falco nõ posit intromittere acuitatem rostri sui in ipsa foramina, & sic impediri per campanellam, & debet esse quoddam foramen paruum in ansa campanellæ, per quod foramen intromittetur corrigiola, cum qua corrigiola alligabitur campanella ad quéuis pedum falconis, in altiori parte tibiæ quam sit iactus, & ligabitur ita quod non distringat tibiam, neque quod multùm pendeat, sed prope tibiam. Vtilitas verò campanellæ multiplex est, per sonum namque campanellæ percipitur citò si falco stans in sede sua se diuerberat, quo percepto succurritur ei citius, etiam si perdatur falco, per sonum campanellæ facilius à remotis audietur vbi erit, & facilius poterit recuperari, & illi qui docti sunt & experti in sonitu campanellæ, cognoscunt si se diuerberat falco, aut scalpit, aut mordicat iactos aut campanellam, aut aliquid aliud facit. Modum autem ligandi campanellam, quem faciunt quidam ad pennas caudæ, perforando vnã vel duas de pennis caudæ, & corrigiolam campanellæ intromittendo, nullatenus approbamus, quoniam falco per huiusmodi

iusmodi alligaturam campanellæ, tenet caudam malè pendentem, & pennæ caudæ minus sanæ habentur.

CAPITVLVM XLII.

De modo quo portari debet super manū & forma retinendi manum.

HIs factis circa falconem, dicendū est quomodo poni debet nidasius ad standum super manum & ad portandum; ad quæ præsciendum est, qualiter portitor debet tenere brachiū & manum, teneat igitur partem brachij quæ est ab humero vsque ad cubitum, quæ dicitur armus, descendentem rectè iuxta latus, non tamen coniunctam lateri, nam si cōiungeretur ei, mouendo corpus suum moueret & brachium, quomodo inquietaret auem, reliquam verò partem brachij, quæ est à cubito versus manum, replicet ad anteriorem partem corporis, vt ex replicatione huius partis brachij & superioris, fiat angulus rectus, manum verò quæ est à brachio vsque ad extremitatem digitorum, non plicet interius neq; exterius, sed in rectitudine brachij teneat, coniungendo pollicem extensum indici, & replicet indicem ad extremitatem pollicis, & erit modus secundum quem abacistæ tenent septuaginta cum manu, & alij digiti eiusdem manus, replicentur in palmam sub illis duobus digitis, vt firmius sustententur, ad similitudinem tenentis numerum ternarium, & sic ex replicatione indicis super pollicem, & trium digitorū in palma sub illis, teneat manum ad formam Abacistæ

bacistæ tenentis septuaginta tria, & hæc forma conuenientior est sustentandi auem super manum; manus etiam hæc opponatur summitati humeri, vt non approximetur faciei hominis: nam auis timet ad faciem hominis, quam naturaliter refugit & abhorret, quando sic portaretur deciliata aut sine capello. Item sicut diximus de forma tenendi vnam manum cum suo brachio, sic dicendum est de alio brachio & alia manu, expedit enim quod portitor sciat portare falconem super vtramq; manum, vt si ventus venerit à sinistris, portet super dextram, & si à dextris, portet super sinistram, quoniam sic semper opponetur pectus falconis vento: nam si veniret à cauda & tergo, ventus horripilaret pennas caudæ & totius corporis, maiores scili. & minores, quod non sustineret falco, sed se reuolueret. Item sunt homines quarundam regionum, qui consueuerunt portare falcones in manu dextra, & tantum suum modum approbant & aliorum modum vituperant. Nos verò non facimus vim in huiusmodi diuersitate, sed vtrumq; modum laudamus, dummodo ventus non irruat in falconem à tergo, ideo laudamus sicut supra diximus, quod sciat portare cum vtraq; manu, nam scire portare cum vtraq; manu, iuuat propter custodire auem à vento, venienti à tergo falconis, & propter vicissitudinem alleuiantem manum falconarij, propter etiam aliam manum permutandam, si aliquando patitur, ꝓpterea cauendum est à quibusdam malis diuerberationibus falconis, vt infra dicetur.

Debet

Debet autē falco posthac erigi super pedes suos & collocari super manum inuestitam chirotheca, ita quod duo pedes falconis locum teneant super manum, à iunctura vltima brachij per manum, vsq; ad extremitatem digitorum, replicatorum in forma quam diximus. Et hoc modo erigatur, si teneatur auis super manum dextram, quod caput rostrum & pectus & anteriora pedum teneat versus sinistram. Erecto igitur falcone & posito super manum inuestitam chirotheca, vt dictum est, intromittantur laquei iactorum inter pollicem & indicem inter manum, & fiat vt exeant ad exteriorem partem manus inter duos digitos inferiores, & duos alios qui sunt supra eos, quamuis sint aliqui qui faciunt exire iactos inter quoscumque digitorum indifferenter, melius tamen tenentur & firmius & strictius inter duos & duos digitos, vt diximus, quam inter tres & vnum. Et si contingat quod falco de manu se deijciat & deponat, & non reuertatur per se ad standū super manum, iterùm supponatur ea forma quam diximus. Longa verò recolligatur circa digitum minorem per circuitiones paruas, hoc facto, & teneri poterit diu falco super manum, & portari conuenienter, & absq; impedimento auis, & reflexiones ipsius longæ, factæ sic circa digitum minorem, pendeant aliquantulùm inferius.

CAPI-

CAPITVLVM XLIII.

De modis quibus habentur falcones ramagij.

DIcto de falconibus nidasijs, quomodo habentur, & quomodo nutriuntur, & parantur ad portandum super manum, & quomodo portantur; dicendum est de illis falconibus qui sunt syluestres & dicuntur ramagij, quomodo habeantur, & quomodo aptentur ad portandum, & quomodo portantur super manum. Hi verò extra nidum capiuntur cum retibus, laqueis aut alijs instrumentis & artificijs, quæ captio non sine magna arte & non sine magno studio fit, quam artem & quod studium, tanquam impertinentia nostro libro, dimittimus expertis: propositum enim nostrũ est principaliter de captis falconibus, quomodo mansuefiant & doceantur prædari, & esse cum homine. Istud tamen dicimus, quod inter omnia instrumenta cum quibus capiuntur extra nidum, illa sunt laudabiliora, cum quibus capitur maior numerus falconum, & specialiter saluius & sine læsione capiuntur, nam de sic captis meritò poterit haberi maior fiducia, qui autem in capiendo læduntur, videlicet dum retenti conantur euadere, aut dum malè extrahuntur de retibus, vix aut nunquam euadent quin ex illa læsione aut moriantur, aut per multa tempora inutiles, & forsitan semper. Propter hoc consulimus, vt exercitati in arte capiendi falcones, cautè & sine læsione quanto plus poterunt capiant ipsos, & post captionem teneant

ant & tractent eos quanto plus possunt saluius. Capiuntur autem his quinq; temporibus, primum tempus est scil. quando volitant circa nidum; aliud est postquã dimiserunt penitus loca vicina nido parentibus expellentib⁹ ipsos, & tamen volant per cõtraram in qua nati sunt: aliud est quãdo transeunt & instat passagiũ ipsorum; aliud est, quando hyemant in regione in qua capiuntur: aliud est, quando redeunt; qui enim circa nidum volitant & prope nidum capiuntur, incipit captio eorum à medietate Iunij vsq; ad Iulium, sed illi qui dimiserunt loca nido vicina, & volant per contratam, in contrata quæ est circa nidum, & non prope nidum capiuntur, & ipsorum captio quasi per totum Iulium vsque ad principium Augusti durat; hi etiam capiuntur postquam sunt in transitu suo: veniente verò Augusto & prima mutatione temporis ad frigus, sunt in suo transitu, & qui capientur ab hoc tempore vsq; ad medietatem Nouembris, dicuntur capti de passagio, & à medietate Iunij vsque per totum Septembrem, capiuntur plures de gentilibus in sexto, quinto & quarto climate, quàm de peregrinis, ita quod quantò loca erunt ꝓpinquiora tertio & secundo climati, tantò plures de gentilibus capientur, tunc est namq; transitus eorum versus meridionalia climata, à Septembre verò in antea, scil. Octobri, in eisdem climatibus capiuntur plures de peregrinis quàm de gentilibus, quoniam gentiles iam transierũt, sed peregrini qui nati erant in tardiori tempore, & in remotioribus

ribus Septentrionis locis tunc transeunt, & secundum quod climata sunt calidiora, & passagium eorum & captio durat plus, & in superioribus locis durat minus, quoniam frigus instat, & ipsi properant fugere loca frigida, & cùm in transeundo mutent loca falcones, non possumus dicere specialiter vnum locum in quo capiantur solùm, nam in multis tunc capiuntur, & similiter quando redeunt. Tempore verò hyemali si aliqui capiuntur, erunt de illis qui aliunde venientes remanserunt in illa regione in qua capiuntur, & non transierunt cum alijs, sed remansio eorum fuit illic, aut quia aër illius regionis est conueniens eis in hyeme, respectu loci in quo nati sunt, aut quia prædantur sufficienter sibi illic tempore hyemis, aut quia læsionem aliquam patiuntur propter quam cum alijs transire non potuerunt, & isti capiuntur circa loca in quibus abundant aues quas prædantur. Tempore verò veris capiuntur illi qui redeunt ad loca natiuitatis suæ, & dicuntur capti de reditu. In omnibus verò temporibus anni accidit quòd capiuntur sauri & mutati, & in tempore reditus pauciores, nec possumus distinguere captionem maiorem gentilium vel peregrinorum, sicut faciebamus in autumno, magis enim inordinatè redeunt, quàm transierint, & plures de ipsis transeundo & post transitum capti fuerunt, & plures mortui. Generaliter autem de captione falconum speciei cuiuscunque dicendum, quod illi qui citius nascuntur, citius capi possunt & debent, qui verò tar-

dius, tàrdius capiantur. Girofalci itaq; ſacri & gentiles quia naſcuntur citius, capiuntur citius. Girofalci enim licet in frigidioribus generentur locis, non tamē naſcuntur tardè, ſed habent naturam generandi citò quantum gentiles, qui naſcuntur in calidis regionibus. Si verò aliqui de girofalcis capiuntur tardè, non accidit quod naſcantur tardè, ſed quod non tàm citò recedunt à loco natiuitatis ſuæ, pro eo q; melius ſuſtinent frigus quàm cæteri, & naſcuntur in remotiori & frigidiori loco, quàm alij girofalci qui citò capiuntur. Lanerij verò capiuntur in eodem tempore in quo capiuntur gentiles, & capiuntur aliqui de ipſis priuſquam de gentilib⁹. Peregrini verò pro eo quod in remotis naſcūtur & tardè, capiuntur tardius cæteris, & ſic illi qui citius naſcuntur, citius tranſeunt, & citius capiuntur: qui verò tardius, tardius.

CAPITVLVM XLIV.

De locis in quibus capiuntur.

LOca verò ſpecialia in quib⁹ capiuntur ſunt diuerſa, ſecundum quod ſpecies falconum ſunt diuerſæ, & vtentes diuerſis cibis. Peregrini namq; pro eo quod naſcuntur in regionib⁹ longinquis, frigidis & aquoſis, in quibus paucę ſunt terreſtres & plures aquaticæ quas venantur, & de quibus ſunt conſuetæ viuere, capiuntur ſæpius iuxta aquas & riuerias. Sacri verò & lanerij, quoniam vſi ſunt venari per campaniam largam & ſpatioſam aues campeſtres, mures, lacertos, & grillos & huiuſmodi animalia, ſæpius

capiun-

capiuntur incampania larga & ſpacioſa, & non iuxta riuerias. Girofalci, quoniam vſi ſunt venari quandoq; aues campeſtres, quandoq; aues de riueria, capiuntur & in campania ſpatioſa, & prope riuerias, ſed ſæpius in campania, quoniam viuunt ſæpius de generibus anſerum quæ paſcũtur in campis herboſis. Gentiles verò quoniam viuunt ſæpius auibus campeſtribus, ſæpius capiuntur in campania. Statim quod falco captus eſt ſylueſter ſiue agreſtis, ſi hic qui ceperit ipſum ſolus eſt, ponet ipſum primitus in malleolo, ſtabit enim quietius in eo, & hoc iuuabit maximè quando ſperabit eadem die capere alios, priuſquam ad domum ſuam redeat; etiam in malleolo poſitum poterit ſolus ciliare, vngues aptare, iactos & campanellam imponere: Et ſi ſunt duo, poteſt primò ciliare, & poſtea in malleolo ponere, vel è conuerſo, ſi libet. Eſt autem malleolum ſacculus quidam lineus, capax lõgitudinis & groſsiciei corporis falconis, perforatus ex vtraque extremitate, foramen autem per quod debet exire caput, ſit tam largum, ꝙ ſufficiat exire caput per ipſum, ſed foramen inferius, per quod intrabit corpus falconis, ſit largius, & ſit longum malleolum, vt ab armis totum corpus comprehendat vſque ad genua, & habeat laqueos ſtringẽtes ipſum in circuitu foraminis inferioris. Apprehenſis igitur pennis alarum & caudæ cum corpore falconis, intromittatur falco in ſacculum capite exeunte per foramen ſuperius, & vterq; pes & extremitates alarum & cauda, remaneant deforis à parte in-

feriori. Intromisso falcone in malleolum, constringatur malleolum per laqueos circa foramē inferius, & colligantur laquei simul. Iuuat autem malleolum in eo quod falco sic potest seruari, & portari saluiùs & sine læsione, vsque ad domum eius qui cœperit ipsum, & iuuat ad supradicta, nec diu debet detineri in malleolo, nam si diu detinetur, vix posit egerere, & egestio retenta desiccaretur in ventre & adureretur, quod esset valde nociuum.

CAPITVLVM XLV.

De ciliatione ipsorum.

FAlcone posito in malleolo cum captus sit agrestis, protinus ciliandus est, nam si non ciliaretur, statim fieret agrestior ad visum faciei humanæ, & cæterorum quæ videre non consueuit, & vteretur magno conamine ad euadendum, ex quo conamine distraheret & disrumperet pennas suas & sua membra, & ob hoc haberet hominem odio, credens hæc mala sibi accidisse per hominem: inde est quod multi cùm capiunt falcones, dum sunt detenti retibus, aut laqueis, aut alijs suis instrumentis, accedunt ad ipsos nō opponendo faciem eis, & cauent quantùm possunt, ne faciem suam videat falco, & ciliabitur vel ab vno solo vel à duobus, eo modo qui dictus est supra de nidasijs. Et hic tantò magis indiget ciliari quàm nidasius, quantò magis agrestior est nidasio, & minus visus hominibus. Postquam portatus est in malleolo ad domum, & postquā ciliatus est, potest conuenienter

uenienter remoueri de malleolo, & debet remanere ciliatus. Est autem iuuatiua ciliatura ad multa, per ipsam enim falco non se inquietat neq; se diuerberat tam sæpe, cum non videat causas propter quas hoc debeat facere, nec homo efficitur falconi tàm odiosus, cùm non videat ipsum quousque iam affectet comedere & manere cum homine, & per ciliaturam in membris & pennis saluius custoditur, & mansuefit facilius, & assuefit facilius ad capellum, & non solum vtilis est ciliatura pro agrestibus falconibus, sed vniuersaliter pro omnibus auibus quæ se non sinunt portari aut tractari circa principium. Ciliati verò & melius portantur, & melius sinunt se portari.

CAPITVLVM XLVI.

De modis tenendi eos & portandi super manum.

VNgues etiam amputandi sunt, & iacti imponendi pedibus ramagiorum, priusquã ponantur super manum, eo modo qui dictus est de nidasijs; & falconarius debet tenere manum & brachium vt dictum est in capitulo de nidasijs, & postea debet erigi huiusmodi falco super pedes suos, & cum alia manu accipiendus est per pectus, & super manum collocari debet, & si deponit se de manu, reflectatur manus, vt reuertatur super eam, qui quoties per se non redierit, iuuandus est cum alia manu posita ante pectus eius ad redeundum super manum. Debet autem homo portans falconem sic regere manum suam & firmam tenere, vt fal-

conem portet suauiter, nam si durè portabit, aut manum mobilem habuerit, falco inquietabit & diuerberabit se ex malo portamento, & debilitabitur coxis & renibus, & non solum requiritur quod falconarius sciat portare vt conuenit, sed etiam quod exercitium habeat & vsum portandi, & omnia faciendi, quæ facere conuenit circa falconem, per scientiam quam præhabuit ex hoc libro nostro, vt in theorica sit peritus, & in practica exercitatus. Signa autem per quæ cognoscitur, quod brachium & manus bene regant, & falco bene portatur sunt hæc: falco tenet alas recollectas in se & altas ad dorsum suum, & cauda descendit inferius in directo dorsi, nec ipsa cauda facit gibbum aliquem in loco in quo cõtinuata est dorso, & tenet omnes pennas caudæ recollectas & coadunatas inuicem, & tenet pedes æqualiter distantes, & non firmat se plus super vnum pedem quàm super alium, & non stringit cum vnguibus suis manum portantis, sed leuiter sustentat se in pedibus, & si manus falconarij cõmoueatur hinc inde, aut gyretur vt collocet falconem, falco facilè commutat pedes suos; si verò brachium & manus non bene reguntur, nec auis bene portatur nec bene tractatur super manũ, erunt in eo signa contraria suprà dictis.

CAPITVLVM XLVII.

De falconarijs quales esse debeant.

HAbito quomodo & vnde habentur falcones, tam nidasij quàm capti syluestres seu

rama-

ramagij, & quomodo aptantur in suis membris, ad standum super manũ, & quomodo ponuntur & portantur super eam, priusquam dicatur quomodo mansuefaciendi sunt antequã de manu dimittantur ad volandum, oportet nos dicere, qualiter debet esse falconarius, & quam intentionem debet habere ad mansuefaciendum & habendum falcones. Quicunque itaq; vult discere & exercere artem venationis cum auib⁹, ad hoc vt posit esse sufficiens, in nutriendo & custodiendo, mansuefaciendo portando, docendo ipsas, vt venentur alias aues, in vtendo eis in venationibus & in curando eas si opus fuerit, oportet vt in se habeat ea quæ dicentur iam, & præterea scientiam huius libri, quæ omnia cùm sufficienter habuerit, à digniori nomen accipiens, falconarius poterit meritò nuncupari. Qui sit mediocris staturæ, ne ꝓpter magnitudinem superfluam plus lassus & minus agilis habeatur, neque propter paruitatem nimiam sit nimis agilis tam equester quàm pedester, sit mediocris habitudinis, ne propter extenuatam maciem deficiat sustinere laborem aut frigus, neque propter corpulentiam & pinguedinem nimiam fastidiat laborem & calorem, & pigrior, & tardior habeatur quàm cõuenit huic arti, non fastidiat artem neq; laborem, sed diligat & perseueret in ipsa, in tantum, quod etiã quando deuenerit ad senectutem, non minus intendat arti, quod totum procedit ex amore quem habebit in arte, cum enim ars longa sit, & plura in vsu secundum eam nouiter incidant,

nunquã debet homo desistere ab exercitio huius artis, sed perseuerare quàm diu vixerit, vt ipsam artem perfectius consequatur. Debet esse perfecti ingenij, vt quàmuis didicerit plura & à doctis huius artis, circa ea quæ sunt necessaria auibus, tamen ex suo naturali ingenio sciat inuenire & excogitare quæ necessaria fuerint incidenter, non enim esset posibile scribere singula & nouiter emergentia in operationibus bonis & malis auium rapacium: nam cum diuersorum sint morum longè, durum esset scribere omnia, pro qua re singulis ex suo ingenio, & ex arte huius libri, quidquid erit expediens ministrare tenetur. Sit bonæ memoriæ, vt bonũ vel malum quod aliquando circa operationes auium & circa exercitium huius artis contigerit, causa sui vel causa auis, vel alterius rei, memoriæ cõmendet, quatenus alia vice quod bonum fuerit sectetur, quod vero malum & in cõueniens caueat. Sit acuti visus, vt visu comprehendere valeat etiam à remotis, in qua parte sint aues ad quas intendit venari, & auem suam quando elongatur à se visu sequatur, & cætera subtiliter videat quæ necessarium est videre. Sit leuis auditu, discernet enim facilius in qua parte sint aues quas quærit, ex vocibus auium quas audiet circumquaque, & socios suos audiet facilius, & campanellam auis suæ quando erit absens, imo per voces auium quandoque scire poterit, versus quam partem erit auis sua, quæ est absens. Sit homo magnæ vocis & fortis vocis, nam auis sua quæ aliquando stabit remota ab

ipso

ipſo, ad reuocationem ſuam quam audiet, & ſocij ſui facilius cōprehendent. Sit agilis & promptus in ſuis moribus, vt citò ſuccurrat aui ſuæ quoties expedierit. Sit audax, in tantum quod nō timeat pertranſire loca aſpera, quando conueniet. Sciat natare, vt ſi auis ſua tranſuolauerit aquam inuadabilem, ipſam aquam natando tranſeat & auem ſequatur, & ipſi vbi oportuerit ſuccurrere, ſuccurrat. Non ſit moris nimium iuuenilis, ne pueritia inducat ipſum aliquid facere contra artem, nam pueri conſueuerunt eſſe guloſi, & delectantur videre plurimum amœnos volatus, & plures: nec tamen pueros ex toto repellimus, cùm poſsint eſſe prudentiores, non enim pueri ſufficiunt manſuefacere aut aliter docere aues, aut cum eis venari, cùm non conſtet eos eſſe prudentes in his, ſed diſcant à doctis, quouſq; perueniant ad perfectionem huius ſcientiæ & ætatis. Item non debet eſſe ſomnolentus, requiruntur etenim multa, in intrando tardè lectum, in requirendo de nocte pluries auem ſuam, & in ſurgendo ante diem, & leuitas ſomni in audiendo campanellam auis, & motum alarum ſuarum, & inquietationem ſuam. Non ſit guloſus nec nimis deditus gulæ, ſi extra domū ſiue in campania fuerit, aut etiam quādo perdiderit auem ſuam, cogatur per guloſitatem ſuam domū redire citius, aut etiam ſi in domo fuerit, non obliuiſcatur auis ſuæ habendo intentionem ad guloſitatem ſuam. Non ſit ebrioſus, quoniam ebrietas quędam inſania eſt, per quam auem ſuam facilimè deuaſtabit, quamuis

etiam

etiam se credat eam bene tractare, & ab ebrio & fatuo custodienda non est auis. Non sit iracundus, neque facilis ad iram, accidit enim per sæpe quod auis facit ea, per quæ ille qui custodit eam ad iracundiam prouocatur, & nisi illam iracundiam dimittat, malo motu moueri poterit, ex quo malo illato aui per iram, auis ipsa, cum sit res debilis, certissime deuastabitur. Non sit piger aut negligens, quoniam ars ista multorum laborum est & magni studij. Non sit gyrouagus, ne per suos motus erraticos auem non requirat frequenter vt conuenit: auis namque in modico tempore læsionem recipiet, si neglecta fuerit, aut nõ fuerit sæpe sæpius requisita. Habeat chirothecam in manu super quam portare debet falconem longam vsq; ad cubitum, & amplam vt citò possit indui & exui, quæ debet esse de corio grosso: nam falco cum vnguibus suis minus adhærebit chirothecæ, & cum rostro & vnguibus, eamq; minus poterit penetrare, & quando continget quod falco iactetur de manu ad volandum, firmius recedet de talibus chirothecis. Habeat præterea vnam bursam ad cingulum suum, in qua reponet carnes & tiratoria, quæ ideo dicitur carneria.

CAPITVLVM XLVIII.

De intentione qnam habere debet falconarius ad tenendum & mansuefaciendum.

ILlorum autem qui operam exhibent venationi exercendæ cum auibus rapacibus, multiplex

triplex est diuisio. Alij namq; intendunt in hoc, vt aues & quædam de quadrupedibus quæ capient cum suis auib⁹ rapacibus, edant gulosè, aut sibi quomodo cunq; aliter lucrifaciant. Alij intendunt in hoc non causa gulæ, nec causa lucri alterius, sed vt habeant inde delectationem solatiosam, in videndo scil. amœnos volatus auium. Alij intendunt in hoc vt glorientur & iactent se multas cepisse aues. Alij intendunt in hoc neq; causa gulæ, neque causa lucri alterius, neque etiam causa delectamenti visus sui, sed tantum vt habeant suas aues rapaces bonas & meliores quam cæteri, ex quo acquirunt sibi famam & honorẽ præ cæteris, & in hoc habent magnum delectamentum, sci. quod habent bonas aues. Intentio prima redarguenda est, pro eo, quod cùm multùm vexent & fatigent aues suas vt ex multitudine prædæ gaudeant, bonas aues rapaces diu habere nõ possunt. Secundorũ similiter intentio non est approbanda, volentes enim videre frequentius amœnos volatus suarum auium, & quasi circa hoc suam intentionem explere nequeuntes, cogunt eas subire multos labores & intolerabiles, per quos deficiunt, & hic modus puerorum est, & non conueniens arti. Tertiorũ intentio reprobatur, pro eo quod non faciunt vt conuenit, & vexant eas vltra modum. Quartorum verò intentio approbanda est, ipsi enim habentes suas aues meliores, non abutuntur eis, sed diutius & perseuerabilius in sua bonitate manebũt, & ipsi modum sequuntur conuenibilem magis arti, faciendo

endo volare aues suas, eo modo quod nõ multum vexantur, & custodiendo ipsas aues diligentia meliori. Intentio itaq; quam debet habere falconarius, debet esse vt habeat aues rapaces arte doctas ad capiendum alias aues, & quædam quadrupedum, in quo ars procedet vsq; ad finem intentionis. Sed quoniã aues rapaces sunt penitus secedentis naturæ ab homine, & etiam secundum proprietates & mores naturales suos, alienantur ab ipso meritò, timent enim retineri per hominem, cauentes in hoc ipso pennis suis & suæ personæ, semper & naturaliter absistunt ab homine: propter hoc ad habendum propositum nostrum de eis, necessaria est ars, & instrumẽta, & artifex, per quæ priuentur, quamuis non ex toto, aues rapaces ab hac sua natura, & per quæ suas proprietates desinant naturales, & acquirant in se proprietates & mores artificiales, standi cum homine, & reuertendi ad ipsum, qui mores acquisiti per assuefactionem, processu temporis & assiduitate, vertantur eis in habitum & consuetudinem & naturam alteram. Ex parte verò auis rapacis quæ doceri debet has proprietates, contrarias suis naturalibus, aliquid esse oportet quod sit quasi medium, per quod mutetur de sua natura in contrarium. Illud autẽ est sensus gustus, cùm cæteri sensus sint repugnantes in hoc, videntes enim faciem hominis sibi cæterisq; animalibus terribilem, & cætera quæ cõuersantur cum homine insueta videri sibi, & tangere ea quæ tangere non consueuerunt, & tacti palpati tractatique

tiq; ab insuetis & horribilib⁹ sibi, & audientes voces hominũ, & alios tumultus insuetos sibi, inducuntur ex ipsis eisdẽ sensibus, visu, auditu, & tactu, esse semotim longè ab hominib⁹: nam quod detineantur ab homine, ꝙ habeant iactitios laqueos in pedib⁹, quod stent ligati in sede sua, quod pascantur super manu hominis, quod cum homine stent, ꝙ volentes recedere vt earũ moris est, de sede sua prohibeantur recedere, & quod teneant campanellam aut capellũ, quod postquam iam dimissi sunt & sui iuris, ad hominẽ redeant ꝙ hominem vadentem ad ipsam expectent, quod clausi detineantur in domib⁹, hæc omnia contraria sunt naturæ suæ: proinde restat solùm per gustum assuefacere ipsas ad videndum, tangendum & audiendum hominem, & cætera quæ conuersantur cum homine, & ad omnia modo dicta. Non solùm falconarius debet esse qualis diximus, & habere intentionem dictam, circa falcones & alias aues rapaces, verùm ne operam perdat in mansuefaciendo falcones, & in habendo eos si sani non essent, conuenit vt sciat signa per quæ cognoscat falcones esse sanos, quæ sunt huiusmodi. Falco sanus omnes pennas & plumas constrictas ad se retinet, non hirsutas neq; lassas, sed illas minores plumas, quæ videntur quasi pili, & sunt inter locum rostri qui cera dicitur, & oculos, & inferiores plumas quas vocamus barbam, habet hirsutas & horripilatas, & qui quiescit & assecurat se, pennas caudæ tenet recollectas sub duabus medijs superiorib⁹, quæ duæ vocantur coopercula,

percula, stat erectus super pedes & firmus postquam assecurat se, oculos habet rotundos, palpebras non frequenter mobiles, & quando aperientur aut claudentur palpebræ, citò redeūt ad locum suum, & pellicula illa subpalpebralis pannosa, illa scil. quæ exit à lachrymali oculi citò redibit ad locum suum, iuncturam autem illam alarum à qua incipiunt decem pennæ maiores forinsecæ, quam iuncturam quidam vocant humerum, & alij buctum alæ dicunt, teneat eleuatam ad caput, motus sui & suorum membrorum sunt veloces, hiare suum clarum est, & non raucum, quando vociferabit excutit se, & plumas suas, & vngues in vtroq; suo latere, siue non fuerit balneatus siue fuerit, bene replicat caput suum ad capiendū perunctum desuper caudam, auidè comedit, bene digerit, largè egerit, & sine sonitu sibiloso, maior pars egestionis suæ est alba & mollis, & reliqua pars, scil. nigrum quod est in medio egestionis, granulosa est & dura. Accidit etiam quod mutat egestionem & facit eam alterius modi, in colore & substantia, quando comedit carnes madefactas, & quando vescitur diuersis carnibus, & præcipuè si comedit oua. Plumatam quam deglutiuit sine excussione capitis euomit, & ante se cadere dimittit, non cum excussione capitis vt astur & nisus, egerit propè, non longè, propter hoc super perticam falconum, quando lata est, inuenitur sæpe plumata egestio. Quantitas egestionis respondet proportionaliter quantitati cibi quem comedit, quando balneat se, submittit

mittit totum caput aquæ, indubitanter & sæpe & velociter, verberat cum alis suis fortiter aquã balnei, gratanter, & hilariter balneat se, quando dormit stat super vnum pedem, & tenet caput in spatulas dormiendo, quàmuis hoc faciat aliquando propter famem, & post diuerberationem suam rediens ad locum suum, suauiter anhelat, & non fit anxius anhelando quemadmodum æger, ex pinguedine tamen anxiè anhelat, sed dum tenet os apertum, tenet eodem modo dum anhelat, & anhelat frequenter, non mouens caudam motu anhelitus, quemadmodum faciunt ægri.

CAPITVLVM XLIX.

De modis mansuefactionum falconum ad standum super manum, & ad alia facienda, vt mansuefiant.

HAbito quomodo falco ponitur super manum, & quomodo manus regi debeat in sustinendo falconem, dicendũ est deinde quomodo mansuefaciendus est ad standum super manum, & ad cætera facienda sibi vt incipiat mansuefieri. Mansuefacere igitur nihil aliud est, quàm inducere falconem ad sustinendum esse cum homine quietè, & omnes suas operationes facere, multipliciter quidem fit hoc. Sunt enim quidam qui nunquam ciliant falconem, neque cũ capello cooperiunt ei oculos, & ipsum mansuefaciunt, & inducunt esse quietè cum homine, falco tamẽ qui hoc modo videtur esse mansuefa-

 suefa-

suefactus, & quietus stat, potius est defatigatus & deuictus, nec potuit induci ad hoc sine magna sui læsione. Huius signum est, quod falco sic mansuefactus nunquam est fortis ad aliquas suas operationes: Quapropter istum modū penitus reprobamus. Fit etiam mansuefactio falconis alijs modis duob⁹, qui ambo conueniunt in eo, quod à principio ciliant falconem, sed etiam multis alijs differunt. Nam primus modus cum ciliatura mansuefacit falconem, nullo modo vtendo capello. Secundus modus ciliatura vtitur circa mansuefactionem falconis & capello. Differunt etiam hi duo modi in hoc, quod ille modus qui est mansuefaciendi falconem sine ciliatura & sine capello, antiquior est & difficilior & tardior, & fatigat magis falcones, quàm ille modus qui est cum ciliatura & cum capello. Nos igitur vtrumq; horum modorum docebimus, pro eo quod ambo hi modi temporib⁹ nostris consueti sunt inter homines, & dicemus tanta de vtroq; modo, quanta sufficere possunt circa mansuefactionem cuiuscunq; falconis. Cum enim falconum alij sint agrestiores, & propter hoc difficiles ad acquirendam mansuefactionem, sicut sunt plures de illis qui capti sunt syluastres: Alij verò sint minus agrestres, & ꝓpter hoc ad acquirendam mansuetudinem obedientiores & velociores, quemadmodum sunt nidasij & multi de alijs, ad omnia siquidem citius mansuefiunt minus agrestes, sed agrestiores tardius; quæ dicemus sufficient agrestioribus & ferocioribus, qui vnquā possint esse

esse inter falcones, minus agrestibus verò pauciora de eisdem sufficient. Et dicemus primitus de mansuefactione quæ fit sine capello, ipsa enim prior est tẽpore & antiquior: & scito quomodo fiat facilimè, poterit sciri quomodo fiet mansuefactio cum capello. In mansuefaciendo igitur falconem sine capello, procedendum erit hoc ordine & hoc modo: postquam falco ciliatus est, & positus super manum, vt dictum est, debet diu teneri super manum, & deportari suauiter per domũ obscuram & solitariam, & tota prima die & prima nocte, si posibile erit, teneatur super manum, nec ponatur ad sedendũ super aliquam perticam vel aliam sedem, quod vt melius fieri posit, transmutandus erit falco de manu ad aliam, aut de manu vnius hominis, ad manum alterius, per has namq; vicisitudines diutius poterit sustentari, & portari super manum, & si non poterit tam diu detineri super manum, deponetur de manu super sedem vnam, secundum modum quem dicturi sumus in capitulo de perticis & sedibus. Amplius, illa prima die & illa prima nocte nihil cibi dandum est ei, quatenꝰ die sequenti magis esuriat, & minus aliquantulum pauescat, in qua die dissoluendus erit de sede, & super manum resumendus, quomodo dicemus. Et antequam inuitetur ad comestionem, ipse falconarius habeat in carneria sua coxam vnam gallinæ aut alias carnes idoneas, supradictas in capitulo nutriendi falcones nidasios, quando autem primitus inuitari debebit ad comestionem, falconarius

 portet

portet ipſum ad domum non claram & ſolitariam, illic namq; facilius aſſuefiet ad comedendum primitus: & ſi dicatur quod ciliatus eſt, poterit teneri, & etiam dari ipſi cibus in domo clara vt non videat, Reſpondendum eſt, quod quàmuis ciliatus ſit, tamen tenuitas palpebrarum non impedit, quin oculi percipiant lumen diei, quo percepto, minus libenter comederet falco, dum recordaretur aëre claro, in quo eſſe conſueuerat, propter hoc iuuat vt in domo nõ clara inuitetur primitus ad comedendum; in domo etiã ſolitaria prodeſt, nam ſi audiret voces hominum aut canum, aut cęteros tumultus inſuetos audiri ab ipſo, minus libenter comederet, timens de huiuſmodi ſonis. Manè verò inuitandus eſt ad comeſtionem, nam hac hora & venari conſueuerat & comedere, & ſi tardius inuitaretur, ad comeſtionem, non reſtaret tempus ſufficiens ad dandum ſibi pluribꝰ horis cibum, vt conuenit fieri, inſtaret enim nox, in qua falconarius nõ poſſet eſſe tantum aſsiduus circa falconem quantum in die. Hoc modo autem inuitabitur ad comeſtionem: ponentur carnes ante falconem, vt odoratu ſentiat eas, cũ eiſdem etiam carnibus tangatur roſtrum, pectus, & pedes falconis, vt ex hoc tactu fiat ei tædium, & aperiat roſtrum ad mordendum, vt dum credet & volet mordere rem quæ tangit ipſum, mordeat carnes, & mordendo ſaporet, ſaporando enim allicitur ad comedendũ, præcipuè cùm eſuriat. Quando verò iam inceperit mordere carnes tàm auidè, quod per ſonum

non

non impediatur in comestione, falconarius proferat sonos ad libitum suum, planos & sine strepitu, quos quoties audierit addiscat recordari comestionis, & allici per eos ad intendendum comestioni. Qualescunq; autem sint soni non curamus, dummodo eiusdem modi sint. Iuuat etiam assuefacere falconẽ ad huiusmodi sonos, non solùm pro inuitando ipsum ad comestionem, sed etiam ad præseruandum falconem à malis inquietationibus, si enim falco aliquando volet inquietare se, aut inquietabit super manum vel super sedem, si non habeantur carnes dandæ sibi, vel non sint dandæ tunc, proferantur huiusmodi soni, datus intendere sonis, cessabit ab inquietationibus, intendens & sperans comedere, & per huiusmodi sonos prolatos sibi, citius permittet fieri circa se aliqua necessaria quæ debent fieri circa ipsum. Nõ est autem permittendũ in principio quod vna vice comedat illam totam coxam gallinæ, aut totaliter illas carnes, quæ sibi sufficerent pro vno pastu, sed aliquid subtrahetur de suo pastu & reseruetur, de quo residuo postea multis vicibus in die detur sibi ad mordicandum, vnaquaq; vice parùm, proferendo similes sonos illis qui proferebantur quando dabatur sibi pastus, per huiusmodi scil. mordicationes, siue vt ita dicam abbecationes sæpe sæpius iteratas, amabit plus hominem, & assuescet citius & libentius recipere cibum de manu hominis, & minus inquietabit se. Hæ etiam carnes quando dantur falconi ad comedendum, teneri debent

in eadem manu quæ sustinet auem, scilic. quod partim sint & retineantur sub tribus digitis qui concludebantur in manu sub pollice, & partim exeant inter hos digitos & pollicem, ante pedes falconis, & si opus erit iuuentur etiam retineri firmius cum alia manu submissa prædictæ: si enim carnes non tenerentur firmiter, falco nimis auide nimisq; gulosè posset carnes comedere & deuorare, qui modus comedẽdi sibi esset nociuus ad digerendum, cum consueuisset foris tenere carnes cum pedibus & vnguibus, & eas rostro morsellatim incidere & deglutire. Mordicationes verò seu abbecationes, quas facturus est falco, faciat in eadem coxa gallinæ, aut in carnibus pastui suo debitis, cauendo ne pluries dando sibi cibum, aut pluries faciendo ipsum mordicare, detur sibi vltra debitam quãtitatem pastus quem dicturi sumus. Dum verò sic pauitaret mordicat, assuefaciendus est ad permittendum se tangi & tractari manib⁹: nam cùm ipse attentus est comestioni, si tangatur suauiter aut tractetur manibus, minus pauescet ex illo tactu, & assuescet etiam permittere se tangi & tractari audacius alio tempore. Cauendùm tamen est in tangendo aut tractando, ne cum manibus fœtidis tangatur aut tractetur, quoniam proinde pennæ suæ sordidarentur, & citius madefierent & deflorarentur. Debet autem deportari per domum huc & illuc: nam per deportationem huiusmodi, firmius & securius sciet stare super manum. Circa serò etiam aut de nocte, dandum erit sibi quicquid restabat
post

post abbecationes pluries factas in die de pastu suo sibi debito, cõuenienter tamen priusquam tollatur de super manum, ponendus ad sedendum: sic namque complebitur sibi pastus sufficiens vsque manè, & superdormiet libentius, & quietus super sedem suam. Si tamen tamdiu & tam suauiter teneatur de nocte super manum, quod dormiat ibi, longè melius erit in dormiendo super manum, assuescet amplius manum diligere, & non fastidiet stare super eam. Quantitas autem cibi est sufficiens coxa vna gallinæ mediocris quantitatis, aut æqualis quantitas de carnibus alijs conuenientibus, hæc enim quantitas sufficiens pastus est circa principium pro falconibus mediocribus in quantitate, vt cum hoc pastu valeant macrefieri, & per macrefactionem & per famem, doceantur facilius assuefieri cum hominibus, & citius mansuefieri; girofalcis verò plus pertinet sacris etiam quamuis sint maiores de numero falconum post girofalcos, sufficit eadem quantitas, scilicet vnius coxæ, fortes enim sunt, & possunt esse contenti huiusmodi quantitate & difficilius minorantur de sua pinguidine: Cum enim pusillanimes & debiles sint, non capiunt magnas aues quando sunt syluestres, sed paruas, vt sturnellos & huiusmodi, vermes & lacertos, de quib⁹ se pascunt & continent aliquando, sed quod huiusmodi parùm possunt habere, ita q̃ interdum sustinent tota die cum valde modico cibo, & aliquando cum nullo, & sic assueti facilius possunt esse contenti prædicto pastu, scil.

vnius coxæ gallinæ, Sed tertiolis & minoribus inter falcones, dari debet pro pastu sufficienti minor quantitas carnium, & minoranda est quantitas, secundam proportionem conuenientem quantitati sui corporis, computando sc. quantitatem pastus ad pastum, & corporis ad corpus. Vniuersaliter autem dicendum, quod maioribus maior quantitas conuenit, minoribus minor, sed maioritas pastus & minoritas, dicitur ad quantitatem coxæ gallinę mediocris quantitatis referendo. Veruntamen quoniam carnium quędam sunt impinguantes magis & melioris nutrimenti, quędam minus, & peioris nutrimenti, de magis impinguantibus potest dari minus, vt quod reciperent ex bona natura ipsarum carnium, subtrahatur eis ex quantitate modici, de minus autem impinguantib⁹, potest duri maius simili ratione. Si etiam falco syluester plurimùm pinguis captus est, de quo dicimus quomodo debet primò assuefieri ad cibum & macrefieri, diminui potest de quantitate pastus sustentationis suæ debita, & paulatim in tantum quod famescat plus & plus, & ad minorem pinguedinem seu ad maciem deueniat: nam ex huiusmodi fame & macie illatis sibi, affectabit cibum amplius, & ab homine minus aufugiet, sperans semper sumere cibum de manu hominis. In macrefactione autem falconis, certum terminum macri ad quam deducendum sit, dare non possumus, cùm falcones alij maiorem maciem alij minorem tolerare sufficiant, secundum fortitudinem & debilitatem

tem virtutum suarum: hoc tamen omninò cauendum est, ne ad immoderatam & extenuatam maciem venire cogatur: nam per tantam maciem debiles fierent viribus & defecti, per defectum nutrimenti, tantum, quod non sufficerent facere ea quæ volumus ipsos facere, & vix possent postea retrahi à tanta macie, & recuperare carnem sibi debitam, & maxime per quam affectant esse cum homine, & sufficerent facere quæ volumus ipsos facere. Immoderata autem macies & extenuata dignoscitur in lacertosis carnibus, quæ sunt vtrinq; iuxta medium pectoris: nam istæ carnes quæ sunt per longum pectoris diminuerentur descendentes vtrinq; in vallum quoddam, & medium pectoris fiet inde acutius & siccius, quæ duo cognoscentur & tactu & visu, & color pennarum & plumarum & pedum & rostri mortificabitur quodammodo, & falco faciet exinde debiliter & remissè & impotenter, diuerberationes & excussiones & cæteras operationes suas. Non itaq; ad immoderatam maciem deducendus est neq; cogendus, neq; paulatim neq; multo magis repente: sed ad illam moderatam maciem, quæ non prohibeat ipsum facere quæ volumus, imò inducat falconem ad effectum cõuersandi cum homine & ad hominem redeundi, tanquam ab homine cibum recepturum. Sunt tamen falconarij, qui per nimiam famem & extenuatam maciem, velociter & quasi repente mansuefaciunt falcones. Et sunt alij plures qui quadam consuetudine & paulatim assuefaciunt, & ad

mansuetudinem inducunt eos. Primo modo habetur mansuetudo falconum celerius: secundo modo tardius. Sed mansuetudo acquisita celeriter, periculosior est & deterior: illi namq; falcones qui tam subitò macrefiunt odiunt proinde hominem, & si contingat quod recedant aut aufugiant ab homine quocunque modo, difficilius recuperantur & rehabentur, & præcipuè si pascunt se foris, & longè difficilius si contingat eos pernoctare foris. Mansuetudo verò acquisita paulatim, est laudabilior, est enim salubrior in eo quod paulatim acquiritur, nam per hoc falco recipit eam in quandam consuetudinem, quæ fit ei quasi altera natura, & per hoc trahitur ad amandū hominem, & est minus nociua, in eo quod non repente macrefit falco, repente namq; calefacere aut macrifacere, aut aliter quomodocunq; corpus mouetur, naturæ est inimicum, paulatim verò naturæ amicum. Huic autem mansuetudini acquirendæ in falconibus insistimus, quoniam non timetur in ea de periculis supradictis.

CAPITVLVM L.

De sedilibus super quibus ponendi sunt falcones, postquam de manibus deponuntur.

ET quoniam tenere falconem semper super manu non est possibile, tum propter falconarium, qui non potest se semper dare falconi, cùm necesse habeat dormire & comedere, & alia sua

lia sua necessaria facere, tum propter falconem, quem tæderet semp esse super manum, cum naturaliter esse consueuit & stare super firmiores sedes, oportet vt dicamus de sedibus super quas ponendus est ad standum, quando de manu deponitur. Est igitur sedes falconis id super quod falco ligatur ad quiescendū, quando de manu deponitur. Sedium autem vna est, quæ pertica dicitur, alia est, quæ approbato vocabulo sedile seu sceditorium nuncupatur: perticarum autem alia est alta, alia est ima: sedile verò non nisi vnū; prius verò dicamus de pertica alta, deinde de ima, deinde de sedili. Alta igitur pertica debet esse lignea, ampla desuper ad mensuram vnius pedis, vt falco qui habet magnam ponderositatem respectu quantitatis sui corporis, coxas & tibias breues, ligatus curtè vt dicetur in medio latitudinis perticæ, se de pertica deijcere non posit, neque ante retro, hic enim si non ligaretur curtè, aut si pertica esset strictior quam diximus, cùm se diuerberaret & de pertica deijceret, non esset de facili promptus diuertere se, sed penderet, ex qua suspensione noceretur pennis suis, & toti suo corpori, præcipuè renibus. Debet autem esse exaltata super terram ad quantitatem staturæ hominis vsq; ad oculos, vt homo posit videre facilius super perticam quod necessarium est videre; egestiones verò falconis factæ quandoq; super perticam, & purgatura seu plumatura quam euomit super eandem perticam, & inuolutio quæ cõtingit quandoq; iactis, facilius videbuntur; quòd si pertica

esset

esset altior, non possent hæc conuenienter videri; Et si esset inferior, non esset similiter conueniens, quoniam visus hominis superueniret ex opposito visui falconis, vnde plus timeret falco, & si canes etiam & alia animalia de quibus timet falco naturaliter, transirent sub pertica, longe magis timeret propterea falco, cum transirent & propius essent sibi, magis diuerberaret se. Sola etiam debet esse pertica, vt nulla alia pertica sit sibi collateralis, vicina neque remota in eadem camera: nam si essent duæ sic collaterales, vicinæ aut distantes in eadem camera, secundum eundem situm locatæ, falco qui sederet in vna earum, semper haberet volūtatem diuerberandi se, & deijciendi ad aliam perticam & nos semper intendere debemus q̄ se non diuerberet, & propter hoc si erunt duæ aut plures, locentur prope parietes diuersos in eadem domo; melius tamen est quod sit vnica. Situetur etiam tantum distanter à parietibus domus, quod falco sedens in ea, non posit diuerberando se cum alis suis tangere parietem, & situetur firma super pedes suos, ne motu eius si facile fieret, causa foret in quietationis falconis, bonum est tamen quod sit portabilis & de loco in locum mutabilis, in alio enim loco domus ponenda erit dum falco agrestis erit, & nondum mansuetus, quoniam in obscuro & remotè à ianuis, & in alio postquam falco mansuetus erit, quoniā in clariori loco domus poni poterit, potest etiam firma & immobilis permanere, & aër in domo per apertionem & clausuram

ſuram feneſtrarum fieri minus clarus aut magis, in loco etiam ad quem fumus non poſsit peruenire, neq; cætera incōuenientia quæ fiunt in domibus, poni debebit, & longa poterit eſſe multum vel parum, attendendo ſpatium domus ꝙ comprehendere debet. Pertica verò ima, duobus modis eſſe poteſt; lignea rotunda, aut lignea quadrata, & debet eſſe exaltata ſuper terram tantùm, quod cauda falconis ſtantis ſuper eas, non poſsit tangere terram, longa verò poteſt eſſe parùm vel multùm. Et ſi plures erunt, locentur, vt diximus, de altis. Sedile verò vocamus quod de ligno vel de petra fit, & eius ſuperficies latior plana eſt & æqua, comprehenſa in circuitu circumferentia columnari, & debet eſſe ſedile rotundum deſcendens in acuitatem, ad modum figuræ quam Geometræ dicunt pyramidalem, in acuitate huius ſedilis, infigatur ferrum longũ vno palmo, groſſum groſsitudine digiti pollicis, ferrum ſit ſiue quadratum ſiue rotundum, inferius acutum, vt citius poſsit infigi in terram, & firmius adhærere, altitudo quã debet habere ſup terram ſedile, tanta ſit quanta erit perticæ inferioris; item circulus vnꝰ ligneus aut ferreus habeatur per ſe, abſolutus ab hoc ſedili pyramidali, qui deponitur in terram, & ferrum ſedilis per medium eius in terram infigatur. Huius verò circuli vtilitas eſt, quod longa alligatur ad ipſum, quatenus in reuolutione longæ circulus reuoluatur, ne poſsit longa impediri in aliquo circa ſedile, & iſte circulus portandus eſt & habendus ſemper cum ipſo ſedili,

& ſi

& si plura erunt sedilia locanda in eadem domo, sic locentur, quod falcones de diuersis sedilibus se non possint tangere. Quidam sunt qui hoc sedile quadratũ de petra faciunt, quod non est tamen cõueniens forte, namq; contingit quod falco deijcit se de sedili quadrato, & longa retinetur in vno angulorum, vnde falco de facili allidit pennas caudæ & alarum angulis sedilis diuerberando se, præterea quando falco balneatus imponitur sedili quadrato, & expandit alas, pennæ alarum madefactæ & tangentes angulos sedilis plicantur de facili, amplius, non potest ligari ad sedile quadratũ cum circulo aliquo, sicut ad sedile rotundũ, sed oportet quòd cauilia vna lignea infigatur in terram prope sedile quadratum, ad quam alligatur longa, amplius non commodè fertur à loco ad locum petrinum hoc quadratum, quod commodè fieri potest ligneum pyramidale. Rursus, pertica alta & sedile locanda sunt in domibus prope parietes, vt non sint in passagijs hominum, aut aliorum animalium domesticorũ, non tamen debent in tantum vicinari parietibus, q falcones diuerberãdo se possint allidere pennas suas parietibus. Itẽ sub pertica ima & circum circa sedile, sternenda est palea, vel herba, vel sabulũ, quoniam si falcones diuerberando se ad terram deijcerent asperam, possent de facili excoriare plantas pedũ, & disrumpere extremitates pennarum quæ sunt in alis & cauda. Tot igitur modis sunt sedes pro falconibus & tales, & sic poni debent. Pro accipitrib' verò quales debent esse sedes, suo loco dicetur.

CAPI-

CAPITVLVM LI.

De diuersis iuuamentis diuersorum sedilium, & de perticis, & qualiter ligentur in ipsis.

Dicatur nunc in quibus est iuuamentum vnius perticæ, plusquam alterius, & perticarum quàm sedilium, & èc contra. Iuuat autem pertica alta plusquàm ima in hoc, quod plures falcones ligari possunt ad altá quàm ad imam, & minus impedit domum alta quàm ima: Et falco stans super perticam altam, minus pauescet ad aduentum hominis, & aliorum animalium de domo, quàm stans super imam, canes enim & porci & huiusmodi, si contingat quod accedant versus perticam altam, etiam absente custode falconi minus nocebunt, quoniam nō poterunt attingere sursum, quamuis desubtus transeant, quam versus imam aut sedile, ꝓpter hoc idem pro semideciliatis, & pro nouiter deciliatis & agrestibus, melior est alta quàm ima, & quàm sedile, prociliatis verò non est alta melior quam ima, aut quam sedile, cùm indifferenter posśint poni in quauis sedum: sup imam tamē aut super sedile melius quàm super altam quia sup alta posset intorquere iactos, & allidere personā suam & pennas. Sedile etiā & ima pertica in hoc melius sunt pro ciliato falcone quā pertica alta, quoniam si contingat quod falco immittat rostrū suum in foramen campanellæ, pendere poterit ex alta, ex qua suspēsione multùm

tùm poterit lædi: in sedili verò & in ima hoc non eueniet; ima verò pertica iuuat plus quam alta in hoc, quod falco non potest pendere ex ea, neque dirumpere suam personam, neq; suas pennas, quemadmodum potest super altam, & in hoc, quod de ima potest descendere & iacêre in terra, si indiget vt quiescat, & in hoc, quod longa cum qua ligatur falco ad imam, non tam de facili intorqueri poterit, eo quod ligatio longæ ad vtrumq; scil. imam & sedile, fit longa, & in hoc, quod si falconarius non possit esse præsens aliqua hora, janius domus clausis, securius dimittitur falco super imam quàm super altam. Ima etiam melior est quam sedile in hoc, quod potest fieri longa multū, & recipere plures falcones, super sedile vero vnus solus falco ponitur ad sedendum. Sedile verò iuuat plus quam pertica alta & quam ima in hoc, quod falco securius & sine maiori læsione stare potest super sedile, quàm in quauis perticarū, nam in perticis si plures sedeant falcones, lædere possunt se inuicem facilius quàm super sedile, vbi non est nisi vnus solus, & in hoc, quod quando etiam vnicus falco staret super perticam, maius periculum est sibi quam super sedile, ad perticam namq; pro eo quod longa est, potest diuerberare se dextrorsum aut sinistrorsum, & vtrinque lædere personam suam & pennas, ad sedile verò non poterit, cum locus circa sedile sit expeditus. Deinceps dicamus qualiter alligandi sunt falcones istis suis sedilibus, non enim eodem modo alligandi sunt ciliati vt deciliati,

neque

neque eodem modo perticis vt sedili, proinde videnda est diuersitas. Falco itaque quando ciliatus est, indifferenter poni potest ad sedendum in quauis pertica aut sedili, cum enim nō videat, non habebit maiorem causam inquietandi se & aliter diuerberādi in vna sede quàm in alia. Hoc autem modo poni debet ad sedendum in pertica alta & longa, posita longa per ambos annulos iactorum & nodata circa ipsos, eo modo qui dictus est in capitulo de longa, facies falconis & pectus non debent apponi perticæ quando salire debet ad standū; cùm enim ciliatus sit & non videat, sic oppositus perticæ non saliet super eam, quàmuis perticam cum pectore suo tangat, sed falconarius debet exaltare manū suam super quam est falco, ante perticam, & prope ipsam, & postea debet humiliare manum eam paulatim iuxta perticam, tali modo, vt cauda falconis & ouaria ipsius supersit perticæ & coxæ falconis, & posteriora genuū cum manu falconarij tangant perticam, post hæc relaxentur iacti aperiendo manum in qua sunt: falco enim hic ciliatus frequentius & libentius descendet à posteriori, eo modo qui dictus est ad standum super perticam. Interim autem dum fiunt hæc cum manu portante falconem, falconarius cum alia manu accipiet longius caput longæ, & proijciat desuper perticam vltra, & cum eadem manu accipiat vtrunq; caput longæ subtus perticam & trahat inferius, vt nodus longæ continens annulos posit peruenire descendens ad medium amplitudinis per-

 ticæ,

ticæ, & tunc ſuauiter remoueatur manus, quæ portabat falconem, vt falco de manu ſuper medium perticæ ſuauiter deſcendat, & poſt hoc longius caput longæ regyretur alia vice circa perticam, quod debet implicari cum alio capite longę ſubtus perticam, & innodari prius vno nodo poſt alium nodum ſolubilem, quem nodum falconarius citò poſsit ſoluere cum opus erit: Ex his autem duabus complicationib⁹ capitum longæ fit vnus nodus. Duæ verò regyrationes de dicto capite longæ fiunt circa perticam, vt nodus longæ cõſtringens iactos firmius ſtet in medio perticæ: q. ſi ſic non fieret, nodus iactorum cum longa diſcurrere poſſet ad partes perticæ hinc inde, & ſi falco diuerberaret ſe, nõ poſſet facilè redire, vnde poſſet potius ſe lędere. Hoc modo ponitur falco ciliatus ad ſtandum ſuper perticam altam, & ligatur, ligato falcone recedere poteſt falconarius à falcone, ſecundum quod voluerit, dummodo neque impetuoſè neq; cum tumultu recedat: cauere namq; debet, ne aliquo modo timere faciat falconem, aut inquietare in recedendo. Quando autem falconario libebit ligare falconem ciliatum ad perticam imam, hoc modo faciet: traducet longam per ambos annulos iactorum, vſque ad nodum extremitatis longæ, nec innodabit annulos iactorum cum longa, ſicut fiebat quando ligari debebat falco ad perticã altam, inclinabit ſe & genu flectet ex illo latere vnde non tenet falconem, & cum illa manu cum qua non portat falconem, ponat extremitatem longæ non noda-

nodatam circa perticam, & traducet longam in tantum per perticam, quod à pertica vſq; ad iactos non reſtet de longa niſi quantitas vnius pedis & medij, & nodabit ipſam longam cum pertica, tali modo, quod quando trahetur extremitas longæ, ſoluatur facilè, hoc facto approximet plus manum quæ ſuſtinet falconem perticæ, vt manus falconarij & coxæ falconis tangant perticam: ouaria verò & cauda falconis ſuperſit perticæ, hoc modo, à poſteriori falco, cùm ciliatus ſit, libentius aſcendet ſuper perticam, quàm antepoſita facie vel pectore, ligato falcone ſic relaxet iactos, & permittat falconem aſcendere, deinde falconarius ſurgat ſuauiter & ſine mora recedat. Rurſus quando falconario libet alligare falconem ciliatũ ad ſedile, hoc modo faciat: longa pertranſeat annulos iactorũ vſq; ad extremitatem nodatam, & nõ nodetur cum annulis iactorum, ſicut nec ſuprà: accedat falconarius & inclinet ſe & genuflectat cum falcone ante ſedile, quemadmodũ ante perticam imam, ſicut circa perticam nodabit longã, & ad eandem longitudinem, ſic in annulo ſedilis alliget longam, & ponat falconem ciliatum ad ſedendum ſupra ſedile, vt faciebat ad perticam imam, & recedat quemadmodum à pertica. Et licet dixerimꝰ quod falco ciliatus indifferenter poſſet poni ad ſedendũ ſuper quam ſedem voluerit falconarius de tribꝰ dictis: tamen pro falcone melius eſt & ſaluius ſuper ſedile, vt dictũ eſt ſuprà in operatione ſedium & perticarũ ad inuicem. Hi itaq; tres modi alligandi falconem

communicant in eo, quod falco ciliatus conuenienter ligari poteſt ad quamcunq; de trib', & in eo, quod falco ciliatus ponitur ſuper has ſedes à poſteriori conuenientius, & in alijs etiã communicant. Differunt autem in eo quod alligatura ad perticam altam fit cum curtitate longæ, ad imam verò & ad ſedile cum longitudine longæ vnius pedis & medij: alligatura verò falconis ad perticam imam & ad altam differt ab alligatura quæ fit falconis ad ſedile, quoniam ad ſedile ligatur vnus ſolus falco, ad perticas autem imam & altam ligari poſſunt plures, falcones ſimul, plurium etiam falconũ ligatura ad altam perticam & ad imam, differentiam habet vt patebit, dicto de ligaturis ipſis quemadmodum habere ſe debent. Ad altam verò perticam plures falcones ſimul ſic ligabũtur: ligato vno falcone, ſecundum modum qui dictus eſt, alius falco eiuſdem ſpeciei aut propinquæ debet ligari tam diſtanter à primo, quod nec cum alis aut cum roſtro poſsint ſibi inuicem nocere, vnde inter maiores falcones maior debet eſſe diſtantia, inter minores minor. Patet igitur quod ligaturæ ipſæ tantum diſtant quantum & falcones, & eodem modo poſſunt ligari plures ad eandem perticam, ſecundum quantitatem perticæ. Ad imam autem plures falcones ſic ſimul ligabũtur: ligato vno falcone ad eam, vt prædictum eſt, alius falco ponatur diſtanter ab illo, ſed tamen ambæ ligaturæ longarum ad perticam imam fiant vicinæ inuicem, quantò plus poterunt: tertium autem quando ligare

volue-

voluerit ad eandem perticam, in tanta distantia liget ipsum, quod nec cum rostro nec cum vnguibus, nec etiam cum alis posit tangere aliquem de duobus qui prius sunt ligati. Quartum autem ligabit cum tertio, quemadmodum ligauerat secundum cum primo. Et sic facere debebit de pluribus per ordinem, binis & binis ligatis secundum longitudinem perticæ. Differunt namq; istæ ligaturæ in eo, quod plures ligantur ad altam perticam curtis ligaturis longarum ad perticam, & distantibus ab inuicem, ita quod singulæ ligaturæ per se factæ sint, & distent quantum falcones: Ad imam verò bini & bini ligentur, non curtis ligaturis longarum ad perticam neq; distantib⁹, sed quibuscunque duabus inter se vicinis & propinquis valde. Adhæc autem duæ ligaturæ falconũ collateralium in ima pertica vicinæ sunt, quia cùm ligatura cuiusq; longarum ad perticam fiat secundum longitudinem vnius pedis & medij, si distarent ipsæ ligaturæ, ita quod falcones possent in diuerberando pertransire alter ad alterum, accidere posset quandoque quod ambæ longæ in modum crucis alligarentur inuicem falconib⁹ se conferentibus altrinsecus, & hæc intricatura longarum esset magno nocumento ambobus falconibus, sed quando ligaturæ quorumque duorum sunt vicinæ, non potest hoc contingere, imò si longæ illigant sese, colligantia nõ stabit in sursum earum, sed descendet in deorsum ipsarũ prope nodos earum, qui sunt super perticam, & remanebit longitudo longarum sic

 intri-

intricatarum non damnosa falconibus. Si tamē volet falconarius plures falcones ligare ad imā perticam singulos semotim, & tam longè quod non possint sese altrinsecus super perticam diuerberando pertransire, vt fit ad altam perticam, fieri potest securè nec erit nociuum ipsis falconibus, neq; per se ipsos, neq; per ligaturas sic distantes, attamen plures sedebunt in vna pertica ligati bini & bini, vt dictum est. Aut igitur ligentur plures ad imam perticam, tantum distantes, quod nullo modo sit eis nociuum, aut sic prope, quod tricatura longarum non incidat ad damnum falconis. Sunt igitur ligaturæ tales falconis vnius ad sedile, & vnius aut plurium ad perticas, & hoc modo differunt inter se ligaturæ, quomodo autem leuandus est falco de huiusmodi sedibus, accipiatur ex capitulo de ciliatis, quomodo leuantur de sedibus.

CAPITVLVM LII.

De inquietationibus & diuerberationibus, quas facit falco ciliatus: Et de differentijs inter inquietationem, & diuerberationem.

POstquàm falco ciliatus positus erit & ligatus ad perticas vel ad sedile, vt stans in aliqua illarum sedium quiescat & dormiat, falconarius debet esse attentus requirere & visitare falconem, eo enim quod falco sentit se captum, cupiens expedire se, aliquando inquietat se, & aliquando diuerberat se. Inquietationem autem

tem

tem dicim⁹ omnem illam defatigationem quã facit falco nõ conando recedere ad volandum, de loco super quem sedit. Diuerberare verò dicimus, quando de manu vel sede sua conatur recedere ad volandũ. Quod diuerberare, quoniam acrius facit quando deciliatus est & periculosius pluribus modis, dicetur postquam erit falco deciliatus: Nunc autem de inquietationibus suis dicamus, vt doceam⁹ pręseruare ipsum ab illis, pro eo q inquietationes possunt caussæ esse multiplicis læsionis in persona & membris falconis. Inquietat autem falcó ciliatus se multipliciter, super manum aut sedem suam quamcunque: Aliquando enim mordendo iactos & campanellam, aut chirothecam portantis; aliquando raspando cum vnguibus caput suum, maximè vbi est ciliatura; aliquando circumeundo super locum vbi stat, vnde intorquentur iacti in pedibus suis: aliquando flagellando. Causa autem quare mordeat iactos aut campanellam, aut chirothecam, est: cùm non fuerit vsus habere ligamina huiusmodi in suis pedib⁹, neque superesse chirothecæ, cupit remouere ligamina mordendo, ex quo sequitur quod dum mordendo trahit iactos, nocet aliquando suis pedibus per stricturam ligaminis, & aliquando mordet digitos suos aut crura, & fatigat se, & accidit quod rostrũ suum immittit quandoq; in foramina campanellæ, si ampla sint; Vt autem non mordeat, anteponatur rostro suo testa vna, aut lignũ durum, aut lapis quãdo mordere volet, vt per fastidium & per duritiem rei oppo-

ſitæ deſinat mordere: foramina campanellæ ſint ampla tantùm quòd roſtrum falconis non poſſit intercipi. Raſpat autem vbi eſt ciliatura, per duas cauſas, vna eſt, quia vult remouere ligamẽ ab oculis, vt poſsit videre, alia quia ex ciliaturá dolent palpebræ, & vbi dolor, illic pedes eius, vnde accidit, q; immittendo pedem inter caput & ciliaturam, & rumpit ciliaturam, & dilacerat palpebras. Hoc tamen raſpare non omnes falcones faciunt. Succurritur autem huic inquietationi hoc modo, ligantur digiti vtriuſq; pedis, qui dicuntur pollices, cum corrigiola, diſtantes à ſe inuicem, ſit autem diſtantia quantum eſt amplitudo trium digitorum, & plus vel minus, ſecundum quantitatẽ falconum. Maioribus namq; maior diſtantia cõuenit, & minorib⁹ minor: Hoc modo non poterit erigere pedẽ vſq; ad ciliaturam. Intorquet autem iactos ſuos, quando quærit mutare locum, & quia ligatus eſt non poteſt recedere, circuit ſuper manũ aut ſuper perticam, ex quo circuitu ſequitur intortio iactorum, propter quam intortionem conſtringuntur pedes falconis, & accidet quod nõ poterunt ſtare ſuper pedes, ſed cadunt ſtantes ſuper genua ſua, ex hac etiam intortione ſequitur inflatio pedum, & aliæ læſiones in pennis & membris. Huic autem ſuccurritur in hunc modum: quando percipit falconarius quod falco ciliatus ſuper manum circuire parat, ſic vertat ſe, quod ex circuitu falconis, & ex motu falconarij & brachij falco inueniatur ſtans ſup manum, ea diſpoſitione qua conuenit, vel ponatur

ad ſe-

ad ſedendum ſuper perticam imam, aut ſuper ſedile, illic enim pro eo quod ligatur falco longiùs, non poſſunt intorqueri iacti, & ipſe ſentit ſe magis liberum, quoniam ligatus eſt longiùs, vel ſi non vult ponere ipſum ad ſtandum ſuper perticam imam, neq; ſuper ſedile, ſed retinere ipſum ſuper manum, & iacti iam ſint intorti, cum alia manu diſtorqueantur iacti, & ſi opus erit propter aliquid, ponere ipſum ſuper manū, tollat ipſum mordicantem tiratorium, quouſque fecerit quod debet, & poſtmodum ſi voluerit falconarius, liget ipſum tunc ſicut prius ligauerat ipſum. Et quoniam non poteſt aſsiduus ſemper eſſe falconarius in cuſtodiendo falconē, ſuper perticam poteſt ligare longam ad iactos, mediante tornetto vno, & non poterunt iacti intorqueri, ita tamen curtum ſit tornettum inter longam & iactos, quod falco per diuerberationes non poſsit tranſire perticam ex aliqua parte ſui. Si verò ſine tornetto ligabitur, ſæpius requiratur, nam intortio iactorum cauſa eſt, quod falco mordeat iactos, quemadmodum ciliatura cauſa eſt, quod falco raſpat eas. Flagellat autem alis, quoniam voluntatem habet volandi, & cùm ſentiat ſe ligatum, non attendit diuerberare ſe, neq; dimittere locum in quo ſedet, Cuius ſimile videtur in falconibus iunioribus priuſquam poſsint volare, ſiue ſint de illis qui ſunt in nido ſiue de illis qui nutriuntur in domibus, ipſi enim non ſunt auſi recedere timore cadendi, ſed deſiderio volandi flagellant alis frequenter, & tamen locum ſuum non di-

 mit-

mittunt, quod volare non possunt. Inde est quod existimamus hanc esse occasionem flagellandi, & in ipsa eadem flagellatione, falco assuefacit alas suas ad volandum, vnde sæpè accidit quod post flagellationẽ diuerberent se: flagellatio verò non erit periculosa, nisi quando ipsam sequatur diuerberatio. Cùm itaque videbit falconarius, quod falco flagellat alis, & timet ne inde sequi debeat diuerberatio, si falco super perticã aut sedile flagellabit, soluat ipsum, & tollat falconem super manum, nam omnes inquietationes & diuerberationes, minus periculosæ sunt super manum, quàm super perticam aut sedile, quia melius potest succurri. Et si super manum flagellauerit, & postea velit se diuerberare, diuerberatione quæ prohibenda sit, inuitandus erit cum vocibus, & si non sufficit, dabitur sibi tiratorium non carnosum aut carnosum: Et si per inquietationes calefit, & non cessat inquietare per ea quæ docuimus, oportebit quod irroretur aqua frigida, aut ꝙ inuitetur ad balneum, secundũ modum quem diximus, in capitulis mansuefaciendi ipsum falconem deciliatum.

CAPITVLVM LIII.

De mansuefactione falconum ciliatorũ ad gustum, auditum, & tactum.

DIctus modus dandi cibum & abbecationes plures, & assuefaciendi falconem ad suauem tactum cum manibus per rostrum, pectus, alas, caudam & pedes, circa principium faciendus

ciendus est, per aliquos dies in domo non clara, & solitaria, vsquequo se assuescat comedere, & aliquãtulum auidè, & iam incipiat mansuefieri: Deinde verò portetur ad domum claram, cuius fenestræ & januæ sint apertæ, & in qua sint multi homines loquentes, & canes & cætera multa, inter quæ debet conuersari, & ad quæ audienda debet assuefieri, & debet sibi dari pastus, & abbecationes pluries in die, sicut fiebat in domo obscura & solitaria, tangatur etiam suaui tactu, dum pascitur aut mordicat, vt melius assuescat se tangi, & pluribus diebus fiat hoc. Postquam verò iam comedit securè, vnaquaque vice dum pascitur debet assuefieri ad sonos diuersos, & tumultus qui cõsueuerunt fieri inter homines, vt assuetus eis, quoties illos audierit non pauescat, & debet deportari per diuersa loca domus die & nocte, vt assuefiat melius ad audiendum diuersa, & firmius stare super manum. Hic autem modus habendus est circa falconem donec cognoscatur bene assuetus ad sustinendum portari super manum, tangi, & auidius comedere quàm prius, & audire securiùs sonos & tumultus diuersos. Patet igitur quomodo assuefaciendus est falco ad gustum, sc. vt cibum affectet accipere de manu hominis, quod non consueuerat, & per gustum ad permittendum se tangi ab his à quibus non consueuerat tangi, sed potius horrebat tangi ab eis, & per gustum & tactum ad audiendum sine timore quæ prius audire timebat, & ad hæc omnia assuefit, priusquã decilietur, & quam permittatur videre insueta

sibi,

ſibi, nec eſſet facile aſſuefacere ipſum ad omnes ſenſus ſine læſione. Hoc verò irrationabiliter quæritur, ſc. quod ſicut fuit neceſſarium ciliare falconem, ne videat horrenda & inſueta ſibi, & pro illis viſis ſe inquietet aut diſtrahat, ſic fuiſſet vtile obturare aures falconis, vt non paueſceret ad audienda horrenda ſibi quæ nõ conſueuerit audire, & propter quæ audita paueſcit & inquietatur. Ad quod reſpondendum eſt, quod falco aſſuefit ad tolerandum obiecta cæterorum ſenſuum, inſueta prius ſibi, & quoniam in dando ſibi cibum iuuat proferre ſibi ſonos blandientes & allicientes, quos quoties audierit, recordetur facilius, & inuitetur ad guſtandũ cibum, oportuit quod haberet aures apertas & non obturatas, vt audiret huiuſmodi ſonos. Amplius, magis erat conſuetus audire voces hominum & aliorum, quàm videre facies hominum, aut interiora domorum, & quàm tangi ab aliequibus inſuetis, & tangere inſueta, omnia enim volentia tangere ipſum horrebat & timebat, credens ei nociua plumis & pennis, nec non & ſuis membris. Amplius, ea quæ audiebat non dabant ſibi tantam diſcretionem rerum nociuarũ, quantam dabant quæ videbat, nec timebat tantùm ea quorum ſonos audiebat, quantùm tangentia ipſum & ea quæ videbat. Et melius cognoſcuntur per viſum non eſſe placabilia, quàm per auditum, Hæc ergò manſuefactio facienda falconi, dum eſt ciliatus ſufficit, vt ad tres ſenſus faciliores primus manſuefiat, ſcilicet auditus, guſtus, & tactus.

REX

REX.

Amplius, intentio falconarij debet esse assuefacere falconem, vt vtatur sine horribilitate sua, omnibus sensibus suis secum, ad quod faciendum, oportet quod auferat sibi sensum per quem magis horret ea quibus non est vsus, scil. visum, & dimittat sensus per quos minus horret ea quę sentit, scil. auditum & tactum, quia licet per hos sensus aliqua horreat, sapor tamen gustus adeo delectabilis est, quòd ipsos mansuefacit, quod de visu non accidit, cum maiorem horribilitatem reportet ex visu eorũ quæ videt, quam per delectationem ex gustu. Et amplius, si clauderētur ipsi aures, esset indomesticus quando apperirentur sibi aures, sicut priusquã audiret ea quæ non consueuerat audire. Et sic falconarius amisisset intentionem suam mansuefaciendi ipsum falconem.

CAPITVLVM LIV.

De mansuefactione falconum ad visum, quando paulatim deciliari incipiunt.

Diximus quomodo mansuefaciendus est falco ciliatus ad gustum, tactum, & auditum: Dicamus quomodo mansuefaciendus est ad visum, paulatim autem mansuefaciendus est ad visum, sicut ad alios sensus paulatim mansuefactus est, & tantò indiget ampliùs paulatim mansuefieri ad visum, quantò magis horribile est ei videre insueta, quàm gustare, tangere, vel audire. Paulatim verò mansuefiet ad videndum

dum insueta, si paulatim deciliabitur, non repente: nam si repente deciliaretur totaliter, nõ solùm non mansuefieret ad videndum insueta, sed potius ad cætera in quibus iam erat mansuefactus, magis insuetus fieret, & magis agrestis, aut si contingeret quod mansuetus fieret, sine ciliatura aut cũ deciliatura subita, nõ eueniret hoc ex arte, nec ex consuetudine, sed falco fatigationibus & conaminibus suis esset deuictus potius quàm mansuefactus, quod non posset accidere sine læsione sui, tanta, quod vix vnquam posset redire ad fortitudinem suam: ideò oportet primitus relaxare paulatim ciliaturam, & non simul ex toto deciliare. Relaxetur autem ciliatura vsque ad medietatem oculorum, hoc modo: apprehendatur per spatulas, & tenebitur falco, sicut tenebatur quando ciliabatur, si palpebrarum foramina, in quibus est filum, non sint desuper putrefacta aut corrosa in tantum, quod non posit timeri de arruptione foraminum, vsq; ad tempus quo ex toto debet deciliari, dissoluatur nodus concipiens duo extrema fili super caput falconis, & iterùm fiat nodus, ita tamen, quod ambæ palpebræ quas detinet filum, descendant vsque ad medietatem oculorum, & reaptentur plumæ super nodum ipsum, vt fiebat, quando ciliabatur, sed si foramina palpebrarum adeo sunt corrosa & desuper putrefacta, quod non posint durare vsque ad tempus id, in quo debet deciliari, filum dissoluendum aut scindendum est, & ex toto à palpebris auferendum, & alia duo foramina propinqua pri-

mis

mis erunt facienda, & operanda cum acu & filo, sicut in ciliando: tamen palpebræ non sunt eleuandæ, nisi vsque ad medietatem oculorum. De nocte verò, aut in domo non clara, in qua domo non sint multi homines, relaxanda est ciliatura, quæ iuuabit in eo, quod falco non videbit manifestè hominem, qui portat ipsum, nec faciem eius, nec cetera insueta videri, & quia non videbit ea manifestè, minus pauescet pro eis, & paulatim & gradatim assuefiat videre ea, quáuis non clare, & quia paulatim & gradatim vertetur in quandam cõsuetudinem & naturã alterã, in hoc modo deciliationis incipiet melius assuefieri videre hominẽ & faciem hominis, & motus manuum, tam ad nõ tangendũ falconem, quam ad tangendũ, & proinde facilius tolerabit se tangi, & præuidens in sursum claritatem luminis, diuerberabit se ad superius & non ad deorsum, cùm non videat submissa sibi, & propter hoc assuefiet ad meliorem diuerberationem, de quibus dicetur infrà, & addiscet stare erectus super manum, per hoc quod videbit & prospiciet ad altum. Relaxata itaq; ciliatura, vt dictum est, & reposito falcone ad standum super manum, portandus erit falco huc & illuc per domum, per diem & noctem priusquam ponatur ad standum in sede sua, & pastus suus diuisus in plures partes dandus erit sibi pluribus vicibus, vnaquaq; vice, particula vna, & pluries abbecandus erit cũ tiratorio, & tangendus erit suauiter, & assuefaciendus ad sonos diuersos quos audiet, & cætera omnia erunt faci-

facienda per aliquos dies, sicut fiebant ei quãdo erat ciliatus. Hoc facto per aliquot dies, transmutari poterit de non clara domo, ad domum aliquantulum claram vbi sint homines, & in illa domo aliquantulum clara tenendus est per aliquot dies & assuefaciendus, & de domo aliquantulum clara transmutandus erit ad magis claram, faciendo similiter, augmẽtato enim lumine paulatim, vt ipse paulatim incipiat assuefieri ad lumen, & ad videndum caliginosa & homines & ea quæ sunt in domibus, & ad audiendum & ad permittendũ se tangi suauiter. Quod autẽ diximus, per aliquot dies debere fieri circa falconem, intelligendum est hoc modo, si falco est agrestis valde, & ideo tardiùs recipiens assuefactionem, omnia quæ diximus, erunt facienda circa ipsum per plures dies: si verò minus agrestis, & ideo citius recipiens assuefactionem, per pauciores. Quando autem videbitur quod falco semideciliatus iam non timet in domo non clara, nec in claritate esse, cum homine portari, & videre ea quæ sunt in domibus, quamuis non manifestè videat, oportet quod semideciliatus assuefiat portari extra domum, ad aërem liberum, primò à falconario pedestri, deinde ab equestri, fiet autem hoc modo: falconarius quando debebit portare falconem semideciliatum extra domum pedester, surget ante diem, & assumet falconem de sede sua super manum suam, & in transeundo per portam domus, habebit illam diligentiam, quam dicemus infrà, & morando deforis, & redeundo,

post-

postquam autem hoc erit factum per aliquot dies, portandus erit similiter extra domum ab equestri, & surget similiter falconarius ante diē, & assumet falconem, & exibit de domo, & ascēdet equum, & portabit foras, primò propè & parùm morando de foris, redire namque debebit postquā lumen diei aduenerit alia, vice longiùs, & morando plus deforis, cum lumine diei erit redeundus. Qualiter autem cauendum sit falconi in ascensu super equum, aut in descensu, dicetur quando deportabitur foras deciliatus, semideciliatus enim non inquietat se tantùm, neque diuerberat se tàm acriter, neq; motus sui sunt tàm agrestes quando semideciliatus est, cùm non videat plenè quemadmodū quando plenè est deciliatus. Quando autem falconario placuerit ponere falconem semideciliatum ad sedendum, super aliquam de sedibus dictis, super altam perticam ponet ipsum: hæc enim est magis conueniens ipsi quàm ima, aut quâm sedile, pro eo enim quod videt, quàmuis nō plenè, magis timeret, & diuerberaret se magis pro approximantib⁹ ad ipsum, si esset in sedib⁹ imis. Et iterùm, quoniam videret, forsitan non sustineret esse quietus interim dum ligaretur, ad quamcunque de sedibus, ideo dum ligatur, falconarius debet dare ei tiratoriū, & postquam ligatura ad perticam vel ad sedile facta erit, auferet tiratorium ab eo, & facie falconis & pectore ante posito sedi, ponet ipsum ad sedendum, falco enim qui iam videt & discernit sedem, libentius recedit de manu falconarij ad

ſedendum in ſede quam videt. De cæteris verò omnibus, quæ conuenit fieri in ligando vnum vel plures ſimul, faciet vt dictum eſt de ciliatis. In defectu autem perticæ altæ, poterit poni ad ſedendum ad imam perticam, aut ad ſedile, ſc. cum longitudine longarum &c: cum maxima tamen diligentia cuſtodiendus eſt, & requirendus ſæpe dum eſt in ſedibus dictis. Qualiter autem ſuis inquietationibus ſuccurri debeat, dictum eſt in capitulo præcedenti. Propter quas autem cauſas ſe diuerberat, & quomodo prohiberi debeat, ne ſe diuerberet, & quomodo ſuccurri debeat diuerberationibus quas fecerit, dicetur in capitulis de manſuefactione falconis totaliter deciliati. Et quomodo leuandus eſt de ſedibus huiuſmodi falco ſemideciliatus, haberi poteſt ex eiſdem capitulis.

CAPITVLVM LV.

De manſuefactione falconum totaliter deciliatorum, qualiter deciliantur, & quo tempore, & de ipſorum inquietationibus.

POſtquam erit aſſuefactus in domo ſuper manũ pedeſtris ſemideciliatus, & extra domum ſuper manũ pedeſtris & equeſtris; aſſuefaciendus erit ad hoc quod videat manifeſte, & poterit ex toto deciliari. Illa autem die quando debebit deciliari totaliter, non eſt dandus ſibi totus paſtus manè, ſed reſeruandum erit aliquid de ipſo quod dabitur falconi nocte ſtatim cùm

erit

erit deciliatus, ſed tamen de alijs carnibus recentibus, vt tunc compleatur ſibi paſtus ſuus priuſquam deciliatus ponatur ad ſedendum. Per diem autem non eſt deciliandus, quoniam per claritatem diei diſcernet euidenter & repente facies hominis, & cætera quæ nondum videre conſueuerat manifeſtè, & timeret valde, ex quo timore inquietaret ſe, & magno conamine niteretur euadere, ex quo conamine accederet ſibi fatigatio & morbus, ex quibus eum accederet, abhorreret magis hominem, credens quod per eum hæc mala ſibi accidiſſent, & facilè rediret ad ſuam priſtinam agreſtitatem, & multò tardiùs poſſet deinde manſuefieri. Per noctem verò deciliabitur multò cõuenientius, quoniam tùm ꝓpter obſcuritatem noctis, tum propter palpebras, quæ non poterant deſcendere ſubitò & repente poſt deciliationem, cùm diu ſteterint eleuatæ, non poterit videre manifeſtè nec faciem hominis, nec cætera circumſtantia vnde timere poſsit, ſed videbit ea ſub quadam caligine, vt conſueuerat, & aſſecurabit ſe paulatim ad videndum ea. Nocte igitur deciliabitur conuenienter, tamen decet adeſſe lumen quando deciliabitur, vt videatur quomodo deciliandus eſt. Quando verò debet deciliari, fiet hoc modo: capiatur falco, & teneatur cum ambabus manibus, ſicut fiebat quando ciliabatur, & tunc diſſoluatur nodus fili, aut ipſum filum ſcindatur, & totaliter ab vtraq; palpebra remoueatur, remoto autem filo totaliter, falcone ſic deciliato, ſtatim remoueatur lu-

lumen, quousq; positus sit ad standum iterum super manum, ad hoc autem remouetur lumen, ne statim cum deciliatus est repente videat vnde timere possit, & diuerberare se, aut aliter inquietare, tunc enim cum per detentionem & per deciliationem cõturbatus fuerit, & ad suam agrestitatem quodammodo redierit, facile posset timere & inquietare se ad repentinũ visum hominis & aliorum. Falcone verò posito ad standum super manum, statim proferantur ei soni consueti proferri quando comedebat, & detur sibi id quod reseruatum erat de suo pastu, vel tantum de alijs bonis carnibus, & quando videbitur quod comederit libenter, poterit reaptari lumen, sed non tam clarum vt prius fuit, in domo paulatim namq; augmentandum lumen est, vt paulatim assecuret se ipsum ad visionem manifestam hominis & aliarũ rerum, quæ sunt in domo, lumen autem conuenienter esse potest in domo per noctem, vbi falco deciliatus est, vt per claritatem nocturnam discernat, & quoquo modo videat domum, & ea quæ sunt in ea, per visionem enim nocturnam, quam habebit circa hæc, veniente mane, faciliùs recordabitur visorum in nocte, & si non vidisset ea de nocte, non esset tantum assuetus ad eadem in crastinum, imo potius recordaretur eorum quæ viderat dum esset siluester in campis, ante scilicet quam captus esset & ciliatus, quoniam illa longo tempore vidit, & traderet obliuioni ea quæ parum vidisset. Nocte autem qua deciliatus est, falconarius debet vigilare plus alijs

nocti-

noctibus preteritis, tenendo & deportando ipsum per domum huc & illuc, priusquam ponatur ad quiescendum per noctem in sede sua, vt quemadmodum palpebræ paulatim descenderent, sic falco gradatim & paulatim assuescat videre faciem hominis & cętera quæ sunt in domo, & non repente videat diurna, & vigilatio proderit ad continuandam visionē nocturnam falconis visioni diurnæ ipsius circa ea quæ sunt in domo. Et si contingat quod dum tenetur & deportatur per domū nocte, propter timorem quem habebit de aliquo viso, se velit diuerberare, aut aliter inquietare, falconarius percipiens hoc, proferat sonos cōsuetos inuitando ipsum ad id, quod vocamus tiratorium, & detur ei tiratorium, vt attendens sonis, & gustans de tiratorio brancet manum strictiùs, & obliuiscatur causæ timoris: oblita verò causa timoris, & ipso eodem iam nolente se inquietare, auferatur ab eo tiratorium, vt non fastidiat se de ipso. Et his omnibus factis per ordinem circa ipsum deciliatum cum vigilijs nocturnis, ponendus erit ad quiescendum per noctem in sede sua vsq; mane, & tunc ante diem erit resumendus de sede super manum. Sed cum id quod dicitur tiratorium in mansuefactione falconis magnā vtilitatē gerat, præcipuè in illa quæ fit sine capello; nullū enim aliud est, quod possit esse medium faciens falconem diligere falconarium nisi hoc, videamus quid est tiratorium, quot modis est, & ad quæ est vtile. Est enim tiratorium quodcunq; membrū auis, aut alterius animalis dan-

dum falconi ad mordicandum in eo, ne inquietet se falco propter timorem, aut aliam causam. Et est duplex tiratorium, vnũ carnosum, quod debet esse recens, & de bonis carnibus, vt de coxa, ala, collo, vel alio membro quocunq; gallinæ, aut alterius auis, aut de carne alicuius quadrupedis conuenientis: si enim erit de bonis carnibus, falco libentius & auidius mordicabit, & gustabit de ipso, & saporando, dulcedinem & bonitatem carniũ affectabit & assuescet, & per hoc dimittet voluntatem inquietandi se. Aliud est non carnosum, quod debet esse ossuosum & neruosum, & munitũ plumis aut pennis, quod datur falconi, potius ad impediendum falconẽ circa ipsum, & ad deplumandum in ipso, potius quàm ad gustandum vel comedendum, & ad purgandum caput malis humoribus, vt patebit in tractatu morborum. Est autẽ tiratorium vtile ad multa, videlicet ad faciendum velle obliuisci & dimittere suas inquietationes, & diligere magis hominem, & assuefieri cum ipso, & ad sustinendum videre insueta sibi, & ad multa alia quæ patent in mansuefaciendo. Falconarius itaq; habeat semper tiratorium in manu in qua non portat falconem, vel secum in carneria sua, aut in alio loco à quo posit haberi cito, & nõ ostendat tiratorium falconi nisi quoties viderit esse opus: Cùm autem videtur esse opus, dari debebit tiratoriũ hoc modo: inuitabitur prius cum sonis cognitis & consuetis ad tiratorium, nec debet aspicere ad faciem falconis dum est in sua agrestitate, nec antequam det tiratorium,

nec

nec quando dat: Dando autem, cum alia manu ponet ipsum ante pedes falconis, retinendo ipsum cum vna manu, vel cum duab⁹, vt fiebat in pascendo falconem. Postquã autẽ datum erit tiratoriũ, & ipse erit attentus in gustando aliquid de tiratorio, poterit falconarius aspicere ad ipsum, vt videat quæ erunt facienda circa ipsum, & facere illa, dum gustabit tiratorium. Dimittendũ autem erit tiratorium falconi, quousque causa timoris transeat, & eam obliuiscatur, tunc enim auferendum erit ab eo, nec permittendũ erit, quod se satiet de tiratorio, quoniam alia vice postea, si opus esset tiratorio, nollet ipsum. Assuefacere autem falconem ad vsum tiratorij prodest, in hoc, quod quoties videbit aliquam causam timoris, poterit remoueri ab eo ille timor per tiratorium, & si nõ haberet vsum tiratorij cum adesset aliqua causã timoris, non dimitteret per tiratorium suas inquietationes, & si male accideret sibi ex inquietationib⁹ suis, alia vice minus libenter aut nullo modo vellet tiratorium, quod esset valde contrarium mansuefactioni suæ, cum non posset haberi aliquid aliud, per quod falco posset induci ad desinendum velle se inquietare, excepto capello, de quo suo loco dicetur. In dando autem tiratorium, aut antequam detur, aut postquam datum est, proderit si remoueatur causa illa, de qua timet falco, aut propter quam se vult inquietare: nam si non remoueretur, accidere posset, etiam dum gustat tiratoriũ, quod ex nimio timore dimitteret tiratorium, & assu-

meret hoc in vſum, quotiens timeret, vel ex toto nolle, vel dimittere ipſum, & ſic difficilius poſſet manſuefieri. Hæc de tiratorio dicta ſufficiant. Item dando carnes falconi, aut tiratorium, porrigantur ei ab alto, & prope faciem dantis, vt aſſuefiat ad faciem hominis. Nocte etiam illa qua primò deciliatus eſt, non eſt permittendus falco ſtare ſuper ſedem ſuam vſque ad lumen diei ſequentis, ſed falconaris ſurgat ante diem & tollat falconem de ſede ſua, & reſumat ſuper manum ante diem; viſio enim falconis nocturna per hoc continuabitur viſioni diurnæ, & quantò plus deſcendent palpebræ & lumen diei aduenìet, ipſe falco tantò ampliùs aſſecurabit ſe, ad videndum hominem & cætera, propter hoc etiam tunc non portandus ad lumen diei clarum ſubitò, ſed per domum non claram portetur, in qua domo lumen diei proportionaliter reſpondeat lumini noctis, quod fiebat cum lucerna, & paulatim augmentetur lumen diei, non repente de obſcuro in clarum, ideo ſecundum quod falco erit magis agreſtis, per minus claram domum deportandus erit, & ſecundum quod minus agreſtis, per magis claram. Sed quoniam falco qui nouiter deciliatus eſt, veniente claritate diei manifeſtè videt faciem hominis portantis ipſum, & alia quæ ſunt in domo, euidentius diſcernit, quoniam palpebræ iam deſcenderunt, & naturam habet dimouendi ſe in die & quieſcendi in nocte, accidit vt in die longè magis inquietet ſe, & diuerberet quàm in nocte, videt enim clarè inſueta ſibi

ta sibi & horribilia, de quibus timet, & à quib⁹ naturaliter appetit fugere.

CAPITVLVM LVI.

De diuerberationibus ipsorum, & de diuerberationum modis.

DIximus prius differentiam quam facimus inter inquietare & diuerberare, & modos inquietationum, & quid sit faciendum contra inquietationes: restat vt dicamus nunc de diuerberationibus falconis, quas acrius & periculosius & pluribus modis falco deciliatus facit, quàm ciliatus aut semideciliatus faceret. Has autē facit omnis falco aliquando in domo super manū, & aliquando super perticam aut sedile, & aliquando super manū equestris. In dicendo autē de ipsis, dicemus prius omnes modos diuerberationum, & quæ deteriores sunt, & quomodo assuefit falco ad minus malas, & quomodo retrahitur ad manum de iam factis, causasq; dicemus ꝓpter quas diuerberat se falco, & signa vniuscuiusq; causæ, & quomodo subueniri potest diuerberationib⁹ suis priusquam fiunt, aut eisdem postquam iam factæ sunt, nisi enim prohiberetur à suis diuerberationibus, tantùm defatigaret se & debilitaret, & pennas suas deuastaret, quod inutilis fieret ad faciendum ea quæ post mansuefactionem volumus ipsum facere. Diuerberare verò dicimus esse, quando falco ligatus, de manu vel de sede sua conatur recedere ad volandum, hoc facit pluries in domo

super manum deciliatus, dum scilicet durat agrestitas & immansuetudo sua. Modi autem diuerberationum super manum sunt tales: falco stans super manum, & videns quare se debeat diuerberare, diuerberat se quandoq; versus faciem hominis portantis ipsum,& talis sua diuerberatio est ad sursum, cum intendit transire super caput hominis, & hanc diuerberationem raró facit in principio agrestitatis suæ, quoniam timet tunc faciem, sed eam facit sæpius quando assuefactus est ad faciem; quandoque veró diuerberat se in longitudine brachij versus humerum; quandoq; diuerberat se recedendo à facie portantis in longitudine manus, extra manum scilicet. Et hæc diuerberatio tribus modis esse potest, in sursum scil. aut deorsum, aut inter vtrumque: quandoq; veró diuerberat se de manu super quam est, versus aliam, aut de sinistra versus dextram, aut è conuerso, hoc autē est de vno latere falconarij ad aliud, & est tribus modis, in sursum, in deorsum, & inter vtrumq;. Quandoq; veró diuerberat se falco ad posteriora manus, & hoc similiter tribus modis in sursum, deorsum & inter vtrumque. Hi sunt omnes modi diuerberationum quas facere poterit falco super manum. Sed quoniam horum quidam sunt deteriores alijs, videndū est quis modus diuerberandi minus malus est cæteris, vt cùm non posſit omninó prohiberi falco à diuerberatione, assuefiat & doceatur saltem ad minus malam diuerberationem. Prima itaque diuerberatio, quæ est versus faciem falconarij,

minus

minus est mala cæteris, quoniam est ad altum, & ex ea retrahitur falco faciliùs & citius ad manum; cùm enim falco ponderosus sit, & omne ponderosum quando est in alto naturaliter petit deorsum, facilius descendit falco ad manum quæ substat sibi, amplius, ex hac diuerberatione ad altum, non potest falco habere læsionem in persona aut pennis, neq; multam defatigationem. Diuerberatio verò quæ est de vno latere ad aliud, siue de vna manu versus aliam, peior est quàm prædicta, in eo quod potest esse pluribus modis quàm prædicta, & in eo quod si falco consuetus esset solùm portari super vnam manum, quando transmutaretur ad aliam manũ, illam diuerberationem quam consueuit facere ad aliud latus, faceret ad posteriora manus, super quam mutatus est, & esset difficilior ad retrahendum super manum, reuerso enim modo, & per maiorem circuitum oportet ipsum redire; sed in eo, quod manus ipsa portans ex ea diuerberatione retrahet falconem ad standũ super se, & facilius & citius, minus mala est cæteris. Diuerberatio etiam illa quæ est per longitudinem brachij versus humerum, in eo mala est, quod cauda falconis alliditur manui, in loco scilicet in quo digitus index replicatur super pollicem, ex quo nocet caudæ, falco enim in hac diuerberatione, submittit sibi facilè caudam suam, & quando retrahitur ad standũ super manum, & quando diuerberat se, vnde cauda intercepta inter manum & falconem de facili læditur. Diuerberatio autem quæ est per

longi-

longitudinem manus ad extrinseca, mala est in eo, quod pluribus modis fieri potest,& in eo, quod falconē oportet facere quendam circuitum & quandam regyrationem sui, ad hoc vt redeat, ab interiori enim parte manus in quacunque diuerberatione retrahendus est ad standum super manum, quemadmodū stare debet super eam & conuenit. Illa verò diuerberatio, quæ est ad posteriora manus, in eo quod pluribꝰ modis est, mala est, & in eo, quod falconem oportet facere maiorem circuitum & regyrationem sui, ad hoc quod redeat ab anteriori parte manus ad standum super eam, quemadmodū stare debet super manum & conuenit. Maior autē circuitus & maior regyratio, pro eo quod maius spatium obtinet, maius tempus requirit antequam falco retrahi posit ad standum sup manum, eo modo quo debet, & ex hoc ipso mala est, quod tardius retrahitur falco ad sedem manus, falconarius enim quàm citius potest, retrahere debet falconem, de quacunq; diuerberatione, ad standum super manū. Quando enim tardat reducere falconem ad manum, falco pendet, & quantò plus pendet plus nocet ei: Inde est quod hæc diuerberatio quæ est ad posteriora manus, peior est omnibus. De modis verò diuerberationum tribus, vno sursum, alio deorsum, alio inter vtrumque, ad quamcunq; partem manus sint, ille modus qui est sursum, minus malus est alijs duobus, in eo quod ab alto faciliùs retrahitur falco super manum. Ille verò qui est deorsum peior est alijs
duobus

duobus, quoniam falco pendet, & cùm grauis sit, & grauia naturaliter tendant deorsum, & per violentiam sursum, laboriosius & difficilius est retrahere falconem de tali diuerberatione ad superiora manus, vt stet super manũ sicut debet. Ille verò modus qui est inter vtrumque, minus malus est illo qui est deorsum, cùm falco non pendeat sicut in illo, & cum possit facilius retrahi ad manum quam in illo, sed deterior est illo, qui est sursum, & cùm sit inter minùs malum & peiorem, nõ est tam malus vt peior, nec est tam laudabilis vt minùs malus. Ex prædictis patet, quod diuerberatio falconis ad posteriora manus, deterior est cæteris, vnde illa quæ in eandẽ partem manus fit deorsum, peior est peioribus. Cùm autem falco qui vi detentus est super manum, aut super sedem suam, nõ diù possit stare, quin se diuerberet, præcipuè dum durat eius immãsuetudo, expedit vt saltem ad meliorem diuerberationem assuefiat, erit enim iuuamentum hoc in eo, quod à deterioribus abstinebit, & in hoc quod ad minus malam assuefiet, quæ est diuerberare sursum, assuetus enim diuerberare sursum non læditur tantum. Assuefit autem ad diuerberationem versus faciem hominis scil. falconarij, multipliciter: vno modo, vt quoties falconarius vult quod falco mordicet seu abbeccet, ostendat ei carnes ab alto ante faciem falconarij, vt falco conuolet desiderio comedendi, & se diuerberet ad altum, vbi sint carnes: alio modo, vt quoties volet falconarius ponere falconem ad sedendum super perti-

perticam altam, ponat tergum suum à parte perticæ, inter perticam scil. & falconem, & replicet manum suam, in qua portat falconem ad anterius pectoris, tantū quod falco videns perticam & affectans volare in eam, diuerberet se illic: sic enim assuefiet diuerberare se versus faciem falconarij. Hoc autem modo faciet falconarius, si pertica erit altior capite suo: si verò non erit altior capite suo, humiliet se falconarius tantùm, quod pertica supersit capiti suo. Ex hoc assuescet diuerberare ad altum, & videre faciem hominis. Hoc autem faciat falconarius frequenter in die, non tamen toties, quod cedat ad superfluum laborem falconis. Alio autem modo docebitur falco diuerberare se versus faciem hominis. Quando enim falco stans super manum in domo, aspicit ad fenestras domus, & ad cætera loca domus luminosa, falconarius vertat dorsum suum ad illa loca, ex hoc namq; accidet, quod se diuerberabit ad illa loca ad faciem hominis, & sursum se diuerberabit, in quo assuescet meliorem diuerberationē. In istis verò tribus modis falconis diuerberantis se, falconarius consentiat falconi, cum manu sua sequendo ipsum, nam si rigidam tenet manum, noceret renibus & coxis falconis. Alio modo docetur etiam falco diuerberare se ad altum, hoc modo: si plures sunt fenestræ in domo, obturentur omnes præter vnam, & illa vna sit opposita perticæ vel sedi, quibus alligandus est falco, & sit illa fenestra altior quàm pertica vel sedes. Statuēda est ergo vel sedes in tali loco

domus

domus, quod opponatur lumini alto, sic enim falco perticæ alligatus seu sedi, capite suo existente versus illud lumen, desiderans exire ad aërem liberum, libentius se diuerberabit ad illud lumen, & esto quod se non diuerberet, stabit erectus super pedes suos, sic enim faciendo falco dimittet alias diuerberationes malas, & assuescet bonas, vnde istæ diuerberationes bonę quas assuescet, vertentur per consuetudinem in quandam naturam, & ex hac consuetudine amabit diuerberare se ad altum. In cæteris suis omnibus diuerberationibus, huiusmodi diuerberare minus est nociuum ei. Quando verò diuerberat se in longitudine brachij versus humerum, falconarius sic plicet brachium, & manum ad faciem suam sic vertat, quod oporteat falconem vertere se versus faciem, & tunc retrahendus erit citò ad manum super quam stabat, quemadmodum quando diuerberabat se versus faciem. Et quando diuerberat se per longitudinem manus, extra manum, falconarius vertat se, & manum suam retrahat taliter, quod per gyramentum suum falconem oporteat esse versus aliud latus falconarij, & tunc citò retrahat falconem ad manum, quemadmodũ in diuerberatione fit quæ est de vno latere ad aliud. Si autem falco se diuerberat versus aliud latus, vt minus noceat ei, falconarius debet assentire falconi cum manu, portano ipsum, quam manum lassam & assentientem falconi teneat, non rigidam, quod etiam prodest in omni diuerberatione, postea debet retrahere manum eandem

suaui-

ſuauiter & citò, in loco in quo primò erat dum portabat falconem, & ſi falco diuerberauerit ſe ad altum, faciet hoc modo: aſſentiet cum manu, & pòſt retinebit eam, quoniam in retrahendo falcone falco deſcendet facilius. Sed ſi diuerberauerit ſe falco inter ſurſum & deorſum, oportebit vt declinet manum: nam falco conuenientius retrahetur ad manum ſi ſuberit pedibus ſuis; & ſi diuerberauerit ſe in deorſum, primò conſentiet ei cum manu, & deinde aliquantulum eleuet manum, vt cum adiutorio ipſius manus ſubleuantis & attrahentis falconem, melius & altius ſe releuet, & poſtquam ſe releuauerit, humilietur in tantũ manus, quòd ſubſit falconi, falco enim rediens ad ſurſum, ad deorſum conuenientius ſemper redit ſuper manum. Quod autem dictum eſt, de conſentiendo falconi cum manu, & de ſubmittendo manum eandem, de eleuando vbi expedit, & de retrahendo falconem, falconarius ſine mora faciet, & quam citius poterit, mora enim in talib' trahit ad ſe periculum. Contra illud verò quod dictum erat, ſi conſuetus eſſet portari in vna manu & altera, juuat aſſueſcere portare falconem ſuper vtramq; manum, quoniam addiſcet facere diuerberationes de vtraq; manu ad aliud latus, & non ad poſteriora manus. Quando verò falco diuerberabit ſe ad poſteriora manus, oportebit falconarium gyrare ſe tantùm, & manum ſuam, quod falco veniat ad retractionem ſui ſuper manum, eo modo & ea diſpoſitione, ſicut quando ſe diuerberat de manu ad aliud latus,

tus, retrahendo falconem ad manum ſicut retrahendus eſt. Iam igitur dicti ſunt modi diuerberationum, quas facit falco ſuper manum in domo, & qui minus mali ſunt, & qui deteriores, & quomodo aſſueſcit falco ad minus malas, & quomodo retrahi debet ad manum de vnaquaq; diuerberatione.

CAPITVLVM LVII.

De diuerberationum cauſis.

CAuſæ verò propter quas falco nouiter deciliatus diuerberat ſe ſuper manum in domo, ad quod diuerberare inducitur propter agreſtitatem ſuam, ſunt multæ: aliæ enim cauſæ ſunt propter falconarium portantem ipſum, & propter ea quæ videt in ipſo. Aliæ verò propter multa alia quæ videt, & non ſunt in falconario, vnde cùm neceſſariò habeat diuerberare & aliter inquietare ſe, propter hominem portantem ipſum, pro eo quod impoſsibile eſt ipſum non eſſe cum ipſo, cùm manſuefiat ab eo, ſed propter alia non habeat neceſſariò diuerberare ſe, cùm falconarius poſsit procurare, quod aliqua non approximent falconi, oportet vt dicamus primò de illis quas facit propter hominem, & propter ea quæ ſunt in homine: cùm enim falco erit aſſuetus in illis, facilè poterit poſtea per hominē manſuefieri ad alia, & nimis eſſet difficile manſuefacere ipſum ſimul ad omnes cauſas diuerberationis. Has verò diuerberationes dicendas, intelligere oportet in falcone capto ſylueſtri ſeu ramagio, q̃niam plures ſunt & periculoſiores

losiores in ramagio: in nidasio vero paucæ sunt, & minus periculosæ, si tamē nidasius faciat aliquas diuerberationes, subuenitur ei quomodo & ramagio. Falco itaq; captus agrestis seu ramagius, ꝓpter agrestitatem suam, & ꝓpter timorē quē habet, statim quod deciliatus est, præsertim veniente lumine diei, videt in homine multa propter quæ inquietat se & diuerberat, & conatur diffugere. De his autem est, tota persona hominis portantis & tenentis ipsum, quam nō consueuit manifestè videre, & multò magis facies hominis, quæ facies namque humana terribilis est falconibus sicut & alijs animalibus, vnde illud: facies hominis facies leonis, propterea deciliatus recordatur illius tēporis quo captus fuit syluester ab homine, qui tunc videns faciem hominis perterritus fuit ex ea, propter hoc ad faciem hominis magis timet, tanquam insuetam sibi & horridam: de persona verò hominis magis timent & inquietant se illi falcones quorū ciliatura non paulatim, sed repente remouetur simul totaliter, & longè magis illi falcones, qui sine ciliatura penitus & sine capello mansuefiunt, quem modum iam reprobauimus. Rursus de his quæ in homine videt sunt motus manuum, ad tangendum falconem in aliqua parte sui, & alius motus manuū, qui fit non ad tangendum falconem, sicut ille gestus manuum, qui à quibusdam consueuit fieri loquendo aut indicando, aut alia circa hominem faciendo, & motus totius personæ ad sedendum vel inclinandum, vel surgendum,

vel

vel gyrandum dextrorſum ſiniſtrorſum, vel ad eundum, & tuſsire, & ſternutare contra falconem, & ambulare duriter cum ſtrepitu pedum, ſunt de cauſis in homine, propter quas falco ſuper manum in domo, circa principium decilitationis diuerberat aut aliter inquietat ſe.

CAPITVLVM LVIII.

De diuerberationum ſignis.

Signa autem per quæ diſcernere poterit falconarius vnamquamq; cauſam per ſe ſimiliter, hæc ſunt: Quando falco aperit roſtrum, extrahit linguam cum quodam ſonitu & ſufflatu, plumas quæ ſunt circa fauces in ceruice, collo, alijsq; partibus corporis horripilat, & aliquando proijcit voces timoroſas, & aperit alas, & caudam, & reſpiciendo faciem hominis & perſonam, quærit diffugere, & hoc modo ſe diuerberat, quod ſtans deſuper manum, deijcit ſe de manu retrorſum, & cum reducitur ad manum, quærit iterum diffugere retrorſum. Aliquando etiam ſe diuerberat iſto alio modo, q. deijcit ſe extra manum & per longum manus, & tunc ſciri poteſt, quod non hoc facit niſi propter perſonam hominis, & magis ꝓpter faciem, à quibus tanquam agreſtis & timidus diffugere conatur. Propter motus verò manus, quando videbit ipſam, aperit roſtrũ, & facit cætera quæ faciebat propter faciem hominis, quamuis non tam fortia, & eo modo diuerberat ſe, ſicut propter faciem. Sed quando tangitur à manu in a-

liqua parte sui, & non prævidet motum manus tangentis ipsum, si plumas tenuerit lassas, destringet eas ad se, & si constrictas ad se tenuerit, magis constringet eas, & subleuat alas, & respicit manum tangentem ipsum, qua visa, stans super manum vt debet, diuerberat se ad fugiendum, vnde venit tactus, timens tàm de motu manus quàm de tactu. Motus autem si adfuerit repentinus in tota persona falconarij, aut si tussierit aut sternutauerit contra falconem, aut ambulatio dura & cum strepitu adfuerit in falconario, accidit quod falco attendit ad faciendum aliqua de signis prædictis, sed statim eo modo quo stat super manum diuerberat se ad fugiendum de manu. Quando tamen tussitur aut sternutatur contra falconem, statim retrorsum, aut per longum manus se diuerberat, non enim contra causas aduenientes, sed ab eis fugiendo recedit.

CAPITVLVM LIX.

De occurrendo inquietationibus & diuerberationibus.

Dictis causis, modis & signis diuerberationum, quas falco facit in primo deciliationis, propter ea quæ videt in homine, de quibus timet: dicatur quomodo debeat occurri sibi contra huiusmodi inquietationes & diuerberationes, priusquam fiunt; & impediri ne fiant, & quomodo debet subueniri falconi postquam factæ sunt, vt non iterum faciat, neq; facere assuescat. Cùm igitur falconarius cognoscet per signa

signa dicta, quod falco propter personam hominis & maximè propter faciem, velit se diuerberare, aliquo modo diuerberationum dictarũ, causam timoris amoueat primitùs si poterit, hoc enim est quod attendi debet in hac causa & in omnibus alijs. Deinde deueniendũ erit ad id quod per causam illam accidit in falcone, vnde in tali causa auertat falconarius faciem suam à falcone quantum potest, & auersa facie proferat sonos falconi, consuetos proferri sibi in comestione sua, & si falco per hoc deseret voluntatem quam habet inquietandi se, nõ offeratur ei tiratorium, alioquin detur tiratorium, vt suprà docuimus, & auferatur ab eo secundum modum prædictum; vt etiam assuescat desinere timere propter hominem, & propter faciem hominis, proderit distribuere cibum in plures vices, & dare sibi multoties abbeccationes, siue de pastu, siue de tiratorio carnoso: nam in expectatione cibi à falconario, & desiderio ipsius cibi, & in receptione ipsius cibi sæpe sæpius iterata, personã falconarij & faciem minus timebit, & hoc potius confert falconi qui potest deciliatus manifestè videre. Falconarius verò, dum est in principio deciliationis, & quàmdiu durat agrestitas, & in mansuefaciendo falconem, non opponat neq; ostendat faciem suam faciei falconis, & si opus erit aspicere falconem pro aliqua causa, inclinato capite, vel auerso & obliquo oculo aspiciendum erit ad pedes falconis, & non ad faciem, & retrahendo manum cum falcone ab aspectu falconarij, fal-

conarius teneat quandoq; galerum super caput suum, & quandoq; remoueat, vt falco assuescat videre ipsum cū galero & sine pileo; sed quando falconarius per dicta signa cognoscet quod falco propter motus manuum vult se inquietare, & de manu aufugere, non faciet aliquem motum manuum loquendo, neq; demonstrando aliquid, sed si expediat facere, sit omnis motus manuum suauis, non repentinus, neque tangat falconem dum est in sua agrestitate, & in principio deciliationis, & si oportuit quod tangatur cum manu, causa situandi plumas, aut pennas, aut pedes super manum, aut causa faciendi circa ipsum aliqua alia, non fiat hoc priusquam proferantur ei voces inuitatoriæ ad escam, & quàm positum sit tiratorium in pedibus eius, & quam gustet de tiratorio, & hoc facto, suauiter ducatur manus ad tangendum falconem, tunc quando falco non respicit versus manum, & si contingat quod videat manum extentam ad ipsum, nō vltrà protendatur manus ad tangendum, nec retrahatur, ne propter manus motum falco se inquietet aut diuerberet, sed quando falco respicit ad aliam partem, manus ducatur ad ipsum, vt deciliatus nouiter paulatim assuescat, & motum manus, & se tangi à manu, & desinat volūtatem quam habuit diuerberandi. Et quando per motus repentinos in tota persona aut in membris, timetur ne se diuerberet, postquam faciet aliquid de signis prædictis, falconarius non faciat hos motus, & si indigebit facere, prius opponat tiratorium in pedibus falco-

falconis, & prius gustet falco de ipso, quàm faciat aliquid de motibus quibus indiget, & tunc suauiter moueat se ad sedendum, ad inclinandum ad surgendum, ad gyrandum se dextrorsum vel sinistrorsum, & ad eundum, & ad tussiendum, & sternutandum, si tamen improuisè veniat tussis aut sternutatio, ita quod non possit dari prius tiratorium, non tussiat aut sternutet contra falconem, sed quantò suauiùs poterit & minus repente, retrahat manum portantem falconem & auertat caput suum à falcone quando tussiet aut sternutabit. Sic ergò poterit præseruari falco à diuerberationibus illis, ne fiant, quas parabat facere falco propter hominem & faciem ejus, & alia quæ sunt in homine. Et si cõtingat quòd falco sine voluntate diuerberandi vertat se super manum, in aliam partem quàm in qua stare debet & conuenit vt stet, falconarius non tangat ipsum cum manu sua ad faciendum ipsum reuerti, sed ipse de se vertat in illam partem, ad quam se diuertit falco, & eo modo faciat gyramentum suum, quod si portat falconẽ super dextram, pectus falconis in complemento gyramenti inueniatur versus sinistram, & è conuerso, & hoc faciat vt defendatur à diuerberatione quam posset facere post manum, fit etiam hoc modo: proferantur soni consueti ad escam, & porrigatur tiratorium, vertet se, & stabit vt debet super manum, hoc modo mansuefit falco, & assuefit ad nõ inquietandum se aut diuerberandum, neque propter falconarium portantem ipsum, neq; propter ea,

quæ videt in falconario, de quib⁹ propter agrestitatem suam timebat, & pro eisdē inquietabat aut diuerberabat seipsum. Postquam verò falconarius mansuefecerit falconem deciliatum, & assuefecerit ad ea quæ sunt in ipso eodem falconario portante falconem, propter quæ falco diuerberabat se, & inquietabat super manum in domo, potest melius & faciliùs assuefacere falconem ad reliquas causas quæ non sunt in homine, propter quas falco nouiter deciliatus diuerberat & inquietat se super manum in domo: Hæ autem sunt subitus & improuisus aduentus alterius hominis, canum, aut aliorum animalium domesticorum, ab anteriori parte ad falconem, & multò magis à posteriori & à tergo falconis, de his namq; omnib⁹ falco cùm sit agrestis & nouiter deciliatus, timet. Signa verò per quæ discernitur quòd se inquietat & se diuerberat per causas dictas, quando veniunt ab anteriori parte, sunt hæc: falco si prius percipit hæc quàm homo portans ipsum, sæpe sæpius respicit, & infigit intuitum in rem aduenientem, & applanat caput, dum remota est, & quando appropinquat ei, declinat caput, horripilat plumas capitis, colli, & personæ & quantò plus appropinquat causa timoris, tantò ampliùs facit hæc signa, deinde diuertendo caput suum hinc inde quærit quo diffugiat, & diuerberat se retrorsum. Sed quando causæ dictæ venient à tergo falconis, quas prius percipit falco quàm homo portans ipsum, cùm voluat caput suum frequenter antè, retrò dextrorsum, sinistrorsum,

ſtrorſum, facit hæc ſigna, vertit faciem ſuam dextrorſum ſiniſtrorſum, & retrorſum, vt videat rem aduenientem de qua timet, applanat plumas capitis, groſſeſcunt oculi & prominent, extendit collum ſuum & graciliat, deſtringit ad ſe plumas ſuas, erigit ſe ſuper pedes ſuos, diuerberat ſe anterius, & de manu deijcit, quærens fugere à re poſt veniente. Falconarius itaq; quando cognouerit per ſigna quæ ſunt in falcone, aut per circumſpectionem ſuam, rem aduenientem antè, ſtatim proferat ſonos conſuetos falconi, & apponat tiratorium pedib' eius, vt attendat tiratorio, & non rei aduenienti, & dum falco attentus erit tiratorio, ipſe falconarius procuret, quod res illa non veniat, ſi poteſt, & non vadat ad ipſam rem, aut ſaltem ſic recedat in partem aliquam, quod res illa tranſeat, quantò remotius poterit à viſu falconis. Et quando aliquæ de eiſdem rebus cognoſcentur per ſigna dicta, quod à poſteriori veniant, ſtatim falconarius voluat caput ſuum ad poſterius, & cognoſcat quæ ſit illa cauſa, qua viſa, proferat ſonos, & inuitet falconem ad tiratorium vt attendat ipſi & guſtet de ipſo, & dum falco guſtabit, falconarius procuret, ſi poteſt, quod res nõ veniat, alioquin diuertat ſe quam citius poterit à re illa poſtuenienti, & eo modo ſecedat, & cedat rei, quod ſi portauerit falconem ſuper dextram manum, res veniens tranſeat à ſiniſtra, & ſi ſuper ſiniſtram, res tranſeat à dextra, minus enim malum eſt quod res tranſeat ante faciem falconis, & minus inde paueſcet falco, quam ſi

transsiret à tergo falconis, & statim quod res transierit, auferatur tiratorium à falcone, & abscondatur in loco debito.

REX.

Et si in hoc, quod superius dictum est, videlicet quod minus malum esset si res transiret ante faciem falconis quàm retrò, opponatur hoc modo, cùm superiùs dictum sit, quod peior diuerberatio quæ fieri potest est retrorsum, & quæ fit antè minùs mala est, videtur quod minùs malum esset, si res transiret retrò quàm antè, cùm ex transitu posteriori falco diuerberaret se antè, & ex transitu anteriori, falco diuerberaret se retrorsum? Respondendũ quod hac de causa minùs malum est, si res transit ante faciem falconis quàm retrò; etsi falco diuerberet se retrorsum ex transitu anteriori, falconarius paulatim retrahendo manũ assentit sibi ad fugiendum à re de qua timet, & reuocato falcone ad sedendum super manum, persona falconarij opponit se visui falconis & rei de qua timet, & sic falco quia non videt rem de qua timuit & expauit, moratur quietè super manum, & non habet materiam iterandi diuerberationem, si verò falco se diuerberat antè ex transitu posteriori, oportet falconariũ volendo reducere falconem ad sedendum super manum suam, retrahet ipsum ad illam partem, vnde vidit rem de qua timuit & expauit, & sic licet reducatur ad sedendum super manum, tamen quia credit, quod res de qua timuit sit in illo loco vbi prius illam vidit, cùm nõ possit post ipsum plenè videre,

dere, si de loco ipso recessit, aut non iteratò diuerberat & inquietat se. Diuerberationibus verò, postquam fecerit eas falco, propter aliquam de causis dictis, sic subueniendũ est, si falco neq; per sonos consuetos ad escam, neq; per tiratorium dimiserit quin se deijciat de manu retrorsum timore faciei, falconarius auertat faciem suam & retrahat manum citò, & vertat se sic q̃ falco possit redire super manum vt prius stabat, non vi retrahendo falconem ad manum: nam per hos retractus subitos & coactos læderetur, & ex hoc fieret agrestior, & postquam redierit ad manum, ipse non respiciendo ad falconem directa facie, det sibi tiratorium cum alia manu suauiter & non repente, posset enim inquietare falco se ex ipso motu manus, & esset hic error nouissimus peior priore. Illis etiam diuerberationibus quas facit propter motum manus, siue fiat ad tangendum, siue non, cum similes sint prædictis, subueniendum est sicut prædictis, & sine mora retrahendus est falco suauiter, vt in prædictis. Illis verò quæ fiunt ꝑpter motus qui sunt totius corporis & personæ, & propter tussire & sternutare, cùm se deijciat de manu aduersus partem illam ad quam aspicit, diffugere enim nititur eo modo quo stat super manum, vnde si stabit alio modo super manum quàm debet, diuerberabit se aliter quàm ad anteriorem partem manus, & difficilius erit retrahere ipsum vt dictum est, si verò stabit sicut stare debet, in suis diuerberationibus, non erit tàm difficile retrahere ipsum ad manum, nec tàm tœdiosum

diosum falconi, cùm non sit opus falconarium se vertere ad retrahendũ falconem, solùm enim eum manu retrahendo ipsum vertitur ad manum. Si verò propter hominem aduenientem vel canem, vel aliud animal deiecerit se retrorsum, reducendus est ad manum, sicut dictũ est: Et si propter hominem vel aliam rem aduenientem à tergo, deijciet se ad longum manus vel antè vt stat, reducendus erit vt docuimus. Ad causas igitur quæ sunt in homine & ad causas quæ sunt extra hominem, de quibus timet falco deciliatus, & se diuerberat super manũ in domo, debet falco assuefieri successiuè & paulatim per aliquot dies, prius in domo non clara, quousq; signa agrestitatis remissa sint in eo, & non pauescat neq; se diuerberet ad illas causas, sed quietè sustineat videre eas, & stare cum eis: deinde poterit falco commutari ad domum aliquantulùm claram, & deinde ad domum clariorem, assuefaciendo ipsum falconem deciliatum magis ac magis, ad plura & diuersa, quæ consueuerunt esse cum hominibus in domo, dandum est sibi tiratorium in domo clara, tantò sæpius, quantò per claritatem magis discernit causas vnde timere potest, quousq; assuetus sit eis, in hac enim assuefactione quæ fit ciliato falconi & semideciliato, & totaliter deciliato sic paulatim, sic successiue sic sufficienter & gradatim procedat falconarius in mutatione quæ fit de domo non clara ad claram, & clariorem, & in omnibus alijs mutationibus & operibus faciendis circa ipsum, quod ꝓpter festinantiam

& in-

& insufficientiam assuefactionis, non sit opus reducere falconem insufficienter mansuefactũ de clara domo ad non claram, de deciliatura ad ciliaturam, & similiter de alijs, nam hic modus in mansuefaciendo non sequeretur ordinem, sed falco fieret exinde vitiosus, & malorũ morum & inutilis. Amplius, præter causas diuerberationũ quæ dictæ sunt, est & alia causa, quam dicemus nunc. Cùm enim omnes falcones tàm mansueti quàm immansueti, tædio standi super manum cupiant recedere de manu, & ire ad sedendum, qui si non permittantur ire, inquietabunt se & diuerberabunt se: illi tamen qui malè portati sunt, & per longum iter, affectant magis recedere de manu, ad quiescendum super aliam sedem, & faciunt magis signa ad hoc quàm cæteri falcones. Signa itaq; quæ facit falco volens recedere de manu sunt hæc: falco circa serò plus quàm alijs horis diuerberat se, ad hoc quoniam eadem hora naturaliter ibat ad sedendũ super ramos vel alia loca alta & tuta, ideo serò respicit circũm circà vt videat locum in quo sedere & quiescere possit, si est in domo locus aptus ad sedendum, quo viso, ad ipsum se diuerberat, & si est foris similiter, & si non ponatur ad sedendum, faciet diuerberationes multas, proinde nociuas sibi. His autem diuerberationibus falconarius sic subueniet, si viderit signa prædicta, deponet falconem de manu, ad sedendum in loco conuenienti, si verò nolet ipsum ponere ad sedendum, dabit ipsi tiratorium, vt intentus eo desinat voluntatē quam habet inquie-

quietandi se aut diuerberandi, & vt placeat falconi stare super manum amore tiratorij, præterea recedat falconarius à loco illo in quo est ne falco videat locum conuenientem sessioni suæ, & propter hoc cessabit inquietatio falconis volentis ire ad sedendum.

CAPITVLVM LX.

De deciliatis falconibus qualiter ponantur ad sedendum ad perticam, & leuentur ab ea, & inquietationibus & læsuris eis contingentibus in ipsa.

REX.

CVm non contineretur in hoc libro, qualiter falco deciliatus poni debeat ad sedendendum in pertica, & leuari ab ea, & de diuerberationibus & læsuris quæ possent in ea contingere: sed esset in margine eius scriptũ, quòd addi deberet præsens capitulum, tanquam necessarium prælibatis documentis de falconibus æditis, prout melius expedire vidimus, duximus inserendum; vnde si falconarius volet ipsum ponere ad sedendum, ponet eum hoc modo: Locabit enim ipsum in pertica alta, situata & posita prout superius est expressum, & locus in quo ponitur ad sedendum, non sit clarus nimiùm vel obscurus, sed in tantùm quod falconarius quæ facturus est circa eum plenè videat, & discernat, & diligenter attendat ne aliquod foramẽ siue fenestra opponatur falconi ex transuerso perticæ, quia si se diuerberaret ad illam, illa

illa diuerberatio periculo esset ei. Si verò in longum opponitur, diuerberatio ad eam si qua contingeret sibi, nõ fuerit tam nociua, eo quod quando se diuerberat in longum, alæ eius vadunt ex vna & altera parte perticæ, & sic à pertica non læduntur, & nullo modo in longum perticæ diuerberare se poterit, quando diuerberat se in sursum, quia deorsum non potest se diuerberare, nam pertica obstat ei, nec in directũ, quia ipsum subleuari oportet. Diuerberatio verò ex transuerso perticæ periculosa est, quia quando se diuerberat ex transuerso, alæ tangũt ex vtroq; latere perticam, ex illo tactu falco de facili incurrere poterit lęsionem pennarum: Et si alæ excederent latera perticæ quod non tangantur ab ea, & se diuerberabit in reditu quem faciet super perticam, propter retentionẽ iactorum nõ assentientium sibi, alæ quæ remanerent extra latera perticæ, læderentur in ea, & posset de facili, cùm se diuerberat ex transuerso perticæ, pectus in extremitate eius percutere, cùm pertica lata esse debeat vno pede tantum, & sic in grauem incurreret læsionem. Et hæc inter diuerberationum species quæ accidere possunt, omnibus speciebus diuerberationum periculosior est. Appropinquabit autẽ falconarius perticæ, & apponet tiratorium sapidum falconi, inuitando ipsum semper consuetis sonis circa illud, mediando personam suam inter perticam & falconem, ne falco videns perticam diuerberet se ad eam, priusquam falconarius ad ipsam perueniat, vt est dictum, ad quam accedat

tergi-

tergiuersus, quia si aliter accederet, non posset congruè se opponere falconi & perticæ, & cùm fuerit sufficienter vicinus perticæ, & falco erit intentus circa tiratorium, accipiet longius caput longæ cum manu non tenente falconē, suauiter quantum poterit super perticam, cum falcone intendente ad tiratorium, & accipiat cautè dictum caput longæ, & iterum iactabit ipsum & inuoluet circa perticam, quo facto subtrahet sagaciter tiratorium falconi, & accipiat leniter ambo capita longæ cum manu tenente falconem, & demùm seducet ita manum à pedibus falconis suauiter, vt falco se inueniat super perticam motu subtractionis manus aliquatenus non turbatus, quibus subtractis ligabit ea sicut dictum est in capitulis de ligandis falconib⁹ ad perticam altam. Et caueat falconarius vt dum præmissa omnia faciat, non respiciat falconem in faciem, sed hæc faciat capite inclinato, semper proferendo sibi sonos consuetos, quibus ad tiratorium inuitatur, à quo recedat sine aliquo strepitu, & inspectione in faciem ipsius, vt falco sicut positus est in pertica, tranquillus remaneat & quietus, non tamen ita longè discedat ab eo quod si falconem aliquo modo inquietari contigerit, ipsi nō valeat celeriter subuenire. Sit igitur attentus falconarius & diligenter inspiciat si falco protendet signa aliqua diuerberandi se, quia posibile esset quod falco haberet voluntatem diuerberandi se aut causa famis quam pateretur, & vellet sibi cibum acquirere, vt consueuerat tempore libertatis, aut opposi-
tione

tione alicuius foraminis aut fenestræ, per quod euadere intenderet, aut quod aliquid in domo videret quod esset sibi timori, vt murilegos siue canes & huiusmodi, aut aliquid quod prædari vellet, vt murem & similia, aut quia voluntatē volandi haberet eo quod diu non volauerit. Quòd autem falco se diuerberare velit causa famis, falconarius sic cognoscet: quia tunc falco deambulabit per perticam, respiciet circùm circa, suauiter alas aperiet, nec violenter diuerberabit se, & hæc diuerberatio minus periculosa est alijs quas faciet super perticam: Si vero oppositione foraminis seu fenestræ, falco diriget & cōtinuabit intuitum ad fenestram, & semper se reuoluet ad illam, ex quacumque parte sit perticæ, & motus & contractus faciet advolandum & exeundum per eam, diuerberando se versus fenestram. Si causa alicuius rei visæ quam timeat, signa diuerberandi se faciet, quæ consueuit facere stando super manum quotiens terrebatur, vt superius dictum est. Nam diuertet caput à re sibi terribili, & nititur effugere id quod timet. Si causa prædæ quam videat, figet aspectum suum versus illam partem, in qua aspicit dictam prædam, & cum subita apertione alarū vno eodemque motu se diuerberat versus prædam. Præter hos quatuor modos diuerberationum quas facit falco super perticam, contingit eum inquietari in ea sine diuerberatione, circuiendo nodos iactorum supra perticam, & hoc facit sæpius causa famis, aut beccat iactos & campanellam, aut quia sentit se ligatū, & vellet

soluere vincula vt volaret & euaderet, aut quia ipsum tædet campanellæ pariter & iactorum, & aliquando facit hæc omnia causa famis. Et si falco volet se diuerberare oppositione foraminis seu fenestræ, vt dictum est, per clausuram ipsorum remedietur eidem, & dum fenestram clauserit falconarius, se falconi opponat vt fenestram non videat, proferens sibi consuetos sonos, quibus alienetur falco ab intentione quam habet ad fenestram. Si verò causa timoris rei alicuius quam viderit, attendat falconarius quæ causa sit vnde timuerit, inter quam rem & falconem statim falconarius se opponat, vt eam videre non posit, sonos allicientes eidem proferat, & rem de qua timuit expelli faciat interim, quod falco & propter sonos sibi prolatos, & propter aspectum quem amisit rei prædictæ, ab illo quem habuit pauore quiescat. Et si causa prædæ, similiter faciat falconarius, quousq; falco quiete pristina potiatur. Et si forte falco his remedijs à diuerberationibus huiusmodi resipiscere noluerit, tunc cognoscere poterit falconarius quod falco voluntate volandi faciat, eò quòd diu non volauerit, quare ipsum, sicut dicetur inferius, subleuet, & recipiet super manū. Si verò falco quietus manserit super perticam nec se diuerberauerit, dimittat ipsum quiescere vsque ad horam congruam, qua leuandus & recipiendus est super manū. Et quoniam ex prædictis diuerberationib⁹ & inquietationib⁹, posset falco incurrere tam personæ periculū, quam pennarum, & obesset etiam mansuefactioni, fal-

conarius ſicut ſuperius dictum eſt, non debet à falcone tam longè abſiſtere, quin ſibi valeat ſi neceſſe fuerit, infraſcriptis remedijs ſubuenire, Nam ſi falconarius viderit quod falco ſe velit in aliqua ſpecie prædictarum diuerberare, conſuetos ſonos eidem proferat, & ſi propter conſuetos ſonos quos ſibi protulerit quieuerit, falconarius remaneat, & falconem permittat quieſcere, ſed non tantum, quod propter nimiam requiem & moram quam traxerit ſine falconario, aliquod vitium agreſtitatis acquirat. Et ſi forte propter huiuſmodi ſonos falco non quieuerit, falconarius approximet perticæ opponendo ſe faciei falconis, ſuauiter prædictos ſonos proferens, & ſi propter hoc ipſum quietari contingat eum, permittat quieſcere, & recedat. Et ſi nondum propter iſta quieuerit, ipſum leuet & recipiat ſuper manum hoc modo: accipiat autem tiratorium in ea manu qua portare debebit falconem, & elongata facie ſua à facie falconis verſus aliam manum, ponat manum, cum qua tenet tiratorium, ante falconem ſuper perticam, oſtendendo ſibi tiratorium, ſic apertè quod falco ipſum plenè videat & diſcernat, & manum ante falconem teneat valde firmam, proferendo ſibi jugiter aſſuetum ſonum, quouſque falco tiratorium capiat, cum becco aut cum pedibus, quod ſi cum becco cæperit, teneat tiratorium ita firmum, quod ſibi de manu non poſsit ſurripere, & ita etiam firmet manum, & ipſe immobilis maneat, quod falco ſe aſſecuret pedes ponere ſuper manum, & cum receperit ti-

ratorium cum pedibus, approximabit aliam manũ suauiter, & dissoluat nodum factum sub pertica, & antequam longæ capita derelinquat, accipiet cum manu tenente falconem, iactos si poterit, & si fortè non poterit, tenendo curtum caput longæ, dissoluat longum caput longæ à pertica, & habitis ambobus capitibus longæ, trahat manum in qua non tenet falconem, versùs nodum iactorum & longæ, & iactos capiat prope nodum, & aptet sibi iactos in manu, sicut dictum est, & subleuet manum à pertica cum falcone sine strepitu, & trahat retrorsum manũ, ita quod pertica remaneat ante pectus falconis, sic quod si falco se velit diuerberare ad redeundum in perticam, se ante diuerberet & non retrò. Et falconarius quàm citius poterit, mediet personam suam inter perticam & falconem, & in eadem mediatione recedat, quousq; in tantum distet à pertica, quod falco occasione visæ perticæ non habeat materiam se diuerberandi ad eam, & deinde poterit tutò subtrahere tiratorium à pedibus falconis. Cautus sit tamen falconarius, quod in mutando falconem deciliatum de domo parùm clara ad claram, & de clara ad clariorem, formam & regulam traditam de mutatione falconum deciliatorum seruet & teneat, sic gradatim hoc faciendo, quod falco se assecuret & assuescat manere in domo clara.

CAPI-

CAPITVLVM LXI.

De mansuefactione falconum deciliatorum facienda super manũ in domo, & sine capello.

MAnsuefactio facienda falconi super manum in domo à principio suæ deciliationis per aliquos dies, debet fieri secundum modum quem diximus; approximante verò tempore in quo portari debet foràs ad aërem liberum, quia videbit multa quæ videre non consueuit in domo, & apertius per claritatem ipsius aëris, & sentiens se esse sub aëre libero facilè recordabitur agrestitatis pristinæ, & quia habebit illic multò plus occasionem inquietandi se, quàm in domo, oportet per aliquot dies distringere ipsum, & ad maiorem famem conducere priusquã portetur foràs, vt ad maiorem famem conductus, tantò libentius foris accipiat tiratorium, quantò magis erit necesse per causas prædictas. Consideranda tamen erunt in distringendo ipsum agrestitas falconis, macies, & auiditas comedendi maior vel minor, illum enim falconẽ qui magis auidus erit, minus debemus distringere: illum vero qui minus auidus, magis; & si auiditas tanta erit quod superet agrestitatem, quod cognoscatur in eo, ꝗ pro agrestitate, vel cum aliqua causa vnde timere debeat adfuerit, non desinet tiratorium, tanta erit auditas sua, poterimus ipsum minus distringere: sed si agrestitas vincat auiditatem, cuius signum erit, quod non erit tanta auiditas ad

tas ad tiratorium quin se inquietet, si adfuerit aliqua causa vnde debeat timere, magis erit distringendus, & minus macer, minùs, & nimis agrestis magis.

CAPITVLVM LXII.

De mansuefactione falconum facienda à pedite, super manum foris in aëre libero, & inquietationibus & diuerberationibus quas facit in eo.

CVm itaq; mansuefactus erit sufficienter in domo, & ad maiorem famem conductus, vt dictum est, portari debebit foras ad aërem liberum, primò à pedite, deinde ab equite, vt ad ea quæ sunt extra domum mansuefiat, fiet autē hoc modo; falconarius habito tempore conuenienti, de quo docetur in sequenti capitulo, surget ante diem, & resumet falconem de sede super manum suam, exibitq; de domo dum erit adhuc obscurum noctis, vt quemadmodū paulatim & nō subitò lumen diei adueniet, sic ipse falco paulatim assecuret se ad videndum ea quæ sunt extra domum, sub quadam caligine prius, deinde manifestè, demùm manifestius, propter hoc etiam juuat & melius est, si falconarius incipiat portare extra domum foras falconem semideciliatum, & portet ipsum sic per aliquot dies, deinde deciliatum portabit foras pedester, attendens & faciens quæ sequuntur.

CAPI-

CAPITVLVM LXIII.

Qualiter intrandum est, & exeundum per portas cum falcone.

AD exeundum autem de domo foras, tempus nubilum aut pluuiosum, pluuia pauca quæ descendat vt ros, conuenientius est, quoniã in tali tempore non poterit falco videre nimis manifestè ea quæ foris erunt, & pennæ & plumæ madefient, & sic minus timebit, & minus attentabit diuerberare se, cum se sentiet madefactũ, & à tali etiam tempore reddetur piger, sicut & cætera animalia. Sed quoniam in exeundo de domo foras, falconario portanti falconé transitus est per portam, & de facili posset malum accidere falconi, maximè si se diuerberaret illic, dicamus quomodo transeundum est cum falcone per portam, vt nõ noceat falconi. Quoties igitur falconarius cum falcone debebit transire per portam, intrando vel exeundo cum vocibus consuetis ad escam, apponat prius tiratorium in pedibus falconis, & quando falco intendet mordicare tiratorium, ipse latus suum in quo non est falco intromittat prius in portam, longando à porta & à se, manum super quam est falco, & capite suo intromisso similiter in portam, prospiciat circiter loca illa ad quę vult transire, si sit illic aliquid insuetum falconi, vnde timere posit, & ne falco ex illo timeat, faciat id elongari, vel ex toto remoueri, si potest. Illo verò remoto vel saltem elongato, transeat per portam, & deinde tiratorium auferat, hoc

autem faciendum est quousque videbitur esse opus, quamdiu scilicet timebitur de agrestitate falconis.

CAPITVLVM LXIV.

Ad quæ loca deforis prius portandus est

POstquam autem exierit portam falconarius, ipse vadat ad loca in quibus nulla erit multitudo rerum insuetarum falconi, & si foris erit aliquis paries, vnde nō possit transire quis, illûc vadat, & vertat se sic quod teneat dorsum falconis versus parietem, & tantùm appropinquet parieti vel illi loco, quod nihil de insuetis transire possit à tergo falconis, inter parietem & falconem, vel inter locum & falconem, & si videt aliqua venire insueta de quibus timere possit falco, non vadat ad illa falconarius, sed procuret quod illa non veniant, si potest, aut quod transeant longè ante falconem, & si illa debent venire aut transire ante falconem, priusquam illa appropinquent, proferat falconi voces consuetas ad escam, & det tiratorium falconi, vt falco per tiratorium desinat timorē quem habet, & multò magis est faciendum hoc, si res transire debeat à tergo falconis. Deportetur etiam falco hûc & illûc paulatim ad diuersa loca deforis, vt diuersitatem locorum & animaliū assuescat videre paulatim. Amplius, si in portando falconem foras aduenerit aliquis ventorum, de quibus in succedenti capitulo plura dicuntur, falconarius sic gyret se, quod personam suam

suam ponat inter ventum & falconem, cauens ne ventus vnquam veniat à tergo falconis, quoniam falco veniente sibi vento à tergo, non staret quietus super manum, sed se multipliciter diuerberaret.

CAPITVLVM LXV.

Quando reportandus de foris intrò.

EX quo autem aliquandiu steterit de foris, & iam lumen diei inualescet, & homines & animalia in maiori multitudine iam incipient ire hûc & illûc, redeundum erit cum falcone foris intrò, vt ad interiora & exteriora domus, & ad intrandum & exeundum assuescat.

CAPITVLVM LXVI.

Reportandus de foris intrò, acrius inquietat & diuerberat se.

CVm autem falco portatus fuerit de foris, vidit plura quæ videre non consueuerat in domo, & vidit ea manifestius, & dum fuit sub aëre libero, recordatus est libertatis quam habuit, dum erat per se in campis, & agrestitas ipsius nondum plenè transierat, maximè si ipse erat de agrestioribus, propter hoc habuit plures causas deforis diuerberandi se, & quomodocumq; aliter inquietandi & fortiores causas, ideo cum maiori voluntate diuerberat se deforis, frequentioribus & acrioribus diuerberationibus quàm in domo, priusquam portaretur foras ad aërem liberum: reportatus etiam de

foris intrò, recordatur se fuisse foris, & agrestior proinde factus est, & affectat redire ad aërem liberum, & cum maiori voluntate se diuerberat & inquietat ad exeundum foras, & signum huiusmodi est, quoniam postquam reportatus est ad domum frequenter respicit ad fenestras, & loca lucentia domus, inquietat & diuerberat se versus illa loca, & diuerberationes acriores, vehementiores, & frequentius quam priusquam portatus fuisset foras, & acrius, quamuis in omnibus fere eosdem modos diuerberationum & inquietationum dum est agrestis & reportatus in domum, quos faciebat in domo, priusquam portatus esset foras, propter enim agrestitatem maximè faciebat omnes illos modos: sed propter faciem hominis, & propter ea quæ erant in domo, cum sit mansuetus ad ea non facit diuerberationes aut inquietationes, sed illas diuerberationes quas facit foris ad diffugiendum, & illas quas facit in domo deportatus, pro voluntate quam habet ad exeundum foras, acriores & vehementiores & frequentiores facit.

CAPITVLVM LXVII.

De remediјs, & modis remediorum, scilicet tiratorio, irroratione & balneo, quæ fiunt contra inquietationes & diuerberationes ipsorum.

OPortet itaque vt mansuefaciamus falconem ad hoc, vt frequentiæ & vehementiæ suarum inquietationum & diuerberationum, tam

tam faciendarum quam factarum succurramus, & dicamus quomodo debet fieri, non enim est toties dandum sibi tiratorium carneum, quoties vult se diuerberare aut inquietare: nam si daretur toties, impinguaretur nimis, & non detineretur in illa macie, ad quam destringi debet & detineri. Et si non daretur sibi tiratorium, & inquietaret se quoties appetit, multùm esset nociuum plumis, membris suis, suisq; viribus. Sed hoc modo faciendum erit: quando volet se inquietare, quod cognoscitur per aliqua de signis quæ diximus, dabitur sibi cum vocibus consuetis ad escam tiratorium, de aliquo membro plumoso, vt deplumet ipsum, aut de membro ossuoso & neruoso, vbi non possint inueniri carnes.

CAPITVLVM LXVIII.

De irroratione.

ET si fortè per huiusmodi tiratorium non dimittet diuerberationes aut inquietationes suas, pro eo quod viderit se pluries deceptũ in tali tiratorio, aspergatur falco aqua frigida, & madefiant pennæ ipsius. Fiat autem hæc irroratio hoc modo: Falconarius lauabit ter vel quater aqua frigida, vt omnis viscositas saliuæ & phlegmatis existentis in ore suo remoueatur, & aqua frigidior exire possit ab ore, si namque non sic fieret, viscositas saliuæ & phlegmatis exiret cum aqua, quando irroraretur falco, & adhæreret penis & plumis falconis, vnde fierent inuiscatæ & sordidæ, & aqua exiret calidior

dior ab ore, quæ duo non essent conuenientia. Postquam autem os erit ablutum, implebitur aqua frigida cum sufflatu & impulsione labiorum, de illa aqua eiecta, in minutas particulas, pluribus impulsionibus irrorabitur falco, supra dorsum, & ante pectus, eleuatisque alis sursum, irrorabuntur latera quæ sunt prope cor, & tantum irrorentur, quod pennæ & plumæ madidæ fiant, sic namq; cessabit vsque ad horam à voluntate quam habebit diuerberandi se, & si ex toto cessabit, non erit iteranda irroratio: si verò propter primam nõ cessat se inquietare, poterit irrorari secundò & tertiò, si opus erit. Debet autem huiusmodi irroratio fieri falconi in loco obscuro, quàmdiu durabit eius agrestitas. Iuuamentum autem harum irrorationũ multiplex est: nam per irrorationes falco dimittit voluntatẽ quam habet inquietandi se, & etiam suas inquietationes, ex eo enim quod irroratio madefacit plumas & pennas, efficit falconẽ pigriorem, quamdiu falco sentit pennas suas madefactas, non confidit iuuari per eas, vnde stat magis quietus neq; attentat dimouere eas, neq; volare ad diffugiendum, sentit enim se pigrum & impotentem volare, expectando quousque pennæ sint desiccatæ. Et signum huius est, quia madefactus alas caudam, & plumas totius personæ segregat, & excutit se sæpius, vt aqua per excussionem cadat citiùs, & exiccentur plumæ. Iuuamentum autem in hoc est, quod falco refrigeratur per irrorationem, vnde in æstate, & quando calefit, quaque dieta sæpius potest fieri.

hæc

hæc irroratio. Et quia pennæ desiccantur citiùs, potest fieri pluries, & hoc etiã iuuat, quod per irrorationem parcitur tiratorio. Est itaque falco mansuefaciendus hoc modo, in casibus prædictis, & quando irrorandus vt dictum est, & quando dandum erit sibi tiratorium nõ carnosum, & quando tiratorium carnosum, vt per ipsum carnosum alliciatur ad non carnosum: De carnoso autem parùm accipiat, ne excedat debitam quantitatem sui pastus. Prodest etiam ad alia irroratio, sicut dicitur in singulis capitulis de falcone irrorando. Præterea cùm eosdem ferè modos diuerberationum & inquietationum quarumcunq; faciat deforis super manum, & intra domum, postquã reportatus est de foris, quos faciebat in domo priusquam portaretur foras, præseruandus erit à faciendis, & succurrendum factis, eo modo quo dictum est in illis quæ fiebant in domo, & tanto studiosius & pluribus modis alijs, quanto acriores & frequentiores facere volebat aut faciebat. Vnde istud addendum est, in reductione falconis ad sedendum super manum, quod quando erit deforis, & diuerberabit se post manum, considerandum erit an sit ventus an non, & si non erit ventus, reducendus erit ad sedendũ super manum, ex illa parte vnde minor sibi est circuitus, si verò ventus erit, falconarius vertat se quàm citius poterit, & manum suam in quamcunque partem aptiorem contra ventum, vndecunque veniat ventus, hoc modo scil. quod opponat tergum suum vento, quod si falco qui iam per

huius-

huiusmodi versiones ante pectus falconarij se inuenit, nec ventus iam venit ad ipsum à tergo, possit retrahi ad manum, sicut retrahebatur in diuerberatione, quæ erat de vna manu versus aliam, faciliùs enim reducetur hoc modo, cùm omnes aues semper habeant vsum insidendi & sedendi contra ventum.

CAPITVLVM LXIX.

De balneo.

BAlneum est etiam vna de causis, quæ multùm valet contra huiusmodi inquietationes & diuerberationes falconis, ad mansuefaciendum ipsum, & assuefaciendũ ipsum cum homine: propter hoc dicendum est de balneo pro falconibus. Cùm itaq; falcones, sicut & cæteræ aues rapaces sint siccioris naturæ & calidioris quàm cæteræ aues non rapaces, assuescunt balneare se, quando per se sunt, & immansueti, quibus, si non balnearent se, acciderent plures morbi de nimia siccitate, vt dicemus in tractatu de morbis, ideo & nos debemus necessariò offerre balneũ falconibus, non solùm dum mansuefiunt, sed quàmdiu homo habet ipsos. Fiet autem hoc modo: habeatur tina vna lignea, vel terrea, cuius diameter sit ad minus duorum pedum secundũ longitudinem, & sit alta tina tantùm quod contineat aquam vsq; ad locum ouariæ falconis, & plus aut minus, secundum quantitatem altitudinis tibiarum & coxarum falconis balneandi. Aqua verò debet esse frigida clara & dulcis, quæ nullam habeat in se

malam

malam qualitatem, & vas nullam habeat ventositatem, quoniam attraheretur ventositas illa per aquam fluendo ad pennas & plumas falconis, & sic noceret. Hæc autem tina locanda erit in loco domus expedito, aut in horto, aut campo extra, ad quē locum canes aut porci vel alia animalia non veniant, neque incutiant timorem falconi. Tempus autem in quo inuitandus est ad balneum, in æstate est magis conueniens; in hyeme etiam & in alijs temporibus potest balneari, sed in æstate priusquam calor solis intensus sit, in hyeme verò quando iam calor solis incipit ascendere, nam si tardius balnearetur, præcipuè extra domum, timeretur de aquilis, vulturibus, milionibus, & alijs auibus magnis rapacibus, quæ illa hora volant per aërem: Et propter hoc falconem agrestem balneabimus conuenienter in domo. Sed tam in hyeme quam in æstate, & in alijs temporibus, balneabitur postquam iam comederit, debet tamē dari sibi minus de cibo, quàm alijs diebus in quibus non debet balneari. Si verò falco erit macer, & timetur quod paucitas cibi addat sibi ad maciem, postquam balneatus erit & digesserit cibum prius sibi datum, poterit sibi dari de cibo circa serò tantum, scilicet quod ex hoc q; dabitur, & ex illo qui ante balneum datus fuit sit vnus pastus sufficiens. Non nutem erit balneandus singulis diebus, sed intermissis aliquot diebus inuitandus est ad balneum. Falconibus verò agrestibus, quando iam deciliati sunt, magis conueniens est balneum, & etiam postquam man-

mansueti sunt, etiam quando relaxata est ciliatura adhiberi potest balneum, etiam ciliatis, vnde si quis facere voluerit, ab eo tempore quo ciliati sunt, incipere potest assuefacere falconē ipsum ad balneandum. Hic est autem modus permittendi ipsum balneari; si falco erit agrestis, ponatur sessorium vel lapis iuxta marginem tinæ balneatoriæ, & ligetur ad sessorium: Si verò sessorium non habuerit, sed lapidem, figatur cauilla vna seu pasillus in terra iuxta lapidem, & ad illum passillum ligetur longa, & tunc ponatur falco desuper sessorium vel lapidem ad sedendum, & teneat capellum, si mansuesit cum capello, longa sit autem tantæ longitudinis, quod intrare posit balneum falco, & non posit pertransire tinam, & postquā positus fuerit falco ad sedendum, si est de illis qui mansuefiunt cum capello, leuabitur capellum, & recedet ille qui leuabit capellum à falcone, stans tantùm à remotis, quod falco dum se balneabit, non posit timere de ipso, tamen videat falconem dum se balneabit, si verò est de nouiter deciliatis qui mā suefiunt sine capello, similiter deponendus erit iuxta balneum, vt se balneet si voluerit, & non stabit falconarius cum ipso quando falco agrestis se balneabit. Postquàm verò balneatus erit falco agrestis, & exierit de balneo, redeat ille falconarius ad falconem hoc modo, ambulabit in circuitu.

REX.

Dimittens falconem versus manum, ab illo latere manus cum qua leuaturus est falconem, remo.

remouendo semper faciem suam ab aspectu falconis versus aliud latus, ex quo falco non est portandus, approximando ad ipsum paulatim, inuitans ipsum ad carnes, quas portabit ei in manu cum qua leuari debet, seu tiratorium, & subleuabit ipsum super manũ sicut debet subleuari sessorio, & tenebitur super manum ad solem, donec se perungat, & quousq; exsiccentur pennæ, si solis non tædet eum, quia tunc in vmbra deberet teneri. Perungere autẽ dicimus quando post balneum, aut etiam sine balneo, falco accipit cum rostro suo de pinguedine quã habet super dumos & caudam, vbi scil. sunt duo quasi testiculi, & modicum virgæ, & de sic accepta pinguedine, perungat cum rostro suo pennas & plumas suas & vngues suos ex vtroq; latere. Istud autem perungere facit falco quoties balneatus est, & aliquando etiam quando non est balneatus. Si verò, quando falconarius redibit ad falconem balneatum, porrigendo sibi carnes, ipse voluerit gustare de carnibus, approximet ei quantum plus tolerare potest, ita quod non pauescat, de tali approximatione, & sedeat tunc non in oppositione faciei falconis, sed collateraliter, ex illo scil. latere vnde leuari debet falco, expectando quousq; pennæ exsiccatæ fuerint, & tunc iterum præsententur sibi carnes, & subleuetur super manum, & si non perungit se, teneatur super manum in vmbra donec se perungat, si verò teneat alas apertas, & caudam & plumas & pennas apertas & segregatas, quod delectatur in sole signum est. Si verò

V falco

falco qui debet balneari ciliatus est, aut relaxata est ei ciliatura, manus super quam sedet approximetur balneo, & tunc percutiatur cum virgula vna lignea in aqua, sic quod falco audiat sonitum aquæ, qui si appetit balneare, inclinabit personam suam ad aquam, & extendet rostrum suum versus aquam, & tunc manus quæ sustinet falconem, approximetur aquæ tantùm, vt pedes eius sentiant aquam, & iterum moueatur aqua cum virga, audiens enim sonitum aquæ, & affectans ire illuc, mutabit pedes suos desuper manum, & intrabit balneum, & postquam introiuerit balneum, retrahatur manus, & permittatur balneari, & nihilominus iterum inuitetur ad balneationem, quandoq; percutiendo aquam cum virgula. Postquam igitur balneatus erit & volet exire, quod cognoscetur ex eo, quod circumquaque mouebit se ad exeundum, accipiatur longa cum alia manu & trahatur, sic approximando manum cum qua portari debet, quod iacti recipiantur in ipsa manu prope pedes suos, & sic tollatur super manum & teneatur ad solem, donec exiccentur pennæ, & donec se perungat. Si verò nollet se balneare, quod cognoscetur quia mouebit se ad aliam partem quàm ad balneum, & inquietabit se, non balneetur, nec cogatur balneari, & alij falcones similiter nō cogantur quando nolunt. Si verò falco qui debet balneari jam mansuefactus est, ligabitur cum longa, sicut dictum est, aut tenebitur ipsa longa, & percutiatur aqua cū virgula, & permittetur balneari, & postquam

quàm erit balneatus fiet ei sicut dictũ est quod debet fieri alijs, statim enim sumatur super manum quousq; se perungat, & quousq; penæ sint exsiccatæ. Iuuamentum autem est in balneo, qm̃ falco conseruatur inde sanior, & fit mansuetior, & si calet pl⁹ debito, refrigeratur per balneũ, & multas inquietationes & diuerberationes dimittit falco per vsum balnei, quas non dimitteret nisi esset vsus balnei. In eo etiam quod tenetur super manum quousq; pennæ & plumæ sint desiccatæ, & quousque se perungat, iuuamentum est non modicum ad mansuefactionem falconis. Balneatio itaq; & irroratio, & frequens exhibitio tiratorij carnosi & non carnosi, sunt de causis, quæ prohibent falconem tam frequenter diuerberare aut aliter inquietare se, qui falco assuefit portari foras à pedite, quibus diuerberationibus, quoties fecerit, falconarius subueniat quemadmodum subueniebat factis in domo. Cæterùm in factis extra domũ, quando regyrat se falconarius pedes ad reducendum falconem super manum, & in alijs etiam diuerberationibus, in quibus non conueniat ipsum regyrare, attendat quod in reducendo falconem super manum, quando ventus erit, ventũ non recipiat à tergo falconis, sed semper ab anteriori parte, ventus enim veniens ab anteriori parte falconis, iuuat ipsum redire super manũ. Amplius, falconarius pedes assuescere debet falconem extra domum ad minus malas diuerberationes, quanto plus poterit, & defendere ipsum omninò à magis malis, vt faciebat quando

assuefiebat falco in domo. Causæ verò speciales propter quas se diuerberat aut inquietat falco extra domum, dicentur conuenientius in capitulo succedenti, quando falco assuefit portari foras ab equite. Qualiter autem ponitur ad sedendum, & super quam sedem, & qualiter ligatur ad perticam, aut soluatur de pertica, dictum est in præcedenti capitulo, quando deciliatus mansuefiebat in domo. Hæc igitur omnia quæ diximus debere fieri falconi qui assuefit portari extra domum à pedite, fiant vsq; ad tot dies, quod falconarius cognoscat falconem iam bene assuetum & bene tolerantem portari foras à pedite.

CAPITVLVM LXX.

De mansuefactione falconum facienda foris ab equite, & temporibus aptis ipsi mansuefactioni.

POstquam omnia quæ diximus facienda in mansuefaciendo falconem, portando ipsum foras, à pedite facta erunt per aliquot dies, debebit idem falco mansuefieri ad eadem portandus foras ab equite, in quo obseruanda sunt prædicta, & præterea quæ tempora sunt apta ad hoc, & quæ non, quorum morum debet esse eques, quæ sunt necessaria habere falconarium secum, quem modum debet habere in ascendendo super equum, quæ loca debet cauere equitando, propter quas causas diuerberat aut aliter inquietat se falco, qui assuefit portari foras ab

ras ab equite, & quomodo ſubueniendum eſt diuerberationibus ipſis, quando redeundũ eſt ad domum, & quomodo de equo deſcendendum cum falcone, dicendum eſt.

Quamuis autem non omnia tempora ſint apta omnibus falconibus, ſed diuerſa diuerſis, tempus tamen tranquillum & quietũ ſine vento, generaliter bonum eſt omnibus falconibus: ſed ſi æſtas eſt, melius eſt nubilum, quia minus calidum & tardius caleſcit, falconibus etiam agreſtibus & immanſuetis, quanto magis nubilum, tantò melius eſt: nam tempus nubilum, pluuioſum non groſſa pluuia ſed minuta, ſine vento, bonum eſt ſemper ad portandum foras falcones nondum manſuefactos, tam ramagios quàm nidaſios, tempus namque tale madefacit pennas & plumas falconum, reddit ipſos pigros & deſides, & quia pigriores efficiuntur per hoc tempus, & pennæ ipſorum ineptæ ex pluuia ad volandũ, minus inquietabunt ſe, aut diuerberabunt ſe, quod ſatis eſt expediens ad manſuefaciendos falcones. Tempus pluuioſum, grandinoſum; niuoſum, ventoſum ventis validis aut aliter malarum qualitatum, malum eſt; omnes tamen venti qui veniunt à tergo falconarij, quoniam falco ex perſona falconarij defenditur ab illis, ſiue ſuper dextram manum ſiue ſuper ſiniſtram portetur, minus mali ſunt, anteponi namq; poterit manus portans falconem, ante pectus falconarij, & ob hoc ventus qui directe venit per medium dorſi falconarij, minus malus eſt alijs venientib⁹ à tergo. Omnes venti

 veni-

venientes ab anteriori parte falconarij deteriores sunt, quoniam falco non potest habere aliquam defensionem contra huiusmodi ventos vnde ille qui directè venit ad medium pectoris, deterior est cæteris venientibus anteriùs. De omnibus venientib⁹ à quouis latere falconarij ille qui appropinquabit magis ad anterius, peior erit inter ipsos, & ille qui magis appropinquabit ad posteriùs, minus malus erit inter eos. De huiusmodi autem temporibus dicitur amplius in capitulo de portando falcones de regione in regionem.

CAPITVLVM LXXI.

De equite qualis esse debeat, & quæ secum foras portare debeat.

QVis & qualis debet esse, & quorum morum, dicitur plenè in tractatu de venatione girofalconis ad grues. Falconarium verò necessarium est habere semper secum tiratorium non carnosum, & etiam carnosum, quod sit de illis carnibus quas falco libentius comedit, & melius digerit, de quibus dabit ad mordicandum falconi quantum expedire videbit. Nos tamẽ non possumus dicere falconario, quæ carnes sint appetibiliores falconi, pro eo quod non omnes falcones comedunt æquè libenter omnes carnes, quidam enim falconum comedunt quasdam carnes libentius, quidam alias; consideret tamen hoc falconarius in hoc, & videat quas carnes libentius comedit falco, & melius

lius digeſsit, de diuerſis carnibus quas diebus præteritis exhibuerat ei, illas ſecum portet, aut tiratorium de ipſis. Falconarius volens aſſuefacere falconem ad delationem ſuper equum, prima vice ſurgat ante diem, & capiat falconem de ſede ſuper manum ſuam quam volet, qui ſi vult aſcendere ſuper equum à parte ſiniſtra equi, & ſumpſerit falconem ſuper manum ſiniſtram, tranſmittet falconem ad dextram manum, & ſumens ipſum de ſiniſtra, quemadmodum de ſede ad manum aſſumpſerat, poſtea det tiratorium falconi, inuitans ipſum vocibus conſuetis ad mordicandum, deinde ponat pedem ſuũ in ſtaffa ſellæ, accipiens arcum ſellæ anteriorem cum manu ſua ſiniſtra, ſuper quam iam non eſt falco, poſteriorem autem cum dextra ſuper quã eſt falco, & poſtea firmet ſe ſuper ſtaffam ſellæ & aſcendat, & antequã mittat crus ſuum dextrum ad aliam partem, remoueat dextram manum ſuper quam eſt falco, de arcu ſellæ, & ſedeat ſuper ſellam. Hoc modo enim non lædetur falco in aſcenſu falconarij ſuper equum, & multò minus ſe inquietabit ex tali modo aſcenſus, & ſi ſe inquietabit, minus periculum erit ſibi. Si verò falconarius aſſumpſit falconem de ſede ſuper manum dextram, & velit aſcendere ſuper equum à parte dextra equi, tranſmutet falconẽ ad manum ſuam ſiniſtram, & faciat è conuerſo; quando etiam tranſmutabit falconem de vna manu ad aliam, quatenus cum minori periculo poſsit aſcendere, vt diximus, oportet quando vent⁹ erit, quod caput equi opponatur vento, &

to, & si non transmutat vt diximus, oportet quod cauda equi opponatur vento: nam his modis veniet ventus contra pectus falconis, quod autem ventus superueniat contra pectus falconis, dum ascendit super equum, melius est, minus namq; inquietat se falco, si ventus veniat ex opposito ante ipsum, quòd si falconarius aliter ascenderet super equum, verbi gratia, si cum manu cum qua portat falconem apprehenderet arcum anteriorem sellæ, aut collum aut comam equi, vt plures faciunt, ascendendo posset falco intercipi inter pectus falconarij, & arcum sellæ anteriorem, vel collum equi, aut falco per motum colli equi posset pauescere & se diuerberare aut aliter inquietare. Amplius, si falconarius teneret falconem super manum, & ita apprehenderet collum equi, aut arcum anteriorem sellæ, facies falconarij directè supponeretur faciei falconis, vnde magis timeret falco, & haberet maiorem materiam diuerberandi, & si falco diuerberaret se super collum equi, accidere posset, quòd equus ex motu falconis timeret & fugeret, & ex hoc sequeretur maior inquietatio falconis, & falconarius facilè posset cadere. Est ergò melius ascendere super equum cum falcone, eo modo quem diximus. Ad hoc autem datur tiratorium falconi, dum ascenditur super equum, quod falco qui agrestis est, & nondum assuetus equo, neq; ascensui falconarij in equum, facilè diuerberaret se, si ascenderetur tiratorio non dato sibi. Est itaq; dictus modus, quem debet falconarius

habere

habere in ascendendo cum falcone super equũ. Amplius falconarius postquam erit eques, cum falcone equitet suauiter, & ad loca de quibus minus possit timere falco, etenim falco qui nouus est, ad motus equi & falconarij super equũ posset de facili perterreri, ad ipsos scil. motus equi duros & incognitos, & ad loca forinseca, & ea quæ sunt in eis. Loca verò ad quæ poterit equitare cum falcone, huiusmodi sunt, in quibus non sunt vallones, neq; syluæ, neq; aquæ multæ, neq; currus, neq; multitudo hominum, aut animalium aliorum, aut frutices, aut dumi, de quorum omnium sonitu, quando equitatur per ipsa, timet falco, de quibus omnibus iam dicetur plenius, scil. in causis propter quas diuerberat aut inquietat se falco.

CAPITVLVM LXXII.

De portatione falconum non mansuefactorum de regione in regionem, horis, temporibus, & locis conuenientibus ad portandum.

DIctum est quomodo mansuefiant falcones in domo & extra domum sine capello, quos non est opus portare de regione in regionem priusquam sint mansuefacti . . . quos opus est portari; falco namq; qui nouiter captus est & ciliatus, priusquã portetur de regione ad regionem, assuescat comedere, & cognoscere sonos inuitantes ad escam, & interim dum assuefit ad hæc, debet tractari hûc & illûc, sæpius quàm

 si non

si non esset transferendus de regione ad regionem, quatenus minus se inquietet ad transportationem quæ fiet sibi. Cùm etiam omnes falcones, & plus qui capiuntur syluestres, capiantur in æstate autumno & vere, vt dictum est supra, nam pauci ex incidenti capiuntur in hyeme; Si erit de illis qui capiuntur æstiuo tempore, debet portari per noctem, maximè in calidis regionibus, in nocturno enim tempore non possunt sentire splendorem aëris, quem splendorem in die sentiunt, quàmuis sint ciliati, & per noctem non audiunt cantus auium, quarum aliquas rapere consueuerunt, ad quas se inquietant, nec audiunt aliquid vnde timere debeant, & naturaliter falcones pigriores in nocte efficiuntur, & libentius quiescunt, sicut & cęteræ aues, & aër noctis minùs calidus est, quàm aër diei; omnia enim quæ dicta sunt, si per diem portarentur, essent eis causæ inquietationum & diuerberationum, quare minus conuenienter & difficiliùs portarentur. Si tamen esset opus portare ipsos per diem, surgat falconarius summo diluculo, & portet falconem donec calor incipiat, & in calore permittat ipsum quiescere, & si oporteat ipsum portare dum calor erit, aspergatur frequenter cum ore aqüa frigida, vt dictum est suprà, quando etiam portabitur in calore diei, dabitur sibi pastus in via, & madefactus in aqua frigida, non dabitur totus vna vice, sed distribuetur pluribus vicibus, vt defendatur ab inquietationibus & diuerberationibus suis: quòd si totus pastus daretur eis vna vice, noci-
uum

tium esset digestioni eorum, propter motum qui fit in portando: madefactionem autẽ carnium in aqua frigida cõuenit fieri, pro eo quod omnes aues rapaces & falcones præcipuè, calidi sunt & sicci, vnde si in feruore æstatis per diem portarentur, cum agrestes sint, necessario inquietarent & diuerberarent se, & sic calefierent & desiccarentur magis, quapropter si darentur eis carnes non madefactæ in aqua frigida, adurerentur, & esset occasio morbi, propter hoc dantur eis carnes infrigidatæ & humectatæ in aqua frigida, ex eis enim sic præparatis, resistitur caliditati & siccitati acquisitæ per inquietationes. Hic ergò est modus portandi falcones qui capti sunt nouiter per æstatem; si autem erunt capti nouiter in autumno, & deportari debeant, quamuis tempus autumni minus sit calidum, quam tempus æstatis, conuenientius portabuntur per noctẽ propter plures causas ex his quas diximus. Si verò opus erit portare per diem autumni, faciat quæcumque diximus facienda in die æstatis, si viderit esse tempus. Si autem per hyemem portari debeant, portantur conuenientius per diem quàm per noctem, cum nox multò magis sit frigidior quàm dies, vbi non timeretur de inquietationibus suis quas facerent eò quod sentirent splendorem aëris. Vnde cùm magis timendum sit de inquietationibus diurnis, quàm de frigore nocturno, melius portabuntur de nocte hyemis, quàm per diem. Quando autem in nocte hyemis portari debebunt, non eligatur nox serena, nam serenum noctis in hye-

in hyeme consueuit esse frigidius, & maximè in frigidis regionibus. Et quando per diem portari debebunt, serena dies congrua est sine vento magis & nubilo, & nubilosa dies sine vento & frigore: quàmuis enim claritas aëris nociua sit, propter id quod dictum est, tamen calor per splendorem solis intenditur, qui prodest falconi in hyeme, idcirco tantum vti magis debet tiratorio in hyeme quàm æstate, cùm hyeme non sint irrorandi, vnde & falconarius non sumo diluculo surgat in hyeme, sed orto jam sole. In regionibus autē frigidis, siue per diem, siue per noctem hyemis portare oporteat falconē, falconarius habeat chirothecas pilosas deforis in manibus, super quas sedeant falcones, per hoc enim habebūt pedes calidiores, & exinde totam personam, & minùs lædētur à frigore. Quando etiā capti sunt in vere, & portari debent de regione ad regionem, faciendum erit in omnibus ferè quemadmodum in autumno, ver enim æquale tempus est & autumnus, quàmuis non tantùm æqualis. Ex prædictis itaque sequitur, quod in omni tempore nox est conuentior ad portandum falcones de regione in regionem. Tempus verò hyemis, siue per diem siue per noctem portari debeant falcones, minus conueniens est cæteris temporibus: nam per noctem est nimia frigiditas, & per diem inquietabunt se ad splendorem diei, nec potest subueniri eis ex aqua frigida, irrorando, multum enim infrigidantur, & asperitas temporum plus abundat in hyeme quàm alijs temporibus. Æstate etiam minus conue-

conuenienter portantur quàm vere & autumno, nam si per diem æstatis portabuntur, intensus calor erit eis nociuus, si verò per noctem, & habeat facere longum iter, nõ poterit iter suum perficere priusquam superueniat calor diei sequentis, præcipuè in frigidis regionibus, in quibus noctes sunt multò breuiores quàm in calidis. In verè autẽ melius est quàm in autumno, pro eo quod veri subsequuntur dies meliorum qualitatum, quàm subsequuntur in autumno. Qualitates autem aëris magis conuenientes ad portandum falcones in die, sunt hæ: nebulosum tempus, nebula densa, & sine vento, conuenientius est, & tantò amplius quantò nebula densior est, tali namque tempore minùs se inquietant & diuerberant, quoniã pigriores efficiuntur ex eo, & minus sentiunt de splendore diei, tempus nubilum, pluuiosum pluuia minuta, & sine vento, etiam in die bonum est, quoniam pennæ falconum madefiunt, & propter rationes prædictas etiam bonum est tempus nubilum, sine vento & non pluuiosum bonum est, quàmuis non tantùm quantũ prædictum. Huiusmodi siqũidem tempora prædictarum qualitatum, bona sunt & conuenientia, per ver æstatem & autumnum, & per hyemem etiam hæc eadem tempora conuenientia sunt, prẹterquã pluuiosum. Tempus grandinosum in omni tempore anni nociuum est, quoniam grandines percutiunt falcones, & rarò accidunt grandines sine valido vento. Tempus pluuiosum pluuia grossa, pro eo quod cum semper sit ventosum, malum

malum est, & quoniā madefacit falconem plus debito. Tempus niuosum in autumno & vere minus malum est, grandinoso & pluuioso, si est sine vento. Si tamen hæc tempora mala incidant falconario equitanti, & viderit quod tempus transire citò debeat, recommendet se vel ad arborem, vel ad alium locum, quousq; transeat, & si non, protegat & defendat falconem, cum persona sua & galero suo quanto melius poterit, approximando falconem pectori suo, & opponendo se inter falconem & malum tempus, & si deuenerit ab anteriori, vertat tergum suum contra malum tempus, & quousq; pertranseat, si non habebit vbi se recommendet. Sed quia non potest esse, quin aliquando portetur in tempore ventoso, quod generaliter malum est, & vnus ventus peior est alio, oportet dicere qui venti deteriores sint alijs. Omnes autem venti qui veniunt à tergò falconarij minus mali sunt cæteris, quoniam falco defenditur ab illis per oppositionem falconarij, siue super dextram siue super sinistram portetur falco, anteponenda enim est manus cum falcone pectori falconarij, & si superueniant grandines, vel pluuia grossa, nō nocebunt ei, cùm pertranseant dorsum falconis, pectore falconarij anteposita, non tangentes falconem propter oppositionem personæ falconarij, & venientes à tergo debiliores fiunt, ex eo quod falconarius cedit eis in suo incessu, inde est quod ille ventus qui venit per medium dorsi falconarij, minùs malus est alijs venientibus à tergo. Omnes autem venti venien-

tes

tes ab anteriori parte, deteriores sunt omnibus alijs, quoniam ex incessu falconarij contra huiusmodi ventos, fit eorum fortitudo maior ex alterutra percussione hominis ad ventum, & è conuerso, & quoniam falco non potest habere aliquam defensionem à falconario contra huiusmodi ventos, vnde ille ventus qui veniet ad medium pectoris, deterior est cæteris venientibus ab anteriori. De omnibus verò ventis venientibus à quouis laterum falconarij, ille qui magis appropinquabit venientibus à tergo falconarij, minùs malus erit inter collaterales. Cõtra collaterales autem dextros, potest subueniri transmutando falconem ad sinistram, quatenus ventus non veniat à tergo falconis. Contra collaterales sinistros è conuerso, & ideo anteriores venti deteriores sunt collateralib⁹ & posterioribus, cùm neque posſit subueniri per transmutationem falconis de manu in manum, neque ex oppositione personæ, cùm adueniat ex opposito ante hominem.

CAPITVLVM LXXIII.

De locis.

Locorum etiam quædam sunt deteriora, alijs: in omni enim tempore per syluam melius est portare falconem; nam siue calor sit, siue frigus, siue ventus quicunq;, siue grandines, siue niues, siue pluuiæ, minus molestabunt falcones, dum portabuntur per syluam, & syluam dicimus quæ fit de arboribus altis. Loca plana sine vento bona sunt, cum vento verò meliora

sunt

sunt vallosa loca planis, quoniam ventus minùs potest in conuallibus: colles verò & alta loca, tempore vẽtoso deteriora sunt, pro eo quod venti perflant alta magis, nemorosa & fruticosa loca mala sunt, propter sonum quem faciunt rami ex gressibus equorum, & non possunt defendere falconem à vento & pluuia, neque à calore, neq; ab alijs: nemora dicimus de minoribus arboribus. Aquosa verò loca mala sunt propter sonitum aquæ, præcipuè cum falcones timeant aquam. Per ciuitates & villas non esset malum, nisi timeretur de transitu & cæteris sonis animalium, aliarumq; rerum. Si autem falco qui debet portari de regione in regionem, ad tantam mansuefactionem sit deductus, quod relaxata sit ei ciliatura priusquam portetur, debet totaliter ciliari, quatenus dum portabitur, non videat causas per quas posſit se inquietare, & postquam erit ciliatus, portetur, & fiat ei secundum quod de ciliato dictum est supra. Et si falco qui debet portari de regione in regionem ad tantam mansuefactionem sit deductus, quod totaliter sit deciliatus, priusquam portetur debet ciliari vsq; ad medietatem oculorum, quia si totaliter ciliaretur, rediret ad suam priorem agrestitatem, & perderetur totũ illud ad quod iam mansuefactus erat, & si non ciliaretur, inquietaret & diuerberaret se tantum in via, quod esset nociuum ei. Postquam ergo erit ciliatus vsq; ad medietatem oculorum, portetur, & fiat ei quod fiebat prædictis, & tantò plus subueniendum erit ei cum tiratorio & alijs, quantò ex eo quod

eo quod aliquantulum videt, magis habet occasionem diuerberandi, se & inquietandi plus quàm prędicti qui sunt ex toto deciliati. Si autem iter tam longum sit quod nõ possit durare ciliatura, & oportet ipsum pluries capi ad ciliandũ, & pluries ciliari si ciliatus portari debet, pro eo q́ ex frequenti ciliatione & ex frequenti captione fieret agrestior, & magis odiret hominem, & palpebræ vastarentur, expedit quod in portando mansuefiat, & fiant ei cætera quæ fiebant in domo per aliquot dies, & tunc relaxetur ciliatura, & per aliquot dies portetur semideciliatus, & mansuefiat vsquequo totaliter decilietur, deinde portetur totaliter deciliatus & mansuefiet per viam: Quàmuis hic modus non sine difficultate fiat, & non sine fatigatione falconis, cùm non arte sed vi fiat, cùm non possint sibi fieri ea quæ fiebant ei in domo, nec eo ordine. Sed quando necesse erit fieri vt portetur, fiat sic: quod falco deciliatus portari debet in nocte, aliquot diebus, deinde falconarius surgere poterit ante diem, & portare ita falconem quod perueniat ad locum in quo hospitari debet in aurora, & gradatim alijs diebus sequentibus, poterit ipsum portare cum maiori claritate diei, quousq; securè possit eum portare per diem. Sed siue per diem, siue per noctem portari debeat deciliatus, habeat semper tiratoriũ paratum defendere ipsum ab inquietationibus & diuerberationibus, quoties erit necesse. Et licet portare per syluas aut per valles sit conueniens ciliatis, pro eo quod non inquietant se

ex illis causis, cum non videant: tamen deciliatis non conuenit portari per syluam nec per valles, cùm naturaliter odiant esse in syluis & vallibus, semper enim alta petunt, vt videant à remotis. Et si falco qui debet portari de regione in regionem ad tantam mansuefactionem sit deductus, quod in omnibus alijs iam sit mansuefactus, præterquam in loyro & cæteris quæ sequuntur, portetur deciliatus temporibus debitis, siue sit nidasius, siue ramagius, & cum tiratorio & cæteris quæ diximus præseruentur ab inquietationibus & diuerberationibus.

CAPITVLVM LXXIV.

De inquietationibus & diuerberationibus, quas facit falco super manum, sedilibus, perticis, & signis ipsarum.

FAlco qui non erit mansuefactus secundum ordinem & secundum modum quem diximus, faciet hæc signa in principio suæ assuefactionis, & faciet eadem etiam diu pòst principium: quando falconarius accedit ad tollendũ ipsum desuper perticam altam, falco distringit pennas & plumas ad se, & etiam applanat & distringit ad se plumas capitis, excutit se contra falconarium, infigit intuitum suum in visum eius, & quantò falconarius magis approximat, tantò ampliùs distringit ad se plumas, & exacuit se falco versus falconariũ, & ex quo falconarius iam ꝓximus erit vt extendat manus suas ad dissoluendum falconem, vel quando iam extendit

tendit, ad hoc falco diuerberat se per longum perticæ, aut ex alia parte perticæ, quærens diffugere ab homine. Et si de pertica ima, aut sedili tolli debeat, facit eadē signa, & tantò ampliùs, quantò magis timet in sedilibus imis à rebus superuenientibus ei. Postquam iam est resumptus super manum, facit hæc signa: respicit faciem portantis, & facies approximantium ei ab anteriori, & multò magis approximantium à posteriori, quærens inquietare se, aut diuerberare; & vix aut nunquam stabit super manum plumis lassis, tenet enim eas semp districtas, raro erigit vnū pedem, vt sæpe accidit bene mansuefactis, raro perungit se, raro perquirit pennas suas rostro, & raro excutit se super manum, diuerberat se deorsum & retrorsum, & aliquando exclamat, & facit cæteras malas diuerberationes quas diximus, & quando retrahitur super manum, respicit faciem portantis, quando autem pascitur, aliquoties mordicat carnes postea respicit faciem portantis, & aliorū circumstantium, & si nulli circumstant, respicit circùmcircà. Et quotiens homo cum ipso ascendit in equum, inquietat se & diuerberat, & dum portatur ab equestri, timet multùm ab omni causa, de qua debet timere falco, & quando descendit cum ipso falconarius de equo, inquietat se & diuerberat. Vix vnquā balneabit se si falconarius stabit sibi propinquus; postquam autem balneatus erit, vix poterit tolli super manū quando se diuerberat, etiam cum tiratorio, cùm omnis falco postquam est madefactus, minus velit

tiratorium, quamuis sit carnosum. Qui autem ab huiusmodi vitio emendari debet, sic emendari debebit contra ea quæ facit.

CAPITVLVM LXXV.

De remedijs faciendis contra inquietationes & diuerberationes falconum, super manu, sedilibus & perticis.

Remedium contra ea, quæ facit falco super sedes, est hoc: Falconarius debet sæpe requirere falconem cum tiratorio carnoso, & offerre sibi tiratorium, & non debet approximare perticæ, neque sedi sine tiratorio, & quando tollere debebit falconem, tollat ipsum cum tiratorio, eo modo qui prædictus est, hoc autem faciat falconarius quousq; falco iam nõ timeat de ipso, sed affectet videre ipsum. Remedium ad ea quæ facit super manum est, quod falconarius non aspiciat in faciem falconis ex improuiso, sed porrigat sæpe sibi tiratorium super manum; & vt falco assecuret se ad videndum faciem portantis ipsum, quoties ipse volet intueri falconẽ, ponat tiratorium inter faciem suam & faciem falconis, vt falco accipiat tiratorium versus faciem hominis primò longiùs, deinde ꝓximius, nam sic sæpe faciendo, propter tiratorium assuefiet ad diligendam faciem, de qua timere solebat. Remedium contra ea, quæ facit quando ascenditur super equum est: quod detur sibi tiratorium quoties ascenditur super equum, &

falco-

falconarius ascendat super equum quanto suauius poterit, illo modo qui dictus est supra. Contra verò ea quæ facit super manũ equitantis, est, quod falconarius sit sollicitus & attentus, percipere omnia de quibus timere potest falco, & porrigatur tiratorium falconi priusquam perueniat ad causam timoris, in descensu etiam de equo, porrigatur sibi prius tiratorium carnosum. Contra inquietationes & diuerberationes, fiat secundum quod dictum est supra. In balneando vero fiat quicquid dictum est, blandiendo ei cum tiratorio scil. & cum alijs, quæ dicta sunt, quousq; assuefiat ad balneandum se prope hominem. Illi autem falconi qui malè mansuefactus est, vt timeat de facie hominis, & de alijs rebus supradictis, & tamen benè portatus est, cilientur oculi, & fiat quicquid supradictum est in cap. assuefaciendi falconem ad videndum faciem hominis & ad cætera. Illum autem qui beneportatus est, & malè mansuefactus, tantum quod timeat de facie hominis & de cæteris, & etiam defatigatus est ex longo itinere, oportet ciliare aut totaliter aut vsque ad medietatem oculorum, secundũ agrestitatem quam habebit: nam si multũ erit agrestis, totaliter ciliabitur, si parùm erit agrestis, ciliabitur vsq; ad medietatem oculorũ, & debet poni ad quiescendũ super sedem imam, faciendo ea quæ diximus, nam si macer est debet impinguari, non tamen quod per pinguedinem redeat ad agrestitatem, & postquã sufficienter quieuerit, mansuefiat eo modo quem exigit agrestitas sua.

Illum autem falconem qui non est malè mansuefactus, neq; timidus ad faciem hominis, & ad cætera, sed tamen eo quod portatus est longo itinere, & quandoq; est de illis qui naturaliter se diuerberant, est fatigatus, debemus ponere in domo obscura ad quiescendum, & si per hoc non cessabit ab inquietationibus suis, neq; quietem recipiet, debet ciliari, & debet ei succurri diuerberationibus suis factis & faciendis quemadmodum dictum est. Illi autem qui naturaliter diuerberant se, multùm defatigantur plus longo itinere quàm cæteri: nam ex itinere & ex suis diuerberationib⁹ se multùm fatigant, & hoc accidit pluribus ex eo, quod à principio mansuefactionis fuerunt nimis macrefacti.

CAPITVLVM LXXVI.

De signis falconum malè portatorum.

FAlco verò qui per longum iter malè portatus est, vel diu malè portatus est, facit hæc signa: tenet alas demissas, cauda non descendit in directo dorsi, appodiat se super manum cum cauda sua, & verberat manum cum cauda, cauda facit gibbum in loco in quo continuata est dorso, non tenet pennas caudæ recollectas inuicem, neq; coadunatas, non tenet pedes æqualiter distantes, firmat se super vnum pedem plus quàm super alium, stringit cum pedibus manum portantis, si commoueatur manus super quam est, non audet commutare pedes suos, sed apprehendit strictiùs manum, timens ne cadat, excutit

excutit se, & diuerberat debiliter, non flagellat alis, sed extendit quandoq; vnam alam, quandoq; aliam, quandoq; ambas, & crura similiter, tenet oculos lassos, & claudit quandoq; vnum, quandoq; ambos. Hæc sunt signa quæ facit super manum, & similia facit quando sedet super perticas aut sedile; plures diuerberationes & inquietationes erunt in falcone, qui consuetus erat bene portari, quando stabit super manum mali portatoris, quàm in illo falcone qui semper malè portatus est, quando stabit super manum mali portatoris: ille enim tanquam non vsus malo portatore, nescit esse super manum mali portatoris, & facit omnia supradicta, & diuerberat se, quàmuis sit de illis falconibus qui naturaliter parùm se diuerberant, & diuerberando deijcit se dè manu mali portatoris, quoniam non libenter stat super manum eius. Hic autem tanquam deuictus & defessus, & vsus malo portatore, sustinet sua mala. Signum autem certum & euidens, quod falco diuerberat se & inquietat, ex malo portamento est, quod quando redit de manu mali portatoris ad manum bene portantis, excutit se super manum boni portatoris, & quiescit postmodum in ea, quemadmodũ de manu bene portantis ad perticam vel ad sedile, excutit illic se, per quod excutere innuit quod membra quæ erant defatigata reaptat, & pennas collocat quæ fuerant desiccatæ ex malo portatore, in pertica etiã aut sedili facit hoc idem libenter pro eo, quod pertica & sedile firmiora sunt sibi, quàm manus quæcunq;.

Illi qui malè portatus est, & tamen adeò est bene mansuefactus, quod non est timendum neq; de facie hominis, neq; de alijs rebus supradictis, remedium fiet hoc modo: non debet ciliari, cũ non inquietet se neque diuerberet, sed vtile est quòd ponatur ad sedendum & quiescendum, & ad maiorem cautelam in domo non clara, & super sedem imam, & in hyeme ponatur palea, aut fœnum, aut aliquod molle super terram, circa sedem, & in æstate sabulum vt quiescat desuper, & vt pennæ saluiores sint & pedes, & dum est in domo obscura, falconarius visitet ipsum frequenter, blandiendo ipsi cum tiratorio, ne per obscuritatem domus, & per absentiam hominis posset redire in agrestitatem, vnaquaq; verò vice quando debebit pasci, trahatur de domo obscura & pascatur inter homines, vt permaneat in mansuetudine sua, & si fuerit nimis macilentus, dentur sibi carnes, & impinguetur, non tamẽ tantùm, quod per pinguedinem possit redire ad suam agrestitatem pristinam, si enim impinguaretur tantùm quod nollet tiratorium, defatigaret se multùm, & non proficeret sibi quies, quæ data fuerat ipsi, & si non est nimis macilentus, sed est in eo statu, ad quem reduci deberet si esset macer, non impinguetur, sed teneatur in eodem statu, & caueatur sibi à malo portatore, nam si rediret ad malum portatorem, rediret in peius, & non proficeret ei quicquid factum sibi fuisset. Falco verò qui captus fuit syluester, vel etiam falco nidasius, si malè portatus est & malè mansuefactus, in tantùm

tùm quod inquietationibus suis fuerit debilitatus, & quasi deuictus, quod accidit pro eo q̃ non fuit ciliatus à principio, & per malum portatorem, vt ad aliquam bonitatem redeat, debet ciliari, & ponendus est ad quiescendum in domo obscura, super sedem imam, & debent dari sibi bonæ carnes, & permittatur quiescere tantò diutiꝰ quantò magis est fatigatus, & postquam sufficienter steterit in quiete, debet tractari iterum suauiter, tantò plus, quantò magis male mansuefactus erat. Quandocunq; etiam videbitur quod falco malè portatus, aut diu, & per longum iter, faciet signa volendi ire ad sedendum, quæ maximè facit circa serò, non detineatur super manum, sed priusquam se diuerberat aut aliter inquietat ad hoc, ponatur ad sedem, & permittatur quiescere, & reparare sibi vires per quietem super sedem suam. Signa autem hæc dicta sunt in capitulo diuerberationũ, quas facit falco dum mansuefit in domo, illic requirantur, & qualiter subueniendum est eis. Omnes autem hi falcones, postquam steterunt sufficienter in quiete sua, facient hæc signa: tenent oculos alacres & rotundos, tenent alas altas, & in loco debito, tenent pennas suas collectas ad corpus suum, stant erecti sup pedes suos, sunt veloces ad motus suos, excutiunt se fortiter, flagellant rigidè & sæpe & fortiter, & quando videbuntur hæc signa, possunt mansuefieri, vnusquisq; secundum id quod exigit, eo modo quem diximus supra, perungunt se sæpe, & perquirunt pennas rostro sæpe.

CAPITVLVM LXXVIII.

De mansuefactione falconum cum capello, à quibus gentibus capellum fuit inuentum.

HVcusque dictum est quomodo falcones mansuefiunt sine capello: nunc dicatur quomodo mansuefiendi sint cum capello, vt audito de vtraq; mansuefactione, quæ fit cum capello & sine capello, eligatur modus ille qui magis placebit. Quare autem prius dictum fuit de illa mansuefactione quæ fit sine capello, diximus suprà, sci. quoniam est antiquior penes nos qua habita, facilius haberi poterit illa quæ fit cum capello, quàm è conuerso. Dicendum est itaq; de capello à quibus sumpserit exordium, & quid est capellum, & qualis debet esse forma boni capelli, & qualis est vsus capelli circa falconem agrestem. In quo attendendum est, primò quid faciendum est falconi, priusquam imponatur sibi capellus, quando & vbi incipiendum est sibi imponere capellum, qualiter imponendus est, quas defensiones facit falco contra capellum, quid faciendum est contra illas defensiones, quos modos inquietationum facit postquam impositus est sibi capellus, quid faciendum est contra illas inquietationes, & maximè quomodo cauendum ne ejiciat capellum sibi impositũ, per quæ signa cognoscitur quod velit tolerare capellum, qualiter remouendus est capellus, quibus de causis, & quando debet carere capello, qui falconum assuefiendi sunt ad

frequen-

frequentem impositionem capelli, & ad frequentem extractionem, & qui non, quando relaxanda est eis ciliatura, aut ex toto tollenda, & quando foris assuefiendi sunt ad capellum à pedestri, & postea ab equestri, quòd non solùm agrestis, sed etiam mansuetus ad capellum, inquietat se pro capello, propter falconarium imperitum circa vsum capelli, & propter malam formam ipsius capelli, & quando mutatur de vno capello ad aliud, & quid faciendum est cõtra hæc, quomodo cognoscetur de falcone nouiter habito, an fuerit vnquam assuefactus ad capellum an non, & si assuefactus fuerit ad capellum, an per peritum falconarium in vsu capelli, an per imperitum, & si per imperitum, assuefaciendus est iterum per peritum, de vsu capelli circa falconem portandum de regione in regionem, in quo est diuersitas ab illo vsu qui fit circa falconem non portandum de regione in regionem, de capello in quibus communicat cum tiratorio, & in quibus differt, quę sunt vtititates capelli.

Capellum autem sumpsit exordium ab orientalibus gentibus. Arabes enim orientales priusquam aliæ gentes, de quibus nouimus, aliqui vsi sunt capello circa mansuefactionem falconum, & eorum quæ sunt de genere falconum: & nos quando transiuimus mare, vidim⁹ quod ipsi Arabes vtebantur capello in hac arte. Reges namque Arabum mittebant ad nos falconarios suos peritiores in hac arte, cum multis modis falconum: præterea non neglexim⁹ ad nos vocare

care expertos huius rei tam de Arabia, quàm de regionibus vndecunque, ab eo tempore scilicet in quo primitus ꝓposuimus redigere in librum ea quæ sunt huius artis, & accepim⁹ ab eis quicquid melius nouerant, sicut diximus in principio, Vnde quoniam vsus capelli erat vnum de melioribus quæ sciebant, & vidimus vtilitatem magnam circa mansuefactionem falconum in illo, exercuimus mansuefactionem falconum cum capello, & vsum capelli sic approbatum à nobis moderni nostri citra mare habuerunt, quare dignum esset à posteris non relinqui.

CAPITVLVM LXXVIII.

De capello & forma ipsius, de materia ex qua fit, & qualiter fiat.

Est autem capellus quoddam formatum de corio, secundũ formam capitis falconum, ad continendum caput ipsorum vsque ad collum, rostro & naribus exclusis ab eo; de corio verò conuenientius fit, quod neq; nimis sit durum, neq; nimis molle; proportionatum verò debet esse formæ capitis falconum, vt caput cõueniențer contineat. Caput continere debet ne falco videat, rostrum & nares excludantur, vt sine impedimento falco posit anhelare, amplũ debet esse super caput, vtrinq; ab oculis elongatum, sub collo verò strictum, amplitudo verò superior nõ permittit oculos comprimi, & strictura inferior non permittit capellum facilè cadere de capite, non tamen sit tantùm strictum

quod

quod caput falconis non poſsit intrare, nec poſt introitum caput plenè continere. Pars verò capelli, quæ tegit ſinciput falconis, perforata ſit vno foramine, per quod foramē exibit roſtrum & nares ſolummodò, quod foramen debet eſſe largum ſeu ſtrictum juxta groſsitiem roſtri. Pars autem illa capelli quæ teget verticem capitis, perforata ſit vno foramine vel pluribus, quæ foramina ad hæc ſunt vtilia, quod capellus non poſsit multùm calefacere caput, & quod vapores aſcendentes ad caput, exeant plenius. Hæc autem foramina addidimus nos priori formæ capelli, attendentes vtilitatem ipſorum, quando enim capellus carebat foraminibus iſtis, & remouebatur capellus de capite falconis, caput quod fuerat calefactum ſub capello, expoſitum poſt extractionē capelli, aëri frigido, rheumatizabat, & non ſolùm rheuma inde accidebat falconibus, ſed alij morbi capitis quàm plures, qui morbi non tam ſæpe acciderunt falconib⁹ poſtquam capellū fecimus deſup perforari, nec, impoſito capello aut remoto, fuit tam ſubita mutatio in falcone de calore in frigus, aut econtra. Pars verò extrema capelli, quæ tegendo occiput tendit ad collum, deſuper tendat vtcunque in acutum verſus extremum ſui, cui adiungatur corrigiola vna ſtricta de corio tenui & molli, tantū longa quòd ſufficiat deſcendere per dorſum inter ambas alas vſq; ad extremitatē pennarum caudæ; talis debet eſſe forma capelli. Ea autem quæ falconarius debet facere circa falconem, antequam imponat ſibi capellum, ſunt:

vngues

vngues hebetare, jactos & campanellam imponere, ipsum ciliare, & super manum erigere, quæ nisi prius circa falconem fierent, valde difficile esset falconem mansuefieri ad capellum. Quando autem debeat falconi capellum imponi, diuersi sentiunt diuersimodè; quidam enim dicunt quod falconi agresti postquàm captus est & ciliatus, & de malleolo remotus, & super manum positus, statim imponendus est sibi, capellus priusquam quoquo modo tractetur manu, vel aliquo alio circa rostrum, pectus & collum, & dicunt hanc rationem: falco agrestis, eo ipso quod captus est de nouo, adeo timorosus est, quod de facili imponitur sibi capellum, quia perterritus paucam aut nullam defensionem facit contra capellum, & ex illa prima impositione capelli assuescit capellum, & potest imponi sibi pòst, dum tamen cum eo quoquo modo pertractetur vsque ad impositionem capelli sequentem; & sunt quidam qui dicunt, quod falco ramagius statim ac captus est, in malleolo positus & ciliatus, adeo est ab homine alienus, & ad tractandum repugnans, quod multimodá defensionem facit contra capellum, & nullomodo sustinet imponi sibi capellum, vnde dicunt, non statim imponendum sibi esse capellum, sed prius aliquot diebus pertractandus & pertangend⁹ manu, vel aliquo alio circa caput, collum & pectus, & postmodum imponendus est sibi capellus, quoniam tunc melius sustinebit. Nos verò dicimus, quòd falconum quidam sunt ex captione & ciliatione adeo perterriti,

præci-

præcipuè sacri & laynerij, quod nullam defensionem faciant à principio contra capellum: & quidam sunt adeo iniqui & feroces, ex eo ipso quod capti sunt & ciliati, quod multimodam defensionem faciant contra capellum. Et discernuntur hi ab inuicem per has causas: Falco qui in principio quando est ciliatus & super manum positus, tenet pennas capitis & colli & totius personæ constrictas ad se, & alas retractas ad dorsum, & pro tactu capitis & rostri non aperit ipsum rostrum, nec sufflat, nec commouet caput, nec horripilat pennas capitis & colli, perterritus est; & huic potest imponi capellus à principio priusquam tractetur manu, sed pauci inueniuntur de his. Falco verò qui contrà facit supradictis, ferox est, & prius tangendus est, & tractandus manu vel aliquo alio circa caput, collum & pectus, donec scil. perdat apertionem rostri, & horripilationem capitis & colli, & postea capellus imponatur, quoniam recipiet tunc faciliùs capellum, ex hoc patet, quando potest falconarius incipere imponere capellū falconi.

CAPITVLVM LXXIX.

De loco in quo debet imponi capellus, & de opere falconarij in imponendo ipsum.

VBi autem debeat incipere imponere capellum, sit domus non clara, nam si esset clara, quàmuis ciliatus foret, tamen percipiendo claritatem, inueniretur agrestis contra capellum; sit so-

ſit ſolitaria, in qua non audiat voces aut tumultus de quibus terreri poſſet, per quas difficilior eſſet ad capellum. Falconarius quando debet imponere falconi capellum, taliter faciat: teneat iactos falconis ſtrictius & curtius, quatenus falco ſtet firmus ſuper manum, quando imponetur ſibi capellus, ſuſtineat autem capellum à duobus digitis ſuis, indice ſcil. & medio, quod pars capelli debens ſupereſſe occipiti, iaceat ſuper ipſos digitos à parte intrinſeca eorundem digitorum, & foramen vnde exibit roſtrum, ſtet ſuperius, & pollex ponatur ſuper partem capelli prope foramen vnde exibit roſtrum, ita quod illud foramen non ſit inter pollicem & indicem, & corrigiola capelli pendeat ab interiori manus ad extrinſecum, ita quod duo digiti quos diximus, ſint ex vno latere corrigiolæ, & alij duo ex alio, & tunc quando debet imponere capellum, debet erigere, manum ſic tenentem capellum ante faciem falconis, taliter quod id vnde debet intrare caput, veniat ante faciem falconis, & ſic viſetur, quod intrante capite, roſtrum ſine impedimento intret foramē, quod pro ipſo factum eſt, & caueatur ne pollex intret foramen ipſum, quia non poſſet imponi capellus. Item cum duobus digitis inferioribus qui non ſuſtinent capellum, ſcil. cum medio & auriculari, retineat falconem, ne imponendo capellum impelleretur falco ad poſterius, ex hac namque impoſitione, aut ſe inquietaret, aut ad poſterius caderet de manu, etſi pluries ſic accidat quod impellatur, quando-
cumq;

cumq; debebit imponi capellus. Plures falconum non solum ad suauem impositionem capelli, verum etiam ad solum visum huius capelli refugient & retrocadent, ideo imponitur adeo suauiter capellus quod falconem non tædeat, quoniam ex illo tædio, vt diximus, assuesceret se inquietare, quoties videret deberi poni sibi capellum, & ex hoc ipso hominem magis odiret. Corrigiola verò capelli quæ tenebatur inter duos digitos inferiores manus, & alios duos digitos qui sunt supra illos, debet conduci suauiter per medium dorsi inter alas, & descendat inter alam forinsecam & caudam, ita quod cauda remaneat inter corrigiolam & hominē, & extremitas corrigiolæ infrà digitos recipiatur, manu tenentis falconem ab extrinseco digitorum, & hoc quando timetur ne falco expellat capellum de capite, propter hoc teneatur corrigiola inter digitos, & teneatur laxa, non tensa, quia si falco sentiret tensionem corrigiolæ, inquietaret se, retorquens caput, caperet corrigiolam cū rostro & distraheret, aut quando crederet capere corrigiolam super dorsum, acciperet pennas suas, & deuastaret cum rostro, aut propter multam tensionem corrigiolæ, excuteret caput frequenter, & deijceret se de manu. Iuuat etiam tenere corrigiolam inter digitos in hoc, quod si contingat capellum expelli de capite, quando falco scil. excutiet caput, aut scalpet se pedibus, aut aliquid aliud faciet contra capellum ipsum, capellus non poterit cadere in terram, corrigiola inter digitos retenta;

veruntamen si falco suauiter sustineret capellum,& capellum adeò bene formatum est, quod non posiit falco eijcere ipsum, melius est, non tenere corrigiolam, neque ponere ipsam inter spatulas falconis, sed permittat ipsam descendere anteriùs collateraliter collo. Est prætereа corrigiola vtilis in hoc, quod cum eadem corrigiola capellum ipsum ligatur cõuenienter ad perticam, & pendens seruatur ibi. Taliter imponendus est capellus, & taliter cum eius corrigiola operandum.

CAPITVLVM LXXX.

De inquietationibus & diuerberationibus & defensionibus, quas faciunt falcones in impositione capelli, & post impositionem ipsius, & qualiter succurratur eis.

CVm autem impositio capelli in capitibus falconum,& retentio eiusdem in capitib⁹ eorundem, sit eis insueta, horribilis & contra naturam eorum, necesse est quod plures falconū defendant se contra impositionem capelli, & quod inquietent se postquam capellus est eis impositus. Quidam non inquietant se; & quidam non defendunt se contra impositionē capelli, sed postquam est eis impositus, inquietant se multipliciter. Vtriq; tamen pauci sunt, propter hoc expetit vt dicamus modos defensionum & inquietationum, quas faciunt pro capello, quatenus doceamus falcones cessare à defen-

defensionibus & inquietationibus suis. Defensiones igitur quas faciunt falcones cõtra capellum huiusmodi sunt: Quàmuis sint ciliati aperiunt rostrũ, sufflant, horripilant plumas capitis & colli, & etiam quamuis non videant, tamen statim quod sentiunt se tangi capello, faciunt ea quæ diximus, quoniam ex tactu capelli habent quandam titillationem cum horrore; sed falconum aliqui faciunt has omnes defensiones, aliqui paucas ex his, & quidam diu perseuerant in faciendo has defensiones, quidam non. Illi igitur qui aperiunt rostrum, & sufflant & horripilant caput & collum, primitus debent tractari manu, vel penna, vel virgula, circa fauces, collum & pectus, vt assuefiant ad tactus, & per hoc desinant apertionem rostri, sufflationem & horripilationem, capitis & colli, & sustineant sibi imponi capellum, & titillatio quam habent ex capello, nõ sit eis tam horrida, & posthæc assuefaciendi sunt ad frequentẽ impositionem & extractionem capelli, & frequenter debent tangi circa collum, rostrum & pectus, vt dictum est. Quando autem est eis impositũ iam capellum, inquietant se hoc modo: excutiunt caput ad expellendum capellum, sufflant & strident, præcipitant se de manu vndecunq; possunt, & per se non redeunt, sed si reponantur super manum, iterum præcipitant se, & si contingat quod stent super manum, stringunt eam pedibus, mordent iactos & chirothecas, & cum vno pedum suorum attentant accipere capellum, & quandoq; accipiunt, per quas

inquietationes facilè possunt expellere capellū de capite suo. Et quidam falconum faciunt plures inquietationes, & quidā pauciores. In omnibus inquietationib⁹ quas facient sub capello, cauendum est, ne per inquietationes expellant capellum de capite suo, cauebitur autē hoc modo: corrigiola capelli recipiatur inter digitos, eo modo qui dictus est, & si excutiant caput, aut cum alterutro pedum accipere conentur capellum, aut scalpant se cum pedib⁹ ad eijciendum capellum, teneantur per iactos suos curtius & strictiùs, & apponantur digiti capello ante frōtem, vt iuuent retinere capellum in capite, & reuoluatur manus super quam sedet, pro eo enim quod non sunt firmi super vnum pedem, oportet quod deponant alium, & sic cessabunt accipere capellum cum pedibus, aut scalpendo ejicere capellum. Si autem præcipitent de manu, & nolunt redire per se, reducantur ad manum, juuando eos cum alia manu quoties hæc fecerint, & si mordent, apponatur aliquid durum ante rostrum quod mordeant, nam per hoc cessabunt mordere. Istis tamen qui se multipliciter inquietant sub capello, deijciendo capellū à capite suo, diu dimittendum est capellum, & non frequenter imponendum est sibi capellum aut promouendum: & dum tenent capellum, non debent tangi, ne per tactum incitentur ad inquietationes. Ex prædictis patet quid faciendum est falconibus, qui se defendunt contra capellum, & inquietant se sub capello. Et quid illis qui se defendunt contra capellum, sed non inquietant se, & quid illis qui non se defendunt

contra

contra capellum, sed inquietant se sub eo, post defensiones, inquietationes & diuerberationes multas, quas falco fecerit cõtra capellum. Signa ꝙ falco velit tolerare vsum capelli sunt, quia ipse falco tenens capellum in capite, aliquando excutit se, & deinde aliquando perquirit pénas & plumas suas, & aliquando perungit pennas & plumas suas, & laxius stringit manum portantis cum suis pedibus quàm prius faciebat, & quandoq; dormit tenendo capellum, maximè quando diu vigilatum fuerit tenendo ipsum super manum, aut si famescat aut si sit fatigatus; quando videbuntur hæc, signum est quod falco velit tolerare capellum. Debet autẽ remoueri capellum de capite falconis taliter: apprehendatur capellum ante frõtem falconis ex vtroq; latere cum digitis, & non stringatur capellum in remouendo, nisi quantum sufficit ad extractionem eius, tollaturque de capite suauiter & non durè. Debet autem carere capello quoties debet pasci, & quoties dandum erit sibi tiratorium ad mordicandum siue ad beccandum, & quàmdiu sedebit super sedile aut super perticam, & ad discendum exercitionem capelli, debet carere capello, vt quietiùs sedeat, & melius quiescat, & quando balneandus est, & quando deijciendus ad volandum, si aliquo modo inquietat se sub capello, non remoueatur capellum à capite suo. Imò si contingat quod inciendo remouere capellum quietus sit, sed in mouendo se inquietet, desistat falconarius, & non remoueat capellum, ne ex retractione quæ

tunc fieret, posset falco colligere malum vsum, dum enim aliquo modo se inquietat, si extrahitur capellum vt diximus, sæpe faciet similem inquietationem, quærens sibi remouere capellum. Ad frequentem autem impositionem capelli & ad frequentem exertionem, assuefaciendi sunt omnes illi falcones, qui se defendunt contra impositionem capelli, vt dictum est, & non illi qui se inquietant sub capello. Illi enim qui se defendunt contra capellum, frequenter imposito capello, & frequenter extracto, assuescunt rostrum suum & caput frequenter tangi cum capello, per quod perdunt titillationem quam habebant de capello. Alijs autem qui non se defendunt contra capellum, nō est opus frequenter imponere capellum, nec frequenter extrahere. Falconi autem qui assuescitur ad capellum, non debet relaxari ciliatura, priusquam assuetus sit tantum ad capellum, quod nec se defendat ad impositionem capelli, nec se inquietet propter capellum impositum, & si cōtingeret quod deciliaret se priusquam assuetus esset ad capellum, iterum ciliandus est. Cùm autem assuetus erit ad capellum, relaxari debebit ciliatura, vt assuescat paulatim videre manum & capellum, & motum manus imponentis capellum: nam si falconi relaxaretur ciliatura priusquam assuetus esset ad capellum, accideret bene quod falco agrestior fieret ad impositionem capelli, pro eo quod videret, quamuis non plenè, & manum & faciem & cætera de quibus timeret, cum nō videre consueuisset, &

hæc

hæc faceret si relaxaretur ciliatura, ante assuefactionem eius ad capellum, multò magis faceret hæc, & peiora, si deciliaretur totaliter & repente, ante mansuefactionem eius ad capellum, addisceret enim multos modos inquietandi se & diuerberandi ad impositionem capelli. Relaxata itaq; ciliatura vt conuenit, assuefiendus est falco semideciliatus ad impositionem capelli, quemadmodum assuefiebat ciliatus, fiet autem hoc modo: portabitur ad domum non claram, & in ea assuefiet ad frequentem impositionem & extractionem capelli, vt per obscuritatem minus videat & manum & faciem portantis, quas si videret, distorqueret caput quando deberet imponi sibi capellum, & aperiret rostrum, & aliter se inquietaret, quod totum faceret ꝓpter capellum, cuius signum est, quod imposito sibi capello, non iam inquietaret se sub eo, postquã autem factum erit hoc per aliquot dies in domo nõ clara, tantùm quod falco semideciliatus iam sustinet impositionem & extractionem capelli, debebit similiter assuefieri ad capellum in domo aliquantulùm clara, deinde in clariore, deinde portando ipsum foras, primò à pedestri postea ab equestri, & postquam erit hoc factum sufficienter, debebit totaliter deciliari: & simili ordine & simili modo procedendum erit in assuefaciendo deciliatũ ad capellum, prius in domo, postea de foris, à pedestri & ab equestri: veruntamen quoniã sub aëre libero videt multa, quæ in domo videre non consueuit, & recordatur agrestitatis suæ, quoties extrahitur sibi

deciliatò capellum, habet maiorem materiam inquietandi & diuerberandi se, quàm in domo, propter hoc falconarius maiori studio sit attentus, vt prohibere posit inquietationes eius, & assuefacere ipsum ad impositionē capelli. Hoc autem fiet melius, si porrigatur tiratoriū quandoque falconi, & dum gustabit de tiratorio, & minus cauebit sibi, & minus se defendet, tunc falconari⁹ imponens sibi capellū, & frequenter irroret ipsum aqua frigida, vt dictum est, & maximè in tempore dum etiam tenet capellum, & quandoq; balneetur, sed tamē debet balneari sine capello. Hoc modo melius assuefiet ad capellum, deciliat⁹ intus & foris, & meliùs cauebitur sibi à defensionibus & inquietationibus quas facit contra capellum. Non solùm autem agrestis defendit & inquietat se, propter agrestitatem suam, contra capellum modis illis qui dicti sunt, sed & falco qui agrestis est, & ille qui iam mansuefactus est ad capellum, defendunt & inquietant se pro capello, si falconarius est imperitùs in vsu capelli, & si capellū est malè formatum, & si mutatur de vno capello ad aliud. Quandocunq; igitur ciliatus falco, & semideciliatus, & ex toto deciliatus, assuefactus erit sufficienter ad capellum, non tamen propter hoc committendus erit alicui falconario imperito in vsu capelli, nam propter falconarium imperitum in vsu capelli, cum malè ei imponat capellum & male extrahat, falco amittet omne quod primò benè didicerat ad capellum, & deinde difficilius erit assuefacere ipsum ad capellum,

lum, quàm à principio: & si hæc accidunt de falcone assueto ad capellum, propter malum impositorem, multò magis peiora accident falconi agresti, quando ab imperito falconario in vsu capelli assuefiet. De omni itaq; falcone agresti vel assuefacto ad capellum, non est aliquatenus confidendum falconario imperito in vsu capelli. Si etiam capellum non fuerit formatum secundum formam capitis, vt diximus, falco defendet se contra ipsum, & inquietabit se sub ipso. Capellum verò malè formatum premit falconem in aliqua parte sui capitis, & si premet in oculis, habebuntur signa ex his, quod falco propter hanc pressuram fricabit caput suũ ad humeros, ex vtraque parte capitis, vel ex illa solùm in qua est pressura, & capellum in parte interiori sui quæ tangit oculum, humectatum erit ex aqua oculi: Si verò premit capellum rostrum falconis, signum habebitur ex hoc, quod falco tenens capellum in capite aperit rostrum, excutit caput, quasi volens euomere carnes, ducit vngues ad rostrum scalpendo se vbi dolet, & in parte superiore rostri apparet rubedo & tumor cum depilatione quadam, & inferiori parte rostri deplumatio vtrinq; circa fauces. Si autem in collo premat, signum est quod horripilat pennas colli, & videtur ingrossare collum suum, & semper attentabit expellere capellum cum vnguibus; propter malam formam huius capelli defendit & inquietat se falco multipliciter ad mutationem capelli. Falco assuet' ad capellum, quàmuis capellum bene sit formatum

ad quod mutatur, tamen inquietat se sub capello, aliquo modo inquietationis, quod cum faciat propter solam nouitatem capelli, non propter hoc desperandum est; modus enim inquietationis quem faciet sub nouo capello, non est similis modus inquietationis quem facit agrestis falco, nam agrestis & propter agrestitatem suam inquietat se ad capellum, cùm nullius capelli vsum habuerit, & multò magis se inquietabit si de vno capello mutetur ad aliud, & tàm agrestis quàm mansuefactus ad capellum, si mutetur ad capellum malè formatum, quàm si mutetur ad capellum bene formatum. Remedium quod debet & potest fieri falconi contra imperitum falconarium in vsu capelli, est vt prædiximus, quod neque falco incipiendus assuefieri ad capellum, neque iam mansuefactus ad capellum, committatur imperito falconario, & si per imperitũ falconarium assuetus sit ad capellum, emendabitur vt dicemus paulò post. Contra malam formam capelli, non est nisi mutare ipsum ad capellum bene formatum, aut suum capellum emendare in eo quod male formatum est, ita quod non prematur ab ipso in aliqua parte. Bonam autem formam capelli docuimus in principio mansuefactionis fiendæ cum capello. Contra mutationem capelli per quam inquietat se falco, sic erit faciendum: assuefiat falco à principio cum capello vsitato & bene formato, quod non oporteat mutare, & si necesse erit mutare, mutetur ad capellum bonæ formæ, & non malæ, & caueatur

tur quanto plus poteſt caueri, à mutatione capelli frequenti. De falcone autem nouiter habito, an fuerit vnquam manſuefactus ad capellum an nō, & ſi fuerit aſſuefactus ad capellum, an per peritū, cognoſcetur per hæc ſigna: Ille falco qui non fuit aſſuefactus ad capellum, quando imponetur ſibi capellū, permittet ſibi imponi abſq; defenſione, & poſtquā erit in capite ſuo, non ſuſtinebit eum quietè, ſed inquietabit ſe ꝓ eo. Ille verò qui aſſuefactus fuit ad capellum, & per bonum impoſitorem, quando imponetur ſibi capellum, nec defendet ſe ad impoſitionem capelli, nec inquietabit ſe ſub eo, cùm benè fuerit aſſuetus ad capellum; ſed ille qui aſſuefactus fuit per malum impoſitorem, defendet ſe ad impoſitionem capelli, cum ſciat quid ſit capellum, & male fuerit ſibi impoſitū, non tamen inquietabit ſe ſub capello, cùm aſſuetus fuerit tenere. In illis qui ſibi permittunt imponi capellum abſq; defenſione, & inquietant ſe ſub capello, faciendum eſt ſicut fieret quando à principio aſſuefierent ad capellum: in illis autem qui nec ſe defendunt, nec ſe inquietant ſub capello, nihil faciendum eſt, ex hoc tamen cognoſcitur quod bene fuerit aſſuetus ad capellum, quia nec ſe defendit nec ſe inquietat. In illis qui aſſuefacti ſunt ad capellum per malum impoſitorem & imperitum falconarium, ſic erit faciendum, ciliandi ſunt iterùm & tractandi ſuauiter, & capellum debet eis imponi quantò ſuauius poterit, vt dediſcant malam aſſuefactionem ad capellum, & addiſcant bonam, & debebit relaxari

xari ciliatura, & omnia debebunt fieri meliori ordine & meliori modo, quem diximus suprà, & assuefiat ad capellum per peritum falconarium, & caueatur ne incidat in manus imperiti, & quod capellum bene sit formatum. Secundũ ea igitur quæ dicta sunt, debet mansuefieri falco ad capellum in domo & extra domum, qui nõ est portandus de regione in regionem. Qui verò deportandi sunt de regione in regionem, assuefiendi sunt ad capellum hoc modo: Illi falcones qui nouiter capti sunt, & debent portari, cilientur, & eis ciliatis imponatur capellum, quoniam melius portabuntur, & sine maiori inquietatione, ad remota loca, & si dicatur conuenienter portari possunt ad remota loca sine capello, quoniam ciliati sunt, & sufficit ciliatura, cum non videant, nec est opus capello in eis potandis, dicendum quod ciliatura non sufficit quemadmodum capellum, quoniam non possunt adeo bene ciliari, nec palpebræ inferiores sursum eleuari, quod oculi claudantur penitus, quemadmodũ per capellum, & esto quod palpebræ claudant oculum totaliter, oculi non percipiunt lumen aliquatenus, pro eo quod palpebræ sunt tenues, & falco percipit claritatem, & iterum lux subintrat à superiori parte, cùm ciliatura non posit diu stare quin relaxetur propter elongationem fili, aut propter depreßionem plumarũ sub eo, & propter descensum palpebræ ipsius collateraliter ex vtraque parte fili, & cum caput sit magis expeditum sine capello quàm cum capello, falco magis se in-

quietat

quietat ſine capello, quàmuis ciliatus ſit, percipit enim per aërem quem attrahit cum naribus, ſe eſſe foris, & ſub aëre libero. Præterea aures concluduntur ſub capello, vnde min⁹ audiunt propter hoc falco minùs ſe inquietat cum capello quàm ſine. Patet igitur quòd meliùs portabitur falco cum capello de regione in regionem quàm ſine. Ciliatus itaq; priuſquam portetur, aſſuefiat per aliquot dies ad capellum, ſicut dictum eſt, quouſque vel omninò dimittat defenſiones & inquietationes, ſi poſsibile erit, vel ſatem peiores; debet aſſuefieri per illos dies plus ad tactum ad portandum huc & illuc, & ad capellum, quam ſi non eſſet portandus de regione in regionem. Et ſi eſt deportandus per æſtatem, portetur nocte, & maximè in calidis regionibus, nam ſi portaretur in die, calefieret caput ſuum ſuperfluè ex capello, & per conſequẽs reliquum corpus, per quam calefactionem incurret morbum, & præcipuè in capite, & vt præſeruaretur ab huiuſmodi calefactione, oporteret ipſum frequenter irrorari, aut balneari aqua frigida, quam non eſſet poſsibile fortè inuenire quoties eſſet opus; quamuis non eſſet opus irrorare ipſum propter inquietationes, cùm eas minùs faciat cum capello quam ſine, tamẽ propter calefactionem irrorandus eſſet: & de nocte etiã meliùs eſt quàm de die, quia poterit quandoq; portari ſine capello, & propter hoc aſſuefieri debet ad impoſitionem & extractionem capelli. Et ſi oporteat portare falconem per diem in tempore calido, portetur manè priuſquam

quam

quam ascendat calor, & serò postquam descendit calor, circa feruorem diei nullo modo portetur, & dum portabitur prædictis horis diurnis, dabitur sibi pastus in via madefactus in aqua frigida,& pluribus vicibus, nam si simul totus daretur, esset nociuum, propter causas quas supra diximus in capitulo portandi falconem sine capello. Et si debeant per autumnum portari, conuenientius portabuntur per noctem quàm per diem, per diē enim autumni quamuis non sit tantus calor quemadmodum in æstate, tamen eligendi erunt illi dies autumnales in quibus minus caloris est: consueuerunt enim esse intensi calores in autumno, & tempus variabile de calore in frigus,& econuerso; si fuerit intensus calor, non portetur nisi de nocte, vel manè & serò vt dictum est. Si autem portari debeant in hyeme, portentur per diem, nec timendum est de inquietationibus quas possent facere per claritatem aëris, cùm teneant capellum, & eam non percipiant. Per noctem etiam hyemis si portari debeant, non portentur in nimio sereno, nam consueuit esse frigus intensum, maximè in frigidis regionibus, & quemadmodum ab intenso calore caueatur eis, sic & ab intenso frigore cauendum est eisdem, propter hoc portandi erunt super chirothecas pilosas, quemadmodum illi qui portabuntur sine capello: nam per chirothecas calefient pedes, & per capellum caput, & ex vtroq; per continuationem calefiet totum corpus, quod iuuamentum est eis, tempore frigido in

hyeme,

hyeme, & præcipuè in frigidis regionibus, & contra frigus faciet cætera, quæ diximus fieri alijs portandis ſine capello. Quando etiam vere portari debebunt de regione in regionem, faciendum eſt eis in omnibus fere, quemadmodũ in autumno. De qualitatib⁹ verò aëris, quas diximus ſuprà, conuenientes vel inconuenientes falconi portando ſine capello, qualiter conueniat aut diſconueniat falconi portando cum capello nunc dicamus. Claritas aëris non eſt inconueniens falconi portando cum capello, cũ non videat nec percipiat eam, quemadmodum ſine capello percipiebat. Omni etiam falconi qui portatur cum capello, minùs nocetur à vento, quàm ſine capello, & hoc accidit, quoniam omnis falco poſtquam impoſitum eſt ſibi capellum, diſtringit alas & plumas ſuas ad ſe; ex qua diſtrictione ventus minus poteſt ſubleuare falconem deſuper manum quando portatur. De alijs autem qualitatibus aëris dicendum, quod ſicut conueniebat & diſconueniebat falconi portando ſine capello, ſic conueniunt & diſconueniunt falconi portando cum capello. De locis verò per quæ portari debet, dicatur quod per illa loca per quæ portabatur cõuenientius ciliatus quàm deciliatus, per illa eadem portabitur multò conuenientiùs cum capello quàm ciliatus, & longè conuenientiùs quàm deciliatus. Cætera autem quæ dicta ſunt de falcone portando ſine capello, vſque ad relaxationem ciliaturæ, & vſque ad remotionem ciliaturæ, ſi manſuefactus erat totaliter, fienda

ſunt

ſunt ſimiliter in falcone portando cum capello, & ſi falco portandus erit cum capello per longum iter, manſuefiendus eſt in via, eo modo quo manſuefiebat ille qui portabatur ſine capello. Si autem contingat quod dum falco portatur à pedeſtri vel equeſtri per viam, expellat per inquietationem ſuam capellum de capite ſuo, & pro eo quod corrigiola non fuit retenta intra digitos vt docuimus, ipſum capellum cadet in terram, ſi falco eſt agreſtis & non ciliatus, qui etiam ſine capello nolit ſtare quietus, ſi falconarius qui portat ipſum eſt eques, det tiratorium falconi, dicens alicui, quod porrigat ſibi capellum, ipſe verò ſecedat à capello gyrando equum, taliter quod ille porrigat ſibi capellum ex parte illius manus, ſuper quam non portatur falco, & ſic quod non veniat à tergo falconis, ſi verò ſolus eſt, dato tiratorio falconi, deſcendat de equo quantò ſuauiùs poterit, & accipiat capellum & imponat falconi, deinde aſcendat ſuper equum. Si verò pedeſter eſt, vel faciat ſibi porrigi, vel ipſe idem accipiat, & reimponat. Si autem falco iam aſſuetus eſt ad capellum, facile erit capellum recolligere & falconi reimponere. De capello autem in quibus communicat cum tiratorio, & in quibus differt eſt dicendũ, vt inde videatur in quibus vnum magis ſit vtile reliquo. Conueniunt autem in hoc, quod ſunt ad vnum finem, ſcil. ad manſuefaciendum falcones, nam per tiratorium & capellum ſe permittunt melius tractari & teneri ab homine, & in eo quod vtrinque prohibent falcones à

modis

modis inquietationum, quæ ſuprà dictæ ſunt, quæ prohibitiones ab inquietationibus, ſunt ad ſalutem eiſdem falconibus, corporum, viriũ, & pennarum, & in eo quod ambo faciunt ad defendendum inquietationes per aliquem de ſenſibus falconis, & in hoc conueniunt, quod genera; falconum omnia poſſunt manſuefieri per capellum & tiratorium. Differunt autem, quoniam ad quem finem peruenit vnum per vnam viam, & vnam operationem, peruenit aliud per aliam viam & alio modo. Nam capellum claudendo viſum falconis, eum prohibet inquietare: tiratorium verò delectando guſtum falconis, facit eum ceſſare ab inquietationibus ſuis, & ſi oſtendatur tiratorium falconi, & falco ipſum videat, aſſecurabit ſe magis, & plus ſuſtinebit hominem appropinquare ſibi, quàm ſi oſtendatur ipſi capellum, & cum tiratorio permittit ſe leuari ſuper manum conuenientius de ſede ſua, cuiuſcunque modi ſit ſedes, quàm cum capello, & tiratorium inducit falconem ad habendam audaciam cum homine, capellum verò non, & cum tiratorio facilius præparabuntur pennæ & vngues falconis, ſi habuerit pennas læſas, aut vngues ineptos, ſicut docebitur infrà, & faciliùs parabuntur in ſuis partibus iacti & apponetur campanella, & cætera omnia tàm de medicinis quàm de alijs quæ fienda ſunt circa falconem, quorum ſci. omnium tædet ipſum, habiliùs fient cum tiratorio quàm cum capello. Capellum verò magis vtile eſt ad quædam alia quàm tiratorium, quoniam cum capellum

claudat oculos falconis, si falco est pinguis, aut valde agrestis, aut timidus, ex quib⁹ tribus causis fortè nolet tiratorium, & se inquietabit, faciet cessare inquietationes, quod tiratoriũ tunc facere non poterit, cùm falco nolit tiratorium, & cum capello tenebitur falco faciliùs in vno statu carnositatis, quàm cum tiratorio. Nam cũ tiratorio non poterit esse quin fiat augmentum pastui falconis, ex quo sequitur, quod erit carnosior debito. Etiam per capellum denegatur falconi videre, & visio sua est causa sibi plurium inquietationum: Sic per capellum prohibétur illæ inquietationes quas facit ex eo quod videt: tiratorium verò non prohibet adeo bene ipsas, cùm non prohibeat visum . . . . maior occasio inquietationum & diuerberationũ . . . . . . per visum. . . . . quam per alium de sensibus. Et falco habens capellum in capite, magis se permittit tangi & tractari manibus, & minùs pauescit tangi, cùm manus tangentis nõ videat, quàm si haberet tiratorium & non capellum. Item cum falconem necesse sit dari, vt retineatur ab aliquo imperito, minùs inconueniens sequitur si dabitur cum capello quàm si cum tiratorio: imperitus namque cum capello poterit tenere & portare falconem, quod cum tiratorio facere nesciret, & leuiùs est ei imponere & extrahere capellum, quàm vti tiratorio circa falconem, & falconarij possunt diuidere carnes pro pascendis falconibus, & possunt pascere vnum in præsentia aliorum, si capellum teneant in capitibus suis. Cùm enim falcones carnes

tes exhibitas alijs vel exhibendas non videant, non se inquietabunt propter illas, & hæc non possent fieri ita conuenienter cum tiratorio, & dum tiratorium esset datum vni, statim alius hoc videns inquietaret se pro auferendo tiratorio. Item duo falcones si capellum habuerint in capite, poterunt portari simul super eandem manum, si necesse fuerit, quod omninò nō posset fieri cum tiratorio, quiuis auferret tiratoriū alteri, & se inuicem comprehenderent & læderent. Item si duobus falconibus, quos contingit aliquando simul super vnam manum portari, ...

Reliqua in autographo desiderantur.

ALBERTVS MAGNVS
DE
Iconibus, Aſturibus & Accipitribus,

INDEX.

ALBERTVS MAGNVS DE FALCONIBVS, ASTVRIBVS, ACCIPITRIBVS.

Ex libro eius XXIII. De animalibus.

Capitulum I. De natura Falconum in genere.

Alconum naturam, quam multi ſcire cupiunt, ſubtilius deſcribere cupientes, primo naturam generis eorum deſcribemus: Deinde diuerſitatem deſcribemus ſuarum ſpecierum, & tertio de diſciplinis aucupandi cũ eis ponemus, & quarto & vltimo infirmitates auium rapacium omnium, cum ſuis congruis medicinis adiungemus. Incipientes ergo dicimus, quod genus falconum quatuor habet propria, quibus ab omnibus alijs rapacibus auibus diſcernitur, primum eſt figura corporis, ſecundum calor, tertium proprius actus, & quartum ſonus vocis, figura enim in genere omnibus conueniens, groſſius habere caput, & collum breuius, & ſimiliter breuius roſtrum, & pectus maius, cum oſſe pectoris acuto, & alas longiores, & caudam habere contractiorem, & crura breuiora & fortiora habere, reſpectu ſui corporis, cæteris auibus rapacibus. Horum autem membrorum diſpoſitionem determinantes, definimus ea quæ conueniunt generi falconum reſpectu aliorum generum auium rapacium, quia licet dixerimus caput debere eſſe groſſum, non tamen enormitas capitis laudanda eſt, eo quod hoc accedit ad figuram auium noctuarum, quæ omnes capita habent enormia, & ſunt timidæ, eo quod enormitas capitis earum potius indicat materiæ ſuperfluitatem quam virtutis magnitudinem, & ſimiliter eſt intelligendum de capite rotundo, non enim omnino rotundatur caput bo-

num alicuius animalis, eo quod in cócauo sphęrico nimis diffluunt spiritus, & male adunantur, sed cum in asturę anterius capitis elongatum, stringatur paulatim & terminetur in rostrum, sicut & aquilę caput stringitur, caput naturale falconis non prolongatur, nec stringitur, ita quod rostrũ quasi videtur sphære appositum, & frons eius ex rotunditate dilatatur, & superius cranei planum deficiens à rotundo, & maxillares partes bene rotundæ & curtæ, talis enim dispositio est humidi cholerici bene mobilis & bene audacis, quia etiam falconis inter aues proprium est cito moueri in prędam, & non discernere, & plus audere quam possit. Similiter autem dico de colli breuitate. In genere enim breuiatur collum falconis plusquam aquilæ & asturis & nisi, sed immoderata breuitas vituperatur, quia attestatur aut phlegmaticæ frigiditati aut siccidati melancholicæ, cum virtutis diminutione, & accedit ad proprietatem noctuarum, & sicut diximus in physiognomia, nõ potest esse quod aliquod animal participet figuram alterius, & non habeant aliquid de moribus eius secundum naturam. Similiter autem licet dicamus crura secundũ naturam falconum debere esse curta, tamen coxas longas in eis laudant omnes qui naturam norunt falconum, quia cum crus moueatur ex coxa, si coxa esset curta, dispositio esset complexionis frigidæ & malæ. Sit igitur coxa longa & bene pennata, & crus curtum & pes bene patulus & digiti fortes, & præcipue in nodis articulorum, & vngues fortes, & magis aliquantulum ad interius pedis curuati. Omni autem eodem modo, determinantes caudæ breuitatem secundũ genus, cõparatione habita ad astures & nisos loquimur, nimia enim breuitas in similitudinem vergit zuetæ & bubonis nocte volantium. Sit igitur longitudo ita, quod compositæ alæ se super caudam attingant, vel fere attingant, in extremo longiorum anteriorum pennarum, & ab illa coniunctione cauda non multum descendat, nec dependeat sicut asturis cauda vel nisi, quia longitudo

caudæ

caudæ ſuper humorem nuchæ deſcendentis, atteſtatur & timiditatem deſignat.

Capitulum 2. De colore falconum.

COlor autem falconum generi conueniens, eſt in facie habere maculas nigras in maxillis, & albas circa foueas oculorum, vtrinque ex vtraq; parte roſtri, & cilia habere nigra, & cinereum ſubnigrum colorem in craneo, & dorſo, & ſuperiori colli, & exteriori alarum, & in exteriori caudæ, & in alijs eſſe plenum varietate quaſi virgulatim deſcendente, interruptis quinq; virgulis, & iſta varietas ſemper quidem habet nigredinem pro colore vno, ſed in primo anno ſecundus color eſt rufus remiſſæ rubedinis, & ſecundum quod ſæpius mutatur, magis & magis albeſcit. Color autem oculorum eſt vehementis croceitatis, ita quod ruſedini appropinquat, & acies ſiue pupilla nigra, & color pedum optimus croceus, multum vergens ad albedinem, & quo minus albeſcunt eo ignobilior eſt falco, & ſi vergunt in hyacinthinũ colorem ſiue ſaphyrinum, eſt color ignobilis non ſignificans nobilitatem, eo quod ille color fit ex reſperſo fumo terreſtri ſuper pellem pedum,&atteſtatur pigritiæ & timiditati melancholicę,&ideo tales falcones eleuati in altum ſtant ſuſpenſi, & antequam ictum dent euadit ab eis præda,& ſi quandoq; tales boni inueniuntur falcones, fit ex multo labore & exercitio,ſicut etiam aliquando homo iners per naturam, efficitur bonus exercitij ſtudio. In dictis tamen coloribus pedum & pennarum differunt falconum ſpecies, ſicut patebit in ſequentibus, ſed ſecundum genus, is qui dictus eſt color eſt falconum, tam in toto quam in partibus, & is quidem qui eſt in capite, ſecundum aliquid conuenit quibuſdam nocte volantibus rapacibus auibus, & in tantum appropinquant generoſitati falconum, ſed quia figura magis indicat complexionem quam color, ideo remouentur ſimpliciter à falconũ nobilitate, hæc igitur de colore dicta ſunt.

Capitulum 3. De proprio actu falconum secundum genus suum.

PRoprius actus falconis inter aues rapaces, est impetu ferri in prædam, & ideo cauendum est falconario ne statim falconi prædam ostendat, sed potius aue aliquantulum remota dimittat falconem, ne se subito præcipitet. Cum autem prædari vult, est falconis celeri volatu ascendere, & compositis vnguibus ad pectus impetu in auem descendere, ita forti conatu, quod sonum quasi torrentis venti descendens excitet, & tali impetu ferit nō diametraliter siue perpendiculariter descendens, sed ex obliquo, quia tali descensu percutiens, incidit vnguibus longum vulnus, ita quod aliquando auis à capite vsque ad caudam diuisa decidit, & aliquando toto capite truncato inuenitur. Cum autem inter omnes duos motus duæ sunt quietes necessario, & motus falconis sit motus ascensionis & descensionis, est boni falconis inter ascensionem & descensionem quasi nihil quietis interponere, sed postquam descenderit aliquando auem inferius volando præuenire & impedire, donec à socio qui ascendit feriatur, sic enim optimū fit aucupium, quando duo socij falcones vel plures se inuicem ad inuicem adiuuant, fit etiam nonnunquam quod superior falco superius sequitur auem, donec videat eam esse in proportionato situ percussionis, sed multum cauendum est, ne quasi alis suspensis stare assuescat, quia hoc signum est timiditatis, & quod non nisi reptilia terræ audeat inuadere; quia vero falconis est ictu pectoris percutere, dedit ei natura in anteriori lati ossis in pectore, additamentum triangulare forte, cuius prominens & rectus angulus est in superiori pectoris, & est durus valde angulus & fortis, & super illum sunt vngues pedum, & posteriori vngue findit quod percutit. Subito igitur in præceps descendens est optimus. Stans autem in alto suspensis alis, degenerat in naturam auium quæ lanarij à philosophis, à vulgo autem germanicè Svvemere dicuntur. Venatur autem

solus

solus bonus falco & est actus eius qui dictus est, sed melius venatur cum socijs vel socio, quia in ascendendo vel descendendo necesse est moram fieri, & in illa elongatur præda si socius non impediat, & hæc est causa quod licet falco auis iracunda sit, sicut & omnes aliæ rapaces aues & diligat quod sit solitaria, tamen propter adiutorium tempore venationis diligit socios, & condiuidit cum socio prędam sine pugna, quod nō facit astur vel nisus. Iste igitur falconis est proprius actus omni falconi secundū genus conueniens. Et quia sicut diximus temere attentat omne quod obuiat, oportet falconem habere mitram oculos tegentem quando defertur in manu, & tempus nō est volandi, ne nimis conetur ad volatum, quia cum sit bonę alæ, frequenter volare desiderat, & ideo retardandꝰ est a falconario; huius etiam alia causa est, quia cum oculos clausos habet, & postea mitra deposita aliquid apparet, quasi ex admiratione citius inuadit & magis audacter, & etiam ex hoc quietius domatur ad homines, & obliuiscitur societatis alienæ.

Capitulum 4. De vocatione qua vocant & vocantur falcones.

SOnus autem vocis falconum generaliter est grossior & prolixior, & ab acuto in grauius procedens, quam asturum vel nisorum, & cum reclamantur à falconario non sibilo, sed voce magna ad modum reclamationis canum reclamantur, nec reuocantur ad modū canum sed potius circūducitur in chorda quiddam ex quattuor alis vel pluribus ad modum auis colligatum, cui caro recens superligatur. Falcones tamen aliquando nimis vocant, & tunc aut iracundi sunt, aut nimis macie confecti ex cibi subtractione, & tunc vel capitegio sunt obumbrandi si iracundi sunt, vel amplius reficiendi si macie sunt confecti, quia nocet multum ad aucupium quando falco nimis clamat, eo quod ad clamorem eius fugiunt aues antequam falco in proportionali sit distantia ad capiendum

piendum. Similiter etiam quandoq; cum reclamantur à falconario non redeunt, & maximè falcones qui dicuntur montanarij, & hoc cōtingit ex duabus causis, quarum vna est indignatio irę suæ quod forte euasit prę da sua, alia est nimia repletio, ꝓpter quam cibum fastidit, & tunc si à bono falconario nutritus est à iuuentute sua, non oportet multū curare, quia deposita indignatione iræ aut postea esuriens domum redibit, hoc enim fidelitatis habēt falcones & nisi, quod bene nutriti, & edocti ad domicilium reuertuntur sicut columbæ. Ego enim iam vidi falcones qui sine ligaturis intrabant & exibant, & nobis comedentibus super mensam veniebant, in radio solis se extendentes coram nobis, quasi blandirentur nobis, & quando venandum erat, in tectis stantes & fenestris exibant, in aëre super homines & canes volantes ad campū, & quando volebat falconarius redibant ad reclamatorium. Si autem non bene domiti sunt, tunc causa propter quam non redeunt est horror hominis, & in illis cauendum est, ne dimittantur nisi tempore famis, quia tunc consuescunt redire ex cibi desiderio. Hæc igitur de voce qua vocant falcones, & de voce ea qua vocantur à nobis dicta sunt intantum.

Capitulum 5. Quod 17. sunt genera falconum, & de primo quod sacrum vocatur.

QVæ autem ad nos deuenerunt, sunt decem genera falconum nobilium, & tria alia genera sunt ignobilium falconum, & tria sunt mixta ex nobilibus & ignobilibus, & vnum quidem mixtum, quod quia non omninò est ex ignobili parente valde inuenitur efficax ad venandum. Primum autem genus nobilium falconum est quod quidam sacrum vocant. Symachus autem vocat ipsum Brittannicum, & quidam vocant ælium, quasi aerinum falconem. Quidam autem hoc dicunt aeriphilū, quasi aërem amantem falconem, & de hoc superius diximus quod amat alte volare, indignans ad parua, crurá

habet

habet grossa & nodosa, vngues crudeliores quàm aquila, aspectum terribilem, oculos valde flammeos, ex citrino in rubedinem declinantes, caput magnum & rostrum fortissimum, iuga siue complicationes alarum magnas, & quasi super exhibitas, & hoc solum inter falcones habet caudam longam, est autem in magnitudine aquilæ fere, & sub ipso nec aliqua volat, nec aliqua auium rapacium propter timorem, sed statim vt viderint sacrum cæteræ aues, clamantes, fugiunt ad condensa arborum, vel ad terram, & potius permittunt se manibus capi quam ad aërem liberum veniant, volant autem duo simul, & ideo domestici efficiuntur, quod in vna pertica sedent, & sequuntur hominem, ac si nesciant esse nisi cum homine, & non est auis magna quam non statim dejiciant, nec vnam sufficit eis dejicere, sed quotquot obuias habent dejiciunt, capiunt etiam capreolos, & vnguibus lacerant oculos & cerebella eorum. Volunt autem delicatissime nutriri, semper recentibus, præcipuè cordibus & cerebellis, & sanis valde carnibus, quod adeo recentes sint, quod adhuc calentes vitali calore, iam expirante animali sint allatæ, & fere comedunt tantum quantum aquilæ magnæ, hoc genus falconum regale est, & diutissimè volans, & sequens prædam, & non deserens ad duo vel tria, vel etiã quatuor horarum spacium. Socialiter autẽ prędatur melius, sed solitarium etiam optimè venatur, & diligit hominem, & canes venaticos & præsentibus eis venatur libentius, quasi glorietur in viribus in præsentia eorum. Habent autem ea quæ diximus omni generi falconum conuenire, tam in guttis faciei quàm in figura, quàm etiã in proprio actu & voce, sed vox eius est & certifica, & rarò vocat, & cum reclamatur, oportet quod reclamans ipsum alte clamet & voce sonora, eo quod alte & longe volat, & quod reclamatorium sit valde magnum vt longe videri possit. Si tamen non cito redit, non erit periculum, quia per seipsum redire consueuit ad domicilium, hoc igitur est genus falconum nobilissimum & primum.

Capit.

Capitulum 6. De genere falconum qui gyrofalcones dicuntur.

GEnus secundum nobilium falconum est gyrofalconum genus, à sacrorum genere proximo gradu distans. Est autem gyrofalco figura & colore, & actu, & voce perfectam naturam habens falconis, sed quantitate maior est asture & minor aquila, & dicitur gyrofalco à gyrando, quia diu gyrando acriter prædam insequitur, nec dignatur ad parua, sed aues magnas insequitur sicut grues, & cignos & huiusmodi. Est autem hic falco auis pulchra valde, non longa secundum proportionem sui corporis cauda, alarum iuga valde habens decentia & fortia, & crura habet plana, non nodosa, vngues satis fortes, & præcipue posteriores, & solus venatur, sed melius cum alio, & inter cæteros falcones consueuit stare magis erectus, & pennis bene compositis, & in venatione diu insequitur prædam, & ideo venator indiget veloci equo in quo insequatur eum, & doctis ad hoc velocibus canibus qui auxilientur ei quando prædam dejicit. Est autem hic falco præcipuè docendus, ne in aqua prędæ insideat, quia frequenter distat à falconario & lædi posset in aqua, & ideo non secundũ longitudinem aquæ iaciendus est ad prædam, sed tenendus donec aues extra ripam in aëre appareant, & tunc gyrofalco ex parte aquæ iaciendus est ad ea, quia tunc propter motum gyrofalconis ad aquam redire non audent. Si autem ex parte campi dimittitur gyrofalco, tunc aues ad aquam fugiunt vel euadunt, & si percussæ fuerint, in aquam decidunt, & tunc falco prædam sequens læditur vel mergitur, & si euadit timidus efficitur propter venationis læsionem, sub isto etiam gyrofalcone alij falcones & astures non bene volant, nec etiam aquila de facili congreditur cum ipso. Vult autem cibari delicatis & recentibus, & adhuc vitali calore calentibus & sanis carnibus, delicatis autem dico sicut his quæ cordi sunt propinqua, quia illæ magis

sunt

ſunt digeſtæ, huiuſmodi autem ſignum eſt, quod quando ſylueſter prædam accipit, non inuenitur comedere de prędа niſi cor, & poſtea quæ cordi ſunt propinqua, verſus alam dextram, & rarò verſus ſiniſtram. In calidæ complexionis auibus, ſicut in columbis & palumbis & huiuſmodi auibus recentibus etiam vult veſci, & huius ſignũ eſt, quia nullum genus falconum, vel aſturum, vel niſorum, ad reliquias prædæ ſuæ reuertitur quando eſt ſylueſtre, ſed quod ſupereſt vni cibo dimittit, & cum iterato comedendum eſt nouam prædam inſequitur, & hoc non faciunt aquilarum genera. Falcones autem, cadaueri non inſident ſicut aquilarum & miluorum genera. Vitali ergo calore calens adhuc caro confert gyrofalconi, & hoc probatur ex hoc, quod prædam ſylueſtris gyrofalco prius comedere incipit, quàm occidat, ſana etiam carne delectatur, & ideo non approbo, quod quidam gallinę viuæ coxam, vel alàm extrahunt, & poſtea ſecunda die de eadem gallina extrahunt aliam partem falconi miniſtrandam, quia iam pro certo ſanie infectum eſt gallinæ totum corpus remanens, & infectum calore febrili, qui in omni corpore ſuſcitatur in generatione ſaniei, & ideo gyrofalconi quę delicata eſt auis, huiuſmodi non conuenit cibus, ſtudere enim debet ſapiens falconarius, vt in arte cibandi ſequatur naturam quantum poteſt, quam naturam perfecte oſtendit gyrofalco, quando ſibi ſylueſtris dimittitur, & ſic diu gyrofalco in ſuo proficit vigore naturali. Si autem ſecus fiat, paulatim deſtituitur & infirmatur & moritur. Hæc igitur duo quæ dicta ſunt falconum genera, ſunt prima & nobiliſſima, inter ea quæ ad nos venerunt.

Capitulum 7. De genere falconum quod vocatur montanarium.

MOntanarium genus falconum nobilitatis eſt tertiæ in natura. Eſt autem breue & ſpiſſum valde in corpore, & pręcipuè eſt breuis caudæ, & valde ſpiſſæ,

ſpiſſæ, pectoris valde rotundi & magni, & fortium cru-
rium breuium reſpectu ſui corporis, & nodoſorum pedũ,
& fortium vnguium, & habet hoc in conſuetudine quod
frequenter reſpicit pedes, & eſt in dorſo & exterius in
alis coloris cinerei,& ille color ſecundum quod proficit
per mutationes pennarum in annis, efficitur clarior &
magis palleſcit interpoſita parua & fuſca varietate. Eſt
autem hoc falconum genus ferum & malorum morum,
& iracundum inconſtantis iræ,& imo raro inuenitur fal-
conarius qui ad planum ſciat mores eius, & ideo præce-
ptum eſt Ptolomęi regis Ægypti, quod rarò teneatur in
manu niſi in aurora,& tempore aucupationis ſiue vena-
tionis. Alijs autem temporibus teneatur in camera ob-
ſcuriſſima,& in illis bis vel ter ignis clarus, non fumoſus
accendatur,nec teneatur in manu,præter præinducta tẽ-
pora,niſi cum cibandum eſt,quia ex hoc miteſcit ad ma-
num falconarij ſicut ad beneficam, & manſueſcit &
iram deponit. Quando autem iraſcitur non eſt ei mul-
tum à falconario reſiſtendum, quia ex hoc magis fran-
gitur ira ipſius. Hoc autem genus falconis bene eſt in
ſpiſſitudine accipitris ſiue aſturis,licet ſit multo breuius
eo, & habet pedes valde pallentes, & crura quaſi ſqua-
moſa ſquamis ſeſe prementibus, & figura eius quando
ſtat ab humeris, eſt quaſi pyramidalis, ſi imaginetur py-
ramis aliquantulum in dorſo compreſſa. Hoc genus fal-
conum eſt,quod præcipuè indignatur in euaſione prædæ.
Ita quod aliquando ex ira reuocantem ſe inuadit, & la-
cerat falconarium in capite vel facie,& aliquando lace-
rat faciem equi cui inſidet falconarius, & aliquando in-
uadit canem,&aliquando vnus falconum inuadit alium,
& ideo oportet falconariũ in tali caſu valde eſſe patien-
tem,& non aduerſari, ſed patienter diſſimulare reuoca-
tionem,donec depoſita ira miteſcat animus falconis,& ſi
etiam reuocatus montanarius, non rediret ad reuocato-
rium,non oportet multum curare,niſi quod caueat ne ab
alio capiatur,quia depoſita ira per ſe ad domicilium fal-

conari

conarij reuertetur, propter autem huiusmodi mores non est abjiciendum hoc genus falconis, quia miræ est audaciæ in inuasione magnarum auium, ita quod aliquando aquilam inuadit & occidit, & à sapiente falconario præcauendum pręcipit Ptolomęus, quia si vltra vires ad fortes aues frequenter dimittitur, quando incaluerit ira eius immoderatè, præcipitat se in mortem, & talem casum iam in alpibus quidam de nostris viderunt socijs, Falcone enim montanario de rupe veniente, pręđamque sequente auem quæ perdix vocatur, aquila contra quam prædicta perdix volauit prædam præripuit, ad quem montanarius falco impatientia iniurię stimulatus à prędicta aquila prædam præreptam nitebatur accipere, sed cum aliquandiu nitens perficere intentionem non posset altissime ascendit, & deorsum torrendo veniens ictum in caput aquilæ dedit, & seipsum peremit & aquilam. Ab huiusmodi ergo furore montanario semper præcauendum est. Iste falco frequentius inuenitur quam præinducta duo falconum genera, & mirabiliter gaudet in feritate sua, & imo frequenter de isto genere inueniuntur falcones, quibus non sufficit vulnerare vnam auem & dejicere, sed gloriantur in hoc quod multas dejiciunt, & adeo in sua feritate aliquando delectantur quod cibi obliuiscantur, & detinentur crudelitate occisionis auiũ, hæc igitur de montanario dicta sunt.

Capitulum 8. De falconibus qui peregrini dicuntur.

FAlconum genus quod vocatur peregrinum, præinducta genera sequitur in nobilitate quarto loco. Vocatur autem peregrinum duabus de causis, quarum vna est & vera, quia semper de terra in terram peregrinatur, quasi omnes peruolans terras, secunda est plus secundum opinionem falconariorum, quod videlicet nescitur nidus eius, nec inuenitur à falconarijs, sed in volatu longe à loco suæ capitur generationis, vtrarumque horum causarum audiui ab expertissimo falconario, qui in

eremo alpium iuxta iuga altissima montium multis annis habitauerat. Dicebat autem quod hi falcones quos peregrinos vocamus, in altissimis & præruptis parietibus montium nidos construebant, nec aliquando patuisse aditum nidi, nisi desuper à cacumine montium homine per funem submisso, quam submissioné dicebat frequenter oportere fieri per chordam centum passuum, & aliquando centum quinquaginta, aliquando verò trecentorum vel ducentorum, & aliquando esse impossibile aut propter distantiam, aut propter asperitatem scopulorũ, & propter hanc difficultatem euenisse opinionem quod nesciatur locus generationis horum falconum. Dicebat autem se sæpius vidisse quod antiqui prædam pullis ducerunt in antra & rimas talium montium, addidit etiam esse consuetudinis horum falconum, quod parentes post completionem iuuenum expellunt eos de loco suæ habitationis, propter paucitatem auium quæ ibi inuenitur, & ideo statim iuuenes egrediuntur ad plana in quibus plures sunt aues, & perueniunt ad terras certam non habentes mansionem vel habitationem. Duobus autem modis hos vidi capi falcones, & eremita prædictus dixit mihi tertium modum. Vno namq; communi modo fere in omnibus terris capiuntur ita, quod rete disponitur patulum, ita quod faciliter conuertitur cum chorda super id quod intenderit auceps, & ante illud extenditur chorda cui alligatur rubeus lanarius, quem vulgo svveimer vocant, & ad chordam depẽdentem ad eam, extensa chorda alligatur auis, vel laneum aut pilosum aliquod simile aui, ita quod quando chorda extensa trahitur & concutitur ab aucupe, videtur svveimerius auem insequi ad prædandum, & hæc chorda sæpe sic concutitur, quod videns falco, qui forte perinde peregrinatur, in impetu descendit, intendens prædam lanario præripere, & sic deceptus cadit in rete. Alium vidi modum multo meliorem, fit lignorum duorum ad modum crucis compositio, & super extrema illorum curuantur duo alia semicirculari-

ter itaq;

ter,itaq; extrema circulorum infiguntur extremis lignorum, & inter illas quartas arcuum circulorum alia curuantur ad locum interſecationis ſemicirculorum, & inferius infiguntur in ligna ab angulis interſecationis crucis venientia, donec non niſi ad tres vel quatuor digitos diſtet lignum à ligno, & quodlibet iſtorum lignorum impletur laqueis à ſummo vſq; deorſum, & hoc vas fiat ad altitudinem ſeptem vel octo pedum, & ad latitudinem quinq; vel ſex pedum, & in ipſo diſponatur aliqua cauea ſex pedum altitudinis, ita quod pede vno diſtent à ſe inuicem latera vaſorũ, quando vnum eſt in alio, & in interiori ſint ligna per modum trabium ſuper ſe ab inferiori vſq; ad ſummum diſpoſita, & aues ſex vel ſeptem ponantur in interiori; Illæ enim continue aſcendent & deſcendent in trabibus, & hoc totum figatur immobiliter ſuper murũ caſtri, vel portam, vel in campo libere, tunc enim falco qui peregrinatur, videns aues, & volens accipere, capitur laqueo, & hoc modo vidi capi falcones optimos. Eremita autem non dixit eſſe aliud faciendum niſi quod diſponatur auis ante rete abſq; lanario, quia falco auidus auis ſe ipſum in rete pręcipitat, hoc enim modo dicebat ſe dictos falcones cæpiſſe ſingulis annis. Eſt autem hic falco qui communiter habetur fere in omnibus terris, quantitatis minoris quã montanarius, & eſt curtæ caudę & longarum alarum, & groſſi capitis & longę coxę & breuis cruris, & ſi habet crura nodoſa melior eſt, albeſcentia etiam dicitur habere crura & pedes, & eſt bonorũ morum quando bene nutritur. Anas autem, vt communiter, eſt præda ſua, & ſi bene efficitur audax, per falconarium ſapientẽ capiet ardeam & aliquando gruem, & hoc eſt ſummum audaciæ ipſius, hæc igitur de hoc genere dicta ſunt.

Capitulum 9. De gibboſo genere falconum.

Est autẽ quintę nobilitatis in genere falconum falco nobiliſſimus, quem gibboſum vocauit eremita præ-

inductus, & tres mihi optimos de hoc genere falcones quos apud se habuit ostendit, & multos alios se vendidisse asseruit, hoc igitur genus falconum est valde paruum corporea quantitate, sed mirabile virtute & audacia & strenuitate volandi cum prędam insequitur; quantitas eius parum vincit quantitatem nisi, quem vulgus speruerium vocat, & habet in facie guttas sicut peregrinus & cætera falconum genera. Gibbosum autem vocatur eo, quod propter breuitatem colli sui caput suum vix apparet ante iuga alarum suarum, quando super latera dorsi componit, & hoc caput respectu quātitatis sui corporis est magnum, & rostrum valde breue & rotundum, & alas valde longas & valde exortas, caudam breuem, & coxas fortes, & crura aliquantulum respectu commensurationis aliorum membrorū suorum longa & quasi squamosa, sicut sunt squamæ serpentum & lacertarum, quæ apparent in lateribus ventrium eorum, & pedes habent nodosos matriculis digitorum, & præcipue ad interius plantę pedis & oculos flammeos ardentes, & est in colore aliorum falconū qui peregrini vocantur, & caput suum in craneo est bene planum superius, & retro in capite non prominens sed quasi collo continuum, & est facile domabile & bonorum morum, & nidum facit in rupibus inaccessis, sicut & peregrinū genus, & capitur euolans de nido sicut & peregrinum, audacię enim tantæ est & strenuitatis, quod anseres siluestres dejicit & ardeas & grues, & est velocissimum genus istud & altissime ascendit, ita quod effugit visum hominis, nec contentus est iste falco quod vnam auem deijciat, sed multas vulnerat, & in aucupio plures quærit habere socios, propter sui paruitatē & auium quas venatur magnitudinem. Narrauit mihi prędictus falconarius satis memorabile de hoc falconum genere, referebat enim quod de præfatis gibbosis tres cuidam nobili vendiderat, quos dum eremitam secum ducens probaret, casu inuenti sunt anseres albi siluestres & dimissis falconibus anseres altissime volauerunt, sed

falco-

falcones tres qui dimissi fuerant anseres ascēdendo transcenderunt, donec visus omnium qui affuerunt effugerunt, & cum post modicum dictus nobilis falcones conquereretur amissos, paulatim anseres vulneribus debilitati cadere circa eos cęperunt, & inuenerunt amplius quā viginti anseres decidentes, & tandem etiam falcones reclamati venerunt supra reclamatorium. Erant autem omnes anseres vulnerati letaliter, ac si cum cultello in diuersis partibus sui corporis fissi essent, & huius causa est, quia falco iste sicut alia falconum genera, cum descendit non statim percutit, sed potius cum à descensione reascendere incipit, & tunc posteriori vngula ante pectus disposita ferit, & imo longum vulnus facit & letale, & frequenter adeo fortiter ferit, quod vngulam amputat & seipsum valde lędit in pectore vel occidit. Est etiam genus falconum quod semper quasi ad volandum alas extendit, & est animositas eius plusquam fortitudo ipsius & vult cibari valde recentibus & vitali calore adhuc spirantibus, & tunc multum proficit. Si autē alijs aliquando cibatur carnibus, caueat falconarius quod leues sint sicut carnes astrilium, & recentes aut ad minus non putentes, & in aqua frigida recentes effectę, quia aues rapaces debilem valde & subtilis pellis habent stomachum & de facili alterabilem à malo cibo, & ideo ex modica occasione cibum indigestum euomendo reijciunt, & pręcipue quando graui & melancholica carne cibantur, vel ab ea quæ disposita est ad putrefactionem, hoc genus falconis diu mane & sero vult portari in manu, quoniam quando consuescit manum hominis, libentissime insidet manui & libenter redit ad manum, hæc igitur de gibboso falconum genere dicta sunt à nobis.

Capitulum 10. De falconibus nigris.

SExtum gradum nobilitatis in genere falconum possidet falco niger, breuior quidem in aliquanto falcone peregrino, sed in figura similis per omnia, licet in colore

lore

lore dissimilis sit, quia in dorso & exteriori alarũ & cauda totus fuscam habet nigredinem, & in pectore & ventre & laterib9 fuscam habet varietatem; in facie autẽ guttas falconarias habet nigras, valde intensæ nigredinis, quæ circumfunduntur quadã caliginosa & fusca palliditate. Crura autem & vngues & rostrum habet sicut peregrinus. Accedit autem hic falco multum ad formam auis quæ butorius vocatur, de qua in ante habitis fecimus mentionẽ, hunc falconem Fredericus Imperator sequens dicta Guillelmi regis Rogerij falconarij, dixit alium visum esse in montanis quarti climatis quæ Gelboe vocantur, & deinde iuuenes expulsos à parentib9 venisse in Salaminæ Asiæ montana, & iterum expulsos nepotes priorum deuenisse ad Siciliæ montana, & sic deriuata esse per Italiam. Modo autem in alpibus apparent & in Pyreneis montibus, & deriuata sunt hæc genera in Germaniam, licet adhuc rara sint eo quod pauci inueniantur. Sunt autem falcones nutrituræ & audaciæ falconum peregrinorum. Complexionis autem videntur cholericæ, & quod adustum est de terrestri cholerico cõuertitur in pennas, & ideo nigræ efficiuntur ætate accedente, per multas annos aliquantulum albescunt, & probabile est, quod etiã in climatibus calidis nigriores sint quàm hi qui nascuntur apud nos, eo quod in calidis locis semen ouale forti calore decoquitur, & ideo quod ex eo producitur plus denigratur. In frigidis autem regionibus plus habet aliquando humidum ouale, quod propter perspicuitatem causa est albedinis, & respersum in eodem terrestre caussa est varietatis. Cum autem duo sint quę exterius in corporibus consideramus, animãtis figura videlicet & color figura magis indicat cõformitatem vel differentiam speciei. Monedulas enim iam vidimus propter frigus habitationis nasci albas & similiter coruos, cum tamen figura ipsarum indicauerit eas verè de specie monedularum & coruorum esse, & hac ratione videtur hoc falconum genus multum simile esse generi peregrinorum, licet in co-

lore

lore differat, & præcipuè quia ſicut diximus, parentes in hoc genere filios cogunt peregrinari à loco ſuæ generationis, hæc igitur dicta ſunt de nigro falconum genere.

Capitulum II. De natura falconis albi.

GEnus ſeptimum falconum ſibi vendicat falco albus, qui venit à Septentrione & mari Occeano, à regionibus Norvvegiæ & Svveciæ, & Eſtoniæ, & finitimis ſyluis & montibus. Eſt autem hic falco ita in varietate ſubalbidus, ſicut is de quo ante diximus eſt niger, & cauſa albedinis ſuæ præcipua eſt frigus & humor habitationis in qua naſcitur, & in dorſo quidem & alis eſt ſubalbus, in alijs autem locis maculas ſiue guttas habet valde albas, interpoſitas alijs guttis ſubpallidis, & in quantitate maior falcone peregrino, multum accedens ad ſimilitudinem lanarij albi, qui volat in campis inſidiando muribus, adeo quod aliqui falconarij tradiderunt hunc falconem natum eſſe primum ex falcone peregrino patre, & lanaria alba matre, licet hoc non ſit verum quod oſtendit audacia ipſius, audax enim eſt valde & bonus, nec deficiens à natura falconis in aliquo, nec habet ex moribus lanarij, cum enim in venatione aſcenderit, non ſtat ſuſpenſus alis vt lanarius, ſed ferit ſtatim vt falco, & figura in pedibus & vnguibus, & roſtro & toto corpore, falconis demonſtrat naturam, quamuis crura habeat groſſiora & nodoſiora quam falco niger, quod ei accidit ex complexione magis humida, quæ magis implet & ingroſſat crura ipſius quam crura illius qui ex complexione eſt ſiccus cholericus, quod autem iſte falco minus videtur habere audaciæ quam niger, & minus videtur eſſe velox, propter frigus & humorem complexionis non eſt omnino ſufficiens ſignum, quia virtus omnis animati multiplicatur ex quantitate ſubiecti, quando naturalis quantitas terminos quantitatis naturalis non eſt excedens, & ideo virtutis maioris eſt iſte falco quam niger, & ex confidentia virtutis innatæ ſumit audaciam,

& si non est adeo velox in volando vt niger, tamen diutius durat insequendo aues quam niger, & hoc summe attenditur in falcone, corpora enim fusca calida porosa sunt & aperta, & de facili euaporant ab eis spiritus, qui sunt vehicula virtutis, & tunc lassantur & debilitantur, quamuis sint agilia per naturam, econtra autem alba frigida consertas habent carnes, & quia sunt multi humidi, multorum sunt spirituum, & propter carnium consertionem non cito euaporantes, & ideo diu durant in labore, præterea humidum complexionale interius, infundit lacertos & neruos, & calorem qui ex motu fit, non permittit indurari neruos & lacertos, & ideo diu remanent mobiles & habiles ad volatum, & quoad ista falcones albi recuperant id, in quo videntur falconibus nigris postponi. Hæc igitur de his dicta sufficiant, quoniam in nutritura & aucupio nihil vel parum ab alijs distare videntur.

Capitulum 12. *De natura falconum rubeorum.*

OCtauum autem in falconum genere, habet is falco qui rubeus ab antiquis appellatur, non quod in toto rubeus sit, sed quia guttæ quæ in alijs albę sunt, in hoc genere sunt rubeæ, & nigræ guttæ sicut in alijs sunt interpositæ, nec in dorso vel exteriori alarum hic falco rubeus apparet nisi quando alas exerit, tunc fusca in eis apparet rubedo, & hoc genus falconis etiam mendose quidam falconum scribentes naturam spurium esse asserunt, ex lanario rubeo & falcone dicẽtes esse procreatum, quod omnino absurdum est, eo quod nullam penitus cum lanario nisi coloris habet conformitatem, sed potius ruboris causa est debilis calor infusus superficiei corporis, qui inflammet fumosum humidum, quod expellitur ad generationem pennarum, & hoc facit media inter album & nigrum complexio, sicut enim in alijs, ita nec in hoc genere de extremo in extremum non venit natura quæ causa ordinis est, nisi per media, & ideo in ge-

in genere falconum, hoc tangit medium, alij enim colores medij falconum generi non congruunt, eo quod viridis & hyacinthinus & croceus & huiusmodi, ab audaci & rapaci deuiant natura, quia viridis extremę & aqueæ frigiditatis est indicium, sicut & in vrinis viriditas signum est caloris mortificantis & consumentis. Hyacinthinus autem aëream & euanidam indicat complexionem. Croceus autem corrumpentem choleram, & licet duo istorũ in auibus inueniantur, & tertius in pauone, non tamen conueniunt audaciæ, sicut diximus & agilitati volatus. Est autem hic falco non magnus, paululum minor peregrino, sed vnguibus & pedibus & rostro fortis, & est valdè in volatu agilis, sed non satis diu perseuerans, & domesticatur multum, & efficitur melior, per mutas duas vel tres, sed non est adeo longę vitæ vt alij, & imo oportet eũ nutriri valde recentibus & vitali calore adhuc spirantibus, & non supra modum & multis vicibus in die sed in mane & in sero, & oportet eum multum custodiri, ab alterantibus complexionem eius, quia de facili alteratur nec oportet eum vltra mensuram cogere ad aucupium, complexio enim rubea facile vincitur & læditur labore, quamuis facile faciat impetum à principio, propter quod & ætas accedens & aliquantulum temperans, & inflammatum humidum plurimum, huic complexioni confert auxilium, & pręcipue per mutationem pennarum, penna est taliter rubea, fragilis & mollis est, & ipse laborem volandi diu non sustinet nisi frangatur, & hæc omnia sapientem oportet aduertere falconarium, hæc igitur de falcone rubeo commonuisse sufficiat.

Capitulum 13. De falcone qui habet pedes azurinos.

NOnum falconum genus iam declinans à qualitate nobilium falconum est id, quod est hyacinthini pedis siue azurini, quod quidem in quantitate & figura simile est siue æquale falconi peregrino, sed dorsum eius & exterius alarum non est adeo nigrum, & etiã

 albius

albius est in pectore genus istud quam falco peregrinus, & alę eius nō adeo longę sunt sicut illius, sed cauda eius est longior aliquantulū, & vox eius est acutior, eo quod magis est humidæ siue phlegmaticæ complexionis, & audacia eius est multo minor in inuadendis auibus, quia id quod est azurini pedis, raro inuadit aues maiores quā est pica vel cornicula. Peregrini autem & alij falcones maiores quaslibet aues inuadunt. Ex hoc autem contingit, quod quando istud quod azurini pedis est surgit in altum, vt det impetum, ex timiditate stare incipit, & suspendi alis, & non præcipitanter ruere in auem, & hoc quidem habet ex natura. Ex disciplina autem & adiutorio iuuantis ipsum hominis, frequenter sumit audaciam maiorem, sed non sicut verus falco, in auibus vero rapacibus est sicut in militum fortitudine, in militibus enim non desunt ex natura debiles, & ex complexione minus audaces, qui tamen ex scientia militandi & vsu frequentis victoriæ, & experientia hostes aggrediendi & expectandi, & feriendi, & insidiandi, & declinandi, & ex confidentia sociorum adiuuantium, sæpissimè nobiles faciunt triumphos, & similiter est de isto genere, quod licet sit timidum, per naturam tamen audaciam accipit à falconario sapiente, & vsu dejiciendi & tenendi aues, & ex confidentia iuxta se positi falconarij melius & audacius ferit quàm ex natura, sicut etiam & speruerius siue nisus, huiusmodi audacia etiam fortiores se multo inuadit, sicut est auis minor, & aliquando maior, nec mirum, cum etiam lanariorum genera hoc modo inuadentia & capientia efficiantur, quorum naturalis timiditas & tarditas tanta est, quod non nisi mures inuadunt, vel forte pullos auium non adhuc volantes, sed currentes in terra, vel nido iacentes. Qualiter autem auis timida per disciplinam, audax efficiatur, posterius erit manifestum.

Capitu-

Capitulum 14. De falcone paruo, qui mirle vocatur.

DEcimum & vltimum falconum genus est id, quod quantitate minimũ est, quod & mirle vocatur, & vulgariter smirlin vocatur. Hoc autem genus licet à præinductis quantitate deficiat, tamen à nullo eorum deficit in audacia viribus suis proportionata, & præcipuè quando animositas sibi est ex peritia & vsu, & spe auxilij ex ꝓpinquo sibi perito falconario, ita quod Vvilhelmus falconarius dicat, cũ talibus se aliquando gruem cæpisse, aues enim suis viribus proportionatæ sunt alaudæ, & plus perdix & columba, nisi vt diximus vires ex arte iuuentur. Est autem hoc falconum genus guttatum in vultu, sicut alia omnia, & longissimarum alarũ respectu sui corporis & caudæ mensuratæ, & crurium & pedum planorum citrinorum, & est minus quam nisus, habens quasi quantitatẽ nisi quem muschet vocant, & quando est sylueſtre, capit carduellos, eo quod celerrimum est & insidiosum, & in capiendo ascendit & descendit feriendo sicut & alia falconum genera, quod quia fere omnibus notum est, hæc ad cognitionem eius dicta sufficiant.

Capitulum 15. De genere falconum qui lanarij vocantur.

FAlconum autem ignobilium genera sunt tria, quæ antiqui aucupes, vt Ptolomæo tradunt, Aquila Symachus & Theodotion, lanarij potiꝰ quàm falcones vocantur, & hoc vocabulum quidam germanicorum imitantes, eo suo idiomate lanete vocant. Quidam autem swemere vocare consueuerunt, & sunt butherij quidem mures in campis insequentes, per colores differentes, quia sunt albus & niger, in quantitate falconum, & rubeus, qui minor est qui mirle imitatur. Isti autem, in primis cum iuuenes sunt, propter humorem, & hebes calidum, nullius quasi sunt audaciæ, sicut & pueri omnes sunt timidi. Cum autem mutauerint se bis vel ter, & pusillanimitas naturalis per artem medicamen acceperit, efficiun-

efficiuntur columbas & anates accipientes. Est autem pars ista pręcipuè tenenda, quod primo anno quando domesticantur, non cibentur nisi auibus viuis, & quando parum deplumauerint, dimittantur aues de pedibus eorum euadere, non ad volatum primo, sed ad cursum, & cum sæpius has insequi didicerint, dimittantur euadere ad motum mixtum ex volatu & cursu: & cum iterum hoc frequenti iteratione didicerint, dimittatur auis euadere ad volatum tardum, qui est auis cuius curtatæ sunt pennæ alarum, & tandem dimittatur euadere ad volatum perfectum, & in omnibus his fortissimè alta voce prouocetur & incitetur, & ad tenendam auem adiuuetur à falconario, qui ex his sumet audaciam, & tunc secundo anno paruæ aues in magis grandiusculas commutentur, & tertio iterum in maiores, quia omnis auis ex huiusmodi, simul & peritiam & audaciam accipit aues quas falconarius voluerit capiendi, licet enim primæ nobilitatis falcones hoc non indigeant, quæ sunt octo primorum generum, tamen pro certo multum confert ad audaciam & peritiam omnium augendam, hæc igitur dicta sunt de disciplina falconum.

Capitulum 16. De generibus permixtorum falconum, & de modo ipsius commixtionis falconum.

CVm autẽ quodlibet horum generum, cuilibet permisceatur, multa fiunt falconum genera. Sed quæ ad nos deuenerunt, sunt quatuor: Falco enim peregrinus frequenter permiscetur ei qui est pedum hyacinthinorum, & quando hæc permixtio fuerit ex peregrino patre & matre pedis hyacinthini, valde parum declinat à nobilitate, quia sperma masculi operans est & faciens, & formans per spiritum qui est vector paternę virtutis in subiectam fæminæ guttam, & efficitur partus patrem imitans, licet parum coloris azurini respergatur in pedibus, quando autem econuerso fuerit ignobilis pater & mater nobilis, partus efficitur multum declinans ad ignobi-

ignobilem patrem, & parum habens nobilitatis maternæ, & ficut diximus, quod horum duorum falconum fit permixtio, ita peregrinorum, qui ad omnia loca frequenter folitarij volant, fit aliquando commixtio cum lanarijs nigris,& aliquando cum albis,& aliquando cum rubeis, & propter fpermatum vicinam & confimilem complexionem, & impregnationis ouorum & fotionis, idem temporis fpacium femina permixta fe inuicem mouent & conuertunt, & complent, & permanet partus procreatus, & generat ex fibi fimili, ficut fit in multis auibus & alijs animalibus, vt patet per ea quæ in antehabitis huius fcientiæ libris confcripta funt. Hæc autem permixtio fit quando diuerfarum fpecierum fibi in complexione vicinarum falcones tempore luxuriæ conueniunt, non inuenientes fuæ fpeciei fexum, cui permifceantur,& licet diximus quatuor genera taliter permixtorum falconum ad nos deueniffe, ratio tamen exigit multa effe, & plura quotidie poffe fieri talia falconũ genera, & hanc putamus effe caufam quod tam diuerfa genera falconum, in diuerfis regionibus inueniuntur. Quamuis enim climata mores & colores diuerfificent, tamen fpecierum tam fimilium diuerfitatem, caufat præcipuè permixtio quam diximus, ficut in generibus anferum,& generibus canum & equorum fieri vidimus temporibus noftris. Et non hoc folum fieri probabile eft ex falconum generibus permixtis, fed etiam ex falconum cum afturibus & nifis, & aquilarum generibus, multas probabile eft fieri diuerfas compofitiones ad diuerfarum compofitarum auium rapacium generationem, fed in dictis quatuor generibus præcipuè diximus fieri falconis peregrini commixtionem, eo quod peregrini mox compelluntur è patria à parentibus, & frequenter feparantur, propter prædam & iram, & cum fuæ fpeciei adiutorium non, inueniunt ad fimilius quod inuenire poffunt alterius fpeciei fe tempore luxuriæ conuertunt, & cum conuertuntur ad id quod eft pedis azurini, fere fimile

mile peregrino est id quod procreatum fuerit, dum autē conuertitur ad lanarium nigrum, efficitur ignobilis falco niger vel nigro similis, & dum conuertitur ad lanarium album, efficitur id quod generatum fuerit simile falconi albo, & dum permiscetur lanario rubeo, fit falconi rubeo in colore & figura similis, & hi quidem mixti falcones facilius juuantur arte quam hi qui omnino sunt ignobiles, & præcipue si pater sit nobilis, eo quod multū habent ex altero parente nobilitatis, sicut etiam in prehabitis istius scientiæ libris diximus. Si tamen econtra aliquando mater sit nobilis & pater ignobilis, erit quidem quod partum fuerit minus nobile, sed tamen per bonam disciplinam accipiet meliorationē, & præcipue post vnum annū vel duos, & modo prouocationis quem paulo ante diximus, hæc igitur de falconum generibus & naturis dicta sunt, per hæc enim & alia poterunt cognosci.

Capit: 17. De regimine domesticationis, & regimine audaciæ, & regimine sanitatis falconis.

HIs ita discursis, de regimine & medicamentis falconum differamus; regimen autem falconum in tria diuiditur regimina, regimen videl. domesticationis, & regimen sanitatis, & regimen infirmitatis. Domesticationis autem regimen duos habet fines quorū vnus est, vt assuescat manum hominis; Alter autem est vt audax & præceps in captura auium efficiatur. Primum autem regimen perficitur, si nunquam nisi super manum cibetur, quia ex hoc manum consuescet & diliget, ex beneficio inclinante animum ipsius, sicut dicit Symachus. Primo autem quando domesticandus est, ab ante lucem pileo induatur & teneatur in manu vsque ad tertiam, & tunc detur ei coxa gallinæ, & cum comederit pone eum supra gramen, & pone ante eum aquam, vt balneetur si velit, & post permitte eum stare ad solem, donec se bene purgauerit, & postea mittatur in locum obscurum vsque ad vesperum, & demum resumatur ad manum, & teneatur in

tur in manu vsque ad primum sonum, & reponatur in loco obscuro, & accende ignem clarum vel lucernam ante eum, per totam noctem vsque ad matutinum, & postea pilea eum, & sta cum eo aliquamdiu ad ignem, & scias quod illi qui in nidis completi sunt, meliores sunt, & fortiores habent pennas, si tamen aliquando de nidis accipiuntur ante complementum, ponatur in nido sibi facto, prout melius poterit ad similitudinem nidi de quo sumptus est, & detur ei frequenter caro pullina, quia est temperata, & aliquando detur ei caro recens vrsina, quia illa est faciens, & firmans pennas, & nisi hoc modo teneatur debilitatur alis & coxis, ita forte quod frangitur ala vel coxa, confert etiam multũ quod manu ante completionem non tangatur, postea autem cum completus fuerit ad manum & ad capellum, caueatur primo ne vnquam aliquid duritiæ experiatur in manu, sed semper beneficam & blandientem inueniat eam. Ad audaciam autem videl. quod sæpius aues viuas accipiat & comprimat & occidat, cum clamore quo incitari solet à falconario, & sicut superius diximus, sępe euadentibus de sub vnguibus eius, per solertiam falconarij iterum capiat, & dimittatur per se vincere aues, & caueatur ne aues possint eum lędere vnguibus vel rostro, quia si juuenis falco sentit nocumentum ab auibus pusillanimus efficietur. Si autẽ crebro sine nocumento vicerit & occiderit, audaciam accipiet & crudelitatem in aues, semper etiam ista fiant cum magna incitatione falconarij, & in præsentia canum & mutentur aues continue, & per successionem temporis fortiores exhibeantur, & cum perfectus est ad aucupium primo in aurora orto jam sole digestus falco ad aues dimittatur, & siquidem est audax & bonę voluntatis ad capiendum inuenitur, custodiatur & teneatur in ea in qua tunc cum custodia & dispositione cibetur, de auibus quas tunc cæperit donec per se facietur, & hoc fiat tribus vel quatuor diebus in quolibet aucupio. Si autem in primo aucupio, forte piger & non voluntarius inuenitur resume

eum

eum ad manum, & intermitte aucupium, & illo die non ciba eum, nisi de dimidia coxa gallinæ, & repone eum in obscurum, & sequenti die dimidiam coxam gallinæ in aquam frigidam pone, & in illa coxam illam tene vsq; ad tertiam, & tria purgatoria, quæ vulgariter germani Guel vocant, & fiunt aliquando de pennis, sed melius fiunt de bombace, & in tertia da falconi dimidiam illam coxam, cū tribus purgatorijs dictis, & cum comederit pone eum in obscuro vsque ad vesperum, & in vespera iterum ciba eum cum purgatorijs, vt dictum est, & tunc in mane vade ad aucupium, & si audacter & auide cæperit, tene eum in tali in quali tunc est maceratione. Si autem nec tunc quidem voluntarius ad capiendū extiterit, resume eum ab aucupio, & non des ei illo die, nisi tria de quibus diximus purgatoria ex aqua frigida & nihil amplius, & si in crastino mane adhuc inuoluntarius sit ad capiendum, ciba eum de coxa parui pulli imposita in forti aceto, cum tribus purgatorijs de bombace factis, hoc modo pone in obscuro vsque ad vesperum, & postea tene eum in manu vsq; ad primum somnum, & calefac aquam & balnea eum in aqua calida, & postea pone eum sub diuo ad serenum, si non est tempus pluuiale vsque ad mane, & tunc calefac eum ad ignem super manum tuam, & tunc egredere ad aucupium, quia si tunc non præcipitanter capiet, pro certo infirmus est & languidus. Iste autem quem nunc docuimus modus maceratio vocatur falconum. Et attende quod quidam aliter quam nunc diximus conficiunt falconum purgatoria. Sumunt enim carnem, & repositam in aceto forti comprimunt in puluerem factum de pipere trito & mastice & aloe, & dant falconi, sed talia purgatoria nulli aui rapaci danda sunt, nisi quando viscera eius repleta sunt humore viscoso phlegmatico. Sanitatis autem regimen est, quod maxime sapiens falconarius, falconem cibet cibo & horis & quantitate qua siluestris cibari consueuit, & præcipue carne leui auium & adhuc calore vitæ spirante, & teneat eum inter maciem & pinguedinem

guedinem, quia macies nimia diminutis viribus aufert audaciam & inducit pusillanimitatem, & facit clamosum falconem, & quando dimittitur à manu, residet in terram iuxta falconarium & clamat. Pinguedo autē nimia pigritiam & fastidium aucupij inducit, teneatur ergo medium, ita quod gloria virium non desit falconi, & indigentia inanitionis stimulet ad prædam, non ex defectu, sed ex desiderio famis naturalis, & hoc optime fit quando non cibatur secunda cibatione, nisi prius digesta & egesta sit præcedens. In his tamen considerationem adhibeat homo peritus, quia quidam falcones melius capiunt, si medium transeant ad pinguedinem declinando, quam quando sunt infra mediocritatem in macie, & quidam econuerso melius capiunt macilenti. Sed nullus capit ex macie defectus, nullus etiam bene capit nimia pinguedine repletus. Amplius diuersarum complexionum sunt falcones diuersarum maxime specierum, & illi quidē qui nigri sunt melancholiæ signum habent, & illis oportet dare magis cibum sanguineum, qui est calidus & humidus, sicut carnes pullorum, & columbarum, & hædorum & huiusmodi, & si medicatur, calidis medicinis vtendū est, sicut pipere aloes paulino & huiusmodi, albi autem sunt phlegmatici frigidi & humidi, & mali chymi quibus oportet dare calida & sicca, tam in cibis, quam in medicinis, sicut sunt carnes hircorum canicularum & mulorum picarum & passerum, & huiusmodi, & piper, & cinamomum, & galanga, & huiusmodi. Qui autem habent pennas rubeas, abundant inflammato sanguine, & his danda sunt frigida & humida, eo quod frigida sicca mortificantia sunt, sicut carnes pullinę & aues aquaticæ, & aliquando gambari, & cassia fistula, & thamandi medulla, & hæc omnia dentur in aceto. Sunt etiam quidam falconum nobiles in eadem falconum specie, quibus secundum hoc regimen suæ vitæ adhiberi oportet. Falco enim nobilis in qualibet specie falconum est, qui habet caput moderate grossum & superius planum, & alibi ro-

tundum rostrum curuum, & bene grossum, & moderate longum, spatulas amplas, pennas alarum & coxas longas, pedes latos sparsos & macros, & qui frequenter pedes suos respicere consueuit. Ignobilis autem in eodem genere est, qui deficit ab aliquo vel pluribus istorum, & ignobilis aliquando tantum vel plus valet ad aucupium quam nobilis, & secundum hoc oportet considerare falconarium, ad vngues auté & pedes custodiendos, caueat ne vnquam permittat falconem stare, nisi supra lapidem viuum vel super murum, & caueat ne calce stet vel cemento calcinato, vnde non approbo, quidam in perticis, quidam in cratibus tenent falcones, ars enim naturam imitari debet, & siluestres semper inueniuntur sedere in petris vel in terra. Caueat etiam à fractura pennarum sæpe rigando eas aqua calida, de tertio in tertium diem ne nimis exsiccentur, & eisdem diebus detur ei aliquantulum de aloë, quia stomachum & intestina confortat, & purgat, & fortificat pennas, & si nimius humor in causa sit quod debitam fortitudinem non habent, caro qua cibandi sunt, primo ponatur per duas horas in succo facto ne contusis rafano & lumbricis terræ, hæc enim ambo exsiccant & indurant pennas, sed præcipuè caueatur ne violenta læsione pennæ lædantur alarum vel caudę, hæc igitur & huiusmodi consideranda sunt in regimine falconum & aliarum etiam auium rapacium.

Capitulum 18. *De curis infirmitatum falconum diuersis secundum Guillelmum falconarium.*

NVnc de medicinis morborũ auium rapacium disseramus. Vt autem ordinatius hoc faciamus, ponamus primo de medicinis falconum, deinde de medicinis asturum & nisorum, tertio quędam medicinalia tractemus, quæ vtrisque in communi conueniunt. Prima autem falconum infirmitas est dolor capitis, qui in hominibus soda vocatur, huius signum est, quod falco claudit oculos, & mouet caput in partes diuersas, tunc igitur

tollatur

tollatur lardus & misceatur cum pipere trito, & detur ei manducare, & alternis diebus detur ei aloe aliquantulum cum carne pullina, quia iste dolor capitis est ex vapore stomachi & ideo per talem cibum curatur purgato stomacho. Quando autem aperit rostrum quasi extensiones habeat, & alices, & percutit cum rostro pedem vel econuerso, signum est quod habeat malum humorem in capite, & imo tunc torquendus est cum stilo argenteo vel aureo ad nares, vt humor exeat, & postquam exierit vngatur coctura oleo oliuæ vel butiro, si oleum non habetur. Quando autem sternutat & proijcit aquam de naribus, signum est humefactionis cerebri immoderatæ. Cura autem hujus est quod tria grana saxifragiæ cum totidem granis piperis in mortario lapideo, vel cupreo optime conterantur, & puluis idem confectus cum aceto forti distemperetur, & cum bombace in nares falconis, & in palatum ipsius eijciatur, & postea cibetur carne pullina. Quando autem collum falconis inflatur, signum est guttæ membra colli infundentis calidæ, & ideo tunc deplumandum est collum, & minuendus de vena auriculari, vt gutta ad generationem regenerandarum pennarū extrahatur, & detur falconi rana ad comedendum, quam si digesserit, pro certo sanus erit. Quando autem guttur siue arteriam quæ canna vocatur, inflatam habet & sufflat ac si suffocari debeat, pro certo reumatismum patitur, & sic curatur, sumatur de sanguine pauonis & muscatis, & mirabolanis chebolis, & de gariofilis, & de cinamomo & zinzibere æqualiter de qualibet vna vncia, & fiant inde nouem pillulæ, & cotidie detur sibi vna ad tertiam, & postea ad nonam cibetur carne muris. Signum autem mali in renibus est & guttæ, quæ infundit renes quando non potest saltare, & alis extensis se à manu longe eijcere & redire, sicut aues facere consueuerunt, & hęc gutta à quibusdā mortalis vocatur, tollantur enim grana quæ crescunt in spina alba, quæ germanice *Hagedorn* vocatur, quæ sunt grana rubea, & contunde ea, & com-

misce cum pilis leporis, & hoc totum misce cum carne cocta, & ciba eum tali cibo vsque ad nouem dies. Si enim talem cibum retinuerit sanus erit. Est autem quædam alia gutta quæ silera aut nullis vocatur, quæ quando decurrere incipit per corpus falconis, quasi veneni naturam habet, & tunc acumen rostri & acumina vngularum falconis dealbari incipiunt, & hæc curatur ita quod accipiatur serpens niger, qui tyrus vocatur, & abscindatur à capite eius palmus, & tantundem à cauda & hæc reijciantur, & quod remanet frigatur in olla noua, & pinguedinem quæ inde eliquatur collige, & detur falconi calida cum carne pauonis successiue per octo dies, & postea accipe porcellum cum aqua calida depilatum, & sumatur tenerũ pectoris cum mure paruo, & detur ei comedere, quem cibum si bene digesserit absque dubio sanus erit. Quando autem falco leuato pede sæpe percutit cum rostro crus suum, scias quod habet guttam salsam, & tunc minue sanguinem de vena, quæ est inter crus & coxam & sanabitur. Quando autem falco pediculis grauatur accipiatur argentum viuum, & commisceatur cum sputo hominis, & commoue donec moriatur argentum viuum, & postea huic toti junge anxugiam veterem & misce omnia, & inde vnge caput falconis, & intinge fila & circumliga collo eius, & morientur pediculi, vel aliter accipe piper & grana sysami & tere simul, & coque in olla noua, & immitte aquam, & inde laua eum & sanabitur, vel aliter, coque saxifragiam in aqua, & permitte eum balneari, & postea substerne ei linteamen album, & pone super gramen vel lapidem, quia super linteamen omnes pediculos excutiet, & similiter facit omnis auis rapax. Signum autẽ quod falco habeat febrem, est si pedes eius vltra modum calent, & tunc accipiatur aloe & auxugia gallinæ, & mittatur in forti aceto, & detur ei interpolate ad manducandum, & alia vice detur ei testudo, quam limacem vocant, & si tenuerit hunc pastum sanabitur. Quando autem falco carnem, quidem rostro laceratam

accipit

accipit, sed statim vel post modicũ non per digestionem, alteratam reproijcit, tunc procerto viscositatem duram habet in struma & stomacho & in intestinis, quæ à quibusdam petra vocatur, tunc igitur fiat puluis de gariofilis & spargatur supra carnem passeris, & detur sibi alternis diebus, & alternis detur sibi pipio siue purgatorium, & si tenuerit hanc dietam sanus erit. Quando vero longe non egerit, istius eiusdem infirmitatis est signum, tunc detur ei cor porcinum cũ seta porcina minutatim incisa, vsque in diem tertium & liberabitur. Si vero falco lumbricis affligitur in ventre, & in egestionibus eius aliquid apparuerit de talibus, limatura ferri & maxime chalibis depurati supra carnem porcinam spargatur, & falconi detur vsque in diem tertium & sanabitur. Si vero pennas eiũs tinea consumit, accipiatur cera rubea muscata, mirabolani, salgemmæ, gummi arabici, grana tritici, & pone in forti aceto omnia hæc & dimitte in eo per nouem dies in aliquo bacili siue pelui, & postea repone in ampullam & laua quotidie de ipso falconem, siue aliam auem rapacem, donec bonam & emundatam senseris peruenire, & postea cum aqua rosacea laua auem & sanabitur, dum soli post loturam exponetur, de prædictorum autem quolibet pone in aceto æqualiter, sed de cera quæ omnia continet, pone longe plus quam de alijs, aliter etiam dicunt quidam, quod si tinea cum acu de corio extrahatur, & deinde cum aloe lauetur, & postea hæc lotura cum emundata fuerit, cum aqua rosacea deponatur, valet plurimũ, sed caueatur ne rostro se tangat, quam diu aloe est supra eum, quia nocet plurimum. Aliquando enim infusionem patitur sicut equus, & huius signum est, quod pastum non accipit & habet oculos grossos, quasi ex ventositate eleuatos, & tunc fiat lixiuium de sarmentis vitis & coletur ter, & impleatur inde guttur falconis, & sic dimittatur donec egerendo se, cibum quem sumpserat digessisse demonstret, & postea detur ei lacerta ad manducandum. Vel aliter accipiatur vinum calidum cum pipere trito, &

 infun-

infundatur in gulam falconis, & teneat donec digestum teneat cibum, quo infusum fuerat & liberabitur.

Pedes falconis inflati non per violentiam, podagram significant, & contra hoc accipiatur butirum & oleum oliuę æqualiter, vtriusque vna vncia & aloe vncia vna, & ex his insimul commixtis vngantur pedes ipsius vsque ad diem tertium & ponatur ad solem, & da ei comedere carnem catti & sanabitur, vel aliter incende licinium factum de carne bombacina, & cum illo coque plantam pedis falconis, & tunc supra petram viuam pone, quæ petra vncta sit cum auxungia veteri, & liberabitur, & interim da ei comedere mures. Si falco se pedibus pectit & scalpit, & pennas de cauda trahit & eijcit, patitur pruritum, & contra hoc accipiatur stercus anseris, & ouis, & aloe de quolibet ęqualiter, & in forti aceto posita mittantur in vase ęreo sub solem calidum & serenum per tres dies, vel ad ignem lentum, si calor solis non habeatur, & ex illo totus falco balneetur, & detur caro columbina cum melle & pipere, & reponatur in obscuro, & sic fiat per nouem dies, & quando apparuerit penna bona de cauda veniens lauetur cum aqua rosacea & sanabitur. Si autem fluit in eo gutta aëris & acuta, accipiatur stercus anseris vel columbæ, cum cortice radicis vlmi & buliatur radicis cortex in aqua, donec ipsa aqua rubea fiat, & tunc distemperetur stercus in aqua, & inde lauetur falco per tres dies & liberabitur.

Si autem falco vulneratus fuerit, accipiatur albumen oui & oleum de oliua, & hæc simul mixta ponantur supra vulnus, & caueatur ne locus læsus ab aqua tangatur, & cum hoc superpositum mutare forte volueris, laua locum cum vino calido, & sic facias donec locus læsus acquirat crustam siue corticem qui vulnus claudat. Si autem vulnus ipse falco tetigerit, pone ibi aliquantulũ de aloe, & si forsitan vulneratus fuerit sub ala, vel in pectore, vel in costis, vel in coxa, imittatur stuppa grassa bene trita cum cultello, donec mala caro corrodatur, &

postea

postea accipiatur thus, & cera æqualiter, & sepum, & resina, & distemperentur ad ignem omnia hæc in olla, & reseruetur, & quando necesse sit, vngatur, & de illo liquefacto ad ignem inunctio fiat cum penna, donec verruca claudatur vulnus, & si apparuerit ibi mala carnositas, imitatur vrtica græca vel viride eius, donec corrodatur, postea vnge locum de vnguento albo, & sanabitur.

Si autem coquenda est auis rapax, antiquorum græcorum est sapientia, quod prima coctura fiat sub lachrymali oculi, hoc enim prodest visui. Secunda autem fit in summitate oculi, & prodest capiti. Tertia fit supra nodum alæ, & valet contra guttam. Quarta fit in planta pedis, similiter contra guttam crurium. Vtiliores autem sunt omnes cocturæ, si in mense Martio fiant. Si quandoq; sanies de falconis naribus fluit, & comedere non poterit, & ipsa fames fœtorem prætenderit, fistula est in loco, & sic medicanda, accipiatur posterior pilus capitis, & auxugia, vel butirum, si auxugia non habetur, & vena quæ de naribus ad oculos vadit, incidatur, & cum acu ferrea calefacta comburatur vena incisa ex alia parte quàm à parte fistulæ, & locus quotidie cum butiro perungatur, & falco in loco calido reponatur per nouem dies, & sanabitur. Si autem falco vngulam à radicibus perdidit, non recrescit, sed digitus pedis in calido mure aperto est colligandus, & cum medulla pedis & digiti porcini postea inungendus donec sanetur, similiter quando falco balneatus fuerit, caueatur, ne supra lignum putridum reponatur, ne inuenenetur. Si autem inuenenatus fuerit falco, accipiatur theriaca, & tria grana piperis, & dentur falconi contrita cum petra, & custodiatur falco per nouem dies, & tunc iterũ theriacam & piperis grana combure in testa, & puluerem sparge super carnem, & sic cibetur falco. Si autem aliqua bestia falconem momorderit, oportet quod deplumetur locus vbi est morsus, & si est parua, amplificetur cum rasorio, & tunc vngatur cum butiro calido, & demum fiat commixtio de olibano resi-

na, cera & sepo, & vngatur cum illo donec sanetur. In hac autem cura quam posuimus, præcipue experta Guillelmi Regis Rogerij Falconarij secuti sumus, pauca de nostris adjicientes.

Capitulum 19. De curis infirmitatum falconum, secundum falconarium Frederici Imperatoris.

DE curis autem falconum aliter quidam, dicta falconariorum Frederici Imperatoris sequentes, determinauerunt sic: si caput falconis purgandum est, tolle picem mundissimam ad fabę quantitatem, & digitis calefac eam ad ignem, & postea tam diu cum ea palatum falconis frica donec ibi adhæreat, deinde accipe quatuor staphisagriæ grana & totidem albi piperis, & fac subtilissimum puluerem, & impone eum super picem palato falconis adherentem, & de eo quod de puluere remanet, immitte in nares falconis, & cum sol bene incaluerit ipsum, in sole tamdiu dimittas, quousq; omnem sui capitis malitiam & phlegma de capite defluens expurget per spumam, sicq; per duas dies pasce eum suaui & dulci carne.

Ad palatum autem restringendum, si forte capitis humor in ipsum fluit, sume vetus butyrũ & chelidoniam æqualiter, & exinde factum puluerem in calida carne da falconi. Contra maculam verò oculorum falconis, sume piper & aloe æqualiter trita, & super maculam pone, & si tempus fuerit vt acacia, quæ sunt pruna spinarum syluestrium, habere possis, tres guttas acaciarum super macula instilla, quia valebit multum.

Si autem pulmo vel canna pulmonis falconis læsa sit, sume stercoris passeris & muris æqualiter vnciam vnam, & piperis albi grana quinq;, salgémæ vncias duas, lanæ succidæ vnciam vnam, & hæc tere omnia, & misce cum eis mellis & olei puri, vtriusq; ęqualiter sex guttas, & lactis fæminæ masculum lactantis, & quæ eundem peperit guttas nouẽ, & de butiro quantum sufficit, & misce hæc

hæc omnia, & forma ex eis cum lacte tres pillulas ad quantitatem auellanæ, & mitte in gulam falconis, & teneeum per duas horas in manu, vt totam euomat potionem, & cum totam vomuerit, post modicum pone eum iuxta aquas, & siquidem ex eis biberit post modicum pasce eum pulmone, & corde lactantis agni, & nondum herbam pascentis, & sit caro calidior quàm esse poterit, postea alia carne suaui pasce eum assidue, in sero autem da ei sufficienter de passere & pullo, & sanabitur. Si autem ostenderit se bulsum siue infirmatum in pulmone, sume auri pigmenti triti vnciam vnam, piperis grana nouem, & hæc tunc insimul cum carne calida, falconi tribue. Iterum autem tolle tria lardi frusta, qualia falco deglutire possit, & melle ea intinge, & eis limaturam ferri super asperge, & in gulam falconi immitte, & hoc fac per triduum, & nihil aliud omnino tribuas ei, quarto vero die tolle porcellum tenerum, & eundem vino forti & claro inebria, & calefac pectus inebriati ad ignem, & cum bene calefactus fuerit, tunde pectus eius, vt sanguis vino infusus in pectus ascendat, & occide porcellum, & statim ipsum pectus sic calidum in calido capræ lacte intinge, & falconem per aliud triduũ tali cibo pasce, & sanabitur. Si autem anguillæ, hoc est, lumbrici longi, comedunt falconem, tolle tenerum pullum pudillum siue intestinum aqua bene lotum, & fac inde tres nodos ad mensuram medietatis pollicis, & ex vtraq; parte firmetur liga tenui filo, & imple oleo lucidissimo, & ponatur in gulam falconis, sicut & alia potio poni consueuit. Si autem in crastinum adhuc læditur lumbricis, sumatur rasura eboris & stercoris, & passeris indici siue solitarij, & si non habetur, sumatur stercus alterius passeris communis, vtriusq; æqualiter vncia vna, & hæc puluerizentur & cum carne calida falconi tribuantur. In tertio autem die si adhuc perseuerant, abstrahatur cruda pellis piscis quæ tinca vocatur, quem germani Sligen vocant, & in calida testa sine fumo & flamma super carbones cõ-

buratur, & sumatur cum hoc rasura eboris, passerumque stercoris æqualiter de omnibus, & terantur omnia hæc, & simul mixta cum calida carne ministrentur, & si necesse sit, quarto die limatura ferri, & git contrita his addantur, & puluerizata cum carne calida ministrentur.

Contra omnia vitia renum, puluerem candriæ, & si non habetur, nasturtij aquatici in corde pulli tribue & confert. Iterum sumatur arboris quæ quercus dicitur, & boli æqualiter, & hæc trita cum carne pulli calida, qui ex vino inebriatus sit, falconi ministrentur, & sanabitur de omni vitio epatis. Contra fastidium autem & siccitatem, ouum cum lacte caprino fac bullire vsq; ad duritiem sine fumo in sartagine mundissima, & ad edendum sibi tribue, & si digesserit liberabitur, proficit enim contra omnem infirmitatem.

Contra tineas autem si pennas falconum deuorant balsamum purum in foramine de quo penna excidit imitte, & scias quod tinea remouebitur & pēna noua suborietur. Adhuc autem croci orientalis puluerizati vnciam vnam, luti stercoris anserini recentis per pannum colati coclearia tria, & totidem aceti fortissimi sumantur, & in vase æreo tamdiu dimittantur quousque cum flore ipsius ad spissitudinem deueniant, deinde per tres vices loca ex quibus pennæ ceciderunt aceto puro lauentur optime, & cum illis loca perungantur. Aliter autem sanguisugæ supra tegulas incendantur, & fac puluerem, & pauonum pennas super fumum ignis pone, & de fuligine illis adhærente fiat puluis simili pondere cum priori, & cum forti aceto, sed non multum liquidū confice, & deinde laua forti aceto loca vnde pennæ ceciderint, & deinde lardi particulas intinge, in hoc q confecisti de pulueribus quousque adhæreant, & perunge loca vnde ceciderint pennæ bis in hebdomada quousque pennæ reueniant. Item equi pilos longos contritos tenuissime supra carnem falconi in cibum tribue. Item piretri puluerem cum rafani succo & forti aceto distempera, & tineas inde punge & sanabitur. Ad-

Adhuc aliter vre bufonem, & fac puluerem, & in pastum falconi tribue, ad idem valet si ferri limatura falconi in pastum cum carne tribuatur. Si autem falco nascétias in pede habuerit, mediam iuniperi corticem sicca & puluerem fac subtilissimum, & tribue sibi per nouem dies alternis diebus cum carne, & curabitur. Si autem pedum patiatur inflationem, aloe & albumen oui simul tere, deinde quære cotem in qua sæpe acutum est ferrum, & in qua ferri aliquid inhæret, & super illam ita diu puluerem frica, quod omnis acutio quæ in cote est, in puluerem transeat, & tunc pedibus inflatis suppone, ita diu donec crustam faciat, & pedi hæreat, & sequenti die optime sapone perunge, & tertia die age vt videris expedire.

Si autem mala caro alicubi in falconis corpore creuerit, accipe calchiam, & aloe ęqualiter, & fac puluerem & superpone, & sanabitur, ad pedes etiam falconis sanandos mille folij saxifragæ verbenæ, & plantaginis æqualiter accipe, & puluerem tritum, cum calida sibi da carne, & pro certo sanabitur. Si autem famem inordinatam falco habuerit, muris sanguinem melapij semen æqualiter sume, & commixta da falconi, & sanabitur. Itē scito, quod quando falconem accipis, & vis ire ad aucupium, debes dicere: In nomine domini volatilia sint sub pedibus tuis. Quando verò mane accipis falconem, dic: quem iniquus homo ligauit, dominus per aduentū suum absoluit. Quando autem fascinatus fuerit, ranunculum in puluerem redige, & da ei in carne calida. Vt autem hominem non deserat. Sume apium mentam nigram, & petrosilinum, & simul tere, & cum calida carne sibi tribue. Ne autem lædatur ab aquila, dic: vicit leo de tribu Iuda, radix Dauid alleluia, hæc tamen vltima non ita rationabilia sunt sicut prima, hæc igitur sunt quæ de medicinis falconum dicta cum experimento prudentium inueniuntur, sapiens tamen falconarius per experimentū pro tempore his addat vel minuat prout auium complexioni vi-

ni viderit expedire, experientia enim optima est in omnibus talibus magistra.

Capitulum 20. De regimine accipitrum, & infirmitatibus secundum experta Frederici Imperatoris.

IN hoc capitulo conuenientia medicamina asturibus, quos supra accipitres nominauimus, ponem9, eo quod astures siue accipitres Theodotion ad Ptolomæum Regem Ægypti scribens, in falconum generibus collocauit omnem auem rapacem, cuius vsus est in aucupio, falconem vocans. Quod igitur in antehabitis prætermissum est, hic ponemus, vt continuus, & completus sit tractatus. Dicamus igitur experta Frederici Imperatoris sequentes, quod substitiosus sit accipiter in pennis varia signa defectus producens, quæ hunc grimal Germanice vocantur, pro certo hic morbus ab interioribus procedit corruptis, & est corruptio maxime in radice pennarum, fiat igitur cõmixtio de stercore hominis, quod vim theriacæ habet, & de sale, & in illa intingantur plumæ accipitris, & mittatur etiam de eo in fundamentum pennarum vbi carni infiguntur, & sanabitur, deinde aquam bibat, & caro qua cibandus est, intingatur in iure barbæ Iouis. Item accipe maluam & sarutegiam cum adipe porcino, & coque multum, & in os accipitris immitte donec inde tria coclearia consumas, postea dabis ei integrum, fel porci vel pulli cum calido porci pulmone, eumq; donec sanetur, quotidie ieiunum in mane potabis aqua, ad vesperum vero ciba eum butiro. Si autẽ accipiter frigore tactus in pectore læsus sit, ex causa frigoris illius, accipe grana staphisagriæ & tere in mortario, & adiunge pisani & mel quantũ sufficit, & frica inde palatum accipitris, & pone eum ad solem. Item semen eius herbę quæ radix vocatur, accipe cum ruta agresti & pipere æquali pondere & tere, & cum melle pone commiscendo, & fac inde pillulas ad modum piperis, & da ei per triduum, & hæc fac quotiens frigus eum tetigerit, aut ex frigore so-

lutus

lutus stercus nimium fecerit. Item succum marubij & puluerem piperis & modicum mellis, & semen apij cribellatum cōmisce, sic vt duæ partes sint de succo & vna de melle, & quando famescit & feruenter escam desiderat da ei. Item ad pectus accipitris curandum fac de menta puluerem, & cum melle misce, & da accipitri in escam. Item radicem sinapis & trifolium æquali pondere trita, & cū lacte & oleo hyssopino in escam dabis accipitri, quia multum prodest. Item nasturtium cum melle mixtum in carne porcina datum multum confert. Si autem asmaticus fuerit accipiter, regulam coctam contritam dabis illi cum carne calida & sanguine hirci, per tres dies, tollesq; succum absinthij, & infunde eum inter pellem & carnem in coxa gallinæ, & misce lac asini, & da sibi comedere. Quando autem accipiter cibum per tres dies in gutture sine digestione tenuerit, fac lixiuiam de cinere sarmenti vinearū, & bene colata, da sibi cum carne calida per duos dies, & alijs tribus diebus, dabis ei carnem caprinam cum butiro & puluere masticis, quando autem cibum oblatum nō vult sumere, sed carnem oblatam rostro à se remouet, commuta sibi aliam carnem, dando carnem de grue & granum vnum staphisagriæ sub lingua eius pone, & statim euomet carnes sumptas. Si verò omnino vis eum soluere & laxare, sume illam quæ radix vocatur, in qua non sit aliqua adhuc pullulans vena viridis, & scinde eam in tres partes, ad quantitatem auricularis digiti, & acue vtrumq; ad modum grani hordei & inuolutum in butiro, da sibi comedere & demum pone eum ad solem & laxabitur. Vt autem sit sanus semper nec viscera eius restringantur, coque brachia & ramos maluarum in aqua, donec tota aqua consumatur, & postea siccatos tere fortiter & pone in aliquo vase butiro pleno, & in illo coquantur fortiter, & postea coletur hæc sicut colatur cera, & de pinguedine relicta in colatura ciba accipitrem sigillatim per vices. Si autem pinguedinem istam refutauerit, detur ei cum carne de catto.

Ad hoc

Ad hoc idem aliud est expertum, accipe enim ebolum rutam maluam serpillum, & de roremarino plusquam de alijs aut de sauina si non habetur rosmarinus, & adipem porci qui nunquam comederit glandes, & omnia simul trita, & contusa fac bullire in vino, & postea exprimere quasi ceram, & da in cibum accipitri in sero per noctem, & non infirmabitur. Si autem accipiter pe pluribus mutis fuerit, Kalendis Ianuarij in mutam mittatur.

Sed si pullus eiusdem anni fuerit, mittatur in mutam in Kalendis Iulij, & vescatur de auibus viuis si poterunt inueniri. Item gariofilos & semen fœniculi cum carne comedat, domus autem mutæ apta & ampla sibi quæratur, & de muta quando perfectus est trahatur. Si autem in muta pennas non cito projecerit, serpentem varium qui inter alios minus habet veneni, & Germanice Huter vocatur, cum tritico coque, ex quo tritico & viru serpentis gallinam ciba & pota, & illius gallinæ carnibus refectus accipiter, & pennas deponit, & morbum si quem habet expellet, Solidarum qnoq; nouarum pennarum plurimum decoratus longo viuet tempore, & iugiter sanus & hilaris erit. Item pisciculi minuti fluuiales puluerizentur, & puluis super carnes accipitri dandas aspergatur, & cum carnibus muris accipitri ad comedendum dentur, tunc enim proculdubio cito mutabunt. Itē lumbi porci sanguine agni intincti, & incisi dati sibi idem quod dictum est citius operantur. Item puluis lacertæ viridis combustæ idem facit. Item grana sambuci in Septembri sub terra fodias, & postea ordeum in eis madefactum gallinis tribuas, & illarum carnes tribue, & si alias etiam tribueris in succo prædictorum granorum intinge, & confert plurimum. Item sanguisugas incisas per se vel cum carnibus offer accipitri, & si volueris comburendo fac inde puluerem, & offer ei cum carnibus. Item mures viui sibi dati seu etiam minutatim fracti, & in gula sibi positi prosunt. Si vero pennas fregerit, incide aliam pennam illi similem, & fractæ pennæ inseras. Si

autem

autem fregerit pennam in concauo arundinis, pone aliam accipitris pennam, vel si habere non potes pennam, cornu in illam insere cum acu ferrea, vel cuprina in medio quatuor angulos habente, ita quod ex ambobus partibus acuti fiant, quæ quidem facere vsu & experientia melius disces quàm doctrina libri istius. Si autem accipitrem volueris macrum fieri, da ei allium tritum cum pulegio, vel carnem macram de bacone salso sumptam, quæ per noctem in aqua stetit comedat, & postea quater aquam bibat. Si autem econtrario impinguare volueris, dimitte eum per plures dies otiosum, & da ei lumbum porci, & carnem gallinæ pinguium, & semper ab vno homine pascatur, & qui portat eum, ferat in equo ambulante, & detur ei sæpins cerebrum veruecis siue arietis. Si vero à sole læsus sit, aquam rosaceam in naribus eius immittas; & mel cum carne caprina comedat, & exspue vinum quasi ex sufflando in faciem eius. Si autē quando post prædam vadit, læsus fuerit à tempestate, aquam tepidam super scapulas eius subjice, ita tamen quod pennas eius prius aperias, & sic de aqua superfundas tantum quod per renes vsque ad pedes eius perueniens, distillet hoc enim multum proderit. Si vero in interioribus pro venatione infirmatur, noctuas calentes adhuc & vespertiliones per triduum comedat, & si accipere voluerit tres offas carnis porcinæ intinctas in aceto comedat, hoc enim etiam fastidium sibi tollit, & contra morbum capitis & pectoris plurimum conferens operatur. Si autem digiti articulum læserit, scinde murem, & in viscera eius calida pedem accipitris immitte, & cum fasciola apta constringe, & si per hoc non sanabitur, dextram vngulam porci frange, & cum medulla pedem accipitris vnge per triduum, & sanabitur. Hæc igitur secundum experta Frederici Imperatoris dicta sunt à nobis de asturibus.

Capito-

Capitulum 21. De regimine asturium secundum experta Guillielmi.

REpetentes autem curam accipitrum, Guillelmi expertissimi in auibus rapacib9 documenta ponemus. Dicit enim Guillelmus, quod asturem qui asma habet sic curabimus. Accipiantur gariofili cinamomum, zinziber, ciminum, piper, aloë, sal dragantum, olibanum de quolibet æqualiter in pondere, & fortiter terantur, & bene simul commisceantur & ponantur in tegula & calefiant ad ignem, & cum fistula de illo puluere proijciatur in naribus asturis insufflando, & de residuo pulueris eiusdem pone cum lardo bene claro aut cũ butiro, ad quantitaté auellanæ, & sit lardum bene tritum & pone ipsum per mixturam in palatum asturis, & postea fac eum stare ad solem, ita diu donec euomat potionem, & in sequenti detur ei comedere lardum idem ad quantitatem vnciæ & tertia die detur ei pullus columbinus rubeus, & quarta die fac eum balneari & curabitur. Contra tineas autem asturis accipe millefolium & tere, & mitte in acetum, & misce cum hoc stercus anseris, & sic commixta permaneant hæc tribus diebus, & demum pone totum hoc in panno lineo & exprime succum, & vnge inde loca vbi tineas habet pręcipuè in alis & in cauda. Demum tere ferruginem in puluerem & asperge in alis & cauda accipitris tribus vicibus de tertio in tertium diem. Quando auté astur pastum indigestum proijcit, accipe cinnamomum gariofilos cuminum & folia lauri æqualiter de omnibus, & tere & mitte in ollam nouam cum vino albo, & fac multum bulire, ita quod parum de vino remaneat. Sed caue ne per ebulitionem effundatur efferuens de olla, & quod remanet pone in panno lineo forti & extorque succum, & de eo quod expresseris, infunde in guttur asturis quantum sufficit, illa die nihil des ei comedere & sequenti die pista & cõtunde fęniculos & exprime succum, & carnem quam daturus es ei intinge in succo illo.

Contra

Contra infirmitatem autem asturis quæ fellera vocatur, & est idem quod corrupti humoris repletio, accipe de vrsæ fœminæ felle ad quantitatem ciceris & impone cordi gallinæ, & da ei comedere vsque ad nouem dies antequam ponas eum in mutam, deinde accipe sauinam, rosmarinum, saturegiam, bethonicam, mentam, & saluiam; de quolibet æqualiter, & de raphano plus parum & tere omnia simul, & impone parum mellis, & ieiuno dabis ei comedere inde, & postea mitte eum in mutam. Contra vitium autem lapidis asturis, accipe cinnamomum aloë gariofilos zucharum saxifragiam gerulam cicadam, equaliter de omnibus, & omnia tere & distempera cum siropo rosaceo, & quando pascis asturem da sibi aliquid de isto cum carne ad quantitatem duarũ fabarum, si accipiter proijcit glanum siue crudam carnem indigestam, immitte in gulam eius lixiuiam de sarmentis, & immite in gulam eius vnum cochlear, & si se angustiauerit accipe sirupum violaceum & distempera cum aqua frigida, & mitte ex eo in guttere eius cochlearia tria, & postquam vomuerit, & ad se redierit, baloeetur in aqua, & hoc fiat tempore bene claro. Multum autem valet si aliquantulum salgemmæ tritum cum lixiuia ponatur, quia bene mundificando facit vomere. Si autem astur guttam habeat, sumatur aurea alexandrina, quantum est media faba, vel sicut est media auellana, & detur sibi comedere, & die tertia detur sibi theriaca.

Si autem patitur aculeos siue puncturas acutas, accipe setas porcorum & minutatim incide, & sparsas super carnem asturi in cibum tribue, vsque ad nouem dies, & postea trifolium tere & succum eius carni infunde, & da comedere asturi. Si autem spumat in oculis, est melancholia ibi congregata, accipe siler montanum & semen cicutę, & pone super carbones & suffumiga inde carnem, & pasce eum super talem ignem, vt fumus veniat in guttur, & in oculos ipsius, & in sequenti die da ei comedere aloe ad quantitatem dimidiæ fabæ, & viridem cicadam

Cc siue

siue locustam, quam si viridem inuenire non poteris, tere siccam apud te reseruatam & asperge super carnem, & da ei Si autem ficum in ano patitur accipiter, accipe pinulas alarum, & desiccatas tere, & sparge super carnem, & de hoc ciba eum nouem vicibus. Si autem inordinatam astur sitim habeat, accipe liquiritiam Reubarbarum, Bethonicam, & syrupum violatium, & mitte in aquam, & sit ibi nocte vna, & mane da ei bibere quotidie de illo, vsq; ad octo dies quantum voluerit, & pasce eum de rana. Si autem fascinatus putetur astur, accipe fungum myrti, & olibanum, & aspaltum, & palmam benedictam, & testa impone omnia hæc, & exinde suffumiga asturem.

Si autem in capite æger sit accipiter, accipe raphanum, sauinam, roremmarinum, sambucum, saturegiam mentam, rutam, saluiam, bethonicam, & misce hæc omnia simul, & tere multum, & immitte mel, & da ei ex illo quantũ est vna auellana. Si vis impinguare accipitrem, ciba eum frequenter carne anseris, & palumborũ. Si pediculos habeat, mentam Romanam tere & distempera cum vino acri, & junge saxifragiam, & si clarum tempus est & calidum, balnea eam ex illo, si autem turbidum & frigidum, tolle auxugiam gallinæ, & impone in illa, & mitte super fimum nocte vna, & die sequenti vnge asturem in alis, & in dorso super caudam, quod si nascentias astur habeat, accipe sanguisugas, & mitte eas in nascentias, & sequenti die accipe lac arboris, quæ celsa siue ficus fatua dicitur, & vnge nascentias, & demum accipe radices herbæ quæ brancha lupi vocatur, & tere, & commisce cum lacte celsæ, & superpone nascentijs, & stet desuper tribus diebus, & tribus noctibus, & postea accipe radicem caudæ porci, & fac bullire, & da ei bibere mane & sero nouem diebus ad tres fabas. Si autem scabiosus sit accipiter, accipe auxugiam veterem, sulphur & argentum viuum, & tere simul cum aliquot gariofilis, & cinamomo, & ex eo vnge scabiem ad ignem vel in balneo.

Contra

Contra dolorem oculorum accipe zinziber aloe, olibanum æqualiter de omnibus,& tere fortiter insimul, & mitte cum albo vino in bacinum, vbi sit nocte vna, & postea mitte in oculos. Item accipe aloë & cerussam æqualiter, & de lardo veteri, rade de medio loco aliquantulum, & misce omnia hæc, & mitte in oculos eius sero, cum eundum est dormitum. Quod si crus fractum habet accipiter, mastica olibanum bolum& serpentinam,& consolidam, & fortiter tere, & misce cum albumine oui, & distende totum super pannum lineum,& dirige crus fractum, & inuolue in panno dicto, & accipe pennam de ala vulturis,& scinde eam, & incanna ex ea crus fractum,& sic remaneat quinq; diebus,& quinque noctibus. Iterum autem contra lapidem asturis, & renum corruptionem accipe centrum galli partem vnam verbenæ partes duas, & tere, & exprime succum, & da de eo tertiam partem cochlearis asturi jeiuno, & sic dimitte eum à mane vsq; ad meridiem,& si in augustia esse videatur,da ei cochlearia tria de sirupo violatio distemperato, vel de melle rosato,& quarta die accipe centinodiam,& centineruiam siue quinquineruiam,& tere, & accipe succum quantum est pars tertia cochlearis vnius, & mitte eum in guttur asturis jeiuni & curabitur. Si autem podagricus sit,tere titimalum cum melle & aceto, & aliquantulo calcis & liga super podagram, & postquam se mouerit, vnge aloë cum vino, & sanabitur. Iterum autem contra felleram asturis simul & tineam,accipe conchas testudinum & ramunculos virides de jubis & saxifragiam,saluiam, & folia oliuarum & spumam poledri juuenis, quam proijcit de naribus cum nascitur & fel anguillæ, & hæc omnia mitte in ollam nouam, & ad ignem torre donec inde fiat puluis, & in mane jeiuno asturi, da inde comedere ad quantitatem dimidiæ auellanæ cum carne pauca, & accipe reubarbarum & pone in aqua per diem vnum, & da ei bibere, & illud fac de tertio in tertium diem tribus vicibus.

Si autem guttam habeat astur, accipe anserem bene pinguem & aufer adipem eius, & accipe adipem vrsinum & vulpinū, & excoria cattum, & eiectis de corpore catti visceribus & ossibus carnem cum cultello diuide, & accipe parum ceræ, & de laudano & de xiloaloe, siue ligno aloe, & fac puluerem, & succum politariæ maioris & minoris, & incide cepam albam, & omnia simul misce & totum mitte in ventrem anseris, & consue foramen fortiter & dimitte per vnum diem, & deinde fac anserem bene assari, & sagimen quod inde decidit, collige in vas terreum aliquod, & de hoc vnguento vngatur locus guttosus, & valet omnibus guttosis animalibus. Item ad clarificandos oculos, accipe dulcem herbam aloe, & cerussam æqualiter, & contunde fortiter, & trita cum oleo, & auxugia mitte ad ignem in aliqua testa donec liquefcat, & misce cum his quæ dicta sunt, & duc & commisce simul fortiter in vnum, & ex vnguento sic facto, mane & sero aliquid in oculos asturis impone, & clarificabuntur, hæc igitur secundum Guillelmum experta sunt dicta de curis asturum.

Capitulum 22. De regimine domesticationis accipitrum, & regimine aucupii.

CVm autem cum asture vel niso aucupare volueris, caue prius quod bene ad manum assuetus sit accipiter sic domesticando, primo enim vinciendus est die ac nocte, & tenendo eum cum zona valde longa, facias vt sæpius ad manum aduolet, & quotiens aduolauerit, semper aliquantulum ciba eum, vt assuescat manum beneficam. Cum autem eum aucupari volueris, primo die accipe columbam in alis depilatam, & fac eam sæpius sub pedibus eius effugere, & vt iterum capiat eam, & sic muta eam in melius volantem, & melius, & debiles & paruas aues commuta in fortiores & maiores, sicut etiam de aucupio falconum docuimus, quia quo ad hoc

vnus

vnus modus est in regimine omnium auium rapacium, quotiescunque autem accipit auem, dimittatur aliquid de sanguine eius bibere, cum prouocatione & sibilo aucupis, & in præsentia canum, quia per hoc sumet audaciam, quando autem aucupari volueris dimittendo ad aues siluestres, primo ciba eum carne teneræ vaccæ siue lingua porcina, quæ in aceto vel vrina parum steterit, & mane sequenti valde diluculo vade ad aucupium. Caue tamen vt non iactes accipitrem si poteris nisi contra faciem auis, & fac vt accipiter auem videat, & non longe ab ea existat quando iactas eum. Dicunt tamen aliqui quod si carnē, vt dixi, in vrina jacere permittas, & in mane cibes eum de illa & in sero parum de ipsa carne des ei, & in sequenti mane cibes eum de lingua porcelli, & ad vesperum vadas in rapariam, in qua sunt aues, audaciam habebit ad magnas aues capiendas, quando vero videris accipitrem venationem videntem quidem sed non appetentem, scias quod nimis est pinguis & pennas de pinguedine spissas habere, eo quod nimis delicate nutritus sit. Subtrahas ergo ei partem de dieta consueta, & dabis ei leuem digestibilemque dietam, & in minori quantitate quam prius, quia ex fame naturali surget appetitus magnas aues capiendi, & in dieta quam sibi bonam esse probaueris conserua eum continue, & si nimis est pinguis, albeo trito cum pulegio maceratur, & caue ne defectum & pusillanimem facias. Accipiter namque ab Augusto vsque ad Nouembrem debet teneri mediocriter pinguis, & mediocriter macer non multū ad pinguedinem vel maciem declinans, sed à Nouembre in antea pinguis tenendus est & fortis, tenendus est etiam in die diu super manum, & detur ei hora tertia coxa vna de carne pulli, & postea per horam permittatur in aqua balneari, & postea dimittatur ad solem donec pennas componat se perungendo, & postea ponatur in obscuro vsque ad vesperum, & superponatur pannus lineus super perticam super quam stat ne vngues lædat, & ab hora vesperarum teneat in manu

vsq; ad primum somnum, & tunc superpone eum in pertica panno supposito sicut prius, & accende coram eo lucernam per totam noctem, & circa diluculum asperge cum vino, & postea pone eum ad ignem clarum, & orto jam die vade ad aucupium, & si videris eum aues appetere proijce, sin autem, itera quod supra dixi, si vero capiat, ciba eum de præda quantum vult comedere. Cauendum autem multum est ab afflatu & morsu & laceratione vnguium accipitris & falconis, & omnium rapacium auium, & maxime quando hæ aues balneatæ fuerint, & pennas rostro composuerint, quia pinguedo quædam adhęret rostro, quam accipiunt de cauda sua quæ est venenosa, pennas enim & pedes & anhelitum habent venenosas aues istæ, & si tunc cum vngue vel rostro percusserit poterit esse periculum, & iam quidam mortui sunt de huiusmodi vulnere percussionis. Attende autem quod si accipiter plus debito clamosus fuerit, cibetur vespertilione pleno pipere trito. Si autem pipiat quasi pituitæ sit infirmitatis, & clamare voce sonora nequit, cum acu ærea nares eius perforabis, hæc igitur sunt quæ de falconum asturumque curis, de his qui tempore nostro in talibus studium posuerunt congregauimus, nec debet reputari superfluum quod deseruit delectationi multorum, qui in auibus cæli ludere consueuerunt. Vt autem perfectior sit nostra doctrina, etiam studia antiquissimorum his adiungemus.

Capitulum 23. De regimine infirmitatum omnium auium rapacium secundum Aquilam, Symachum & Theodotionem.

ANtiquissimorum quidem Aquilæ & Symachi & Theodotionis extant Epistolæ ad Ptolomæũ Philometorem Regem Ægypti, in quibus de moribus & medicinis auium rapacium in communi ista doctrina continetur, si enim infirmitas est in capite, & sit quidem in oculis, vnge sæpius de oleo oliuæ, & præcipuè si dolor est in

est in exterioribus oculi Si autem albugo crescit in interiori oculi auis, injice puluerem seminis fœniculi cum lacte mulieris masculum parientis Si autem per senectutem caligat oculus, habili argenteo vel aureo instrumento coque eum super nares, vbi sinciput in medio oculo medio rostri coniungitur, si clausas nares habuerit, per fistulam paruæ pénæ insuffla in nares eius puluerem piperis & saxifragiæ, si reuma in capite habuerit, rutam pone iuxta nares eius, & carnem quam comedet in succo rutæ intinge. Item allium contusum cum vino per nares ei immitte, & in loco obscuro resideat tota die, & eum per vnum diem ieiunare permitte, si pituitam quam quidam pipiam vocant, habuerit, accipe linguam eius aperto ore, & frica eam cum puluere saxifragiæ melle condito, & si dicta non prosunt, dabis ei comedere butirum, puluis etiam densitate caulis ad idem valet, si vltra modum clamosus fuerit, accipe vespertilionem, & piper tritum intus pone & da ei comedere, si vespertilio non habetur, alia auis eodem modo cum pipere parata, ad idem non oberit. Nimius tamen clamor aut infirmitatis aut defectus ex macie, aut quia oua generata in se habeat, est signum, si fastidium habuerit sorices viuas da ei, vel catellum in proximo natum antequam videat. Si cibum frequenter non alteratum euomit, accipe scamoneam ad pondus quartæ partis eboli, & tantundem cumini, & tritis illis asperge eorum puluere carnes porcinas pingues, & da in cibum. Si vero dictam carnem comedere non potest, tolle albuginem oui, & in ea pone dictum puluerem, & ori eius injice. Item si cibum ejicit, accipe oua cruda, & frange in lac caprinum, & totum decoque, & da ei ter ad comedendum, & sanabitur, si mutare pennas incipit, exime eum ab omni labore, & abundanter ciba eum, quoties enim esurierit, tot signa fracturarum vel fracturas habebit in pennis. Valent etiam tunc auibus glebæ virides substratæ pedibus, & solis calor cum æstu moderato. Nimius autem æstus nocet. Si febres ha-

buerit da ei ter vel quater succum arthemisię cum carnę gallinæ. Item ad idem liga ei dextrum crus fortiter, & tunc in medio cruris vena apparebit, & illam subtiliter minue. In crure enim talium auium quatuor sunt venæ, vna quidem anterius, altera inferius, & tertia exterius magis, quarta posterius super vnguem maiorem. Signa autem febris sunt si alæ dependent, & caput demissum teneat, & si vomit quasi frigore teneatur, si cibus absque causa eum fastidit, aut auide quidem sumit, sed male glutiendo inducit. Si autem valde sitit, accipe puluerem caulis liuistici, & carnem de aneto & fæniculo, & coque cum vino, & commisce cum hoc cochlear vnum mellis, & colaturam huius da ei bibere vel injice ori eis, & si bibere noluerit, vna die da ei carnem linitam melle, secunda die carnem linitam oleo rosaceo frigido. Si felle laborat, quam infirmitatem fellgram supra vocauimus, puluerem florum salicis siue gemmarum salicis sparge super cibum eius, si ei alæ præter febrem pependerint, sume sanguinem, & adipem anseris, & de sanguine frica alas eius ad solem. De adipe autem ciba eum, vel melius sume oleum laurinum, & ex illo alis leuatis assellas eius vnge, & felle porci perunge alas ipsius, & succo verbenæ vel saluiæ cibum eius intinge, si alas guttosas habuerit, hederam terrestrem in aqua coque, & folia illa cocta, & bene contusa alis eius iuxta latera circumliga, & cibum eius in eadem aqua tinge, si pedes guttosos habet, vel si tineæ comedant eius pennas, carnes hircinas comedat in aceto tinctas, & alas eius aceto calido, & oleo laurino sæpius perfrica, si pennam fractam sine dolore extrahere volueris, accipe sanguinem animalis paruuli quod gruile vocatur, vel sanguinem muris, & vnge locum pennæ, & cadet, & postea ex melle ad magnam spissitudinem decocto, fac virgulam ad modum foraminis in quo stetit penna, & injice foramini, & exibit noua penna. Item succo herbæ papaueris calido, perunge pennas eius, & intinge cibum eius eidem succo, si os fra-
ctum

ctum habuerit in crure vel in alia parte, aloe calidum superliga, & dimitte vna die & vna nocte. Item stercus galli in aceto decoctum superliga, si inquieta sit auis in pertica, vel super manum, miriam in aqua decoque, & ex ipsa aqua asperge corpus eius, & intinge cibum eius in ea vsq; nouies, si infirmitate quæ rampa dicitur infirmatur, succo Arthemisiæ cibus eius intingatur. Item sanguine agni calido pedes eius perfrica, vel vino tepido in quo decoctę sint vrticę, & in ipso vino cibū eius intinge, si stercorare non potest, fel galli da ei comedere, vel testudines albas decoctas. Si nimium laxatur, modicum de succo iusquiami da ei bibere, & intinge cibum eius, si pediculos habet, accipe succum absinthij, vel aquam coctam cum absinthio, & eo ad solem sedente, infunde plumas eius & corpus eius per totum. Si lapidem in ventre habuerit, da ei pinguedinem auxugiæ comedere & butirum, ad idem aloe herbam cum puluere apij inuolue cordibus paruarum auium, & da ei comedere, sic igitur ex his similiter poteris de omniū auium medicina commode facere. Si autem vis habere pinguem, da ei de masculi carne bouis vel porci, si vero vis habere macrū, da ei gallinas iuuenes aqua madefactas, si vero vis habere temperatum, da ei gallinas veteres, si vis vt expeditus sit ad aucupandum, stude vt facias ei bonam vesicam gutturis, & include in tenebris accensa ibi lucernā modica, & aucupa alternis diebus: si vis vt leporem aut cuniculum capiat, oportet vt doceas eum in iuuentute, & gyros liga in cruribus eius prope pedes, interiecto spatio vnius palmæ, quæ sit distantia cruris à crure, quia tunc sine læsione capiet. Syluestris accipiter citius mansuescit, si multum ieiunare permittatur, & si iuuenis est auis, nec nimis calidus, nec nimis frigidus sit locus in quo custoditur, & in loco in quo stat, habeat semper herbam mentam & saluiam, & si est accipiter, in primis in folijs salicis, demum super lignum salicis aut abietis semper sedeat, & si sæpe sanguinem auium biberit, vi-

res sumunt, & audaciam, & affectum capiendi, nec negetur ei balneum aquæ frigidæ quando nutritur, nec multum coniungantur alæ eius nisi pendeant.

Capitulum 24. De alijs duobus generibus falconum, & de locis habitationis eorum, & de definitione accipitrum.

HÆc de falconum etiam & accipitrum natura, & regimine à nobis dicta sunt secundum dicta antiquorum. Sed præter omnia quæ inducta sunt falconum genera. Duo adhuc apud nos genera falconum inueniuntur, quorum vnum est falco lapidaris, & alterum falco, qui vocatur arborealis, primum quidem mediæ quantitatis est, & vigoris inter peregrinum & gibbosum, & inuenitur in alpium rupibus, & est eiusdem nutritiuæ cum peregrino. Alterum autem medium est quantitate & vigore inter gibbosum & mirle, eiusdem cum mirle regiminis existens, & ideo de his in speciali tractare non oportet. Præter ea autem quæ dicta sunt, forte multa apud diuersos inueniuntur falconum genera, sed ex his quæ dicta sunt sufficienter de natura, & nutritura omnium habetur coniecturalis scientia. Sed hic adhuc adjiciendum, quod sicut in antehabitis libris dictum est, omne animal abundat in loco vbi sui proprij & conuenientis cibi est abundantia, propter quod cum huiusmodi auium cib9 proprius sit venatio auium, abundabunt in locis vbi abundant aues quas venantur. Istæ autem aues sunt aquaticæ, quia & illæ tardiores sunt ad volatum, & carnosiores ad escam, & ideo versus Septentrionem accipitrum & falconum, & aquilarum abundant genera, sicut est in Britannia, Suetia, Liuonia, & finitimę his regiones Sclauorum, Prutenorum & Rutenorum, & quia frigidæ sunt istæ regiones, & in terris frigidis sint corpora magna, & ex multo sanguine multi spiritus, & ex his audacia & feritas vt in scientia de natura locorum habitabilium determinatum est. Ideo etiam aues rapaces in di-

in dictis regionibus magnæ sunt, & cum audacia ferocitatem magnam habentes. In alijs autem locis proportionalem etiam accipiunt vigorem & quantitatem & audaciam, nec est silentio prætereundum, quod Aquila & Theodotion & Symachus socius eorum, omnia accipitrum genera falcones vocant, & ea quatuor esse generum determinant, asturem primæ quantitatis ponentes in genere primo, & asturem minorem quem tercellinum vocamus, ponentes in genere secundo, & nisum in genere tertio, & muscetum in genere quarto, quibus nullo modo consentiendum esse, probat, quod tercellinus inuenitur in nido accipitris, & muscetus in nido nisi reperitur, & ideo & accipiter & tercellinus non differunt nisi sexu, non specie, quia accipiter est fæmina, & tercellinus est masculus, & eundem modum differentiæ habent nisus, & muscetus, nisus enim est fæmina, & muscetus est masculus. Hæc igitur de rapacibus auibus dicta sunt.

Ne istæ

Ne istæ etiam vacarent pagellæ, fabulam de initio rei accipitrariæ, eleganter excogitatam, ex secundo libro Hieracosophioy incerti auctoris, visum subiungere.

NVnc vnde accipitri hæc adeo contraria, tamq;
Pugnantes sortita modos vis insita fluxit:
Ales vt altilium in gentem implacabilis hostis
Bella gerat, nutus tamen idem obseruet heriles,
Et cultu humano domitus mansuescat & arte.
Dicite Perides, primaq; ab origine caussas
Indagate rei, seriemque reuoluite facti.
Perfidiam Troûm, & spretos vlturus honores
Neptunus structis pactos pro mœnibus vrbis,
Per Phrygios late spargebat brachia campos:
Nec mora, sternuntur segetes, labor irritus anni
Spésque iacent hominum, Simoïs iam deserit alueum
Auctior, & Xantho excedens sua flumina miscet.
Vix summis nemorosi Idæ iuga fluctibus exstant
Admittuntq; greges, medijs natat Ilion vndis.
Tum cuiusq; rei obsessos vrgebat egestas,
Summaq; frumenti penuria, non tamen illis
Vecordeis posuere animos, oracula diuûm
Scitati, aut Lycias sortes, Phœbumq; rogarunt.
Sed quasi non diuûm iussu, non cælitus esset
Illa immissa lues, vicina per oppida mittunt,
Qui Cererem coëmant rebus solamen in arctis,
Auxiliumq; petant, Ceteq; immania contra,
In cœlum vastos Cete eructantia nimbos
(Is miseris cumulus diuinæ accesserat iræ)
Expediant classem, & socios hortentur ad arma.
Illa tempestate Hierax rex nomine dictus
Pollebat late imperio, iustissimus vnus
Qui fuit, atque omneis inter tota Aside terra
Diuini cultus & seruantissimus æqui.
Hic Mariandynos magna ditione tenebat,

Cauco-

Caucon[illegible]; ferox: huic tum piscosa Synope
Atque Elatea mari Scythico circumsona, & olim
Mileti fundata à ciuibus Heraclea
Parebant, quantumq; patet sinus illius oræ.
Huc oratores delecti sorte per vrbem,
Tempora præcincti ramis pacalis oliuæ,
Mittuntur, qui supplicibus mæstisq; querelis,
Principis inflectant sensus, pacemq; reportent,
Et victum, armatamq; petant in prælia classem.
Acceptus ille hospitio, Quod poscitis (inquit)
Hoc dabitur pietas iubet id mea: quippe laborum
Haud alium, tantarum & opum, lateq; potentis
Imperij fructum duco & laudabile lucrum,
Quam bene de cunctis in vita posse mereri,
Alloquioq; inopes dignari, opibusq; iuuare.
Nulla mora est, vestris quàmprimum edicite lætis
Ciuibus, arma, viros, duce me, classemq; paratam
Exspectent. vix desierat, iam classis in alto est,
Armatiq; foros complent iam remige crebro
Inuersa Euxini spumant vada salsa profundi.
Iamq; in conspectu Tenedos, iam Troia pubes
Prospectans longe exultat, cùm sæuus ab altis
Aegei quo rege tremit circunflua Ponti
Regia, Neptunus furiali intanduit æstu:
Et, quis (ait) nostras posthac procumbat ad aras
Sacra ferens, cumulet ve pijs altaria donis,
Si consulta deûm vindicta eluditur arte
Humana, & scelus est mortali vindice tutum?
Alcides potuit monstro eripuisse biformi
Hesionen, fuit hoc illi per numina pronum.
Et sua virtutem patriam fortuna secuta est.
At non iste, opibus qui nil nisi fidit auitis,
Non feret hoc impune Hierax. resperserit aras
Sanguine taurorum, & sacros adoleuerit igneis,
Hactenus in superos pius: at nunc impius esse
Desinat, insanæq; luat periuria gentis.

Haud plura iratus. picea caligine cælum
Conditur, & Zephyris aduersi flantibus Euri
Insurgunt, gelidamq; Notus concurrit in Arcton,
Et vastos tollunt conuixi ad sidera fluctus:
Ex oculisq; procul Troûm spem classis amicæ
Eripiunt. resonant vndæ, & caua littera plangunt.
Dumq; insperato turbatum murmure pontum,
Attonitus ductor puppi despectat ab alta,
Et frustra meliora deos sedet omina poscens,
Ecce repentinæ circunstant vndique cælo
Immissæ volucreis, & diris æthera rumpunt
Cantibus. hic Hierax primum temerarius arma
Cingitur, & stricto crocitantum auertere nubem
Molitur ferro & flammis. illæ acrius instant
Conantemq; vrgent magis, & magis vsque fatigant:
Iamq; illisa vadis classis, prætoriaq; ipsa
Aegæum fractis tabulis rimosa bibebat:
Indoluit casu summi regnator Olympi,
Fraternisq; odijs finem dedit, atque seueras
Parcarum leges, & ineluctabile fœdus
Fatorum elusit: néue immortalis auaro
Mersa mari, mens terrestri cum mole periret,
Fluctibus ereptum pernicibus extulit alis,
Et pedibus teneris vngueis confixit acutos:
Vltoremq; animum, & memorem pietatis auitæ
Addidit; hinc & adhuc odio genus omne volucrum
Sæuus habet, veteresq; etiam nunc improbus iras
Seruat: at illa fides, desideriumq; iuuandi
Humanum genus, & pietas generosa remansit.
Hinc hominum ad voces exultat, & arte magistra
Accipiter paret monitis, ac iussa capeßit.

FINIS.

ERIT HVIC QVOQVE